NORVEGIA SACRA

NORVEGIA SACRA

AARBOK
TIL KUNNSKAP OM DEN NORSKE KIRKE
I FORTID OG SAMTID

SYTTENDE AARGANG
1937

OSLO 1948

I KOMMISJON HOS JACOB DYBWAD

Utgitt efter tillak av
den Norske Kirkes biskoper
Redigert av Oluf Kolsrud †

JOHANSEN & NIELSEN BOKTRYKKERI, OSLO 1948

NORVEGIA SACRA
1937

INNHOLD

Side

Et blad av de norske finnskogers kirkehistorie.
I. Carl Axel Gottlund og hans virksomhet for skogfinnene i Norge. Av *Kristian Østberg* (†) 1
II. Av Carl Axel Gottlunds dagbok paa hans reise gjennem Solørs finnskoger 1821. Utdrag ved *E. A. Tunkelo* og *Oluf Kolsrud* (†) Med oplysninger av *Oluf Kolsrud* 8
Skolebestyrer Knut Hougens samlinger av «stjernesanger» m. m. Ved *Haakon Hougen*. Med en etterskrift av arkivar *R. Th. Christiansen*, og med musikkbilag . . . 36
Kirkelig statistikk.
Bispevalget i Oslo 1937 88
Bispevalget i Haalogaland 1937 90
Sigurd Normann. Ordinert til biskop i Haalogaland 21. november 1937. Selvbiografi og hilsen. Med portrett 92
Beretninger om den Norske Kirke i 1936. Avgitt til det Kgl. Kirke- og Undervisnings-Departement av den Norske Kirkes biskoper 98
I. Oslo bispedømme. Av biskop *Johan Lunde* 98
II. Hamar bispedømme. Av biskop *Henrik Hille* 110
III. Agder bispedømme. Av biskop *J. Maroni* 114
IV. Stavanger bispedømme. Av biskop *J. C. Petersen* 119
V. Bjørgvin bispedøme. Av biskop *Andreas Fleischer* 128
VI. Nidaros bispedømme. Av biskop *J. Støren* 134
VII. Haalogaland bispedømme. Av biskop dr. *Eivind Berggrav* 145
Den Norske Sjømannsmisjon i 1936. Ved pastor *A. Olsen* 155
De norske misjoner i 1936. Ved pastor *A. Olsen* 160

PORTRETT

Sigurd Normann. Biskop i Haalogaland. Fotografi. . . . . Mot side 92

Ved professor Oluf Kolsruds død var det meste av stoffet til dette bind av aarboken oppsatt og ferdig korrekturlest. Haakon Hougens bidrag, „Skolebestyrer Knut Hougens samlinger av „stjernesanger" m. m.", er kommet til senere. Paa dette har cand. theol. Ingolf Kvamen lest korrektur, likesom han ellers har formet en enkelt anmerkning paa side 34, og i det hele gjort alt i stand til endelig trykning.

Sigurd Kolsrud.

ET BLAD AV DE NORSKE FINNSKOGERS KIRKEHISTORIE.

I.

CARL AXEL GOTTLUND OG HANS VIRKSOMHET FOR SKOGFINNENE I NORGE.

Av *Kristian Østberg* (†).

I 1570-aarene og framover flyttet en mengde finner fra det indre Finland til skogtraktene i det midtre Sverige. En stor del av dem slog sig ned i Vermland. Derfra gikk strømmen videre vestover; de kom inn i Norge tidlig paa 1600-talet og ryddet her især Solørs Finnskoger langs riksgrensen. I de første to hundreaar hadde disse utvandrere liten eller ingen forbindelse med hjemlandet, — Stor-Finland som de kalte det helt op i vaar tid.

I den første fjerdedelen av 1800-tallet fikk de imidlertid et meget interessant besøk der østfra, nemlig av den finske studenten *Carl Axel Gottlund*. Han var født 1796 som sønn av soknepresten i Jockas eller Juva i Nylands län i Finland og blev student i Åbo 1814. To aar derefter reiste han til Sverige og blev immatrikulert ved Uppsala universitet.

Først ved aa studere et tysk verk om Finland og finnene fikk han her noe kjennskap til at det bodde adskillige finner i skogbygdene i det indre Sverige. Sommeren 1817 gjorde han saa en rask reise til en flerhet av finnebygdene der, for aa sette sig inn i sine isolerte landsmenns livsforhold. Det største efterforskningsarbeide i denne retning uttørte han derefter i 1821, da han i mange maaneder vandret omkring i Vermland og Solør. Og fra naa av blev det ikke bare med undersøkelser; hans virksomhet kom til aa strekke sig langt videre.

Mine to eldste hjemmelsmenn paa Grue Finnskog var født henholdsvis 1806 og 1814. De husket nøie Gottlunds martialske antrekk og optreden, ja endog navnet paa puddelhunden hans, Saukko. Han optraadte i en utpreget jaktdrakt; hadde lange svarte mustasjer —

svertet med kunst, som han selv skriver —, og han var bevebnet med sabel, gevær og dobbeltpistol; han kunde godt være blitt tatt for løitnant, tilføier han i et brev til faren.

Gottlund fant sine utflyttede landsmenn i usle kaar, økonomiske og kulturelle. I Solør var de fleste av dem husmenn under store Oslohandelshus, som efterhaanden hadde lagt under sig de betydeligste skogeiendommer.

Spredt som finnene bodde i de veldige skoger hadde de ikke meget samkvem selv med hinannen, og manglen paa veier og fremkomstmidler utgjorde svære hindringer for forbindelsen med utenverdenen. Avstandene til kirkene var altfor store til at det kunde bli tale om videre kirkesøkning uten ved de nødvendigste forretninger som brudevielser, barnedaap, konfirmasjon og begravelser. Noe skolevesen fantes det ikke paa meget lenge, og det de omsider fikk, var ytterst tarvelig til langt over midten av det 19de aarhundre. Bøker manglet finnene omtrent totalt, baade finske, svenske og norske; derfor gjorde selvfølgelig lesekunsten bedrøvelig langsomme framsteg. Uvidenheten holdt sig haardnakket, likesaa den hjemmefra medbragte overtroen. Alt dette blev Gottlund fort klar over, og han gikk med den største opofrelse igang med et energisk arbeide for aa høine Finnskog-finnenes kulturnivaa og deres nasjonalfølelse.

Noe av det første han tok sig for var aa skaffe dem bøker, dog bare paa finsk. Allerede under sine vandringer i 1821 hadde han med sig og gav bort i stort antall eksemplarer et par smaaskrifter, som han selv hadde skrevet og bekostet trykt i Uppsala 1818 og 1821. Han utvirket videre at det keiserlige finske bibelselskapet sendte ham 100 fullstendige bibler og 100 nytestamenter til gratis utdeling.

Den næste sak gjaldt kirkevæsenet. Gottlund la tidlig en plan for dette. Finnene paa den norske og svenske siden skulde ha finske prester og tre kirker, — hovedkirken i Norge, to kapeller i Sverige. Sognene maatte ordnes uten hensyn til riksgrensen.

Plassen for hovedkirken fant han paa et nes ved Haaven, en stor vik midt paa nordsiden av innsjøen Store Røigden i Grue. Med god folkehjelp stakk han ut kirketomten den 26de november 1821, utmaalt med 150 steg i nord-syd, 140 steg i øst-vest. Til grensemerker blev det hogget kors i 16 store furuer omkring. I en pyramideformet jordfast stein hogg de saa med kvarterhøie bokstaver:

JUVANNIEMI

$18\ ^{25}/_{11}\ 21.$

Egentlig skulde stedsnavnet vært Hovaniemi; men Gottlund endret dette til Juvaniemi efter hans oprinnelige hjemsted. Ved en feil blev det satt 25de istedenfor 26de november, og Juvanniemi istedenfor Juvaniemi.

Gottlund var svært fornøid med kirkestedet. Juvaniemi kirke skal komme til aa staa paa det vakreste sted i verden, skrev han til sin mor. Jeg har aldri før tenkt paa aa bli prest — skriver han videre —; naa derimot kunde jeg ha lyst til aa faa et kall paa Finnskogen. Da vilde jeg ta mamma til mig, men ikke før jeg har faatt bygd op en prestegaard som den der hjemme.

Ogsaa de verdslige tjenestemenn skulde være finske, med distrikter felles for norske og svenske finner. Gottlund begynte endog aa se sig ut skikkede aspiranter for disse stillingene. Saaledes fortelles det ennu muntre historier om Erik Olsen Oinoinen, som han skulde ha bestemt til aa bli den første lensmannen paa Finnskogen, og som straks begynte aa øve sig op til „storkar".

Videre gjorde Gottlund tiltak for aa skaffe to finnegutter akademisk dannelse. „Meningen härmed var — skriver han noen og førr aar senere —, att af deras egen stam, åtminstone för framtiden, bilda dugliga tjenstemän, kunniga i folkets språk, och vana vid deras seder och lefnadsätt."

Guttene var sønner av Gottlunds gode venn skoleholderen Paal Persen Räisäinen i Grue (Brandval anneks). Johannes Paalsen var født 1810, Matis Paalsen 1811. Ved Gottlunds første besøk hos deres far „gingo de ännu i skogen och vallade sin fars getter; men deras goda förständsgåvor frapperade mig redan då," sier han.

Gottlund tok guttene med sig baade til Sverige og Finland og underviste dem selv gratis i tre aar. Ja, efter det han selv nevner paa flere steder i sine bøker, underholdt han dem ogsaa paa egen bekostning i denne læretiden. I et brev til moren heter det nok, at finnene paa Finnskogen vilde skyte sammen 100 spesidaler til en begynnelse, idet hver „hemmansbonde" skulde gi 12 skilling; men det later ikke til at det blev noe av dette. Naa, guttene gjorde vel noen nytte for sig, var iallfall oppassere og utførte kanskje ogsaa annet arbeide.

Den 20de mai 1825 blev de innskrevet som studenter ved Uppsala universitetet under navnene Johoi Räisäinen og Matti Räisäinen. Noen universitetseksamen kom dog ingen av dem til aa underkaste sig. Gottlund hadde selv ikke midler til aa bekoste videre ophold for dem i Uppsala. Fra hjemmet eller hjembygden kunde de visselig ikke faa

endog den minste understøttelse. Han søkte om offentlige stipendier til dem, men fikk intet. Johannes blev da huslærer i Sverige en tid og var siden omgangsskolelærer hjemme efter sin far i 35 aar (1839-1874, død i Brandval 1888). Broren Matis blev det ikke noe av, og han døde tidlig. Paa sine gamle dager (1872) skrev Gottlund i et privatbrev følgende om de to brødrene Räisäinen: „Johannes var som ung en godlynt gutt, kanskje litt saktmodig og stille, eller enfoldig. Hans bror Matis var nok kvikkere og forstandigere, — men hvad hjalp det ham? Dø maatte han dog, — til og med sterkt gjeldbundet."

Saa gjaldt det aa henvende sig til statsmyndighetene. Den 23de november 1821 holdt Gottlund stort møte med finnene hos danebrogsmannen Johannes Halvorsen Lehmoinen i Revholtet, Grue. Han la frem sin kirkeplan m. v., og man drøftet finnenes klagemaal og ønskemaal ellers. Samtlige gav Gottlund fullmakt til aa skrive bønnskrifter for dem og ellers optre paa deres vegner. Fullmakten blev undertegnet paa norsk vis, som han kaller det, nemlig saaledes at hver husfar satte fingeren paa papiret, mens Gottlund skrev navnet.

Gottlund utarbeidet naa et bønnskrift til Kongen, med mange bilag fulle av klager og oplysninger. I mars 1822 opholdt kronprins Oscar sig en ukes tid i Uppsala i egenskap av universitetets kansler. Som immatrikulert student fikk Gottlund lett audiens, og han talte da finnenes sak med fynd og klem. „Kom bare til Stockholm," sa Kronprinsen, „saa skal jeg gaa med dig til Kongen og tale med ham om saken." Allerede i mai maaned gikk Gottlund tilfots til Stockholm. Han hadde med sig papirer vedkommende de norske finnene. Kongen befalte, forteller han selv, baade at aktene skulde oversettes til fransk, og at de skulde forelegges det norske statsraad.

Da det imidlertid fra høieste hold ikke blev gjort noe for finnene, fikk Gottlund dem til aa sende en deputasjon til Stockholm for personlig aa tale med Kongen. Det blev valgt 12 av „de hederligste og mest forstandige finnebønder" til aa reise, — 6 fra de norske og 6 fra de svenske Finnskogene. Deputasjonen kom til Stockholm utpaa vaaren 1823 og blev der i mange dager. Gottlund opholdt sig samtidig der og ledet nok hele offensiven. Utsendingene blev mottatt i audiens hos Kronprinsen den 3dje mai og hos Kongen dagen efter. Det bønnskrift de leverte inneholdt i det vesentligste følgende punkter:

1. Vi ber Deres Majestet om aa la oss faa kirker nær riksgrensen, saa vi som er av samme finske folkestamme kan besøke dem i fellesskap fra begge land. Vi har allerede sett ut kirketomter, som vi ber

om aa faa godkjent. Paa alle finnenes vegne forplikter vi oss til aa bygge disse kirkene.

2. Vi ønsker aa faa prester som kan undervise oss i Guds ord paa vaart eget sprog.

3. Likeledes at vi maa faa velge oss fogd og lensmenn blandt oss selv; vi vil selv lønne disse tjenestemenn og i fellesskap være ansvarlig for deres oppebørsler.

4. Vi ber om aa faa dommere som forstaar vaart sprog.

5. Det trenges veier til kirkene op paa Finnskogene i det hele, og ogsaa mellem Sverige og Norge.

6. Vi som bor paa den norske siden søker om at Kongen vil skaffe oss laan — mot suksessiv tilbakebetaling — saa vi kunde kjøpe de skogene der vaare hjem er optatt av vaare forfedre.

Finnenes forestilling blev foredratt i svensk statsraad den 23de oktober 1823. Kongen resolverte: Det er uforenlig med Norges og Sveriges statsforfatninger aa gjøre de svenske og norske finnebygder til et forenet distrikt; det vilde lede til et særskilt folkesamfund. Men det skal nærmere overveies, hvorvidt ethvert rikes finner for sig kunde tilstaaes de ansøkte privilegier.

Imidlertid hadde ogsaa det norske statsraad behandlet finnenes andragende. Med hensyn til bønnen om statshjelp til kjøp av deres bosteder gikk regjeringen i Oslo med paa at statskassen skulde stille sig som kausjonist for kjøpesummene til et visst beløp og paa visse betingelser. Herom blev det gitt innberetning til Kongen under 20de oktober 1823.

Behandlingen av de øvrige postene i finnenes andragende blev utsatt; og med disse gikk det ikke saa bra. Ved kongelig resolusjon av 11te desember 1824 blev det bestemt: Finnene tilstaaes ikke egne kirker, prester, dommere, fogd og lensmenn.

I regjeringens innstilling, som ligger til grunn for resolusjonen, heter det bl. a.: Finnenes formuesforfatning er slik at de ikke kan underholde egne embedsmenn. Prester eller andre embedsmenn som kan finsk vil ikke kunne skaffes. Forresten forstaar finnene like saa godt norsk som finsk, — om ikke bedre. Videre nevnes det at den kausjon, som statskassen vilde overta ifølge statsraadsbeslutningen av 1823, ikke var blitt benyttet av supplikantene.

Finnene gav sig imidlertid ikke. Den 14de september 1825 sendte de inn en ny skrivelse, stilet til Kongen og underskrevet av Paal Räisäinen, Brandval, Johan Haikoinen, Vinger, og Henrik Karhinen,

Grue. Her heter det innledningsvis: „Hos Eders Majestet vil vi i ydmykhet forespørge oss, om ikke vi norske finner kunde av naade faa forene oss med vaare finske brødre paa svenske siden til et gemensamt herred eller fogderi, samt aa faa egne kirker og tjenestemenn."

Deputasjonen av 1823 hadde faatt den opfatning — fremholder de —, at Kongen lovte aa gaa med paa alt dette, og beretningen derom hadde vakt stor glede hos finnene. Men siden var de endelige avslagene kommet, og alle var blitt svært skuffet. De gjentar, at ønsket om aa „faa en særskilt forsamling med vaare brødre paa svenske siden" fremdeles er like levende. Videre hevder de at „vi siden kunde understaa oss aa underholde selvstendig øvrighet."

Med henvisning til, at andragendet av 1823 var nektet innvilgelse av Kongen, og „da omstendighetene er de samme naa," blev den nye henvendelse henlagt ved kongelig resolusjon av 11te januar 1826.

Myndighetene saa vel med noen mistenksomhet paa Gottlunds virksomhet paa Finnskogene. Han var jo en „russisk undersaatt", blev det gjort opmerksom paa, og kanskje var han farlig for rikenes sikkerhet. Til den svenske regjering kom det nok inn meldinger, som bl. a. ledet til at baade Gottlund og finnedeputasjonen av 1823 blev tatt i forhør av politiet i Stockholm. Men han overdriver naa visst en del, naar han skriver: „ . . . de ansågo mig den tiden för en ganska farlig person, hvilken de (som sådan) både fruktade, hatade, och förföljde."

Jeg tror ogsaa at han gjør sig skyldig i noen overdrivelse, naar han forteller at fogden Ove Guldberg Høegh i Grue foranstaltet jakt paa ham i mars 1822. Fogden — skriver han — sendte lensmannen Rolsdorph til Finnskogen, fulgt av en hop bønder fra bygden „såsom till en slags handräckning," — med streng ordre til aa fengsle og arrestere mig. Men lykkeligvis hadde jeg nyss før vunnet aa forlate stedet, — „then natten fingo the inga!" Lignende optreden var jeg flere ganger utsatt for ogsaa paa den svenske siden; men da holdt finnene mig alltid ryggen fri.

I samme aandedrett forteller han om fogden Høeghs død, idet han antyder at denne nok stod i forbindelse med forfølgningen av Gottlund:

Et par maaneder derefter — paa pinsedagen den 26de mai samme aaret — hadde fogden Høegh den sørgelige, ja jeg maa si: den forskrekkelige skjebne, ynkelig aa bli levende innebrent sammen med 112 norske bygdefolk, nemlig ved Grue kirkes brand midt under guds-

tjenesten, skriver han. Merkelig nok nevner han ikke at lensmann Rolsdorphs datter ogsaa omkom ved branden.

Takket være Gottlund mistet ingen finne livet ved kirkebranden (med undtagelse dog av et par Finnskog-jenter som tjente paa gaarder fremme i bygden). Han fortsetter nemlig: Av skogfinnene — som ellers alltid vanlig om pinsedagen strømmet til kirken — hadde ingen innfunnet sig det aaret. Aarsaken var at de nettop dagene forut hadde faatt den første store finske boksendingen fra Karlstad. Bøkene sysselsatte dem naa allesammen hjemme, og derved undgikk de saaledes den skjebnesvangre ulykke.

Eilert Sundt hadde i 1852 skrevet bl. a.: „De svenske og norske Finner, som altid havde vedblevet at betragte sig som Landsmænd, vilde ogsaa erkjendes som et Folk og danne et eget Rige, uafhængig af Departementerne i Christiania og Stockholm."

Mot denne fremstilling protesterte Gottlund kraftig og ironisk i „Näsperlan", et litet skrift han gav ut i Helsingfors 1868: Nordmennene trodde kanskje virkelig at min mening var saa aa si aa oprette et eget finsk rike paa selve grensen mellem Sverige og Norge. „Kors, så befängt!" For min del tror jeg dog at intet forstandig menneske har kunnet daares av slike tanker.

Senere tilføier han: Det har aldri vært spørmaal om aa *dele* Sverige eller Norge, men bare i kommunal, særlig kirkelig, henseende *forene* det folk som allerede av naturen utgjør ett folk, én slekt. Og han nevner et par eksempler paa at slike forhold har funnet sted ved grensen mellem Sverige og Rusland (vedkommende Finland forresten). I et brev til moren hadde han ellers meget tidlig slaatt paa, at ved gjennemførelsen av hans menighetsplaner m. v. vilde de to rikers regjeringer vinne et framsteg som de kanskje ellers aldri kunde ha vunnet, — nemlig det norske og svenske folks nærmere forening!

Jfr. *Kristian Østberg,* A Norwegian Minority Problem in the Eighteen Twenties. Norsk Geografisk Tidsskrift, bd. VII. h. 5—8 (= Det Norske Geografiske Selskab 50 år, Oslo 1939), s. 392—400.

II.

AV CARL AXEL GOTTLUNDS DAGBOK

PAA HANS REISE GJENNEM SOLØRS FINNSKOGER 1821.

Utdrag ved *E. A. Tunkelo* og *Oluf Kolsrud.*

Med oplysninger av *Oluf Kolsrud.*

„Skogfinnenes apostel" Carl Axel Gottlund (1796-1875) (se ovenfor s. 1) foretok som student i Uppsala to lange fotvandringer for aa lære aa kjenne sitt frendefolk finnene i midtre Sverige og Norge, den første i 1817 gjennem Dalarne, Helsingland, Vestmanland, Vermland, den andre i 1821 gjennem finnebygdene i vestre Vermland og de tilgrensende norske finnebygder i Solør: Eidskog, Vinger, Brandval, Grue, Hoff og Aasnes. Vandringen gjennem Solør i 1821 foregikk ikke i sammenheng; Gottlund krysset grensen flere ganger: Den 21. september 1821 kom han fra Eda finnskog paa svenskesiden inn i Eidskogs og Vingers finnskoger, drog 25. september over grensen til Gunnarskog, og opholdt sig i Gräsmark og Fryksände til 23. oktober, da han gjorde et kort besøk paa Vingers og Brandvals finnskoger. Den 26. oktober vendte han tilbake til Fryksände og vandret videre gjennem Östmarks finnskog; herfra kom han 20. november inn i Grue finnskog, men efter en ukes ophold i Brandval og Grue, tok han 27. november atter veien inn i Östmark og besøkte Dalby og Nysockens finnskoger. Den 14. desember svinget han for fjerde gang inn i Norge, fra Dalby södra finnskog til Hoffs finnskog, fortsatte til Aasnes finnskog, og vandret derfra 17. desember over grensen til Dalby norra finnskog.

Gottlunds dagbok paa reisen i 1817, som ikke gikk inn i Norge, er utgitt av Nils Sahlström, Stockholm 1931, og i forkortet finsk oversettelse ved V. Salminen, Helsinki 1928 (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Julkaisuja, bd. 174). Gottlunds dagbok på reisen i 1821 er utgitt ved Th. Ekelund m. fl., Karlstad 1933 (Värmlands Fornminnes- och Museiförening), og hans Värmlands-brev 1821—1823 av J. J. Mikkola 1925 (Skrifter utg. av Svenska Litteratursällskapet i Finland, bd. 180, s. 294-361). Karlstad-utgaven av dagboken gjengir teksten noget forkortet; den er forsynet med utførlige registre; men teksten og registrene er ikke uten feil.

Original-manuskriptet til Gottlunds reisedagbok fra 1821 finnes i Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (det Finske Litteraturselskap) i Helsinki og utgjør bd. 44-47 av Gottlunds dagbøker: „Dagbok över mina vandringar på Vermlands Finskogar 1821"; de fire bind, som er paginert s. 1-460, omfatter tiden fra reisens begynnelse i Uppsala 12. juli 1821, til 22. desember 1821, da Gottlund opholdt sig paa Dalby norra finnskog; i januar 1822 var han tilbake i Uppsala, men det følgende bind av dagboken (48) begynner ikke før 1. oktober 1822. — Da Karlstad-utgaven av dagboken fra 1821 neppe vil bli synderlig ubredt i Norge, meddeles her fra original-manuskriptet de avsnitt som særlig gir oplysning om de norske finners kirkelige og økonomiske forhold og Gottlunds virksomhet til beste for dem. Et utdrag blev velvillig gjort i 1923 av den daværende sekretær i det Finske Litteraturselskap, dosent (senere professor) dr. *E. A. Tunkelo,* efter anmodning av cand. theol. (nu dosent dr.) Andr. Seierstad, som med prof. Tunkelo's samtykke stillet det til raadighet for Norvegia Sacra; dette utdrag er siden supplert med flere andre avsnitt av professor dr. *Oluf Kolsrud;* under trykningen er korrektur lest efter original-manuskriptet av frk. L. Gjerløw; enkelte utvilsomme skrivefeil av Gottlund er rettet, ellers følger avtrykket hans egen stavemaate; nogen feillesninger i Karlstad-utgaven er herunder rettet. Ved utgivelsen har prof. Kolsrud tilføiet oplysninger til teksten og oversatt de finske steder.

Gottlunds virksomhet til beste for finnene i Sverige og Norge er utførlig behandlet av dr. *Ilmari Heikinheimo:* Kaarle Aksel Gottlund, elämä ja toiminto, I, 1933, s. 403-515.

September 1821.

— — —

Vingers Finskog.

22. Lörd. Steg upp bittida. Hoppades få härifrån byn [ɔ: Varaldskogen] körkfolk med mig til Vinger, men det var ingen som ämnade sig dit utom några Läsbarn hvilka skulle dit om mondagen att läsa, men de gingo först om Söndags morgon härifrån. Det bruket är här att Barnen skola kl. 10 hvarje mondags förm. vara hos Pastor der de läsa 2 timmar till kl. 12 eller 1, då de åter få gå hem. Dessa barn få sen spatsera öfver 4 mil för dessa 2ne timmar, och som antalet af barnen ofta öfverstiger 140-150, så få de oftast en eller ingen fråga. Emellertid åtgår för dem 3 dagar på dessa 8 mil, de måste hafva matsäck med sig och ligga alltid 2 nätter borta hemifrån, utom midsommartiden, då dagarna äro långa, då kunna de på 2 dagar hem komma. Om nu således en fader har 2 barn som läsa sig till skrift, så åtgår 6 dagsverken i hvar vecka för honom, hvarföre de få hvar dera 2 timmar höra på Prästen och man kan antaga på sin höjd att den ena får en par frågor — den andra ingen. Då härmed fortfares hela sommaren till October månad, så åtgå 11 à 12 veckor hvilket medför 72 dagsverken, hvarföre barnen kunna få en 8 à 10 frågor hvar på sin höjd. Detta är nu det året; om De nu ej slippa, som nog ofta sker, så återstår nästa år lika många dagsverken, i fjol slapp en gosse i granskapet som gått 6 år, han hade således depenserat 216 dagar att spatsera fram och åter emellan körkbyn. I några trackter af Norrige är det bruket att barnen 1 månad hvar dag skall vara hos prästen, men blott 2 timmar om dagen.

— — —

Kongsvinger.

Solen var redan ner för än vi kommo till prästgården. Jag ville på intet sätt få min poike med mig dit, ty han var rädd för Prästen, att han skulle begynna Examinera honom, han hade tillförene af honom fått stränga förebråelser, på läsforhören. Jag gick in i min fulla rustning och träffade i sals farstun en hop mamseller och pigor, jag frågade om Kyrkoherden var hemma. Detta förstod man icke. Men då min forpoike sporde *är kära far heima?* svarades straxt ja! Man gick till honom och Gubben kom straxt nedlunkande för trapporna. Han var circa 70 år en gammal värdig hedersman, hvit i hufvudet som en Dufva. Hans namn var *Sigvard Rönning*[1]. Han var rätt artig och bad mig stiga in, han bjöd mig en sup *dramm* d. v. s. en sup koniack, men jag sade mig aldrig supa, hvilket jag under hela denna resa ei gjort sedan jag farit från Carlstad. Han ville bjuda mig litet mat, men jag skulle krusa, och sade att jag nyss ätit, och dervid förblef det. Jag såg straxt att man här i Norrige ei känner det välsignade kruserandet som i Sverige. Sedan jag en stund talat med honom, och han ej kunde lämna några upplysningar om Finnarna i sin församling, vidare än att de varit der från urminnes tider, så tog jag afsked, och gick upp till gästgifvaregården.

— — —

23. Sönd. — — — Det första som frapperade mig efter ankomsten i körkan, var att jag såg *Fader Rönning* i ev hvit skjorta stå och predika på

predikstolen. Han hade på sina svarta kläder dragit en stor vid mässskjorta, utan kåpa. I stället för *krage* hade han en bred hvit valk, som gick omkring halsen som ett hund halsband. Vi gingo in i en bänk hvaruti sutto förut en par militärer. Soldaten stannade utanför bänken på gången, der han stod och skyllrade hela tiden med hatten på hufvudet. Folket satt mycket stilla och andäcktigt i körkan, och Gubben Rönning predikade rätt braf med anda och värdighet, ehuru i ett trivialt ämne — „om de verldsliga rikedomarnas förgänglighet." Karlarna hade mycket svenska ansigten. Deras heldags klädnad var en blå frack och blå böxor eller andra. Qvinnorna af hvilka bland flickorna funnos många utmärkt vackra ansigten, nyttjade alla hvita dukar, men de voro så bundna om hufvudet, att den ungaste flicka såg ut som den gamlaste käring, ty sedan hufvudet var betäckt knöts duken rundt omkring halsen. Detta stötte något på Lappskt manér. För öfrigt kan anmärkas, att den ena läcktaren var indelad i små loger, med särskilda lås och dörrar, den andra som ej hade dessa egenskaper var för militärens räckning. Hela kyrkoparaden stod nu der, alla med hattarna på hufvudet. De voro jämt 11 man, den 12 var på ordonance vid vår bänkända. Taflorna för Psalm nummern stodo en i hvardera ändan af körkan, de voro ei med bläck numror försädda, utan klockaren hade före gudstjenstens början ritadt med krita i stor skala de numror som skulle begagnas. Gudstjensten varade ej länge. Jag förstod nästan hvart ord hvad prästen sade, då jag uppmärksamt afhörde honom, men om jag ej hade öronen väl spända, så förstod jag intet. Folket satt under hela gudstjensten, men sedan så stog större delen deraf. Straxt efter predikan framkom en qvinna med ett litet barn på armen, det skulle föras till dopet. Några unga flickor följde derföre med. Nära Choret döptes det af Kyrkoherden i hela församlingens närvaro. Detta sätt att intaga de små i kyrkans sköte, behagade mig på det högsta. Jag satt nog långt från stället att kunna se tillgången, men efter slutad förrättning gick faddrarne bakom Altartaflan genom den bänk der fans öppen och lämnade några slantar i en sparbössa som stod vid altarbordet. I stället för håfvar gick en karl under predikan ikring med en trädlåda, hvoruti man kastade sina slantar, som der höllo ett fasligt väsende. Jag lade dit en 12 sk. hakka. Det första prästen gick för altaret och las en bön, kom äfven skriftfolket fram til choret, hvaraf en del föllo lutande mot altardisken, den andra delen bildade ett lede några steg bakom. De stogo i en så rät linie at inget Regemente formerat en bättre. Så förblefvo de under hela mässan, som dock ej varade så länge som den Svenska. Altarkransen gick ei i en halfcirkel som hos oss utan i en rät linie, derigenom att dörrarna slogos upp och förlängde så den förra disken. Jag trodde att detta var allt skriftesfolk, men såg att då en omgång frångått, kom det alltid nya i stället, från de särskilda körkans delar, längs alla 4 stora gångarna, hvilka formerade ett nytt led bakom dem som lågo för disken. Detta repeterades vist 8 à 9 g. och hvar gång kom det ungefär 10 personer längs med hvarje gång, och det altid på en gång. Jag har i ingen körka sett en så god ordning vid Communionen som här. Det såg tillika så städadt och anständigt ut. Män och qvinnor gingo om hvarandra till

bordet, ej som i de flesta Svenska församlingar Karlarna först och qvinnorna sedan.

— — — Oktober 1821.

Brandvolds Finskog.

23. Tisd. — — — Härifr. [ɔ: Svartbäcken] gingo vi ½ f. i mörkret till Österby (Autiomäki) som redan låg på Norska sidan. — — —

24. Onsd. Den första som upptagit *Autiomäki* visste man här icke, men att det sedermera varit en tid Öde då folk hitflyttat från Verele, af den slägt som ditkommen var från Ängen. — — — [Jag gick på morgonstunden och forsökte om jag skulle kunna få upp den haren hundarna drefvo i natt, men det var ei värdt. Derpå gjorde jag mig Marchefärdig att gå vidare,] Gubben kom sjelf och följde mig, ty härifr. var en lång och vilsam väg till Abborhöjden, som gick genom en stor och vild ödemark, öfver sandiga hedmarker, berg och kärr som voro våta och sumpiga, så jag var våt som en nors om fötterna. — — — [Straxt som vi kommo til skogen hade hundarna åter upp en hare, den sprang 2 gånger förbi mig men i en så tät skog att det var omöjligt att kunna få skjuta den, jag böd således ej ens till.] Gubben talte om på Vägen, och beklagade sig att det var så strängt forbjuden att göra en sved i skogen, så att skogen nu ville helt och hållit växa öfver dem. Samt i och med det samma antalet af Villddjur, i synnerhet Björnar, vuxit så stort att de hota uppäta all deras ringa Boskap, ochså har Björn denna sommar gjort ofantlig stor skada. Denna skogen hade kommit att höra under *Anker* och efter sin död har han testamenterat det Danska kronan[2], som haft sina heidukar och Ombudsmän, hvilka varit fasligt stränga med skogens helgande, deraf kommer det att genast då man öfverstiger Svenska gränsen, så finner man en betydlig skillnad i båda Riken. På svenska sidan har man ett mera leende och uppblomstrande land, man ser fintorpen små och stora om hvarandra, på backor och i dalar, växlande om med hvarandra, man ser deras små åkerteppor deras gröna sveder och deras gamla bråtar, skogen är mera uthuggen och af en nyäre generation, med ett ord man ser öfveralt spår af flit och menniskohänder. Men på den Norrska derimot ser man ej annat än den uråldiga gamla skogen, som i sitt mörker höljer detta land i samma skick som det varit för flera sekler tillbaka. Detta land tyckes som det ej hade följt med sin tid utom stod allt tillbaka på samma punct, som det stått för många hundrade år sedan. Här och der fans väl ett torp som för gamla tider tillbaka blifvit anlagt, men nu så omvuxit med skog att man knappt såg det för än man stod på gården. Hvad sjelfva folket beträffor så stodo sig finnarna här mycket bättre än på Svenska sidan. De hade ei här så stora skatter, och beskattades ei så väl af sina patroner som sina släktingar i Sverige. Äfven vors de här starkare finnar, i deras hus taltes ej annat än finska i det dagliga talet, och det kunde deras barn som vatten. De Martyrerades ei derföre som i Sverige af Prästerskapet, som väl då och då kunde banna en skriftskolgosse för det han ej kunde Norska, men dervid blef det alltid, sökte ej derföre att med all andans magt utrota deras språk som i Sverige. Finnarne betalte i ett för allt åt sin Präst ½ pund smör från gården, samt dessutom för hvargång de gingo till skrift (som skedde 2 à 3 g. om året)

24 sk. för man och hustru. Deras skatter till sina Herrar äro altså obetydliga, men de få deremot kännas den olägenheten att få se sina åkrar förvandlade till skog. Skilnaden är då den att på Svenska sidan söker man att kunna förvandla alt till Bergverk och Bruk, samt derunder utsuga till bara benen under- och kringliggande bönder och torpare. På Norska sidan deremot så fröjdes man, om man kunde se alt forbytt till skog (hvaraf landet är nog mycket besväradt) och skall gerna se om folket kunde förbyta sig till stora Mastträd, hvilka det väl skulle löna sig att afyttra till Engelsmän. Man ser således att Possessionaterna och folkförtryckaren på olika sätt söker realisera sitt vinningssystem, på landets och allmogens bekostnad. Regeringen har ingen eller föga kunskap derom, utom låter det så passera under hopp och förväntning att den vinst derför inflyter, skall tillfalla landet och folket. Men den stannar i Possesionatens händer, och blått så mycket kan folket tillräckna sig, som åtgår i afbetalning för en ringa dagspenning, eller för besittande rätten af ett torpställe, som de eller deras förfäder upbrutit ur en hård och stenig, samt gennom denna hushållning Ofruktbar och frostskadlig mark. På Svenska sidan dämmes Vattnet öfver alla kärr och måsar på det de många Bergsbruken och Hamrarna ei måtte halta, på Norska sidan så öfversvämmas landet af skog och arbetarna afhålles med mackt att ej få uppodla landet. På Svenska sidan kan doch den som lider orätt söka lagens rättvisa, men deremot kan äfven den andra lagligen undanhålla sig den samma, åtminstone sålänga till den fattiga bonden ej mer orkar fullfölja sin talan, hvilket doch finnarna in till sidsta stunden ej frångår. Men han har da den utvägen att antingen genom nedmutande af Bondens advokat, eller genom en god vän vid Rättegångsverken få saken lagd ad acta eller i glömska eller och narrade af Bonden hans papper och Documenter etc. I Norrige deremot är ei så många konstvägar att illudera lagen, men den är deremot förenad med en så stor depence och ställd på den fot, att en fattig man sällan och aldrig vågar anlita den om hjelp. Der skall det tillgå på det sättet att hvarje månad hålles en såkallad *Commissions domstol*[3] af Länsman och fogden, eller prästen och någon nämnd, hvarvid mål förehafves och vittnen höres. Men denna domstol skall då söka förlika parterna efter sitt godtycke, och kan det ei ske, så kommer saken för rätta. Vanligen få ej Bönderna själfva, utan deras ombud och advokater, utföra deras talan. Men vid denna Rätt plägar sällan några mål förekomma, emedan de få dyrt derföre godtgöras. Som exempel nemnde Gubben att en Rik Bonde i Fagernäs var till en annan skyldig 13 Rd. Sv. utan att betala, han fördes til tinget, för hvilket besvär Länsmannen utpantade af honom 7 st. Kor och 1 god och skön häst, för hvilka allt han ej fick en Styfver. Väl hade han rättighet att gå till en högre instance. Men dervid äfventyrade han hela sitt hemman och all sin formögenhet, så han var nöjd att hålla til godo hvad som var passeradt. Också plogade derföre aldrig tinget påstå längre i Socknen än en dag. Äfvenså Commissionstinget. Vidare berättade han att Prästen här aldrig for på läsforhör på Socknen, ej heller på Skrift, utan fick den sjuke dö oskriftad så främt ei pastorn af en vänskaps gjorde denna höflighet. Sålunda hadde ännu aldrig församlingens Präst varit till denna

by (Autiomäki) åtminstone ej på 150 år. Inga barn döpte han heller, om ej de skulle fram hafvas till Körkan att der förrätta dopet. Härvid hade man sidan så vänt sig, som skulle det så bort vara. Under sådana samtal, kommo vi ändeligen fram ur den stora skogen, som räckte 3 f. Vi befunno oss på en höjde då vi kommo ur skogen, som fogeln ut ur buren. Vi sågo den stora Mökkern som ett stort silfverfat till Venster, och sjön Öjern ei stort mindre syntes framför oss åt höger, och gent framför oss på en sluttande höjd syntes Orala byn. Utan att man hade aning om att tätt under fötterna vid roten av backen fans byn och gården *Abborhöjden* (Yöperinmäki), denna gård hörde liksom Autiomäki, Orala og Viikero till Vinger Socken i Norrige. — — —

25. Thorsd. *Öijern* (Öijeri) har fått sitt namn af sjöarna som gå under gården. Här finnes 3 gårdar, af hvilka den tredje ligger afsides uppför backen. Jag gick om morgonen til *Pål Persson Räisäinen,* som jag långt före detta hört omtalas som en snäll läsare och även skrivare af finska språket, ehuru han skref det efter sitt sätt att tala. Han syntes mig i början nog tvär och fåtalig, så jag trodde vi aldrig skulle blifvit dess bättre vänner. — — — Pål och gubben Matts Persson Karvainen samt hela bysfolket berättade och bekräftade, med ed och samma mun, på hvad sätt Lehtomäki och Öijern kommit under handelsmännen i Christiania. Inga gamla papper funnos mer i behåll, och de, som hade funnits, hade handelsmännen annammat. — — —

— — — Det lärer . . . vara ungefär 150 år sedan handelsmannen *Erik Månsson*[4] fick skogen om händer. Dock tog han i sin tid ännu ingen räntor. Men hans son Magnus Ersson eller *Magnus Magnusson,* som han ock kallades, fick 1 pund smör i ränta. Han sålde både Öijer- och Lehtomäki-skogen åt general *Vessel* för 30 000 Tyski = Rd., och som de ungefär voro lika stora hvardera, så blef det 15 000 för Öijern ensamt. Köpesumman var väl närmare 34 000 Rd., men då ingick därmed en skogstrakt i Trysild, som kostade något över 3000 Rd. Vessels änka gifte sig sedan med en *Markus Rosenkrantz,* hvilken fick inga barn. Rosenkrantz fick Havslunds sköna gård till levebröd, och efter änkans död voro 13 släcktingar hennes arfvingar[5]. Dessa hafva nu i 7 år genom sina timmermärkare och prokuratorer skött skogen, och vilja nu sälja dem båda för 12 000 Specie. Tre auctioner hafva redan varit anslagna, men ingen köpare anmält sig.

Sålunda hafva nu dessa bönder, utan dom och utan rätt, gått från sin lagliga egendom. Den de med så mycket slit och arbete upptagit Man kan ej annat [än förundra sig] öfver de myckna och stora stenrösen och stengårdar, som finnes upptagna, och vilka betäcka en 12:e-del af åkern.

26. Fr. Vi gingo härifrån [ɔ:Mossvattnet] till nästa gård. Der var en ung karl *Jacob Larsson Hotakka,* som ungefär för ett år sedan börjat blifva ängslig och orolig till sinnes. Han hade från åkern der han plöjde, gått hem och begynt att läsa uti en Finsk bibel som han ofta brukade läsa uti, men han hade intet sammanhang, utan begynte bladra af och an, samt till slut att sönderrifva bladen. Han insjuknade derpå starkt, och låg flere veckor sjuk, blef väl fri från den sjukan, men talte nu ei mer ett ord. Det hade varit nu närmare ett ård sedan han sissta gången talat. Han

låg dock beständigt till sängs och förtärde högst obetydligt, och af det lilla han förtärde, så gaf han öfver det mästa. Han var utmagrad som ett benrangel. Äfven jag kunde ei förmå honom till ett ord. Då jag ville känna på pulsen drog han undan sin hand. Man kunde likväl finna att han förstod hvad man talte. — — —

November 1821.

Östmarks Finskog.

13. Tisd. *Hollandstorp.* — — — 5) Som här var en hel hop Norska finnar på Bröllopet som (!) kom äfven några af dem och anförde åtskilliga klagomål af hvilka jag redan förut hört de flesta. Bland dem var *Thomas Pålson Räisäinen* i Räisäli (Löfhögden) by. Han beklagade att deras byar och gårdar voro så fulla med folk och kreatur och att det var dem strängt förbjudet att upodla mera mark eller tillåta nybyggen. Hvilket förbud deras Norrske köpmän förelagt dem som äro ägare om skogen. I Byn finnes 3 gårdar, hvilkas Bönder gifvit låf åt nämnde Thomas' son Thomas Thomasson Räisäinen och Olof Mårtenson Puaalainen att upptaga sitt nybygge vid Stranden af Rögden på deras skog, som kallades Sojomäki (Skåkberg) med hvilkor att de först derom skulle underrätta Amtmannen och skaffa sig hans tillstånd. Af dem var Paalainen hemma från Grasberg. De upptogo här 2 nya ställen ett litet stycke från hvarandra. Märkaren (timmer-) Olof Gullbrandsen som bor i Grufve socken och gården Grysset, fick veta detta, och som de försummat eller ej brytt sig om Amtmannens tillstånd, så låfte han anklaga dem inför Contoiret i Christiania, samt nekade dem att ditflytta för änn svar hann komma från Staden. Han försäkrade att de sjelfva skulle få nedrifva sitt arbete och hvar och en av dem som gifvit dertill låf, plickta 50 Spessie. De hade icke dess mindre flyttat dit som de hade alt färdigt byggt. Anker som rått om skogen hade dödt, och man visste ej hvem som nu ägde den, ett tal gick att kungen skulle lösa den. Detta önskade alla finnar af hjertat. Contoret bestreds nu i Christiania af 3 hvoribland en Morgenstern och Andreas Ansen.[2]

6) Då ungefär för 6 år sedan eller 1817 velag, hela Finskogen på Norrska sidan var uppbudad att släpa stockar från Sjön Rögden (Södra) till Stora Skassjön hvorimellan räknades en mil, och vid hvilket tilfälle öfver 30 husbönder af dessa finnar infunno sig. Så har en handelsman *Jacob Nilsen* från Christiania f. d. Ankers Commissionaire[6], jämte skogmärkaren Gullbrandsen varit på Skassen att bese och märka dem. Men Nilsen hade derjämte ett annat vigtigare nyupdrag. Han ville tvinga finnarne att gå in på Nya Contrakter, Med käppen i handen hotade han dem att emotaga en hop färdig gjorda Contrackter, försäkrade om de det skulle vägra, skulle de hvarken bli hjälpta med spanmål, salt eller penningar då de behöfde, men derimot skulle han vara mycket gratiense mot dem som ville ingå härpå. Då detta ej hjelpte så slog han bönderna med käppen och hotade med ännu värre straff. Hvaribland kan nämnas som exempel att han slog Olof Olson Mulikka i Mulikka by (Våhlberg). Sålunda tvingades de att låfva emottaga kontrakter som de ännu ei visste hvad de innehöllo. Då de sedermera skulle resa ned till Timmermärkaren Gullbrandsen i Grösset att få salt eller säd, så fingo de ei utan att under-

skrifva dessa kontrackter, hvaraf Handelsmannen fick ett exemplar och bonden det andra. Dessa Contracter innehöllo bland annat att om Bonden förbröt seg emot sin herre i en sak om 4 B. värde, så skulle han utan vidare omsvep kunna från sin gård afhysas, och stod det honom fritt att sidan se sig om hvart han ville. Vidare var strängt förbjudit, att inga sveder eller kål skulle få brännas så deras smeder ei engång enligt desse contracter hade rättighet bränna sig kål. De skulle ei engång få taga granris från sina skogar åt sina bockar. Sedan de fått veta dessa brefs innehåll, så hafva en stor sorg och låt yppats bland folket. Ty hvar och en såg att det var omöjligt att efterlefva så stränga fordringar, och så hafva de redan mångfaldiga gånger öfverträdt dem, ehuru de ännu ei blifvit antastade, men de sågo på förhand att deras born och bornaborn kunde efter herrarnas behag bortdrifvas från deras gårdar och torp. Alla finnar hafva skrifvit under dessa utom Hustrun *Marit Hindr. dr. Mulikka* från Furuberg, hon reste hellre hem utan säd och salt än hon böjde sitt hufvud under ett sådant ok.

— — — Af en karl från Sikala fick jag höra, att dit kommit ett bref från Pål i Öijern till mig. Jag fick en gosse att visa mig dit. — — — Brefvet var af Paul Pietarinpojka, Räisäinen i Öijern, den 30 october. Han tackade mig däruti för de finska ordstäf, jag afskrev åt honom, och bad mig på det ömmaste hjälpa dem i den trånga belägenhet, vari de nu voro färsatte, i ansende till skogarna och deras inhysningar. Han gjorde det med så mycken större tillförsikt, som han nog kunde förnimma, att jag ej utan afsikt genomreste dessa skogar. Och forsäkrade tillslut, att jag därföre skulle njuta stor lön af Vår Herre, äfvensom att deras tacksamhet ej skulle uteblifva. Önskade mig för öfrigt en lycklig fostgång af min resa och mina företag. Brefvet var skrifvet på finska och med en flit och ett språk, som man ej skulle väntat sig af en bonde.

— — —

19. Mond. — — — Jag stannade öfver natten här i *Halvardstorp* (Martilo) hos Bonden *Lars Olson Millomi* en hedersgubbe, han hade en hel hop stora sönar hos sig och tvenne fullvuxna döttrar. Der var en skräddare som äfven var en stark finne, kunde sjunga en hop finska Psalmer, och läsa Finska. Jag las hela afton för dem en hop samanlaskuja [ɔ: ordsprog], lukuja [ɔ: lesestykker] och runoja [ɔ: sanger]. Här yppade jag först den tanken som jag redan länge gått drägtig med, nemligen att skaffa en finsk Körka vid stranden af Norrige. De tyckte alla om förslaget.

Gruve Finskog.

20. Tirsd. — — — *Norra Askogsberget* på Norrska sidan är näst Mulikka en bland de äldste byar här på Finskogen. — — — Om aftonen talte vi om ett och annat, men i synnerhet om Dessa finnars affairer om den stränghet hvaruti de höllos i avseende till sina skogar och hem,-man, om deras herrars stränghet i avseende till deras arbete, och om den långa väg de hade till sina kyrkor. Jag projecterade dem mitt förslag att skaffa dem en finsk körka vid Rögden — de voro själve förtjuste af en sådan tanke, och allt instämde deri, att det stället som

jag enligt kartan tyckt vara vackrast och som kallades *Hova* var dertill det bäst passande. Folket kom öfverens att de alla gerna önskade om de kunde få träffa mig flere på en gång, för at kunna framföra sina andragande. Efter en kort öfverläggning kom man snart öfverens att det bästa samlingsstället vore att utsätta i *Räfhult.* Jag för min del beslöt i anledning deraf att dröja en dag längre här på orten, för det bud desto bättre måtte kunna hinna passera de spridda Byarna emellan. Jag skref derför följande Budkafle eller bulla:

De Bönder och Torpare som önska få sina hemman under Krono Skatte samt vilja rådgöra om stället för en blifvande körka här på Finnskogen, böra infinna sig om Fredagen den 23. November i god tid om morgonen på Räfholta gård, der om dessa saker kommer att öfverläggas. Norra Askogsberget den 20. November 1821. C. A. Gottlund.
Obs. om fredags Morgonen.

Häraf skref jag tvenne Exemplar hvilka skulle Cirkulera en åt Norr och det andra åt söder nemligen på det ena stod på andra sidan: Bör genast affärdas mellan följande Byar: Ormhöjden, Öijer, Löfhöjden, Smedtorp, Runketorp, Ekssäter, Grasberg, Skassdammen. Det andra skulle gå genom Byarna: Körksjöberget, Kalsjöberget, Lindtorpet, Vahlberget, Kalfnäs, Molldusen, Löfhöjden, Löfberget, Tvengsberget, Liukashöjden, Rottnaberg. I afton var det sent, men i morgon bittida skulle de afgå. Så att onsdagen och Thorsdagen kunde användas till bud emellan Byarne.
— — — Jag lade mig hos det goda folket som från alla hörnen i husen höjde välsignelser öfver mig och mitt företag. Sjelf låg jag på den lilla halmbädden på golfvet och drömde om många luftslott i min inbildning. — Jag tyckte mig se dessa mörka skogar och dess dolda invånare, förbytta till en blomstrande bygd med byar och landsändar, med en körka i den lilla lugna viken af Rögden, hvilka framskymtade bland de mångfaldiga grupper af holmar som i den vackra insjön gjorde liksom en Blomsterked omkring körkan. En liten prästgård i den vackra dalen som omslutes af Röjdälfvens båda älfvar, hvilken på ena sidan skild från Sverge och på den andra från Norige, gjorde liksom medelpunkten för detta lilla folk som bebor dessa skogar; och tanken att här få upprätta en finsk kyrka och finsk gudstjenst, hvilket på 200 år varit dem förnekadt. Och hvem hade väl verkat allt detta om ej jag som besökt dessa kojor och tjäll och antagit deras sak — dock nej, det var ej jag, det var en högre hand som ledde mig, og det var denna försynens skickelse som tillhörer denne ära; jag föll på knän och bad denna Gudomliga försyn att kröna detta våra menskliga verk och rådslag, och härunder insomnade jag i en ljuf rolig sömn.

Brandvolds Finskog.

21. Onsd. — — — Jag skref dessutom till Pål Räisäinen i Oijern följande bref.

Herra Carl Gottlund Talonpojalle Pål Räisäielle Öijerissä!

„Kost Jumala sinun kirjastasi! jota minä Sikalassa käsitin, minä on jo kuuluna moni valittavan siite asiasta, josta sinäkin, ja ilman

sitä niin olen minä omilla silmillä teijän tuskaiset liiaxi nähnyt. Vaan anta vehä aikoa kulua, eikä tuosta muutosta tolo, toisin asiata arvataan. Ei se heti kexitään; vaan sikä tuo tok ajan päästä havaihtaan."[7]

Nu har jag fått bref från Finland. Derifrån äro redan finska böcker afsändna till Stockholm. Eftersom jag känner dig för en dugtig karl, så skall jag laga så ifall Du vill, att till dig sändes från Carlstad en hop finska böcker till försäljning.[8] Det blir svårt för Er finnar att på en så lång väg kunna hämta dem. De som ej bli försålda, får du vid tillfälle sända tillbaka jämte peningarna för de redan köpte. Du kan tala vid Viikero, Salmela, Jaakola, Liukola och Löfhöjda bönderna, att de alla deltaga i den finska tidningen[9], så fingi ni behålla den i Er by, annars kommer den att derifrån vidare gå till några bönder i Östmark. Fast jag ei mer kommer att besöka Er i Ert land, skall jag dock alltid hafva edert väl mig om hjertat, och tänka på Eder då ni minst förmodar det. Du kan skrifva till mig när och i hvad sak du vill — Du känner mitt namn och min adress. Då du skriver till mig så skrif alltid på finska. Mina bref får Du dock ej låta någon läsa, om ej bland dina bekanta af finnerna.

Martila [ɔ:Halvardstorp i Östmarks socken] 19. Nov. C. A. Gottlund.

Dessutom skref jag i en liten billette som jag stack in i brefvet, att han skulle genast sända bud til Orala, Vükero, Salmela, Löfhöjden och Linkola, om samlingen i Räfhult.

Jag dröjde ei länge i Kärmämäki (häremellan och Löfåsen rinner en bäkk uti Rottna) härifr. hade jag 1 f. ödslig väg till.

— — — *Gräsberg* (Krasberi), här var 4 gårdar under Anker[2]. Jag gick till en af de medlersta gårdarna, der bodde *Matts Mårtenson Hähme*, en dugtig och glad värd. Då jag inkom såg jag 6 à 7 barn, alla af 10-12 års ålder, hvilka sutto kring den öfre bordsänden och las. De voro flickor och gossar om hvarandra alla vackra och nätta barn. Gossarna voro så lika att man kunnat tro dem vara bröder, deras lika kläde drägt bidrog äfven mycket härtill. Deras Läromästare var en finne benämnd *Mårten Hindrs. Orainen* från Lehtomäki. Han hade haft den olyckan att som ett litet barn om 4 år falla i elden, man hade lämnat honom och sitta på pankon [ɔ: ovnsbenken] då folket gingo ut, på denna lilla stund föll barnet inn i hüluxen [ɔ: gruen], der det uppbrände både händerna radikaliter, samt ena siden af ansigtet. I hvilket ännu syndes stora ärr upp åt tinningen. Af händorna blefvo blott tvenne klumpar. På den ena syntes liksom en liten tum, hvilken han blott litet kunde röra, for övrigt var ei täcken till ett finger. Det oacktat gjorde han med dessa stumpar presist det samma och långt mer än andra menniskor med sina friska händer och 10 fingrar. Han klädde af och på sig. Skref en skön stil, skar sjelf sin penna, svarvade och målade i träd det finaste arbete. Var en utmärkt snäll skytt, m. m. hvilket syntes högst otroligt. Jag vilde se huru detta allt gick till. Då han tölgde eller svarvade håll han altid knifven i munnen från skaftet, och med sina stympade armar sökte han fasthålla och föra fram trädet. Jag såg tredskädar, väfspolar m. m. som hade ett fint bildhuggeri arbeta på sig. Då han skulle skrifva måste han

alltid med båda handstumparna hålla i pennan, hvortill han i synnerhet med den lilla tummen sökte betjäna sig. Han beklagade att han ofta haft svårt af detta lyte. Hans handstumpar hade ett fint skin som altid sprack sönder, hvarföre han alltid hade ett slags skorf på dem. Han var nu 32 år gl. Han hade 30 Specie af Prästen i årlig lön, han får då fritt 1 vecka i hvar gård, vill någon hafva honom längre, så är han skyldig att stanna quar längre, då från flere närmaste gårdar barnen samlas i hop. Derföre skall hvarje person, som finnes i socken, från den stund han admitteras till nadverden, intill den stunden han lägges i grafven årligen betala en afgift under namn af *koulun rohoja* [ɔ: skolepenger]. Hvar karlsperson betalar 18 sk. och hvar quinsperson 10 sk. årligen. Men de som skatt betala så slipper värden och värdinnan med 12 sk. tillsammans, men om de hade fast 10 poikar, betalas 18 sk. för hvar, fattiga och Rika alla Lika. Men de som äta på andras nåd (Elonleivellä) kan slippa. Ofta kommer Länsmannen och confiskerar deras kläder derföre. Dessutom betalas för hvar gång man communiserar 6 sk. på personen (af skolepenningarna skulle hälften tillfalla de fattiga), för hvar quinna som körktages, 24 sk. (Ort:) och för hvart barn som Christnas 24 sk. till Prästen, och 8 eller 10 sk. till klockaren (för det han blott säger Amen då prästen slutat). Klockaren får sina sk. på en duk i dess sång bänk, Prästens penningar lämnas på altaret sedan de gått bakom altaret (åt höger) och sedan lämnd klockarens tripyt. Är det en gosse, så skall det vara 3 karlar och 2 quinf. faddrar, och för hvar flicka 3 quinfolk och 2 karlar faddrar, hvar af dem ger 2 sk. till klockaren, om någon ger 1 sk. så skall klockaren visa en vredgad och sur min. Vid Begrafningen ger man efter behag. — Barnen hade alla ett exemplar af Luthers lilla Catheches inbunden i 12 ° hvarutur de alla på en gång med hög röst stafvade, hvar och en för sig, par las redan temmeligen braf innantill. Gossarna kunde dock ei hålla sine blickar, deras ögon lekte allt jämt på mina Hundar, i synnerhet på pudeln, hvarföre de då och då af Skolemästaren fick en liten puff i sidan, som återställde dem vid sin läxa, likväl när någon af hundarna gingo under bordet, så strucko de oförmärkt sin hand dit och grep den om Svansen. Som skymningen nu inträffade så fingo de och låf, med tillsägelse att i morgon bittida vid dagningen vara åter. De togo honom alla i den stympade handen och tackade. Därpå framkom värdinnan med en stor smärgås åt dem hvar och en, med litet finraspad ost uppå, äfven jag fick en sådan, ehuru jag ej läst. Denna skolmästare var den enda här på Finskogen, ner i Norrska bygden voro flere sådana constitutionerade. Nu begynte jag tala och Resonera med Gubbarne. Skolmästaren var en utmärkt förstandig man, och hvad hans kroppsliga lyte berøfvade honom, hade han rikeligen ersatt, i et annat mått — i anseende till förstandets — äfven var Värden en hederlig och förnuftig man. De omtalte att finskogarne här i Norrige förut sträckt sig långt längre i Söder, åtminstone till landsvägen som går emellan Eda och Vinger, och kanske deriföre på andra sidan.

— — —

Gruve Finskog.

22. Thorsd. — — — Ett litet stycke längre fram kom jag till *Räfhultet* (Räfholta) der bodde en bonde vid namn *Danjel Halfvardson Lehmoinen*, en utmärkt hygglig och artig karl. Han hade länge frågat efter mig, och var mycket glad öfver min ankomst. — — —

23. Fred. Kort efter det jag steg upp, kommo redan par bönder från längre aflägsna byar, jag tror från Gräsberg. De sade att de gått hemifrån mitt i natten, ehuru de trodde att det redan vore lidit på morgonen. Derföre kommo de så bittida. De hade vägledt sig i den mörka natten med stick bloss, de hade sett sådana lysa öfverallt i byarna och på skogarna af folk som hastade hit tills i dag. Klockan 10 i dag voro redan alla församlade. De hade kommit mangrannt från alla gårdar dit budskap hunnit komma. Och der som ei fanns karlar så har Enkorna och Hustrurna kommit och det allt från Öijern, Orala, Viikero, Lehtomäki, Liukola och Svennilä. Deribland var äfven Pål Räisäinen från Öijern sjelf, han lämnade mig ett egenhändigt bref, deri han låfte emottaga bok försäljning af finska Böcker och Skrifter som i commission.[8] Samt bad mig angående den finska tidningen[9], sjelf tala med de församlade bönderna. — — — Sedan de alla voro församlade, så stugan var full af folk, höll jag ett kort tal, om det huru jag som af deras stam, hit kommit för att lära känna mig dem och deras tillstånd. Att jag redan länge varit bland dem, och ei annat kunde än tacka dem för deras goda uppförande, att jag både sett och hört manga lidanden som de måst utstå, att det vore min föresatts, att så vidt det stod i min förmåga vara dem til någon hjelp. Att det vore i synnerhet tvenne saker som drabbade dem alla lika, att jag derför ej blott sjelf utan på några af deras egnas anmodan, samman kallat dem, at härutinnan få höra och Rådgöra med dem. Dessa voro 1° att som deras husbönder ej blått genom hårdhet och stränghet handterat dem utan genom sina starka förbud på skogarna, satt dem i nödvändighet att nästan svälta eller uppäta hvarandra, utan nu på köpet vill sälja dem, (hvarföre de och låtit värdera deras gårdar och skogar) till den mästbjudande, ock som efter alla tiders erfarenhet det vore bevittnadt att hvarje ny husbonde sökte göra sig betald för sina penningar, genom folkets svett och möda, de hade intet bättre att hoppas, utan snarare sämre att misströstas, hälst de redan nu stodo på den fot att de efter behag från sitt och sina fäders arbeten kunde bortdrifvas, så vore förste frågan att på något sätt söka mota och förbettra deras olycka. [2 °] Och som de nästan alla utan undantag hade 4 à 5 mils körkväg öfver fjäll och bärg, så vore den andra saken att tänka på någon körka gemensam för Finnarna.

Hvad *första saken* angick, nemligen deras hårda handterande under herrarna, och deras nu förestående bortauctionering till nya, så villde man ej förnöta tiden med upprepandet af allt det ondt som i den delen dem vederfarits. Man visste ej engång huru deras egendom kommit under handelsmännernas händer. Men att enligt de gamlas tal, De först nedsatt sig på dessa skogar, som tillhörde kronan. Några af dem hade dock i sednare tider fått et slags fäste eller besittningsbref af *Christian Knoff*[10], öfverstelieutenant vid Infanteriet och Landtmäteriet i Norrige, han hade kommit från

Köpenhamn och på Regeringens bekostnad, uppmätt och tilldelt vissa hemman mark och jord att uppodla, detta oaktadt de då redan hade fallit under Handelsmännens härravälde. Men det hade blott varit några få hemman som hunnit få sådana. Han hade sedan i Christiania försvunnit, och man misstänkte mycket att han blifvit röjd ur vägen af dessa Herrar och deras sammansvurna. Jag såg ett sådant bref, det var mycket vidlyftigt och svårt att läsa. Deri var äfven hela rågången uppgången för hemmanen. Nu i sednaste åren hade de blifvit tvungna att emottaga sådana Contracte bref att de kunde Commenderas bort när de vilde. Detta af tyrannen hälsas med hugg och slag, samt som de voro i behof af salt, säd og penningar, vägrades dem detta, men däremot låfte man utmäta deras gamla skuld. Härjämte sade man att dem derföre intet ondt skulle väderfaras, uten tvärtom de och deras barn blifva vid hemmanet närvarande, med en hop andra förmåner. Så läto de dertill beveka sig. Utom den förut omnämnde Hustrun *Marit Hindriksdotter Mulikka* från Furuberg. Jag föreställde mig henne som en arg pulverhexa, men det var en förståndig, söt och saktmodig gumma. Hon var nu sjelf med sin man närvarande. Första året fingo de hjelp så i säd som penningar, men ej längre. De kommenderades emellertid på arbete flere månader sommar och Vinter til Granskapet af Christiania.[11] Deribland annat flere 1000 dagsverken användes till en Måses uttappning; som detta befanns omöjligt, och som nu bönderna begynte att processa emot Nilsen[6], och vägrade att göra arbete annorstädes än på sina egna skogar, så blef Nilsen förafskedad från sin beställning. Han hade sedan köpt sig för egen räckning en Finskog, der han nu huserade som en tyrann, hälst som Rosenkranska arfvingarna[5] nu höllo på att börda den åter, hvarföre han under tiden, låtit fälla så mycket timmer som han någonsin hunnit. Vid Processen hade torparena inlämnat sina Contracte eller Böxle bref till sina Procuratorer, hvilka nu behållit dem, under förevänning att de ej mera behöfdes utan kunde brännas uppe. Likväl har detta icke skedt utan torde de ännu en vacker dag förekomma. I anledning häraf önskade man allmänt, att *Konungen* eller *Kronan* måtte af Handelsmännen inköpa de nu på Auction ställda stora skogar och byar, för Böndernas räckning, hvilka genom den stränghet de hittills blifvit hållna ej äga dertill medel för det närvarande, dock låfvade alla för en och en för alla att innom 10 års förlopp, till kronan återbetala såväl hela den summa den för dem erlaggt, som ock ränta derföre om så skulle fordras, deras byar och gårdar, skogar och marker skulle derföre så länge vara i underpant. Deremot ville de att sedan köpet skett, genast genom Landtmätare få sin skogsmark delad sins emellan under hvart hemman. Och att ingen annan än de som både bodt och från urminnes tider upprödjat sina boställen måtte för dem kunna äga företrädesrätten dertill. Detta skulle ej gälla blott för de bondgårdar som hittills betalt skatt, utan äfven för alla torp och gårdar som varit de andra underlydande, så snart de efter sin mån och storlek ville deltaga i skatten. De ville derföre allesammans att äfven de små torpen som de större gårdarna skulle sammanslås till vissa ¼ eller ⅛ hemman och derefter skatten beräcknas, sedan kunde jämka sens emellan bäst de gittade om den saken. Dock bönföllo de om de i likhet med Nybyggen kunde få 6 års skattefrihet i anseende till de

räntors och den skulds betalande de nu kommo att häfta för hos kronan. De tyckte att det vore hårdt nog att många nu andra gången finge inköpa sitt eget arbete. I synnerhet som många för en obetydlig skuld förbantat sig och sin skog till Handelsmännerna, utan att dessa någonsin uppgjort liquid med dem, eller låtit värdera deras torpställen och odlingar, för att med dem göra afdrag i skulden. Några hade åter verkeligen försållt sig, några åter med svek och orätt fallit i deras händer. Hvaribland i synnerhet gubben *Lauri Liukoinen* framstod, och nämnde att Liukola sålunda kommit under Handelsmannen Erik Månsson[4], att åboen lånt af honom 18 Rd till att köpa en häst, men sedan då han betalte dem ej hade det förståndet att bortbegära sin skuld, som efter hans död graverade hemmanet hvilket derföre förpantades (Några påstodo, att den första hetat Paavo Liukoinen, andra Mårten). Derföre önskade många ock om de finge en ny taxering på deras arbete och skog, samt derifrån afdrag på deras skuld, dock detta är redan så gammalt att föga ändring lära vara att hoppas. Men folket på Öijerska skogarna önskade i synnerhet en ny värdering, som den de fått, ej blifvit af ricktig nämnd förrättad, utan af deras Herrar efter godtycke, hvarföre och den blifvit skattad ovanligt högre än alla de andra. Pål Räisäinen önskade derföre gärna om en ny beskattning deraf kunde äga rum. Man hoppades derigenom att man nu fick arbeta på jorden och ej ryckas bort på främmande marker, snart kunna betala denna skuld til kronan, och att af dessa ensliga skogar, skola snart liksom på svenska sidan nya byar och gårdar uppstå.

Vidare önskade äfven de som nu voro liksom bönder och torpare på Norrska gårdars och bönders utskogar, och till dem betalte sin skatt, att kunna likaledes få sina hemman som Nybyggare skattlagda under kronan. Hälst som de ej känna hvad annan rätt Norrskarne till dessa afsides skogar ägt, än liksom fänge mark der de efter behag uppgjort sina sätror och fäbodar och i anledning deraf underslagit sig omkringliggande skog.

Af dessa finbyar och fintorp voro somliga mer eller mindre många sammanslagna til hvarje skogstrackt, och sålunda alla gemensamt med denna skog skattade till ett visst värde. Bland dessa skulle nu de Ankerska och Rosenkranska försäljas på auction, några hade redan 2ne g. varit under uppbud, men ej fått några köpare. Man trodde således att kanske ville deras Patroner nu sälja dem för bättre pris då de fingo dem alla på en gång försålda och betalda, hälst rycktet sagt de låfvat 10 års betalnings tid åt godkända köpare på Auctionerna.

Dessa skogar varo följande: — — —

Den *andra saken* var om en *Finsk Körkobyggnad.* Man medgaf allmänt, att en eller högst tvenne gånger om året kunde man komma till körkan, det man vanligen räcknade 4 à 5 mil öfver fjäll och berg. Menföret räcker höst och vår flera veckor, då måsor och kärr hvarken bära eller bryta, snön på fjällen i synnerhet på Skassfjällen ligger til midsommaren, om Vintern yrar den lilla vägen så fast att de på flere veckor ej kunna få den oppkörd. Deras lik skola de ofta med lifsfara släpa till körkan, eller hålla länge hos sig hemma. Den korta hösttiden kan dertill åtgå 4 à 5 dagar och deröfver i synnerhet från de långa ställen. På samma sätt deras små barn dö ofta okristnade, eller hämtas de till

körkan att döpas så stora så de ropa sin far vid namnet. Deras sjuka dö oskriftade. Ännu aldrig har Prästerna gjort ett sjukbesök på Norrska finskogarna här i granskapet. Den de nu hafva *Ivar Hanson Hässelberg*[12] som äger både Gruve och Brandvolds församling, är kanske den bästa de haft, och kunde kanske för betalning låta förmå sig att resa hit, men det är ofta ett fruktlöst arbete att skjussa honom 9 à 10 mil öfver Berg och fjäll under hvilken tid den sjuka kunna både dö och friskna. Deras förra präst[13] lät dertill ej förmå sig utan fingo de låf att släpa sina sjuke til honom, i strängaste köld, eller fulaste rägnväder Den förra prästen har dock tillåtit de Svenska Prästerna i Östmark och Dalby att stundom christna deras barn och skrifta deras gamla ålderstigna eller sjuka, men denna, har strängt förbjudit detta, och har låtit omdöpa eller Comfirmera i körkan de barn som de Sv. Präster döpt. Ungefär för 8 år fick Hässelberg dessa socknar och har sedan denna tid [varit] blott 4 g. på finskogen, och blott till en by hvar gång. De flästa byarna hafva aldrig sett sin präst. Straxt sedan han kom, var han till Tvengsberg, då han predikade, året derpå eller för 7 år sedan var han i Öijern och predikade, men sedan den tiden har han ej varit på någondera stället. För 6 år sedan har han varit i Kalnäs och för ett år sedan i Räfhult. Utom detta hoppades man att få egen länsman, emedan Socknens länsman liksom timmermärkarna voro deras värsta utsagan om han hade aldrig så liten sak — blott en stämning på finskogen, så tog han af bonden till hvilken han kom, full betalning för en 8 à 10 mils resa, men så att derigenom blefv en liten rest eller skuld 10 g. fördublad och mera. Utom det tog han liksom deras Procuratorer mutor från båda hållen. Och det var nästan aldrig värdt att få tala med fogden eller Länsmannen om man ej förut gifvit honom någon föräring. Således kom man nu öfverens att en körka här vore både Nödvändig och Nyttig. Frågan vore hvarest den skulle lämpligast placeras. Några trodde väl på Rottnemoen, men de flästa voro af den tanken att vid Rögden vore bäst, så äfven de Nordligare finbyarna kunde dit komma. Stället vore vid Hova det bästa, dock skulle jag med några bönder från närmaste byar närmare utstaka stället de följande dagarna.

Härvid blef följande beslutit:

1º Låfvade jag genom intimation i finska tidningar skaffa dem ett ansenligt understöd i deras körkobyggnad, så framt den blef finsk.

2º Skulle man äfven försöka om man ej finge någon Collect eller Stambok i Sverige för deras Räckning.

3º Skulle man af konungen utbedja att från Finland finge präster komma hit att profvpredika, som vore mäcktiga i det finska språket, åtminstone till dess af landets eller finnar med egna barn någon kunde komma i åtanka.

4º Efter som dette Pastorat, ej blefve att anses som en belöning för Prästerlig förtjenst, utan endast som en för finnarne nödigt funnen ämbetspost, så önskade man utbedja sig den nåden, att församlingen finge sätta den tredje på förslaget, eller den fjerde utom förslaget. Dels emedan de bäst kunde dömma den som i deras språk var dem skickligast, hvarpå här största afseende skulle göras, dels för att kunna intaga

någon af deras egen stam som vore tjenlig prästeman, men tillänn kanske och förtjensten blifvit utträngda af främmande.

5:o Skulle i fall som man trodde de Norra och Södra Finskogarna häri instämde, 2ne körkor till uppbyggas, som annexe till denna i likhet med hvad brukeligt är på Norrska sidan, der en präst turvis predikar i 2 eller 3 körkor. Af dessa skulle den Södra bli antingen vid Joakola eller Kähkölä[14], och den Norra någon städes upp i Dalby finskog[15]. I dessa kunde prästen predika hvarannan eller hvar tredje söndag.[16]

6:o Beslöt man honom i lön från hvarje skattbonde 8 kp. säd, hälften korn och hälften hafre, 4 ℔ Smör och 2 dagsverken eller motsvarande penningsvärde.

7:o Ville man kanske tillägga något om han höll sig adjunct, jämte något annat smått, som man ej kunde bestämma.

8:o Låfte man honom Boställe och Mark både allt det som var på Hova, dels ikring, äfvensom holmar og fiskvatten i Rögden.

9. Beslöt man att gemensamt uppbygga Prästgården med nödiga uthus.

10. Att körkan skulle uppbyggas af en Timmerman och arbetare från Sunne, som skulle betalas, att Socknen sjelf med dagsverken ville biträda.

11. På min proposition, ville man till ett minne efter mig och efter den ort hvarifrån jag är kommen, genom en liten förändring af några bokstäfver i namnet förbyta det till Juvaniemi, och sålunda få det ett finskare namn.

12. Valde man till ett slags kyrkoråd några af de förståndigaste männen, som kunde föra de andras talan och meddela den mig. Dessa blefvo dessa tre:

Pål Person Räisäinen i Öijern.
Danjel Halfvardsson Lehmoinen i Räfhult.
Hindrik Olson Mulikka i Kalfnäs.

13. Beslöts att jag i deras namn hade rättighet at såväl i *Körko* saken som i *Hemmans* saken skrifva för och i deras namn hvad jag ville. Hvarföre de gåfvo mig en oinskränkt rätt med sina namn inunder Hvilken var i afskrift — — —

— — — Enligt Norrska Bruket höllo hvar och en fingrarna på pappret då jag skref namnet.

Jag nämnde vidare om at Paul Räisäinen i Öijern åtagit sig försäljning af Finska Böcker hvilka jag skulle skaffa honom.[8] Detta tyckte man om med ett allmänt bifall. Och jag skref en sedel, hvarmedelst Bönderna *Erik Olson Oinoinen* fr. Salmi och *Erik Hindrikson Orainen* fr. Viikero gingo i full borgen att de Böcker som från Bokhandeln i Carlstad sändes till Bonden Pål Persson Räisäinen i Öijern, antingen skola återsändas i samma tillstånd som han dem emottagit, eller ock deras motsvarande värde i pengar.

Vidare nämnde jag om den Finska tidningen *Turun Viikon Sanomat*[9], ändamålet och nyttan deraf, huru de lefde här i en mörk vrå af verlden och att det vore roligt om de lärde känna sina slägtingar på andra sidan hafvet m. m. De ingingo allesamman utan undantag att gemensamt

requirera ett exemplar deraf som från Östmarks kørka, skulle tillställas bonden Pål Räisäinen i Öijern. Hvarföre jag skref en förtäckning på alla dessa namn och lämnade honom den.

Jag höll så slutligen ett tal till den församlade hopen. Önskade dem all lycka och trefnad, sade att jag ehuru sen bortresande, ändå altid skulle vara varm för deras väl, Bad dem lefva i endräckt och vänskap, så mycket mer som de varo ett främmande folk och alla fästade sina ögon på dem. Talte om hvad elakt tal man ville föra om dem i andra Socknar, men att de närmaste ej annat kunde än lämna dem sitt beröm. Att deras gästfrihet, trofasthet och starka karakter voro almänt kände och högacktade. Att de likaledes voro kände för sin stora renlighet och snygghet, hvarföre jag i synnerhet ville tacka deras Quinfolk, som så mycket deri öfverträffade de Svenske. Att det nu vore stunden för mig att skiljas, att jag än en gång önskade dem lycka och frid i dessa aflägsna dalar. Att de framförde denna hälsning till sina hemmavarande och slägtingar. Och att de framdeles genom Paul Räisäinen skulle vidare få höra af mig. —

De afhörde mig med en högtidlig tystnad, intet gny, intet sorl afbröt mitt tal. Sedan det var slut, begynte folket att taga fram sina Matsäckar och få sig en sup, förut hade ingen tordats taga sig en sup för att ej förgå sig. Äfven den rika och altid fulla Liukoinen var nu nyckter som en spik. — — — Paul Räisäinen berättade att rycktet sagt det Anders Porka i Naimaho af Timmermärkaren Säter återfått sin säd.

Sedan min förrättning nu var slut var och dagen slut. Jag hade arbetat hela dagen, och maten som länge väntat mig, smakade just braf. Med tårar i ögonen togo de alla af mig ett ömt afsked. Just i det same de gingo, mötte dem 3 stycken Norrska Bönder, som äfven skulle komma hit och höra hvadsom förehades. De hade ej hitsläppt sina torpare Melldals bönderna. Nu stogo de så snopna i stufvan och förstodo ej ett ord af hvad vi sade, ty det taltes idel finska. Sedan jag ätit gick jag med min Värd och en bonde fr. Kalnäs att till ett minne af denna märkvärdiga dag hugga mitt namn och årtal i en stor sten, et litet stycke i Norr från gården.

C. A. G.

18 $^{23}/_{11}$ 21.

— — —

25. — — — Vidare klagade Bönderna deröfver att de plågades med arbete långt bort hem ifrån, Sommar och Vinter nödgades de sända, ofta enda mannen i huset ifrån sig på 20. milen, der han hela månad tal med stock- och järnsläpning måste träla, hvarföre han fick en så liten betalning att han i stället att förtjena, tvertom förlorade, och satte sig ofta i skuld för blotta födan och kosten. Så t. ex. måste bland andra år 1817 Bönderna *Pål Mårtenson Hähme* från Kalnäset och *Erik Olson Mulikka* från Mulikkala, fara med hästar och stora hölass alt upptill Höljys by i Dahlby Socken, dit de hade 7 mil, och de andra bönderna t. ex. *Danjel Halfvardson Lehmoinen* från Räfhullet *Petter Olson Räisäinen* från Tvengsberget och *Olof Olson Räisäinen* från Löfberget, samt en hel hop andra hvilka voro tvungna att fara dit genom Norska bygden hade dit nästan dubbelt längre. Deras arbete var att släpa stock till sjön Halen. De voro der

tvenne särskildta gånger, och en månad hvardera gången, och det för en så liten betalning att de flesta blefvo i skuld för mat och kost.

(Detta och följande antecknas nu i Upsala den 21. Febr. 1822 dels efter lösa annotationer, dels ur blotta minnet.)

Året derförut 1816 voro de sidsta gången till *Sakdalen* [(i) Nittedalen] nära Christiania[11], att slöpa sten, stock, plankor, jörn, gräfva diken, m. m. De voro der en månad med ens, dessutom åtgick det öfver en vecka i resan fram och åter. De hade så liten betalning att de flästa hemkommo med skuld och de som hade utmärkt god häst och strengerte sig och den, kunde med möda på hela denna tid förtjena 10-15 Rd., och äfven dessa föllo så de sidan gingo för 12 sk. De som voro der om sommaren på arbete gräfde på ett ställe Högsnås(?)[11] kalladt, hvarest nedlades flere 1000 dagsverken, och hvilket stora kärr skulle uttappas genom diken som gräfdes 15 aln djupa och 15 aln breda, förgäfves bådo finnarna om förskoning från denna träldom, de fingo arbeta i 2 månader på kärret, och till slutt befans det hvad de långt för detta anat, en omöjlighet att verkställa, ty under kärret befanns slutligen en ordentlig sjö. För det myckna arbete som Nilssen[6] här så fruktlöst förspillt, blef han nu och afskedad från sin befattning. Emellertid fick folket blott ½ Riksbanksdaler, det vill sägo 6 sk. om dagen för detta mödosamma arbete, och då skulle de sjelf likväl hålla sig med mat. Bland andra som voro på detta kärr arbete, var äfven *Olof Hindrikson Mulikka* från Kalnäset och *Pål Martinson Hähme* från Kalnäset. Ifrån samma gård voro de både sommar och vinter ditkallade.

— — —

26. M. Stego vi uppe i god tid och lagade oss äfvenså i god tid åstad till Juvanniemi, på det vi ej i dag som i går, måste försofva oss. Redan i dagningen, voro vi på vägen. Under natten hade fallit ovantligt mycket snø, så vi hade att vada jäms med knärna, men den var likväl nog lös och blöt. Annars ett mildt väder, men begynte åter småningom på att snöga; till dess det om middagstiden var ett fullkomligt urväder, hvilket med tiltagande köld räckte alt in till följande dagen.

För än vi gingo från byen tittade vi inn äfven i de andra stugorna som vi skulle passera, och hvarifrån vi fingo en följeslagare med oss. Här trackterade man åter hvarandra med bränvin till en lycklig början af det välsignade företaget. Alla andra utom jag deltog i detta lyckliga eller frucktlösa omen.

Vi voro utom jag *Per Olson Räisäinen* från Tvengsberg, *Anders Olson Raisäinen* från Räisälä, *Arne Thomassen Räisäinen* från Räisälä, *Danjel Olson Räisäinen* från Räisälä och *Torkel Erson Sojonen* från Sojomäki. Vi hade hela vägen en jämt sluttande plan till Juvanniemi, hvarvid man med ringa eller litet besvär skulle få en god landsväg, blott med några större lösa stenars från vältrande. Vi kommo först till Lemminkinaho, der bodde Anders Olofson Räisäinen i stor fattigdom med många små barn. 300 steg ungefär längre fram träffade vi skogsbrynet ned i dalen

— — —

Vi följde först ett stycke sommarvägen, och gingo så öfver en liten rund platts kallad talvien noroja, hvarifrån vi kommo till Tikkaisen

kankas, gingo så öfver Tikkaisen puro, samt en liten snutt af Hirskankas, togo så af från sommarvägen, och gingo genom dalen Saukon Puron korpe, vidare öfver bäcken Saukon puro och till Huusankankas som förmodligen fått sitt namn deraf att man haft laxpator här i åarna, och kommå så längs med Stranden af Rögd älfven till Haarapuro eller det stället der den delar sig i två armar, af hvilka den högra bibehåller namnet af Röuvän joki (Rögdälfv) och utfaller i Juvalammi förut Hovalami och genom den i Rögdsjön. Den vinstra derimot under namn af Haaraburo formerade för sitt utlopp till Rögden ännu en liten sjö kallad Haaralammi. Vi hade under vägen på 2 à 3 ställen sett märken af gamla quarnar och dambol, en sådan stod ännu vid haarapuro i gått stånd och tillhörde Kalnäs bönderna. Rögd älfven var ej stor men brusade starkt och kastade sitt svarta vatten öfver skar och klippor, den var ej en lugn stilla flytande å utan strömmade utför sten hällarna ouphörligt. Grund för at kunna med båt begagnas, Den brukade derföre ej heller om vintrarna frysa. I denna älf har fordom fångats mycket fisk, i synnerhet mört, lektiderna, och omtalte man som en sägen att man den tiden fått 30 kontar mört i ett hvarp hvilket skett vid det så kallade Kutunpaika ett litet stycke ofvan om der Rögdälfven infaller i Juvanlammi. Ehuru snön som en hvit slöja betäckte marken, kunde jag ändå se huru utmärkt vacker och skön denna nejd var. Vi följde Rögdälfven till dess den utföll i Juvanlammi, vi gingo på en holme innesluten på ena sida af Stora Rögden och på de andra af Röuvän joki och Huaarapuro, i form nästan af en liksidig triangel. Då vi nu hunnit till utloppet i Juvanlammi tyckte jag mig se ett bredt sund åt Rögden, samt ett mycket långt smalt land fram för mig. Jag fick likväl veta att detta sund, ej var ett sund utan ett fast land och något lågländt, så det liknade mer en is sidan snön betäckte det. Det långa landet var en lång udd hög och trädbevuxten som hade på högra sidan Juvanlammi och på den vänstra nämnde lågland. För att ej bli våta vid Elfstranden, gjorde vi en liten lof att komma till denna vackra udd, ovanligt lång och smal, som en alv och ämnad i framtiden till en promenad vid Rögdens stränder. Vi kallade den Kotaniemi (dess gamla namn) jag gick gerad öfver den ett långt stycke på Juvalammi isen, för att kunna aftäckna denna lilla insjö med dess små holmar. Den skall vara mymket grund, i synnerhet fram på sommaren. Den hade sitt utlopp i Rögden genom ett sund emellan de båda långa uddarna Kotaniemi och Kytöniemi. Vi gingo så sedan under det att det alt fortfor att snöga och yra, åter upp på Juvaniemi eller *Hova* som det förut hette. Vi funne strandvallen åt Röiden ganska hög och torr med små höjder och sänkningar liksom batterier, i från dem var sedan ett kärr och en låg fin sandjord, som aldeles stenfri skulle vara den bästa till åker och äng. Sedan vi hade gått öfver den som var ungefär 600 steg eller något mer uppkommo vi på en sandhympel som liknade något en hed. Detta var det högsta stället på holmen, man hade härifrån en fri utsigt åt alla håll. Och hvilket liksom enkom var ämnadt till en körka. Som vi här ansågo det rätta stället, så högg vi så länge märke i en fura som vi hunno best at genomgå ön öfver allt. Vi gingo till den lilla putten Haaralammi och så längs med Haarajoki til Rönvänjärvi och kommo

så åter upp til Juvanniemi åsen. Här utsägo vi nu närmara stället för den blifvande finska körkan och uti en stor jordfast sten som låg litet i söder om det trädet vi märkt högg jag namnet och årtalet, men kom dervid att skrifva galet datum 25 för 26, och Juvanniemi med tvenne N.

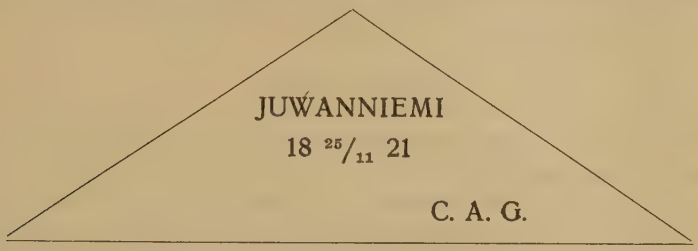

Jag lät några af bönderna med sina quarnstens huggjärn hugga upp hvad jag med Sabeludden antecknat i stenen, under det jag sjelf med några andra gick och utmätte och utstakade körkans ställe och belägenhet. Hvilken vi i Norr derom utmärkte genom huggandet af ett kors (†) i 16 stycken stora furor, hvilka jag först med hugg af Sabeln bestämde. Denna platts nästan aldeles horisontal bestod af 140 steg Ö. och W. samt 150 steg i N. och S. bestående af en fin torr sand mo, aldeles stenfri undantagande några stora lösa stenar som i tiden genom någon Natur händelse blifvit hit slungade från kringliggande aflägsnare berg. Stenen var pyramidformig och liknade på tvenne sidor fullkomligt ett tempel (Göthiskt) och så brant och hög att jag ej kunde komma upp på den. Karlarna som hackade här in namnet begynte att frysa och hacka tänder.

Kirkon harju var en ås som från alla sidor nästen lika sluttade uppåt, liksom en fästning. — — — Stock till körkan fås tillräckligt 800 steg åt Öster i Sojomäki rintoja och suo.

Vi gingo hem i skymningen kalla och hungriga, samt af den våta snön äfven nedblötte. Det var mörkt då vi slutat vårt arbete. Juvaniemi äfven som den kringliggande trackten var nu öfverallt beväxt med grof timmerskog, och hade så grunden till sin bygnad redan på stället. de större lösa stenar som der funnos kommo lika ledes väl till pass för grundläggningen af templet.

Landsväg finge man ifrån Juuvaniemi med altför liten depense 1º först åt Rottna antingen gerad öfver sundet, eller och vid Kutupaika skulle en brygga göras öfver Röuvänjoki, sedan till Tuuran Honkan kankas, derifrån till Näkkiahon kankas och så nära södra änden af Vänvikinlammi, samt söderom Sätermäki till Koarlolan kankas och derifrån gerad till Rottna älfven. Man hade på hela denna väg inte stort mer än att på sina ställen rödja några stenar ur vägen. Och från Rottna hade man sidan blott att hugga bort träden så var vägen färdig allt ändå ned till *Lautasalmi* kørka[14]. 2º Fås härifrån lätt och god väg i Öster åt Purala, nemligen från Haarokapuro öfver Huilunpaika, och sedan S. Ö. åt Sojomäki hvarest möter en hård, slät och god mark, söder om byn Molldusen till Varpån, och öfver den så till Purala. 3º Skulle likaledes en god väg uppkomma, först åt Räisälä, den vägen vi kommo, och sidan

härifrån utan annat besvär än att rödja skogen till Mellan röjden, en och annan självfrät sten (iki syö pä kivi) som häremellan finnas vore lika så lätt urvägen, och tjenade til grus på vägen. Denna väg kom att gå öfver Saunaho, Hauskasäuky, Herraintienaho, Pillinsuonaho och öfver Mustapuro till Östra stranden af sjön, hvarifrån sedan vägen kunde följa sjöstranden ända till Raatikala och derifrån vidare fortsättas.

December 1821.

Hoffs Finskog.

14. Fr. — — — Ifrån Rögden reste jag till *Falli* (Fallet) hvilken by låg aldeles på gränsen, och hvaraf 4 gårdar hörde till Sverige och en till Norrige. Denne by var äfven högst fattig och ussel samt hade mycket för stor skatt. — — — Jag tog mitt quarter i den Norrska gården, som sades vara förmögnare än de Svenska, d. v. s. hvarest jag kunde få mjölk och potatis och kanske litet smör till mats. Der bodde en Enka *Berta Olofsdotter Veteläinen* med sina små barn. Bysfolket voro i afton äfven här tillsammans och sedan jag upprepat och förklarat för dem, hvad som mellan de andra finnarna var kommet öfverens angående Finska körkorne, m. m. så underskrefvo och önskade de gärna få deltaga på samma vilkor.

— — —

Man klagade mycket öfver orättvisa och förtryck här i Norrige. Jöns Jönsson som blef utkastad från Södra Gransjön år 1814 mitt om Vintern af Bonden Siiver Olsen från Velta i Utnäs, på Nilsens[6] befallning, med Hustru och 3 barn, alla hans saker och förråde bars ut på backen på Snön, och dörrarne fastlåstes. Jöns flyttade först til Fallet och sidan till Heinaho det han nu tagit upp på Svenska sidan. Han utsådde förut på sitt lilla nätta hemman, hvilket med tiden blifvit mycket gott 2 tunnor, födde 1 Häst, 6 kor och 16 småkreatur. Nu är allt øde, men vallarna bergas af Hindr. Anders. och Carl Hindrs. i Södr. Vermunden.

Man berättade, huru som här i Norrige hölls *Bouppteckning*. Ingen annan hade rättighet att förrätta denna än Länsmannen och Häradsskrifvaren, de togo altid sjelfve för sitt besvär ⅓ af lösören, eller hvad som i värde svarade deremot.[17] Och kunde Sterbhuset ej betala det så sattes dessa Lösören på Auktion, till des Skrifvaren var godtgjord. Detta gällde om Bonden varit aldri så rik; var han fattig, så kunde länsmannen taga och behålla för sig och sitt besvär altsammans af den lösa egendomen, så Enkan eller arfvingarna fingo intet. Detta hade också nyligen händt i Risberg by i Gruve Socken der en Häradsskrifvare Stabel[18], för detta sitt besvär borttog alltsammans, och slutligen fick Enkan sätta sin Bomullsduk i pant till Grangården, för att skaffa 8 sk. som ännu feltes i summan.

— — —

Aasnäs Finskog.

16. Sönd. Jag hade tills i afton låtit hit sammankalla alla kringliggande Norrska Finnar och sedan min ankomst hit i går aftse, hade redan budkaveln gått i kring på flere mils afstånd. Som det var Söndag och jag hade en vicktig förrättning med Finnarna, så klädde jag mig i heldags kläder, hälst jag hade dem till hands i kofferten. Också sam-

lades hit mot aftonen så mycket folk att båda gårdarna voro fulla. Under tiden som vi väntade på att de alla skulle hinna församlas, så resonnerade jag med dem om andra ämnen, om deras byar, m. m. De flästa kunde af de unga ej mer finska, men af de äldre var det ingen om 30 år som ej förstod och talte detta språk, som nu höll på att gå ut här. Jag frågade mycket om åldern och stiftarna till deras byar, men i allmänhet hade de svårare att lämna några upplysningar härute än Svenska finnarna. Emedan de ej mer ägde quar några skriftliga Documenter, hvilka Christianska Handelsmännen som deras husbönder frånröfvat dem och även bodde sällan samma slägter quar på ett ställe, utan den ena bort skjussades och den andra intogs efter hvarandra.

— — — Sedan nu allt folket var samlat, begynte jag att föredraga dem de vigtiga ärender jag ville förelägga dem. Med stor glädje hörde de projectet att återfå deras hemman från Herrarne och ingingo gerna i samma vilkor som vid stämman i Räfhultet var antaget. Den andra frågan om körkan, utvecklade jag nu liksom förut, och det var ingen som ej insåg nyttan och nödvändigheten deraf. Man kom således öfverens om följande vilkor. Att i likhet med hvad som var beslutit vid folksamlingen Räfhult ville man nu ock här besluta, nemmeligen att en Finsk körka någonstädes i granskapet af Vermunden på ett tjenligt ställe skulle uppbyggas. Hvilket ställe genom en deputation följande dagen skulle nogare bestämmas. Och hvarest så de kringliggande finnarna, så på Norrska som Svenska sidan skulle gemensamt höja sin röst till den högstes ära. Och till hvilken angränsande trackter af Gruve, Hoff, Aasnäs, Vaala, Elfverums och Dalby Finnskogar skulle gästa. Att denna socken skulle tillsammans med Juvaniemi höra under en Präst, som skulle bo vid Moderkyrkan och hitresa hvar tredje Söndag att hålla gudstjenst, hvilken han turvis ena söndagen skulle hålla finsk och andra svensk, i anseende dertill att i dessa byar voro många som ej förstodo finska. Hans lön m. m. beslöt man som vid Räfhult. De underskrifter som härvid antecknade(s) voro följande: — — —

Det var sent lidit på natten för än vi hunnit komma öfverens om allt detta, och tillsades, som ännu något återstod, det församlade folket att infinna sig här åter mangrant i morgon bittida. De quarstadnade derföre allesamman i dessa både gårdar, utom en del, som for till de närmaste kring Vermunden belägna torpen. — — —

17. M. Vid dagningen voro vi åter tillsammans och discuterade om en hop ämnen som vi i går ej hunno fullfölja. Sedan allt sålunda var godt och väl slutat, skildes vi vänskapligen åt, efter ett tal deruti jag förmante dem om kärlek och endrägt sins emellan, samt acktning för sina fäders språk, seder och bruk, hvilket med en mun låfvades, äfvensom jag å min sida låfvade broderligt räcka dem handen i allt hvad jag kunde, om de blefve sin föresatts trogna.

Sedan de nu sålunda rest bort, gjorde jag mig färdig att åtföljd med några karlar från de närmaste byar, som kände Lokalen, utse stället för den blifvande körkan. Som det beständiga blidvädret och regnet nu åter gjort marken bar, hade vi haft svårt att med häst fara dit om ej sjön burit som var aldeles glat ehuru på sina ställen med litet flödvatten

öfverhöljd. Vi satte oss på stranden alla i en släde och kuskade så friskt öfver isen. Vi voro utom mig: *Thomas Mattson Lehmoinen* från Norra Vermundsberget, *Hans Larsson Lehmoinen,* Östra Vermundsberget, *Pål Ersson Suaastainen,* Östra Vermunden, *Hindrik Anderson Veteläinen,* Södra Vermunden, *Carl Hindrikson Ruaatikainen,* Södra Vermunden, *Danjel Anderson Veteläinen,* Sandsundet. — — —

Det första och sidsta stället vi besågo som var tjenligt, var *Koivuniemi,* en liten udd, ungefär mitt emellan Östra Vermunden och Sandsundet. Den liknade en kon och bestod af lös sand jord, det enda stället kring hela sjön som hade tjenlig mark til begrafningsplats och körkgård. Det enda felet som man kanske kunde hafva att invända, vore att platsen vore nog inskränkt, för att utrymma en större begrafningsplats, likväl ansågs den för det närvarande ganska tillräckligt, hälst som högre upp i en backe åt Vester vore tillfälle att förlänga den. För öfrig var stället det vackraste man kunde önska sig vid Vermundens stränder, och skulle körkan blifva synlig öfverallt till de byar som lågo i dess granskap, samt presentera sig högst skön för alla dem som passerade öfver sjön.

— — — Vi besøkte väl sedan Sandsundet på hvars åker äfven man gifvit förslag, men som ej fans dertill duligt. man kom således öfverens att innom Norska sidan fans intet annat lägligt ställe än Koivuniemi Dock om ett bättre skulle finnas innom Svenska gränsen, så ville man äfven gifva det företrädet. Vi afreste så åter hem till Södr. Vermunden — — —

Vid vår hemkomst funno vi Timmermärkaren, en Norman som bodde i Välta, vara der, Han hade fått höra mycket om min ankomst, och mina folksamlingar med Finnarna, hvarföre han gifvit sig att till fots spatserade hit en väg af åtminstone nära 5 fjerndelar, hvilket var en högst märkvärdig händelse, som aldrig förut händt, helst då han hade 7 a 8 hästar på stall. Folket förvånade han nu med sit ödmjuka upförande, mot den stolta och befallande ton han förut fört. Det var ingenting annat som nu omskapat honom, om ej tanken att se sig blottställd för en Kungason. Han tordes knappt inkomma i stugan der jag satt och åt, och med största förlägenhet satte han sig på min begäran vid bordet, der värdinnan gjort honom en plats, Ingen fråga tordes han göra mig, Jag förekom honom dock, sade att detta folk blifvit allt för illa handterat, och att Regeringen varit aldeles i okunnighet om deras tillstånd, samt det ej vore för bittida om det skedde någon ändring deri. Han samtyckte allt och teg. Hvad hans hjerta tänkte, hörde ej hit. — — —

Dalby norra Finskog.

20. Th[orsd]. — — — Då vi kommo til *Hjerpliden* (Hjerplia) gingo vi in till bonden *Johan Danielsson Honkainen* som tyckte vara en utmärkt hygglig, förståndig och gästfri värd. Vid vår ankomst hvimlade byn af folk, liksom man väntat Konungen själf, Landets fader. Detta var en stor by men som bestod liksom af flera särskilda hufvuddelar, än mer än mindre aflögsna, — till ett afstånd af hela halfva milen från hvarandra. — — —

Man skref allmänt under allt hvad som förut blifit nämnd om *Körkan* m. m. Man önskade helst, att den måtte bli i *Medskog* på *Kirvenkankas,*

men var nöjd om Regeringen ville bestämma hvilketdera stället vore bettre Kirvenkankas eller Koivuniemi. De som skrefvo under voro följande: — — — De Normän eller Norska finnarna som här undertäcknade sina namn, finnas förut upptagna under d. 16. Decemb. i S. Vermunden.

Dessa Norska finnar jämrade sig mycket deröfver att Rosenkranska Sterbhuset[5] lyst på Auctioner på deras hemman, och ofelbart skulle sälja bort dem, innan all hjelp från Regeringen hunne ankomma. Jag tröstade dem dermed, att de ej så snart skulle finna någon köpare, som vore i tilfälle att praestora en så stor summa, äfven om han finge 10 års anstånd med betalningen. De voro dock envise och ville att jag skulle förbjuda dem, att sälja nämnde hemman och skogar. Jag sade att jag ej kunde förbjuda någon att föryttra sin egendom, men ville skrifva till dem. De bådo mig då ej förhala det, utan lämnda dem min skrift. Jag innsåg att de liksom misstrodde antingen min förmåga eller afsigt. Jag gaf dem derföre följande intyg, men bad dem noga öfverväga om det vore rådligt att insända det till Contoiret, emedan det snarare skulle påskynda Auctionen. ty nu finge de enligt det värde taxeringsmännen utsatt, men vid en Auction hoppades de att de skulle stiga derutöfver. Det lyder:

Undertecknad får härmed gifva Herrar Curatores af Rosenkranska Sterbhuset tillkänna, att samteliga Bönderna på de under nämnde Sterbhus underlydande skogar, ingått med en underdanig böneskrift till Regeringen, hvaruti de af hans Maj. konungen i ödmjukhet begärt, att på något sätt blifva förhulpne till inlösande af sina hemman och skogar, vid nu snart förestående Auctioner, antingen emot lån af deras hemman, skogar och gårdar, eller derigenom att Regeringen sjelf ville inköpa dem, och sedan tillåta en hvar att utlösa sin del deruti. Hvilket jag härigenom får Contoiret förstandiga, med anhållen i deras vägner, att de nu pålyste Auctionerna måtte inställas, till dess svar å Regeringen hinner ankomma, huruvida den gått deras önskningar till mötes. Hjerpliden i Dalby Finskog den 20. Decemb. 1821. Carl Ax. Gottlund. C[andidatus] A[cademiæ] U[psalensis] N[ationis] F[ennicæ].

Min värd ställde riktigt till et kalas för min skull, et stort bord var fullradat med all den mat som huset förmådde. Jag med min följeslagare från Kymölä placerades i gafveln, en hop andra hederliga finnvärdar, så på svenska som norska sidan, jämte några släktingar och värden själv oppfyllde de andra platserna. — — —

---

[1] Sigvard Irgens Rynning (1762-1833), sogneprest i Vinger 1788-1833.

[2] Det Ankerske Fideikommis, oprettet 1801 av kammerherre, grosserer Bernt Anker (1746-1805) til beste for trengende enker, studenter og husarme. Til fideikommisset hørte en mengde skogeiendommer paa Østlandet, bl. a. i Solør. I 1819 gikk Fideikommisset fallitt og blev overgitt til en kongelig skiftekommisjon, bestaaende av høiesterettsassessor Andreas Arntzen (1777-1837), ekspedisjonssekretær Jørgen Herman Vogt (1784-1862) og regjeringsadvokat Bredo Henrik von Munthe af Morgenstierne (1774-1835). Arntzen var sønn av en rik skogbonde i Grue og selv skogeier og trelasthandler.

[3] Ved forordning av 20. januar 1797 blev der oprettet Forligelses-Commissioner paa landet i Norge „til at afværge unødvendige og bekostelige Rettergangs-Tretter imellem Undersaatterne". Forligelses-Commissionen skal bestaa av 2 medlemmer: en civil embedsmann eller prest eller annen duelig mann utenfor bondestanden, og en aktverdig bonde. De „skal søge at megle Forening imellem de tvistende Parter, førend disse tillades at sagsøge hinanden ved Retten".

[4] Erik Mogensen (1687-1742) paa Linderud i Aker drev store tømmerforretninger, særlig i Solør og Østerdalen, hvor han kjøpte skoger og eiendommer. — Hans sønn Mogens Mogensen (1727-1802) paa Linderud fortsatte farens virksomhet; hans første hustru var en søster av Peder Holter, som nevnes i note 5.

[5] Marcus Gjøe Rosenkrantz (1762-1838), statsraad 1814-15, blev i 1796 gift 2nen gang med den rike Maren Juel til Borregaard, Hafslund og Ljan (1749-1815), som før hadde været gift med 1. generalkrigskommissær Peder Holter (1723-86), 2. generalauditør Ole Christopher Wessel (1744-94). Maren Juel, som hadde faatt sine store eiendommer i arv efter sin første mann Peder Holter, hadde ikke barn i noget av sine tre ekteskap. Til arvinger innsatte hun sine broder- og søsterbarn; blandt dem var broderdatteren Maren Juel (1773-1850), gift med generalveimester Lars Ingier (1760-1828) paa Ljan.

[6] Agent Jacob Nielsen (1768-1822), administrator av det Ankerske Fideikommis, stortingsmann for Christiania 1814, meddirektør av Riksbanken, eier av Skansgaarden i Vinger, hvor han døde 15. desember 1822. I et brev fra Paal Räisäinen til Gottlund, dat. Øiern 25. mai 1822 (F. Hist. Samfundet, Hfors, Gottlunds saml. III, Bilagor nr. XI) forteller brevskriveren at bøndene har været hos ham og klaget over Nilsen og bedt ham skrive til Gottlund om at Gottlund maatte skrive et slikt brev at de kunde faa være i fred for Nilsen denne sommeren; hvilket Paal R. herved gjør.

[7] Oversettelse: Herr Carl Gottlund til bonden Paal Räisäinen i Øiern. Gud skje takk for ditt brev, som jeg mottok i Sikala [se s. 15]. Jeg har alt hørt mange som klager over den samme sak som du, og dessuten har jeg med mine egne øine altfor meget sett eders plager. Men la det bare gaa litt tid, mon det ikke saa kommer en forandring paa det, saa saken blir behandlet paa en annen maate? Den løser sig ikke straks, men mon den ikke skulde innsees efter en tids forløp?

[8] Om dette tiltak (se ogsaa s. 23) oplyser C. A. Gottlund, Läsning för finnar I, Helsingfors 1864, s. 367, note 4: „Äfven jag inrättade år 1822 en finsk bokhandel ej blott å sjelfva Finnmarkerna; dit jag skickade allt det dugligaste, af hvad den finska bokpressen, den tiden presterat, eller hvad som fanns å Frenckellska boklådan i Åbo, till salu af finskt tryck, bestående af 99 olika-slags skrifter, eller arbeten; utan jag gjorde än mera. Jag lät nemligen i Upsala trycka en katalog öfver dem (daterad d. 8. November 1822) med utsatta priser, hvilken upptog ½ ark, och hade följande rubrik: Suomalaisia kirjoja jotka kaupaksi löytyy Talonmiehen Poavo Räisäisen luonna, Öijerin kylässä, Bergon Suomalaisissa, Norissa. [d. e.: Finske bøker som finnes til kjøps hos bonden Paal Räisäinen paa gaarden Øiern blandt finnene i Bergesokn (= Brandval) i Norge.] . . . . Denna bokkatalog, hvilken, så vidt jag känner, är den första som på finska språket blifvit utgifven, kringspriddes i en mängd exemplar öfverallt på Finnskogarne." — I Gottlunds bokkatalog opføres skrifter av følgende 37 forfattere: Abr. Achrenius (5), Joh. Arnd, Reinh. v. Becker (3), P. O. Bugge (Postilla, Turussa 1820), J. Bunyan, M. Calonius, Arthur Dent, Olof Ekebom, Haqu. Enroth, Isak Ervast, J. Ph. Fresenius, Ahasv. Fritsch, Christfrid Ganander, D. Godenius, Matth. Gottlund, C. A. Gottlund, Thom. Gouge, Joh. Gerhard, Peter Gröndaal, Nils Hamnerin,

Andr. Hasselquist, H. E. Hornborg, Jac. Judén (23), C. J. Lohman (Fr. Breckling, Se ijankaikkinen evangeliumi, Suomexi kätty), Johann Samuel Adami alias Misander, Andr. Nohrborg, E. Pontoppidan, J. Quirsfeld, Thomas Ragwaldin Poika, L. C. Retzius, J. G. Rosenmüller, M. Salamnius, Henric Jacob Siwer, J. P. A. Snell, Thom. Wilcock, Dan. Wirzenius, Chr. Zieguerer; dessuten 29 anonyme; i alt 100 bøker, de fleste opbyggelige, men ogsaa adskillige almendannende. — (Om boksendingene i 1822 se brev fra H. Widenius til Gottlund, Åbo $^{13}/_{8}$ 1822, $^{4}/_{9}$ 1822, $^{8}/_{11}$ 1822, Universitetsbiblioteket i Helsingfors, Gottlunds Brevsamling, IX, s. 526-538.)

Gjennem bokhandler Emil Bruzelius i Stockholm og Karlstad fikk Gottlund fra Bibel-Sällskapet i Åbo en gave av finske Bibler og Nytestamenter, 50 av hvert, til utdeling paa Finnskogene. Bøkene blev avsendt i november 1821. (Berättelse om Bibel-Sällskapernas i Finland Göromål för år 1821, Åbo 1822, s. 10. Turun Wiikko-Sanomat 1821, nr. 47, 48.) Efter at disse var utdelt, henvendte Gottlund sig i 1822 til prof. theol. Jacob Bonsdorff i Åbo og erkebiskop J. Tengström i Åbo og bad om flere hellige skrifter til utdeling, og Bibel-Sällskapet sendte i 1823 igjen 50 Bibler og 50 Nytestamenter. (Gottlund til Bonsdorff $^{19}/_{9}$ 1822 og $^{31}/_{12}$ 1822 og B.'s svar $^{15}/_{9}$ 1822 og $^{27}/_{12}$ 1822, Gottlund til Tengström $^{24}/_{12}$ 1822 og T.'s svar $^{4}/_{3}$ 1823 og $^{21}/_{5}$ 1823, Finska Historiska Samfundet, Helsingfors, Gottlunds samlinger om finnene, nr. 13 og 33, og nr. 32 og 58. Berättelse om Bibel-Sällskapernas i Finland Göromål för år 1822, Åbo 1823, s. 13.) Av begge sendinger blev der utdelt i Norge i 1822 og 1823 tilsammen 36 Bibler og 43 Nytestamenter, nemlig i Vinger 7 B. og 4 NT., i Brandval 9 B. og 7 NT., i Grue 12 B. og 14 NT., i Hoff 2 B. og 4 NT., i Aasnes 5 B. og 7 NT., i Vaaler 4 NT., i Elverum 2 NT., i Trysil 1 B. og 1 NT. Utdelingene foregikk i 1822 gjennem Paal Räisäinen i Øiern. (Gottlunds brev til Bibel-Sällskapet i Åbo 10. febr. 1824, med liste over utdelingen, F. Hist. Samfundet, Hfors, Gottlunds saml., nr. 67.)

(En finsk Bibel, trykt av det Finske Bibelselskap i Åbo 1820, nu tilhørende prof. Oluf Kolsrud, har paaskriften: „Tämä Biblia on Herra Gottlundin kautta kenkättu Olli Räisäiselle Leikavatnalla v. 1824. [d. e.: Denne Bibel er gjennem Hr. Gottlund skjenket til Ole Räisäinen paa Leikvatnet 1824.] Efter senere paaskrifter kjøpte Erich Mathisen Øjeren i 1831 boken av Ole Pedersen Räisäinen Leickvaten.)

Paa Gottlunds anmodning til prof. theol. Bonsdorff skjenket Evangeliska Sällskapet i Åbo i 1822 50 eksemplarer av selskapets finske skrifter nr. 1-12 (nr. 1-11 blev sendt i sept. 1822, nr. 12 i mai 1823), og i 1823 100 eks. av nr. 13. (G. til B. $^{19}/_{6}$ 1822 og $^{31}/_{12}$ 1822 og B.'s svar $^{15}/_{9}$ 1822, $^{27}/_{12}$ 1822, $^{30}/_{5}$ 1823, F. Hist. Samfundet, Hfors, Gottlunds saml., nr. 13 og 33. Berättelse och Redowisning af Finska Evangeliska Sällskapets Committé i Åbo för år 1822, Åbo 1823, s. 24; . . . för år 1823, s. 20.) Selskapet, som var stiftet 1818, utgav to serier opbyggelige smaaskrifter, en paa svensk, en på finsk.

Gjennem Bonsdorff skaffet Gottlund ogsaa i 1822 150 eks. av to skrifter av sin far, provsten Matthias Gottlund. (G. til B. $^{19}/_{6}$ 1822, og B.'s svar $^{15}/_{9}$ 1822. G.'s bokkatalog $^{8}/_{11}$ 1822.) — G. forsynte farens bøker med en trykt dedikasjon „Niillä Norin rajoilla asuwille Suomalaisille!" [Til de finner som bor paa Norges grenser], dat. Upsala 24. okt. 1822. Her oplyser han, at der siste år er kommet 2074 finske bøker til Finnskogen [paa begge sider av grensen], derav er 1425 utdelt uten betaling, og 649 solgt til lav pris.

Med utbredelsen av dise bøker var det skjet en stor forandring i de aandelige vilkaar blandt finnene i Norge og Sverige. Tilstanden paa den tid Gottlund kom til Finnskogene, skildrer han i et brev til professor Bonsdorff (19. juni 1822) saaledes: „Före min ankomst fanns ej en enda finsk bok, och ej en enda som kunnat läsa den. De få böcker, som fordom funnos, hafva, långt före detta, genom Prästernas nitälskan att utrota språket, blifvit upbrände eller förstörde; och de få fragmentariska blad af en gammal Psalmbok, eller Postilla, som någonstädes kunnat undgå förstörelsen, förvarades nu blott som en helgedom, en amulett, om hvars öfvernaturliga betydelse, man väl var förvissad, men utan att därföre kunna förklara den." (F. Hist. Samfundet, Hfors, Gottlunds saml., nr. 13.)

[9] Turun Wiikko-Sanomat [Åbo ukentlige underretninger]. Paa møtet i Revholt 23. november 1821 besluttet de norske finner aa tinge et eksemplar av bladet (se s. 23). — Sammen med den første forsyning av finske Bibler og Nytestamenter i november 1821 sendte bladets utgiver, adjunkt Reinh. v. Becker, som gave 5 eksemplarer av aargangen 1820, og lovet likesaa mange av aargangen 1821. (Se nr. 48, 1821; Gottlund til prof. Bonsdorff $^{19}/_{6}$ 1822, F. Hist. Samfundet, Hfors, Gottlunds saml., nr. 13.) De 5, ikke helt fullstendige, eksemplarer av aargangen 1821 skulde sendes av H. Widenius i november 1822 (W. til Gottlund $^{8}/_{11}$ 1822, Univ.-Bibl., Hfors, Gottlunds Brevsaml., IX, s. 535-538).

[10] Frederik Christian Knoff (1705-1763), kaptein, foreslo i 1751 for Rentekammeret aa sette igang en storstilt nyrydning i grensestrøkene mot Sverige, først i Solør og Østerdalen. Med samtykke av kongen begynte Knoff aa utstikke og kartlegge nye gaarder og utmaalte 263 gaarder i 1752 og 1753. Han blev chef for rydningsverket med titel av general-landmåler og forfremmedes til oberstløitnant. I Solør og Østerdalen blev det ialt utlagt 700 nye gaarder. Rydningsverket blev ogsaa utstrakt til Øvre Gudbrandsdalen og Dovre og til Smaalenene. De nye gaardene blev stukket ut baade i kongens almenning og paa privat grunn. Verket møtte motstand hos bøndene, og blev regulert ved forordning av 6. mai 1754. Men rydningen gikk langsomt, da de nye brukerne fikk lite bidrag til rydning og hus; og forordningen blev ophevet 15. november 1760. Knoff døde i Oslo 1763.

Se O. A. Øverland, Ill. Norges Historie, V, s. 1928-29. Sverre Steen, Det norske folks liv og historie, VI, s. 202-3. Tore Aaen, Rydningskommisjonene av 1754, i Bygd og Bonde, IX, 1927, s. 97-104. Kristian Østberg, Notater om bureisingsverket i 1750-årene, i Ny Jord, 1939, s. 5-12.

[11] Sakdalen og Högsnås (s. 25). [I brev, dat. 10. sept. 1941, til professor Oluf Kolsrud skriver professor S. Hasund: „I den offisielle 5-aarsmeldinga om det økonomiske tilstandet i riket 1856—60 fann eg dette: „Det af Ankerske Fideikommis gjorte Forsøg paa at opdyrke den store Haugsmose i Nitedal i Begyndelsen af Aarhundredet mislykkedes." — Det kan vel ikkje vera tvil om, at dette er det mislukka myrdyrkingsarbeidet som De skreiv til meg om for eit par år sidan." — Högsnås er rimeligvis feillesning for Högsmos. Haugsmosen ligger under Øvre Haug gaard i Nittedal (gaardsnr. 20). Sakdalen kan kanskje være et lokalnavn Sagdalen. Umulig er det heller ikke at her foreligger en navneforveksling, og at det skal leses Hak(a)dalen. I. Kv.]

[12] Iver Hesselberg (1780-1844), sogneprest i Grue 1813-34, senere sogneprest i Aker ved Christiania.

[13] Nils Juell (1744-1812), sogneprest i Grue 1793-1812.

[14] *Jaakola* = Mosvatnet, to gaarder paa Øierskogen i Brandval, nær ved riksgrensen. *Kähköla* = Käcktorp, by i Östmarks socken (nu i Lekvattnets socken). Det sistnevnte sted blev valgt, og Gottlund holdt et møte med finnene der 6. januar 1822 (Heikinheimo I, s. 450). Det paatenkte søndre kapell omtales av G. som *Lautasalmi* kirke (se s. 27).

[15] Til sted for det nordre kapell blev 17. desember 1821 valgt *Koivuniemi* mellem Østre Vermunden og Sandsundet i Aasnes sokn (se s. 30). Men efter nogen forhandling med de svenske finner om kirkestedet blev man 20. desember forlikt om aa bygge dette kapell paa den svenske siden, paa *Kirvenkangas* i Dalby socken (se s. 30—31).

[16] I et brev fra Trondhjem 7. januar 1823 skriver den svenske naturforsker Gabriel Marklin (1777-1857) til Gottlund (Universitetsbiblioteket i Helsingfors, *venkangas* i Dalby socken (se s. 30).

„Jag önskar dig all framgång på det ingångna året, att du må blifva den

första Pastorn uti Juvanniemi, Lautasalmi och Kirvenkangas och fullborda det folks sälhet, det du begynt göra lyckligt. Jag skall då finna en frihamn att ro in uti sedan jag tröttnar att sväfva på denna oroliga lifs ocean, jag kommer då til Prosten Gottlund och då skole [vi] omtala huru världen har behandlat oss o. s. v. och då må Ynglingen lyssna på de Gamlas tal. Men du måste bibehålla Svenska Språket bland Bergfolket, de gamle som endast kunna finskan dö väl snart, och du ungår att väcka misstanka emot dem äfven som svåra kostnader och olägenheter vid processer och dylikt, då allt afgöres på Svensk och det Språket har äfven sina stora fördelar och är i ödets bok tecknat til et klassist språk. Se här hvilken heder för oss af Finskt ursprung: vi hafva bidragit att så väl (sit venia verbi) karlvulna som och beskydda det svenska; och då måtte aldrig våra bröder i öster misskänna oss; ty från oss i vester kom Kristendom och odling till dem. Tänk öfver moget och handla sedan som en Man; utgången visar om det varit mennisko kärlek eller fåfänga, som utgjort din drivfjeder — är det den första (och jag bör icke sätta det i fråga), så gratulerar jag; du har redan handlat som menniska och inlagt et gran uti vigtskålen, hvilket skall synas då våra handlingar skola vägas. Gud styrke dig och välsigne ditt företag! Tag honom till hjelp och råds, så är du säker om framgång."

[17] Skifteforvalternes salarium er fastsatt i Christian V.s Norske Lov 1—23—27 til 1 riksdaler av 100, høist 10 rd., og for deres tjenere høist ½, 1 eller 2 rd. Lovens forskrift blev innskjerpet ved forordning av 19. august 1735, § 19. Ogsaa for fattiges boer skulde skiftesalæret beregnes paa samme maate, ifølge forordning av 21. juni 1799.

[18] Hatthias Hagerup Stabell († 1824), sorenskriver i Solør og Odalen 1814-24.

SKOLEBESTYRER KNUT HOUGENS SAMLINGER AV „STJERNESANGER“ M. M.

VED

HAAKON HOUGEN.

[I Norvegia Sacra I (1921) s. 21—75 stod en artikkel av H. Wiers-Jenssen: De liturgiske skuespil og deres sidste utløber i Norden: Stjernespillet. Skolebestyrer K. Hougens opptegnelser supplerer på flere punkter Wiers-Jenssens arbeid, ved utførlige referater av eldre skrifter og ved en rekke opplysninger.]

Skolebestyrer Knut Hougen i Sandefjord samlet gjennom flere år opplysninger om stjerneguttene og de sangene de foredrog, når de i tiden omkring jul vandret fra hus til hus med stjernen. Liksom julen var tiden for stjerneguttenes virksomhet, kunne andre høytider feires med lignende opptog av omvandrende sangere, og samlingen inneholder også noen opplysninger om „Gregorius“ og Mortensaften.

Det var Knut Hougens hensikt å publisere resultatene av sitt samlerarbeid; men han døde i 1935 uten å ha fått realisert denne planen. Når derfor samlingen utgis på denne måten, blir det i helt ubearbeidet form, og alle nr. gjengis her nøyaktig som de er nedtegnet. I det heftet, hvor Knut Hougen har skrevet av sine funn, følger muntlige opplysninger og avskrifter av ting, som før har vært trykt, antagelig i det vesentlige i den orden de er samlet, og mellom bladene i heftet ligger avisutklipp og enkelte beskrevne papirer. Rekkefølgen av de forskjellige nr. er derfor ganske vilkårlig. For oversiktens skyld har jeg under ltr. A ført opp det som før har vært trykt og under ltr. B (med fortløpende nummerering) det som er kommet på muntlig vei, og som altså ikke før har vært trykt. Hva ltr. B angår, følger nummereringen kysten fra Halden til Farsund. Det eneste bruddet på denne geografiske ordningen av stoffet består i at Mandal er ført opp etter Farsund (fordi bidraget fra Mandal bare er et lite og forvansket fragment av de atskillig fyldigere opplysninger fra Farsund).

Blant Knut Hougens papirer finnes også manuskriptet til 2 foredrag om „Kirkelige skuespil og Skolekomedier", som han utarbeidet et av årene omkring 1900. Av disse foredragene er plukket ut de avsnittene, som direkte angår stjerneguttene og deres virksomhet. Som innledning til samlingen vil dette utdrag kunne tjene til orientering i både hva stjerneguttene opprinnelig var, og hva de ble innen den siste stjernesang forstummet. En slik innledning vil derved vise hvilke dype og ærverdige røtter stjerneguttenes virksomhet har — eller rettere sagt hadde — i europeisk kultur.

INNLEDNING

AV KNUT HOUGENS FOREDRAG OM „KIRKELIGE SKUESPIL OG SKOLEKOMEDIER»

For nutidsmenneskers forestilling står kirken og teatret som to institusjoner som ikke har noen sammenheng med hverandre. Det ville støte vår kirkelige følelse om vi fikk se gudstjenstlige handlinger utført på scenen. Enda mindre kunne vi tenke oss skuespill oppført foran alteret og av kirkens egne prester. Så langt har nu scenekunsten fjernet seg fra sitt utspring.

For det er — så underlig det enn lyder i våre ører — i kirken foran selve alteret vi må søke opprinnelsen til skuespillet. Heri ligner vår tids skuespill oldtidens, som også fra først av var en del av gudsdyrkelsen.

Den kristne middelalders skuespill er dog ikke oppstått som en etterligning eller tillempning av grekernes og romernes, for på den tiden da kristendommen begynte å legge under seg den romerske folkeverden, hadde det greske og romerske skuespill forlengst ikke bare tapt sin religiøse karakter, men hadde fjernet seg langt fra all sømmelighet. I de grusomme, rå eller usedelige fremstillinger, som den tids teatre bød på, kunne ingen kristelig betydning legges inn, de kunne ikke omdannes, de måtte fordømmes.

Da kristendommen etter tre århundrers forfølgelser og kamp endelig vant seier, forsvant også etterhånden oldtidens dramatiske kunst. Kun de foraktede omvandrende jøglere forplantet de siste rester av oldtidens drama i form av lettferdige farser.

Men under kirkens hvelvinger skaptes fra nytt av et skuespill, der — som sagt — ikke kan sees å stå i noen forbindelse med det døende gresk-romerske drama, og vi kan skjelne mellom tre utviklingstrinn av dette nyskapte skuespillet.

Det begynner som *liturgisk skuespill,* dvs. et skuespill der som ledd i gudstjenesten utføres av presteskapet foran alteret på kirkens språk latin. Når dette begynner, er vanskelig å si — det er meget gammelt; men omkr. år 1000 finnes det fullt utviklet som fast ledd av den liturgiske gudstjeneste på de store kirkelige høytidsdager.

Det neste utviklingstrinn er at forestillingene av forskjellige grunner flyttes ut av kirkehuset og gis på den åpne plassen foran kirken og på folkespråket. Lekfolk deltar ofte i oppførelsene, som dog fremdeles oppfattes som en del av den kirkelige høytidsdags høytideligholdelse. Disse skuespill fremstiller gjerne helgenenes liv og kalles *mirakler.* De har sin blomstring i det 14. århundre.

Men sin frodigste utvikling oppnår den religiøsdramatiske diktning i middelalderens slutning i tiden fra 1400 til 1550 i de såkalte *mysterier.* De er alltid på folkespråket og oppføres hvorsomhelst det er en tilstrekkelig stor åpen plass. De er frie diktninger over bibelske emner, foranstaltes som regel ikke av kirken, men begunstiges dog av kirkens menn som fremmende kirkens sak.

I messen med svarene har vi begynnelsen til det liturgiske drama, for så vidt den hellige tekst er fordelt på to: presten, som foredrar den hellige fortelling, og menigheten, som ledet av koret uttrykker sin glede over eller tilslutning til det forkynte evangelium. For å gjøre foredraget enda mer virkningsfullt begynte man meget tidlig å innlede messen med en *trope.* Dermed menes en kort vekselsang mellom to eller flere personer, et spørsmål og et svar som danner innledningen til dagens tekst. Juledag f. eks. „Hvem søker I i krybben, hyrder, si frem." Svar: „Frelseren, den Herre Kristus." — Ved en ganske liten utvidelse kan evangeliet i sin helhet foredras i dramaisk form:

Ved ottesangsmessen i det 10. årh. var tropen bare det ene spørsmålet og det ene svaret. På korstogstiden er den lille tropen vokset til et lite drama som i Rouen ble oppført slik juledag:

Krybben stilles bak alteret og et billede av jomfru Maria ved siden. Et barn, som forestiller en engel, forkynner fra et opphøyet sted i koret Herrens fødsel for 5 kanniker (hyrdene). Disse går opp gjennom den store kordøren og midt gjennom koret. Engelen taler til dem: „Frykt ikke! thi se, jeg forkynner eder en stor glede som skal vederfares alt folket; thi eder er i dag en frelser født, som er den Herre Kristus i Davids stad. Og dette skal være eder tegnet: I skal finne et barn svøpt, liggende i en krybbe." Flere barn som forestiller engler, istemmer med høy røst „Gloria". Hyrdene går frem til

krybben, mens de synger: „Fred på jorden." To prester av høy rang, kledde i dalmatica, forestillende jordmødre, viser Jesusbarnet til hyrdene, som tilber det. Hyrdene fjerner seg igjen syngende: „Halleluja!", stiller seg så i sangkoret (som har sin plass i høykoret) og leder dette, idet nu messen begynner.

Fordi det lille dramatiske opptrinnet føyer seg organisk inn i liturgien, kalles det liturgisk drama. På lignende måte ble juledagen feiret i alle kristne land. Fra Norge vet vi ikke noe om slike opptrinn; men det er nesten utenkelig at de nordiske land skulle danne unntagelser fra regelen.

Mange steder måtte geistligheten gi etter for lekfolkets trang til også å være aktive medspillere i de liturgiske dramaer, skjønt det brøt den liturgiske karakteren av opptrinnet. I Flandern kom julenatt de virkelige hyrder fra omegnen i stort opptog for å tilbe Jesusbarnet, mens landets regjerende fyrste og hans slektninger kom som de hellige tre konger, og både hyrdene og Østens vise brakte offergaver med. I Milano ble helligtrekongersaften hele byen så å si en teaterscene: I en av kirkene (St. Eustorgio) møttes en stor skare som skulle forestille Caspar, Melchior og Balthasar med følge. Med en stjerne foran seg — Betlehemsstjernen — begav de seg av sted. Ved St. Lorenzos søyler møtte de kong Herodes og spurte ham ut om den nyfødte Messias. Deretter dro hele skaren til domkirken, hvor de fant barnet liggende i krybben og ofret sine gaver her. En engel viste seg for dem og advarte dem, og toget tok derfor en annen vei tilbake til utgangspunktet.

Også på andre måter var det kirkelige skuespill utsatt for å miste sin kirkelige karakter. Naturligvis skulle de opptredende holde seg strengt til den bibelske teksten uten tildiktning. Men jo mer dikter den mannen var, som arrangerte det hele, desto større måtte fristelsen være. Sml. de to jordmødrene som man i Rouen har skaffet jomfru Maria. Man begynte også å sette replikkene om til vers, og endelig imøtekom man folkets trang ved å la de opptredende tale folkets språk. Først er det menneskene som taler folkespråket, mens englene og Gud, som seg hør og bør, taler latin; men til slutt går også disse over. Dette kan synes underlig all den stund messen og bønnene i den katolske kirke fremdeles var — og den dag i dag er — på latin. Men saken er at messe og bønner er henvendt til Gud som skjønner latin, og til ham er det sømmelig å tale kirkens språk, mens de dramatiske scener var beregnet på å oppbygge lekfolket og gjøre festdagens evangelium levende.

Alt dette trakk i retning av å gjøre de liturgiske skuespill om fra altertjeneste til å bli folkelige forlystelser av oppbyggelig art. Kirken ga etter; men derved ble forestillingene for lange og for verdslige, de skilles ut fra gudstjenesten og oppføres like utenfor kirkedøren. Men i den katolske kirke opphører ikke det liturgiske skuespill foran alteret. Det lever der til denne dag, f. eks. i den symbolske prosesjon palmesøndag eller når lidelseshistorien foredras av tre stemmer. I den protestantiske kirke gjorde reformasjonen det av med alt slikt. Det er derfor vanskelig i vår liturgi å finne spor av kirkedramaet — det skulle da være i litaniet.

Det er på korstogstiden omkr. 1200 eller litt før at kirkeskuespillet slipper utenfor kirkedøren; men det er få skuespill fra før 1300 vi kjenner. Det var sikkert fremdeles kirken som stod for oppførelsene, presteskapet som forfattet spillene og i stor utstrekning spilte med selv. Men alt i det 13. årh. kom en stor forandring med tidens tendens til sammenslutninger i handelslaug, religiøse broderskap, foreninger til fremme av litteratur og vitenskap osv. Disse selskapene kappes om å la forfatte eller oppføre kirkelige skuespill. Sammenslutningene står alltid under en eller annen helgens beskyttelse, og i det 14. årh. fant man at helgendagen ikke kunne feires bedre enn ved å la føre opp et skuespill som fremstilte den hellige manns eller kvinnes uskyldige død og mirakuløse gjerninger. *Mirakelspill* kaltes derfor disse spillene. I Frankrike og Tyskland er navnet i tiden 1400—1550 *mysterier* (eg. ministerier, ɔ: tjeneste, gudstjeneste); men det er ingen vesensforskjell på mirakelspillet i det 14. og mysteriet i det 15. og 16. årh. Skjønt kirken ikke lenger står for oppførelsen av mysteriene, regnes det dog som en god gjerning å bekoste dem, ja endog bare å se på dem, når det skjer med det rette sinn. Og mysteriene var svulmet opp til et stort apparat med både dyre drakter og annet utstyr, mens 10—20 000 tilskuere overvar forestillingene. —

Da det hellige drama var flyttet utenfor kirkens dører, møtte det et annet dramatisk opptog som ikke var av kirkelig opprinnelse, men som dels var omdannelser av gamle hedenske folkefester dels var av ukjent opprinnelse. Det var opptog av alt annet enn kirkelig utspring; men folkeforlystelser var det. Det er ikke umulig at det var disse opptogene som fristet til å legge komiske scener inn i mysteriene, for på den måten å tilfredsstille folks trang til å le og more seg. Mysteriene hadde ofte sin egen narr som vilkårlig avbrøt spillet med sine spillopper, når man merket at publikum begynte å kjede seg; men fremfor alt ble djevelen brukt som komisk figur.

Mysteriene bevarte sin popularitet til år 1550. Men ved den tiden reiste det seg en storm av uvilje mot dem fra de mest motsatte kanter på en gang. Reformatorene fordømmer dem fordi de blander bibel og menneskediktning sammen, den katolske geistlighet fornekter dem fordi de legger for meget av Bibelen åpen for lekfolk; men verst var det at den nyvakte smaken for oldtidens litteratur lot litterært dannede folk se alle mysteriets svake sider som diktning betraktet. Av disse årsaker måtte mysteriet trekke seg tilbake til de stille avkrokene; men en hører om dem både i det 16. og 17. årh.

I Tyskland og de nordiske land dukker imidlertid det religiøse drama opp igjen *i den lærde skole.* — Mysteriene og de nevnte opptogene av hedensk eller ukjent opprinnelse hadde ikke vært de eneste oppførelser av dramatisk art som middelalderen kjente. Den lærde skole oppførte også skuespill. Opprinnelig er skolespillene skrevet for elevene, eller de er klassiske komedier. De oppføres naturligvis alltid på latin, ikke som folkeforlystelse, men for å gi elevene øvelser i bruken av latin. Etter reformasjonen ble kirke- og klostergodset inndradd under staten. Kirkens og dermed skolens økonomi led derved et tap så stort, at skolen måtte søke etter inntekter, og så begynte den å gi teaterforestillinger for betaling. I de lutherske land tok den opp det religiøse drama som kirken hadde vraket, og snart måtte den også av hensyn til publikum la latinen vike plassen for morsmålet.

Skolekomedien behandler de samme emner som middelalderens mysterier. Skuespillets bygning, den dramatiske teknikk og scenearrangementet er også aldeles det samme. Man kan derfor si at skolekomediene er en fortsettelse av mysteriene, skjønt tekstene ikke er de samme. Studiet av oldtidens språk og litteratur gjorde at det klassiske drama kom til å påvirke skolekomedien, om enn mindre enn en kunne vente. Farser og fastelavnsløyer, som fra gammel tid hørte gatelivet til, satte sitt merke, idet de her som i mysteriene trengte seg inn, dels som løsslopne mellomspill og dels slik at de omdannet stykket til et fullstendig lystspill med både drøy spøk og tvilsom moral.

Fra Norden hører vi om skolekomedien først fra Danmark 1501, og fra Norge vel 50 år senere; men skolenes inntekter av oppførelsene var ikke tilstrekkelige for rektor og „hørere" til at de kunne leve av dem. Det jordegodset som ble anvist som „genant" for „skolepersoner", var også utilstrekkelig. Skolen ble så henvist til å gi sangoppvartning ved brylluper, begravelser og lignende anledninger og

likefrem til systematisk tiggeri. Dette ble ved kgl. forordning uttrykkelig tillatt, og det ble andre forbudt å gå skolen i næringen. Skolen ble likefrem priviligert tigger. Hver søndag middag drog „hører" eller elever ut med kurv og bøsse og „avhøstet" byen, idet de sang for dørene og samlet inn gaver. Og de store høytidsaftener Gregorius, Mortensaften, men især juleaften og helligtrekongersaften dro hørerne ut med sine skolepersoner, som i forkledning og med et primitivt sceneutstyr sang dramatiske vekselsanger eller endog ga små dramatiske scener om barnet i krybben eller de vise fra Østerland, mordet i Betlehem e. lign.

I disse sangene og i de dramatiske opptogene finner en igjen gamle kjenninger fra kirken, fra gaten, ja fra de hedenske blot i Norden og de romerske saturnalier i Syden, forkomne rester av folkelige skikker og religiøse seremonier, som igjen stammer fra vidt adskilte land og fra høyst forskjellige kulturer. Langs villsomme veier har de rukket opp til Norden, ja helt opp til små norske byer, hvor skolen har åpnet sine dører for dem for ved deres hjelp å berge livet for lærere og elever. De siste døende levninger av disse opptogene har de eldre av oss sett i stjerneguttene, de siste toner av denne religiøse gatesangen var stjernesangene, som vi hørte jule- og helligtrekongerskvelden i vår barndom. (Skrevet omkr. 1900.)

Av de folkelige opptog som er kjent like fra den tidligere middelalder, var det noen som kirken ikke kunne ha noe imot og noen som den fordømte som gudsbespottelige og uanstendige. Blant dem som kirken aksepterte var det opptoget, som i tiden mellom jul og helligtrekongersaften drog rundt fra hus til hus med stjernen. Det før nevnte opptog i Milano, som i den tidlige middelalder forestilte de hellige tre konger med stjernen, og som gikk til domkirken med offer ved krybben, finner en igjen omtrent i samme form hele Mellomeuropa over. Overalt står krybben oppstilt foran alteret, folket kommer med stjerne foran og ofrer sin gave til kirken. Denne skikken er ikke av kirkelig opprinnelse, om den enn måtte være meget behagelig og innbringende for kirken, og selv om det er kirken som har gitt en gammel skikk denne form. Det er kirken som har gjort stjernen om til Betlehemsstjernen og festen om til en fest til minne om hedningefolkenes første tilbedelse av den nyfødte Messias. Men hva har da festen og hva har stjernen opprinnelig symbolisert?

Svaret må søkes i den omstendighet at årets korteste dag både i Sydeuropa og hos våre hedenske fedre ble feiret med ofringer og festmåltider. En mengde av våre juleskikkelser kan med sikkerhet

føres tilbake til disse hedenske offerfestene. Liksom den skikken å gi gaver, å oppta tjenerne som husbondsfolkenes likemenn o. m. minner om den romerske festen for Saturn, har vi i den overdådige opphopning av mat og drikke, i skytingen og korsingen m. m. tydelige minner om vinterblotene i Norden, og om de forholdsregler man da måtte ta mot de onde maktene. For det var en underleg tid, denne ved solhverv. Solen, den store gud, var da på det svakeste; i 12 dager hvilte den seg før den tok fatt på sin nye seiersgang. Disse 12 dagene måtte alt arbeid hvile, men fremfor alt måtte ingen ting dreie rundt, ingen rokk, ingen garnvinde eller annet slikt, for det ville bringe ulykke. I denne tiden var mørkets makter frekke, det gjaldt å akte seg for dem. En satte Thors hammermerke over døren eller kveikte krybben eller barnets vugge, så hadde de ingen makt. Når de 12 dagene var over, begynte solen igjen å gå rundt, og da tok menneskene også sitt arbeid opp igjen. Denne begivenhet — mener man — ble feiret ved at et billede av solen med dens stråler ble dreiet rundt, — det var det første som gikk rundt etter julehvilen. Det er flere grunner for denne formodning — men mer enn en formodning er det ikke (Troels-Lund) —; men sikkert er det at da kristendommen la under seg Vest- og Nordeuropa, fant den fullt utviklet en vinterfest som den ikke kunne og ikke hadde noen grunn til å avskaffe. Julen ble stående, men skikkene ble underlagt kristelig betydning: hornene ble tømt til Guds og Frelserens ære, tegnet som sattes over hus og hjem for å bevare det mot alt ondt så ut som før, men var ikke lenger Thors hammer, det var Kristi kors man mente med det. Og solbilledet som førtes frem, det var den stjernen som viste de vise vei. Men som en levning fra den tiden da den enda betegnet solen, som på ny begynte å gå rundt, ble stjernen fremdeles ufravikelig svinget skjønt dette jo i grunnen var meningsløst når den skulle forestille Betlehemsstjernen.

Strengt tatt skulle da stjernen bare vært med ved 13.-dagsfesten, den gamle solfest — nu en fest for de hellige 3 konger; men ved middelalderens opptog tok en seg store friheter med hensyn til tiden. Det var pent og virkningsfullt at først hyrdene og umiddelbart deretter Østens vise møtte opp ved selve Kristi fødselsfest. Og de vise måtte ha sin stjerne med. Så ble da stjernen et fast attributt både julaften, 13.-dagen og alle de mellomliggende dager.

Gjennom hele middelalderen vandrer så stjernen i spissen for det tilbedende fok til krybben som står i kirken, og høy og lav ble oppbygget ved det. Således ga den engelske geistlighet ved juletid 1417

i kostbare drakter en juleforestilling for konsilet i Basel, der den prektige stjernen ble dreiet rundt for Tysklands keiser og en strålende forsamling av prelater og stormenn. Men ved reformasjonens innførelse er det forbi med disse forestillingene som med andre dramatiske opptog i kirken. Slikt er „papisme", og man nedlegger ikke lenger gaver ved Kristi krybbe. Men skolen, som trenger penger, griper stjernen og går rundt med den. Siden offergavene ikke kom inn av seg selv, fikk man gå og hente dem, og så ble da „omgang med stjernen" i de 12 juledagene en av de mest innbringende former for skolens tiggeri.

For i julen går ingen tomhendt bort. Og opptoget var både morsomt og oppbyggelig med sin vekselsang, sine drakter og især den strålende stjernen. Denne bestod av papir som var spent over et understell av tre eller tønnegjorder. I midten var et sirkelrundt parti hvorfra 4—6 eller 8 armer strålte ut. Det runde midtpartiet var gjennomsiktig (av oljet papir, senere glass), og innenfor sås brennende lys og ofte også barnet i krybben. Hele stjernen ble svinget rundt en horisontal akse som igjen var festet til en vertikal stang, som stjernebæreren bar i hånden. — Etter stjernen fulgte de hellige tre konger; de hadde fotside hvite skjorter utenpå klærne, om livet et rødt skjerf og gjerne også annen pynt, om de hadde noen. En av dem var svertet i ansiktet for å forestille „den morianske konge". Etter dem kom Judas med pungen, Maria bærende barnet, og Josef som alltid er gammel og har øks eller hammer i hånden som tegn på sin tømmermannsstand og dessuten pukkel på ryggen. Foruten disse kan det også være flere med: Herodes, Herodes' tjener og andre.

Fra hus til hus går dette besynderlige selskap. Når de er kommet innenfor døren, stiger stjernebæreren frem, stjernen går rundt, og hele følget synger:

God aften her inde, baade mand og kvinde,
husbonden og hele hans husgesinde.
Vi ville eder en vise kvæde
som kommer al verden til lyst og glæde.

Eller:

Goder aften, goder aften, baade herre og fru!
Vi ønsker eder alle en gledelig jul!

Etter denne eller en lignende innledning kommer ofte en fortellende sang om hvordan

de hellige tre konger de ginge paa raad
hvordan de skulde til Jesum gaa,

og hvordan stjernen viser seg for dem og fører dem til Jerusalem hvor

Herodes han kiger af vinduet ud
og spørger de vise hvor de skulle hen.

Dette får han da vite og ber dem komme tilbake til ham når de har funnet Frelseren. Så drar de videre og finner barnet i Betlehem:

I Betlehem, den stolte stad,
de hellig' tre konger var lystig og glad,
allersødeste myrrha og røden guld
de ofred' vor Herre saa fri og fuld.

Lenger føres ikke fortellingen i denne sangen — iallfall er ikke mer av den bevart. Men nu trer Judas frem og presenterer sin pung, som han går rundt med, mens de andre synger:

Se Judas med pungen,
se pungen er tom.
O, kjære gode venner,
pil pungen vel fuld!

Når så gavene er samlet inn, lyder det igjen:

Taksigels, taksigels for saadan en gave,
for saadan en gave maa Gud jer belønne.

Eller takknemligheten kunne få et enda fyldigere uttrykk, som når det i Farsund til avskjed ble sunget:

Taksigels, taksigels for eders skjænk og gave,
det lille barn Jesus til morgengave.
For saadan en gave skal Gud eder lønne!
Gud før eder af denne jammerdal
og før eder ind i himmerigs sal.
Jeg ønsker eder alle lyksaligt nytaar,
en søn eller datter idag et aar!
Jeg ønsker eder alle saa mangen god nat
som haar paa en høne og fjær paa en kat!

Etter denne vellykte vittighet fjernet da selskapet seg for å gjenta konserten i neste hus. — Hvis de ikke fikk noe, het det:

Vil du dine døre stænge etc.

De her anførte vers har alle i manns minne (skrevet omkr. 1900) vært sunget i norske byer. Men da disse eller aldeles tilsvarende vers kan finnes igjen, dels i en dansk vise som første gang er trykt 1642, men som *da* visst alt var gammel og dels i en svensk, er det

ingen tvil om at slik ble det sunget alt i reformasjonsårhundret når „skolepersonene anførte af sin hører gik med diskanten".

Det kan dog hende at det utkledde selskapet ikke innskrenker seg til en slik sang, men gir en hel dramatisk forestilling, hvor levninger av mysterier tør ha forekommet. Om noen av disse stjernegutt-dramaer er oppbevart her i Norden, er meget tvilsomt. Det måtte i så fall ligge i et eller annet arkiv, for til dato (ca. 1900) er ikke noe trykt. Av de bruddstykker som finnes i denne samlingen kan man med sikkerhet slutte seg til at sangen en gang har vært en vekselsang med *handling* til. Ganske visst er disse bruddstykkene nu det håpløseste sludder, hvor kong Herodes og hans tjener, den morlandske konge, stjernebæreren, Judas, de vise, tømmermannen Josef o. fl. snakker usammenhengende vås og gjør meningsløse bevegelser. For å gjøre forvirringen fullstendig har også noen steder julebukken, lodden og med horn, som en varg i veum sneket seg inn i det hellige selskap, hvor han ikke har noe å bestille, da han tilhører en helt annen gruppe av folkelig-dramatiske skikkelser. Men han har tydeligvis følt et visst slektskap med tømmermannen Josef p.g.a. hammeren som de begge bærer; for julebukken — det er guden Thors bukk — var selvfølgelig væpnet med Thors-hammeren. Meningsløse som disse forkomne levninger er, finnes det dog i dem flere strofer og visse trekk i anlegget, som minner så sterkt om tyske Sterndreherdramen at likheten ikke godt kan være tilfeldig. Men overensstemmelsene er på den annen side så spredte, at ethvert forsøk på å rekonstruere det norske stjernespillet ved hjelp av det tyske, ville bli helt fri diktning, med mindre det skulle lykkes å finne en slik dramatisk sang her i Norden med litt mer mening i enn i dem som gjengis her.

„Diskantene" med stjernen var i en troskyldig og — tross all råskap — på sin vis from tidsalder velkomne gjester, og for barna var de vidunderlige åpenbaringer. Den danske biskop Bircherod minnes fra sin barndom (i 1661) at da guttene med stjernen kom helligtrekongersaften, „da lod jeg mig", sier han, „i min Simplisitet indbilde, at de samme vare komne fra Østerland."

I den selskapelighet, som julen fører med seg, kunne det hende at diskantene ble anmodet om å oppvarte med musikk i private selskaper, og de fikk da både traktering og betaling. Om et juleselskap i Bergen (1563) forteller Absalon Beyer: „Der hafde hand (verten) diskantere och Dauidsdegnerne, och gaff nog vin och øl och hafde spellemanden Karl harpere, huilken och legte paa sin skalmeie, der kom och julenachten ind, de finge nog."

Men ellers kunne de stakkars „skolepersoner" og læreren bli utsatt for noe av hvert når de gikk rundt i den glade juletid, da de rikelige mengder av drikke og all turingen i laugsgildene og julefestene førte med seg at det var enda flere fulle folk på ferde enn ellers. Riktignok gikk det alltid julevakt, d. e. en ekstravakt av borgere, omkring om natten i denne tiden. Men når så vaktene kom forbi en god venns hus, hvor det nettopp var fest, så dumpet de inn der, og såsom „de finge nog" der — å „få nok" er et rommelig begrep —, så var det kanskje ikke store betryggelsen ved dem, når de kom ut igjen. Derfor hendte det at de hellige tre konger og deres følge ble brutalt overfalt når de kom og ville synge. I 1625 ble noen borgere i Bergen idømt bøter fordi de hadde overfalt „Hans hører med 23 andre skolepersoner der de dennem med deres diskant besøgte." (Det var Mortensaften). Så forsøkte også andre å trenge seg inn i næringen. I 1609 måtte noen skreddersvenner i Bergen bøte 3 daler „for de om Helligtrekonger omgik med en stjerne uden forlov." Og 100 år senere klager i Aalborg „stadsinstrumentisten" og kantoren på hverandre fordi den ene med sine musikanter, den annen med sine skolepeblinge trenger seg inn på motpartens enemerker.

Verre enn slike enkelte sammenstøt var det at publikum etterhånden begynte å føle det som et brysomt påheng med dette evige tiggeriet fra skolen hver uke — en eller flere ganger — med bøsser og poser, og at de ved alle private og offentlige fester skulle ha skolemesteren med hans diskant for dørene. Folks uvillighet til å betale ser en av tallrike vitnesbyrd, og av og til må biskopen gi læreren en formaning om ikke å være påtrengende. Fra skolens side ser en også klager over forholdet, da den stadige sangvirksomhet går ut over skolens arbeid. Endelig ble det ved 2 kgl. forordninger (en av 17. april 1739 og en i 1775) forbudt å drive dette uvesen. I den siste heter det at „den omgang med chorene visse hellige aftener om året, samt at lade nogle af disciplene gaa om ved middags tid med kurv og bøsse at synge for dørene skal fremdeles (dvs. for fremtiden) være aldeles afskaffet."

Dermed er den gamle religiøse diktning vist ut av skolen, som den flere århundrer før var utvist og fornektet av kirken, som hadde født og ammet den. Men fattige barn laget seg selv sin stjerne, iførte seg sine hvite skjorter og røde skjerf og sang sitt „God aften her inne" for borgerfolks dører. Og det var enda mange hus som gjerne tok mot dem og hadde en 12-skilling til Judas og et kakefat til heleselskapet, og enda i vår barndom fant vi liksom den danske biskop

for 200 år siden „udi vor Simplicitet" at det fulgte høytid med stjerneguttene.

Men deres sanger ble mer og mer meningsløse. De ble ufullkomment erindret og enda mer ufullkomment forstått. Andre dikt som ikke hadde noe med julen å gjøre — ja endog stumper av frivole viser — trengte seg forstyrrende inn i de gamle sangene; for det var ikke alltid mors beste barn, som gikk med stjernen lenger. Det hendte også at de foranlediget sammenstimling og opptøyer i gatene.

Så begynte politiet å overta kong Herodes' rolle og forfulgte jomfru Maria og hennes barn og de hellige tre konger. Stjernesangene er forstummet i våre gater julekvelden, skjønt i de mindre elegante kvarterer — sies det — skal det ennu kunne hende, at et par gutter forsiktig lister seg frem, og ser seg vel om opp og ned gaten om noen konstabel er i sikte. Og tror de seg trygge, så høres det innenfra den lune stuen og ut på gaten:

> Goder aften, goder aften baade herre og fru,
> vi ønsker eder alle en glædelig jul! —

Så dør de hen i en norsk bakgård, de siste tonene av hine sanger, som en gang Englands biskop i glimrende skrud foredrog, mens stjernen lysende gikk rundt for Tysklands keiser og kristenhetens kirkefyrster.

KNUT HOUGENS SAMLING[1]

A. Av trykte kilder.

1. Skoleskuespil i Sverige. Af Ericus Holsteinus' (rektor ved Vesterås läroverk 1618—1626) matrikel og katalog, betitlet „Album Scholæ Aroensis, in quo præceptorum et discipulorum nomina sunt comprehensa, Rectore Erico Holstenio Montano, Anno 1618 die Thomæ ante f(erias) Nat(ivitatis) Christi.

Anno Christi super millesimum quingentesimum (tydligen skriffel för sexcentes; udgiverens anmerkning) vigesimo primo, qui fuit jubilæus primus post recuperatam religionem, Suediæ regno, Celebrata est Nobilis ila Comoedia *De Luthero Reformatore,* translata per me Ericum Holstenium scholæ Rectorem, 29 maij. Quo etiam die ab

[1] Innskudd og anmerkninger av meg står heretter i [ ]. *H. H.*

eodem recuperata est Antiqua illa et Solennis Scholasticorum Introductio, qua per multos annos hic neglecta fuit apud alios vero 12 Martii die Gregorii celebratur [1].

2. *Gregoriusfesten ved svenske skoler.* I Broléns „Bidrag" oplyses desuden, at „Rudbeckius hade i sitt enskilda Collegium i Upsala låtit uppföra skådespel både på latin och på grekiska .... I Örebro skola uppfördes 1616 två komedier: Rebecka af Frischlinus och Terentii Andria på latin (Karlson: Örebro läroverks årsredogörelse 1871, side XXXII). Nogon annan anteckning, at sådana representationer skett i Vesterås, har jag icke funnit."

Om Gregoriusfesten „som omtalas från både Tyskland och Skandinavien" henviser Brolén til Hollander [2] side 162, hvoraf han (Br.) citerer:

Festen „firades til minne af påfven Gregorius den store († 604), „pater cæremoniarum", kyrkosångens utbildare; och valdes då bland skollärarna en biskop, som i sin särskilda skrud gick i spetsen för ungdomens tåg, atföljdt af lärarne, först til kyrkan, der predikan och tal hölls, derefter kring staden, då de yngre lärjungarne, fantastisk utklädda, vid dörrerna insamlade gåfvor, hvarefter högtidligheten afslutades med et festmåltid, gifven af den ur en förmögnare familj valde barnbiskopen."

Brolén fortsætter videre: „Huru här vid festen i Vesterås tillgick, uppgifves icke närmare. Att musik dervid förekom, synes af anteckningen om en viss sång eller melodi, som sjöngs vid introduktionen: „modus introducendi est. Venite filii, audite me, et timorem Domini docebo vos." Derjämte var och ett convivium, ett gästabud med både mat och dryck, förbundet med denna högtidlighet. De introducerade, som voro til antalet 24 (deribland 5 filii pastorum) lemna bidrag dertill såväl i penningar (från 1 riksdaler till 12 øre) som in natura; de fleste ha lemnat en kanna öl hvar, en till och med „vinum 2 kan." Vid convivium tömdes 12 kannor öl, och af återstoden fingo lärarne 1 kanna hvar, enligt Holstenii anteckning: „Memoriæ Ergo. Ex reliquiis dedimus D. fratribus M. L. .... (lærernes navne) 4 k.as cerevisiæ una cum pane cotritico(?). Superfuerunt adhuc 4 k.æ et 12 evacuatæ in convivio."

---

[1] C. A. Brolén: Bidrag till Vesterås Läroverks Historia I (Redogörelse för allmänna Läroverken og Pedagogierna i Vestmannland 1892—1893).

[2] Hollander: Svenska undervisningsväsendets historia.

3. *Latinske skoleskuespil i Danmark.* Olim (quod non prætereundum) quotannis hic habebatur Convivium scholasticum, Vor store Frues Gilde, Convivium magnæ nostræ Dominæ dictum, in quo coram parentibus alliisque civitatis incolis specimina profectus sui publice edebant discipuli comoediis, tragoediis aliisque ad litteras pertinentibus exercitiis. Invitabantur non plebeji modo, sed et optimates, adeo ut regis Johannis cancellarium anno 1501 his sacris interfuisse constet ex libro manuscripto, ubi nomina spectatorum semper annotari solebant, quem longo post tempore asservabat Rector[1].

Om skoleskuespil se nogle oplysninger hos N. M. Petersen, Bidrag til den danske Litteraturs Historie II, 302 flg. hvor ovenstaaende citat af Thura forekommer.

4. *Gregorius 1546.* I Henrik Smiths „Een skøn loestig ny vrtegaardt", 1ste udgave af 1546 (kun i denne udgave (Kongens Bibl. Kbhvn.)) findes tilføiet „een skøn Licio Janus, paa danske Rym", hvoraf citeres hos N. M. Petersen, Bidr. til d. d. Litt. Hist. II, 140:

MARTIUS. TORD.

Dernest kom Lucius och Tord med sit lange skeg
Bad Gregorium locke børn under weg.

5. *„Udvalg af Danske viser* fra Midten af det 16de Aarhundrede til Midten af det 18de med Melodier. I Forening med P. Rasmussen udgivet af R. Nyerup. Københ. 1821 I og II".

I. 1ste Del Nr. 55, Side 278:

Stjernesang om de hellige Tre-Konger. Den haves trykt af Aarene 1642 og 1697. I det 18de Aarhundrede er den mangfoldige Gange oplagt. Melodien angives at være som: Wir treten daher ohne allen Spott. Visens Original er ventelig tydsk, conf. Des Knaben Wunderhorn III. Kinderlieder Pag. 32.

1. God Aften, god Aften baade Mand og Qvind' : :
Husbonden med al hans Husgesind : :

2. Gud give Eder et lyksaligt Nytaar : :
Fra al Ulykke Eder Gud bevar! : :

3. Vi ville Eder en Vise qvæd' : :
Som kommer al Verden til Trøst og Glæd' : :

[1] A. Thura: Idea historiæ literariæ Danorum. Hamb. 1723. Pag. 72.

4. Der Christus var født i Bethlehems Stad : :
De hellig Tre-Konger baade lystig og glad : :

5. Af Susa den Stad i Persien-Land : :
De rejste og drog med Heste og Mand : :

6. Til de komme til Jerusalem : :
Bleve siden henvist' til Bethlehem : :

7. De vise for Herodes mon gaa : :
De nejed' og bukked' med stor Attraa : :

8. Herodes adspurgte og sagde saa : :
I ædle Herrer, hvor komme I fra? : :

9. De hellig Tre-Konger med stolten Ær' : :
Svared': Af Østerland komme vi her : :

10. Herodes han svared' som han vel tord' : :
Hvorfore er da den Ene saa sort? : :

11. Sort er han og velbekjendt : :
En Herre og Konning i Morenland : :

12. Herodes spurgte: Hvad er Eders Begjær : :
At I saa langvejs er kommen her? : :

13. De svarede: Den ny-fød Jøde-Kong' : :
Søge vi efter og spørge der om : :

14. Thi at vi hans Stjerne i Østerland : :
Have seet og fornummet, er vist og sandt : :

15. Herodes forfærdes over de Ord : :
Han kaldte de Højlærde strax paa Fod : :

16. Saa mange som i Jerusalem var : :
At de skulde sige ham aabenbar : :

17. Paa hvad Sted deres Messias og Christ : :
Skulle fødes og komme til Verden vist : :

18. De svarede hannem: I Bethlehems Stad : :
Som Micheas Prophet haver spaad : :

19. Herodes fremkaldte de Vise paany, : :
Sagde: Drager bort til Bethlehems by : :

20. Der leder og spørger med ganske Flid : :
Finde I Barnet, da kommer igjen hid : :

21. Og vider mig Tidning, at jeg forvist : :
kan og besøge den samme Christ : :

22. Og der de komme foroven den By : :
Den Stjerne, som var skjult da saaes paany : :

23. Som ledsaged' dennem aabenbar : :
Til Huset frem som Barnet var : :

24. De ginge i Huset med Glæde og Lyst : :
At de havde fundet det Barn saa Trøst : :

25. De nejed' og bukked' de Konger saa fro : :
Paakalded' og hilsed' det Barn der laa : :

26. De ofrede hannem det røde Guld : :
Bad han vilde være dem naadig og huld : :

27. De ofrede ham Virak og Myrra saa skjær : :
At han skulde være deres Gud og Herre : :

28. Saa droge de hjem til Østerland : :
Og prisede Gud deres Frelsermand : :

29. Gud give, vi maa det ogsaa gjøre : :
Hans Ord gjerne lyde og høre : :

30. Dernæst bekomme den evige Ro : :
I Himmerig hos hannem at bo! : :

31. Hvo det begjerer sig til Gavn : :
Sjunge Amen frit i Jesu Navn : :

(Musikkbilag Nr. 1).

II. 2den Del Nr. 77, Side 253:
Det bibelske Tolvtal.

Visen om de tolv hellige Tal er Oversættelse af en tydsk Studentersang, og denne igjen Efterligning af en rabbinsk Remse (vid. Graeters Idunna und Hermode 1812 No. 40.) Den danske haves trykt særskilt, og tillige i Thieles Folkesagn 3die Saml. Side 146—147.

1. Stat op Sancte Simeon! og sig mig, hvem Een er?
Een er den Herre Christ, som regjerer i Himmelen og paa Jorden.

2. Stat op osv. ....., hvem To var?
To var de Stentavler.
Een er den osv. (som 1ste V.)

(Saaledes fortsættes med samme indledningsord, og idet de foregaaende vers's svar altid gjentages, indtil man i 12te vers faar:)

12. Stat op osv. .... og sig mig hvem Tolv var?
Tolv var Apostlene — Elleve var Disciplene.
Ti var de Budord — Ni var de Englechor.
Otte Saligheder — Syv slemme Syger.
Sex var de Stenkar i Cana i Galilea.
Fem Mose-Bøger — Fire Evangelister.
Tre Patriarker — To Stentavler.
Een er den Herre Christ, som regjerer i Himmelen og paa Jorden.

6. *„Svenska Fornsånger"* af Adolf Iwar Arwidsson, Tredje Delen. Stockh. 1842 IX Bihang. — Om „Trettondags Stjernan" findes følgende (Uddrag) Side 513:

At „gå med trettondags-stjernan" er en levning af en katholsk kirkefest tilhørende mysterierne: 3 prester klædt som konger, fulgt af tjenere med gaver træder ind i kirken, over hvis alter en stjerne straaler. To prester spørger hvem de søger. Svar: Jesus. Et forhæng trækkes til side, et barn kommer tilsyne. De falder ned, tilbeder og ofrer. Tilslut sang. (Der henvises til Du Cange, Glossarium; Tom. VI. Stellæ Festum. — Fosbroke, British Monachism or Manners and Customs of the Monks and Nuns of England. — Hone: The Every-Day Book and Table Book. Vol. I, 45. — Hervey, The Book of Christmas s. 337, 338.)

„Vid katholisismens upphörande öfvergick seden (at gaa ud i byen og samle gaver istedenfor at afvente dem i kirken) i profana händer ock nedsjønk slutligen till den lägste folkklassen."

For tyske „Sterndreherlieder" og „Dreikönigslieder" henvises til Miscellaneen zur Geschichte der teutschen (sic.) Literatur I, 276, Des Knaben Wunderhorn III. Kinderlieder s. 30, 32. Hollandske hos Hoffman: Horæ Belgicæ II, 69. „På detta sistnämnde ställe lemnas en teckning, huru stjernsången utföres i Thüringen."

„Samma ämne har sedermera blifvit hos oss mera konstmessig behandlat i Hans Olffsons En lijten Andeligh Tragoedia Om the tree wijsa Män aff Österlanden (Linköping 1635) och i komedien Salutaris Jesu Christi Nativitas af Pet. Pachius (på Tyska tr. 1638)".

Side 514, 515: „Med namnet „trettondags-stjernan" betecknas et slags skådespel, ..."

„De handlande personerna utgöras af fem gossar. Tre af dem, hvilka förestella de vise männen, äro klädde i hvita, fotsida skjortor, med et rödt band om lifvet och et annat, af olika färg, öfver bröstet, från höger til venster, samt ett tredje bundit om venstra armen. De gå antingen barhufvade, eller och bära de en pappers mössa (liknande en öppen hatkulle) prydd med guld- och silfverpapper, eller annat glitter. Stundom är någon af dem svärtad i ansigtet, för att beteckna en man från „Morieland" (en Neger eller Mohr). — Den fjerde gossen är Stjernkonungen, klädd såsom de förre; men alltid med den omnämnda hufvudbonaden. Han bär stjernan, en sexhörnig lykta af färgadt papper, upplyst med brinnande ljus. Den bäres på en käpp eller stång och hålles i afbruten cirkel-rörelse (Stern-

drehen). Den femte gossen är Judas med pungen, klädd i en afvig vänd skinnpäls, och med en svart, kegelformig eller trekantig pappers mössa på hufvudet. Han er svärtad i ansigtet, då ei någon af de tre vise männen svärtat sig."

„Det lilla skådespelet utföres hufvudsakligen på följande tvenne sätt.

a.

Då sälskapet inträder, afsjunges denna hälsning (Musikkbilag Nr. 2):

Goder afton, goder afton, båd' qvinna och man,
Husbonde, matmoder och hvar i sitt stand!
Vi önske eder alla en fröjdefull jul,
Från olyckor alla bevare er Gud!

Efter denna hälsning vidtager efterföljande sång. (Efter afskrift gjord af ett tryckt ex. från 1730 talet)."

(Her følger en salme på 13 vers — af lyrisk indhold — og ikke lignende nogen af de norske stjernesange).

„Jemte denna afsjunges nedanstående sång. Stundom förbigår man den ofvan meddelade, och den här nedanföre upptagne utgör sjelfva „stjernsången".

Maria hon går sig åt Bethlehem osv.

(Sangen omtaler Jesu fødsel, men gaar saa straks i 3die vers over til at omtale at foreldrene havde mistet „lilla Jesum, ende sonen", som de da leder allevegne efter, indtil de finder ham i templet. Jesus forutsiger da sin tilkommende lidelse og forherligelse. Sangen er beslægtet med den som findes hos Nyerup, Danske viser I 288 nr. 57, som „Maimaanedssang".)

Side 522: Derefter följa verser stälde til Judas:

När Christus var födder i Bethlehems stad,
De heliga tre konungar voro lustig och glad.

Vi hafvom och en Judas som bär vår pung,
Ja, jag tror at hon lutar åt krogen.

Han hafver en mössa, hon är som en lur,
Ja, jag tror at hon lutar åt krogen.

Judas svarar:

Så svarter jag är, är jag väl bekänd,
En herre och konung af Morie land.

Judas insamlar de gåfvor, som kunna erhållas, hvarefter slutversen afsjunges (Musikkbilag Nr. 3):

Hafven tack, hafven tack för eder goda skänk,
Eder skänk skall vara af Gudi betänkt!
Hafven tack, hafven tack! Goder natt!

b.

Goder afton, goder afton båd' herre og fru,
Husbonde, matmoder var lustig och glad,
Vi önske eder alla en lycksalig god jul,
Ifrån alla olyckor bevare er Gud!

Då konung Herodes fick höra det tal,
En konung var födder til verlden,
Fick han i sitt hjerta både list och hat,
Han traktade efter att mörda;
Men Josef tog barnet af Maria,
Och flydde in i Egypti land.

Herodes han åker med hästar och vagn,
Til dess at han kommer til Midians land.
Från Midian kommo de männer tre,
Som ville den nyfödde konungen se.

De offrade rökelsor, myrrham och guld,
— — — — — — — — — —

(I dette og følgende vers tales om de 3 vise og deres gaver, hvorefter slutningsverset om Judas med pungen, hvis „mössa lutar åt krogen". Judas beder da om gaver. — Derefter takkeverset). — Tilsidst flg.

„Anmärkning.

Af denna lilla, halfdramatiska dikt äger utgifv. i sina samlingar ännu en tredje uppteckning. Deruti omvexlar sången med samtal i prosa; men denna variant är vida mera oredig och stympad än de ofvan meddelade, samt lider i hög grad af nyare inflickningar. Sålunda uppträda här Gustaf I, Gustaf II Adolf, Gustaf III m. fl. Svenska konungar intill senaste tider."

[Knut Hougen tilføyer her denne bemerkning som senere(?) med blyant er utstyrt med et stort spørsmålstegn:]

Denne variant tør have svaret nærmere til det halvt dramatiske, halvt episke digt fra Fr.hald end de, som Arwidsson meddeler. [S. d. Nr. 12.]

7. *Christian Molbeck:* Uddrag af Biskop Jens Bircherods historisk-biographiske Dagbøger for Aarene 1658—1708, Kbh. 1846.

Side 65: 1661. D 6. (16.) Jan. — Der jeg om Aftenen inde til Peder Pedersen Lerkes (hvor jeg med mine Forældre var til Giest) fik de ludiones at see, hvilke gik omkring med Stiernen, og iblandt dem de hvidklædte Personer, som skulde repræsentere de hellige tre Konger, lod jeg mig i min Simplicitet indbilde, at de samme vare komne fra Østerland.

(Udgiveren bemerker i en note at skikken i Kjøbenhavn fandt endnu sted for 30—40 aar siden (bogen udgivet 1846). Der henvises til Sagens & Foss's Bergens Beskrivelse, S. 590 og Schulze's holst. Idiotikon I S. 317. IV S. 192.)

Side 201: 1680. D. 5. (15.) Jan. — Tvende af Scholæ patriæ collegis, med hvilke jeg talte om Aftenen, beklagede sig, at deres Discants-Penge, disse hellige Aftener, Aar efter Aar mærkeligen formindskedes. Item at udi de forrige Krigsaaringer, da her laae adskillige Ober-Officerer i Staden, kunde de have (særdeles ved deres Liberalitet) flux mere end nu, da adskillige velhavende og fornemme Folk dennem med repuls afviser.

(Om Discant-Penge bemerker udgiveren bl. a. at først ved skoleforordningen af 11te mai 1775 er det at (§ 82) „Den Omgang med Chorene visse hellige Aftener om Aaret, samt at lade nogle af Disciplene gaa om ved Middags Tid med Kurv og Bøsse, at synge for Dørene, skal fremdeles være aldeles afskaffet" [1].)

Side 418: 1702. D. 24. Dec. — Jeg maatte snart ynke de fattige Skole-Personer, som denne Aften i stor Regn og Slud gik om og sang Discanten paa vores Gader for saare liden Fortieneste, eftersom Indvaanernes Liberalitet jo meer og meer aftager.

Side 465: 1705. D. 4. Jan. — Eftersom en fornemme Kiøbmands-Quinde her i Byen fremførte for mig et Klagemaal over Fierde-Lectie Hører Peder Svendsen, at han Nyaars-Aften sidst afvigt skal have udenfor deres Vinduer brugt megen importunité, da han med Discant-Choret vilde giøre dem Opvartning, og de den ikke vilde antage: saa lod jeg ham fordre til mig, og gav ham for slig Ubesindighed, med at obtrudere Folk sin Musik, en skarp Admonition. Dog fornam jeg, at der havde, med unyttig Ordvexling været Skyld paa begge Sider, hvorfor jeg ikke vilde giøre videre Væsen deraf.

Side 490: 1706. D. 6. Jun. — Efter min foregaaende Tilladelse

[1] Sml. forordn. af 17de april 1739.

agerede Skoles-Personerne i St. Butolphi Kirke (dog ikke, førend at Høimesse-Tieneste var ude) den rige Mands og Lazari Historie sangviis, med nogle gudelige og i forrige Tider (til samme Act) componerede Arier.

(„Den rige mand" var blandt de skuespil, som Bergens kathedralskoles elever opførte i domkirken i biskop Randulfs tid under rektor Søren Lintrup (1666—1704)[1]).

8. *L. Sagens og H. Foss's* Bergens Beskrivelse (Bergen 1824). Side 590: En egen Julemoroe, der udentvivl har sin Oprindelse fra de katholske Tider, udgjøre de Processioner af halvvoxne Drenge, der, fordum med langt mere Held end nu, droge omkring paa Gaderne ved Juletid under Navn af Stjernen og Julebukken, og tilbyde ved hvert Huus at komme ind, og for nogle faa Skilling opføre en Slags dramatisk Farce. I førstnævnte Procession bæres paa en Stang en stor af Papiir og Tøndebaand forfærdiget Stjerne, indentil forsynet med en brændende Lysstump — at sige naar Politiet ikke forbyder dette. Den skal forestille den Stjerne, der ledede de Vise af Østerland til Christi Krybbe. Personalet, der følger samme, bestaar af Maria med Barnet i en liden Vugge, Joseph med en Øxe i Haanden og stedse med en mægtig Pukkel paa Ryggen, de hellige 3 Konger med høie Papiirshuer, og nogle Bipersoner. Disse Personer opføre da, paa deres Viis, nogle dramatiske Scener ved Christi Fødsel; fordum sang de næsten blot gudelige Sange, og disse simple Forestillinger vare ligesaa opbyggelige som interessante for vore jævne, til intet bedre vante Forfædre; nu derimod blander sig ofte obscene Sager med i Skraalet, og Stjernen med sine hellige tre Konger vandrer nu foragtet og huusvild om paa Gaderne, uden at finde Adgang, undtagen en sjelden Gang, for at more Børn. Det er mærkeligt nok, at der endnu findes adskillige plattydske Udtryk i de ravgale Vers, som endnu synges. Det er Skade at ingen Antiqvar har opbevaret nogle af disse gamle aandelige Folkesange og Forestillinger. (Note: Paa flere Steder i Tydskland finder denne Festlighed med Stjernen endnu Sted. Italiens Præsepier ere af samme Oprindelse[2].)

Julebukken er et end mere barokt Optog. En Dreng bærer paa en Stang et Bukkehoved med Horn og Skjæg; ved Hovedet er befæstet et stort Dække, der indhyller Drengen, som bærer samme. Denne spiller sin Bukkerolle ved at hoppe omkring og gjøre allehaande løie-

[1] Meyers saml. til Bergens hist. — N. Mag. III 596 ff.

[2] Se Frederikke Bruns Landschaftsstudien von Neapel 1809—10, Pag. 234

lige Krumspring, falde ned og anstille sig som død etc., alt eftersom Versene, der imidlertid fremskraales af nogle andre Drenge, medføre det. I Julebukversene findes intet Spor til tydsk Oprindelse; saavel i Aand som i Udtryk synes de at være af ældgammel norsk Oprindelse. Ogsaa for den gode Julebuk der fordum morede saameget, og for hvem selve Rigmandens Stadsstue villig aabnede sig, er nu næsten enhver Dør lukket.

9. *To opskrifter fra Bergen.* a. *John Paulsen:* Julehistorier, Kbh. 1899. I „En gammeldags bergensk julaften" er stjernegutternes sange gjengivne efter „en gammel bergensk haandverker, der selv som barn deltog i leken", dog forkortet og „retouchert" af J. P. som opskrift a.

b. *H. Wiers-Jenssen* forteller (i „Stjernen", i det væsentlige som kjendt fra andre kilder) om omgang med stjernen i Bergen: Efterat kathedralskolen hadde opgit stjernen, var der flere stjernelag (Sandviksguttene, Skudeviksguttene, Markeguttene, Nøsteguttene), — i alt fem lag, hver med sit „gestrikt". I 80-aarene ødela politiet, trods publikums motstand, den gamle skik. „For et par aar siden" forsøkte man „ved en tilstelning" at vække stjernesangen tillive igjen; men „trods Optogets Ægthed, baade hvad Udstyr, Text og foredrag angaar, var „Stjernen" Aftenens døde og mørke Punkt." Traditionen var brutt. Personlisten var kun 4 agerende: hel. 3 konger og Josef. Tidligere (indtil 1850—1860) var ogsaa „en flau Smaatøs med en Dukkevugge" med. Den ene Konge (den morlandske) var kullet i ansigtet, de andre umaskeret. Josef med vrængt trøie, pukkel, og træøks i haanden. Forøvrig det sedvanlige utstyr, hvite skjorter, papirhatter osv. Stjernen hadde 5—6 „taarne", forbundet med guldpapir — lænker mellem spidserne — og forsynet med ruter av farvet glas; indi et eller 2 lys.

a.

John Paulsens opskrift.

b.

Wiers-Jenssens opskrift.

De 3 konger synger:

God aften og Guds fred
her i dette hus og sted,
naar Guds søn av naade
han fremstilles for os.

a.

God aften i huset!
Hvor mange er her,
baade unge og gamle,
som jordens kreds bær.
Linedanser og fioler
sjunger vi om keiseren[1] da!
Vær glad som solen skinner
i halvtredsindstyve aar!
I morgen jomfruerne
blir fro og glad
I Betlehems stad!

Saa spørger jeg fremdeles, hvad er det for en mand?
sagde kongen med stjernen.

2den konge:
Den hvide og den sorte, hvad heder vel han?

3die konge:
Kongen af Nazareth af Jødeland er nys kommet her.

Josef (pukkelrygget) har imidlertid kastet sig ned på gulvet og ligger som død.

1ste konge:
Stander op Josef,
giver stjernen til nr. 2 og tager øksen fra Josef, som reiser sig.

1ste konge præsenterer med øksen:
Saa gaar jeg hen til Bethlehem

b.

Ja God aften i huset,
saa mange her er,
baade unger og gammel,
som jordens krins hun bær.
Linedanser og fioler!
Spenger (sic.) vi om keiseren don!
Der stod et lys i Østerland,
det lyste som en stjerne forsand.
Saa gladelig som solen skinner
i halvtredsinstyve aar
Den lyste over jomfruen den stjerne glad
i Bethlehems stad.

1ste konge:
Jeg heder en konge fra det morlandske land.

2den konge:
Kongen av Nazaret av Jødeland er nys kommen her.

3die konge:
En herre og konge over alle og enhver.

Alle 3:
De hellig' tre konger er lystig og glad,
de reiste og drog til Bethlehems stad,
til det syvende land og til stjernen forsand
for at finde det barn som i krybben var lagt.
Hei sjung hop faldera!
Vi røger med myrter saa frydelig.
Hei sjung hop faldera
med linedanser og fioler.

2den konge:
Stander op Josef!

Josef som har sittet paa gulvet, reiser sig og kongen tar øksen fra ham.

Kongen synger:
Saa drager jeg til Bethlehem

[1] Udtales «feiseren».

a.

og tager barnet hjem igjen.
Med det samme øksen svinges,
saa dreier jeg mig rundt ikring
og halsen af dig knækkes.
Staa stille som en ærlig mand
og frygter ei for fremmed land!
thi halsen af dig knækkes.

Han hugger med øksen i Josefs pukkel, saa J. falder hovedkuls til jorden. Saa kaster han øksen fra sig og tager sin stjerne igjen mens alle synger i kor.

Alle:

O søde Josefmand,
han blev forskrækket, han,
i sind og hu.
I svende, galer nu!
I ville døde den søde,
den kjære søde.

Josef springer op igjen, lægger øksen over skulderen og spaserer op og ned, idet han synger nogle meningsløse ord. Sætter sig saa paa gulvet og slaar takt mens kongerne synger.

Kongerne:

Skjær sundt, skjær sandt!
Skjær maanen gud, leben,
som skjær for os!
I himmelfart
vi ofrer denne stjerne
baade vidt og bredt,
som skjær for os i leben.

Josef (paa gulvet, sukker):

Akjo!

b.

og barnet tar jeg hjem igjen.
Med det samme øksen skjærpes,
saa svinger jeg mig rundt i ring
og halsen paa dig knækkes.

Kongen svinger sig rundt og hugger øksen 3 ganger i Josefs pukkel. J. falder grætende paa maven og blir liggende saadan under det følgende.

Mens der hugges på Josefs „kryl", synger alle 3 konger:

Aa stakkars Josefmand,
han blev forfærdet han,
I ville døde den søde,
aa kjære søde!

Kongen kaster øksen, Josef tar den op og gaar med øksen paa skulderen, haltende frem og tilbake og synger med grætende stemme:

Josef:

Straks jeg fik øksen fat
holdt jeg den over Josefs hat.
I ville døde den kjære søde.
Aa hei ve du gaa!

Josef sætter sig igjen paa gulvet og banker takten under det følgende.

De 3 konger:

Skjær fint, skjær sandt,
skjær maane, skjær leben!
god leben, god leben!
Som skjær for os i himmelfryd.
Saa ofrer vi til stjernen
baade myrter og guld.
Skjær fint, skjær sandt
som skjær for os i leben.

Josef (nyser): Atkjo!

a.

Kongerne:

Han Josefmand,
han Josefmand!
Hei vedu bebern
hei vedu barn! —
Han Josef skrælte næpen.

Josef: Ak ja!

Kongerne: Maria kogte dravle.

Josef: Ak ja!

Konge 1: Han Josef stjal havre.

Josef: Det løgst du!

(Pause).

De hellige 3 konger (paa knæ) seende opad synger:

Hil dig
du stjerne klar,
en kvist udaf Israel aabenbar!
En kilde som udsprang
ved naadens ord
for alle og en,
som på jorden bor.

De reiser sig og synger videre, Josef slår takt med sin økse:

Saa reiser vi os op med det
rødeste guld.
Vi ofrer den stjerne
saa frydefuld.
Vi ofrer den stjerne
baade gunst og naade,
den som vilde fri os
fra den evige vaade.

b.

Kongerne:

Han Josefmand,
hei for en Bif, hei for en bam.
Han Josef skrælte næper.

Josef (nyser): Atkjo!

Kongerne: Maria kokte dravle.

Josef (nyser): Atkjo!

Kongerne:

Han Josef stjal det halve.

Josef: Det løgst du!

Kongerne (paa knæ) dels som kor, dels som vekselsang, synger det følgende:

Nu falder vi neder paa vore knæ,
da vi fik dette barnlille se.
Som hedningernes lys blev aabenbar,
en herre for alle som paa jorderig bor.
Saa reiser vi os op med det røde guld
og ofrer til den stjerne saa frydefuld.
Vi ofrer til den stjerne baade gunster
og naade.
Han vil frelse os fra den evige vaade.
I den første julenat
da vor Frelser lod sig føde,
straks jøderne fik ham fat
og fordømte ham til døde.
De laag ham ned paa den mørkeste
gade,
og han lod sig meget og mangfoldig
plage
saavel for de fattige som for de rige.
Gud give min tunge var saa stor
at hun kunde engle naa.
Aldrig saa vilde jeg lade av
at takke Vorherre og skabermand,
som haver skabt sin evige søn.
De hellige konger værer lystig og glad,
ti nu er de kommet til Bethlehems stad

a.

Kongerne og Josef bukker for selskabet og synger:

Saa ønsker vi jer alle en glædelig jul
med alt som jer kan fornøie,
med æbler og med nødder,
ja med godter og med dram.

Josef gaar rundt og tigger med hatten i haanden; de hel. 3 konger synger imens:

Nu er den salige tid forbi,
Josef kom med hætto si.
Fire eller seks skal der opi
eller orten fuld
i stjerna mi.
Saa har vi nok til evig tid.

De modtager nu gaver og trakteres, hvorefter til slut synges:

Tak for den gave
I gav saa god!
Den bedste tak vi ved,
for eders høflighed!

Godnat,
Skjær sat,
godnat!

b.

og finder det barn som i krybben laa
Sjung hei faldera.
Maria Magdalena med sit gule fagre haar,
hun lod der sønnen føde
med sagtmodige taarer
saavel for fattige saavel for de rige.

Vi ønsker eder alle en glædelig jul
med alt hvad eder kan fornøie,
med æbler og med nødder
og med grød og med sul
og en dram attepaa.
Tak himlens Gud i det høie.
Vi løfter paa vor hat
og siger god nat
da glæde skal jer alle ophøie.

Josef indsamler gaver mens kongerne synger:

Og nu er den livsalige tid forbi,
for nu kommer Josef med hætto si.
Fire eller seks
skal der op i
eller orten fuld,
baade sølv og guld.
Saa kan vi nyde den evige ro
evindelig.

Efter indsamlingen:

Hav tak for den gave
I lode saa god!
Med længsel og trængsel I gjennem maa være.
Med længsel og trængsel I gjennem maa gaa.
Ja tak skal legges ned
for eders høflighed
som stedse mon være
og helligt offer bære.
Vi ønsker eder her at Gud vil gi igjen
med salig fryd og ære Guds fred!
Lyksalig vær!
God nat, god nat! Vi siger nu adjøs.
Vi haster tilbage, og reisen gaar fort[1].

[1] [De to varianter er opstilt i tospaltet tekst av H. H.]

10. *Claes Lundin och August Strindberg:* Gamla Stockholm, Stockh. 1882.

Side 36: Mellan Jul och Nyår började Lussigossarne (note: Lussigossar, så kallade i Vestra Sverige och Värmland, der de gå Luciadagen den 13. December), som de i Stockholm orätt kallades, att visa sig. De voro klädda på det häfdvunna sättet til Herodes, Tre kungar och Judas, samt buro stjärnan. En äldre inföding i Stockholm har uppgifvit, att det var den gamla medeltidsseqventien med Gudmund Silfverstolpes ord:

„Det var de helge kungar tre.
De månde sig på väg bege
Frälsaren att finna.
Och serla syntes det för dem
Klart en stjerna brinna
I natten öfver Betlehem.
Gladeligt de hinna Frälsarns första hem"

på följande medeltidsmelodi: (Her følger „In dulci jubilo").

Andra personer hafva omkring år 1850 hört både Stäffansvisan och Goder afton både qvinna och man sjungas i Stockholm Annandag Jul och Trettondagen.

På de sista tio åren har man icke afhört Lussigossarne i Stockholm; kanske traditionen är borta. Polisförbudna äro de icke.

(Men i 1721 forbyder magistraten „Juhl-Bocken. Stiernan och andre fåfängeligheter" (s. 42).)

Side 42: Julkrubban var en julförnöjelse som roade stockholmarne ganska länge. Den tillhörde ursprungligen katolska kyrkan och förevisades först i Schönborgska huset, senare på Norra Smedjegatan.

11. *[Forskjellige avisutklipp,* som ikke er avskrevet i Knut Hougens hefte, men som ligger løse mellom bladene:

a. *„Jarlsberg og Larviks amtstidende".* To artikler, i nr. 43, 17. mars 1909 og i nr. 45, 20. mars 1909 av adjunkt Kristian Bugge: „Gregoriusbrud og Gregormesse". Det fremgår av artiklene at skikken „å gå Gregoriusbrud" har holdt seg i Larvik til ut i 1880-årene.

b. *„Tønsbergs Blad".* 2. januar 1929. „En gammel Tønsberggutt" (sikkert Knut Hougen) spør „Hvem husker „stjerneguttenes" nytaarssang?" Forf. husker:

Aaret det gamle til ende nu lakker;
vi er forsamlet med prisendes røst.
Ja, det er et godt nyt aar-e for alle og enhver-e —
de som pløie den store Hans bølge (sic.)
Herren bevar os fra klipper og skjær.

Mellomliggende linjer etterlyses; men forf. husker slutten:

Vi ønsker eder alle en gledelig fest
og saa et lyksalig nyt aar-e.

Likeså etterlyser forf. slutten av det verset som stjerneguttene sang (i Tønsberg) dersom de ikke fikk gaver. Begynnelsen var:

Du skal ikke døren stænge
for de fattige som trænge,
naar de beder dig om brød.

I „Tønsbergs Blad" 5. januar 1929 svarer to innsendere. Den første, Inga Andersen, daterer sitt svar: Vasser 2. januar 1929. Hennes mor sang meget de sangene som ble mest brukt; men innsenderen husker bare siste vers:

Du maa aldrig døren stænge
for den fattige som trænge
naar han vil bede dig om brød.
Da vil Gud det samme gjøre,
stænge sine naadens døre
for din sjæl, naar du er død.

Den andre innsenderen, „En gammel Tønsberg-pike", svarer: Stjerneguttenes sang, som jeg husker godt fra mine barneår i Tønsberg lød slik julaften:

De hellige tre konger etc.

(Se side 75, hvor verset er stilt ved siden av Bertha Hougens optegnelse av samme vers. H. H.)

Om nytårsaften sang de:

Aaret det gamle til ende nu lakker,
vi er forsamlet med prisendes røst.
Ja, det er nyt aare for alle og en hver,
det som monne pløie det staar i hans øie,
Herren bevar os fra klipper og skjær.
Vi ønsker eder alle et gledeligt nytaar
for alle som her monne være.
Vi ønsker af stand baade kvinde og mand
og saa et lyksaligt nyt aar.

I et senere nr. av „Tønsbergs Blad" (7. januar 1929) svarer en tredje innsender, K. A. — Han meddeler et bruddstykke av en stjer-

nesang, som var i bruk i Fredrikstad omkr. 1875. Foruten de tre vise forekommer den morianske konge og Herodes. Både disse personene og enkelte av verselinjene tyder på at vi her har et bruddstykke av det samme „drama" som nedenfor er gjengitt fra Halden, men bare et meget lite fragment.

c. *Morgenbladet.* 30. desember(?) 1903. „Filia" meddeler fra en liten Sørlandsby en stjernesang, som fremdeles(!) brukes av stjernegutter på Helligtrekongersaften og dagene der omkring. Forf. sier ikke fra hvilken Sørlandsby sangen er; men den omtales nedenfor under Grimstad.

I „Morgenbladet" 6. januar 1904 meddeles anonymt en variant fra Farsund, hvor „for omtr. 30 aar tilbage" stjerneguttene drog fra hus til hus og sang den meddelte sang i det vanlige antrekk og med stjernen av oljet papir, som hele tiden ble dreiet rundt. Sangen er meget lik den som nedenfor meddeles fra Farsund.

I 3 linjer opplyser Knut Hougen at det i „Morgenbladet" 14. januar 1904 finnes stjerneguttvers fra Tromsø „i alt væsentlig lig dem fra Fredrikshald (og Fr.stad)".

d. *A-magasinet* 17. desember 1932. Kaptein N. Bruun: Ennu en julestjerne (med notebilag). Forf. forteller om et besøk av stjernegutter ombord på oppsynsskipet „Heimdal", da det julen 1931 lå til ankers på havnen i Vardø. De seks guttene som besøkte skipet, foredrog et stjerneguttdrama ikke så ulikt varianten fra Halden.]

B. Tidligere ikke trykt.

12. *Stjernesangen i Fredrikshald.* Nu forbudt af politiet. I de tarvelige kvarterer smyger dog stjernegutter rundt *med stjerne* og synger i mere eller mindre lemlæstet form den gamle stjernesang. Der er mig meddelt 2 varianter, en i opskrift gjennem Valborg [Hougen, K. H.'s søster], en opskrevet av Aasta [Hougen, K. H.'s søster] efter en liden guts diktat. Den første — her betegnet med a — er den fuldstændigste. Den anden — b — kun usammenhængende brudstykker. — [Skrevet et av de siste år før århundreskiftet.]

a.

Vers 1.

Goder aften, goder aften både herre og fru!

b.

Vers 1.

Som a

a.	b.
Jeg ønsker eder alle en glædelig jul.	Vi ønsker etc.
Herodes: Min tjener.	Som a
Tjeneren: Hvad befaler Hans Majestæt?	Som a
Herodes: Hent mig en stol, at jeg kan sidde og betænke mig paa.	Du skal bringe mig etc. Som a
Tjeneren: Efter befaler (sic!) H. Majestæt.	Mangler
Vers 2.	
Der skikkes ud i fordums dage	»
en engel, som hed Gabriel,	»
han skulde med befaling drage	»
til Gallilæas mark og eng,	»
og denne stad var ret og slet, —	»
man kalder den for Nazaret.	»
Guds søn blev os født i en julenat	»
alt efter Guds hellighed og velbehag.	»
Herodes: Min tjener!	»
Tjeneren: Hvad befaler H. Majestæt?	»
Herodes:	
Her sidder jeg paa min høire (?) stol	»
og magten strækker sig vide.	»
Sverdet har jeg i min haand	»
og balken (sic!) ved min side.	»
Nu sadler du din ganger graa,	»
til Betlehem skal du ride	»
og dræbe der de drengebørn smaa,	»
som agter at mod mig stride.	»
Tjeneren: Det skal jeg som hans tro tjener gjøre.	»
Vers 3.	
Se han kjører, se han rider	»
paa en abildgraa hest	»
til Betlehem, han for de drengebørn	»
skal blive en pest.	
Tjeneren: Nu er jeg kommen tilbage, min tro, almægtige konge; jeg tror neppe der findes min lige i denne verden. Jeg tog de drenge-	» » »

a.	b.
børn smaa, knuste deres hoveder og brak deres ben. Da kvinderne saa min grusomhed, maatte jeg af landet fly, og som tegn bærer jeg mit blanke hjerte og blodige sverd.	Mangler » »
Herodes: Tak, tak, min tro tjener! Det skal du blive godt belønnet for.	» »
Vers 4. De hellige tre konger de lagde paa raad hvorledes de skulde til Jesus gaa.	» »
Herodes: Min tjener!	»
Tjeneren: Hvad befaler H. Majestæt?	»
Herodes: Drag til det morianske land og hent mig den morianske konge, at jeg kan tale med ham et ord eller to.	» » »
Tjeneren: Det skal jeg som hans tro tjener gjøre.	»
Vers 5. Se, han reiste, se han kjørte med heste og vogn indtil han kom til det morianske land.	*Vers 2.* Og de reiste, og de kjørte Som a indtil de kom Som a
Herodes: Min tjener!	Mangler
Tjeneren: Hvad befaler H. Majestæt?	»
Herodes: Hvad er det for en sort mand, som staar og glor for mine øine?	» »
Tjeneren: Det er den morianske konge.	»
Herodes: Er du den morianske konge?	Er du moriansk konning?
Den mor. konge: Ja, jeg er den morianske konge, kommer fra det morianske land, for at bevise (sic!) min røde guldkrone for sand.	Ja, jeg er morianske konning

a.

Herodes:
Hvis du er den morianske konge, da skal du falde paa knæ og tilbede mig!

Den mor. konge:
Det kan din tro tjener gjøre.

Herodes:
Selv skal du gjøre det, ellers skal du dø!

Vers 6.
Og se, og se paa den morianske konge og hurra! ned for kong Herodes tilbede han maa.

Tømmermanden:
Stander op, stander op du sorte mand,
og bevis din røde guldkrone for sand.

Vers 7.

Tømmermanden:
Saa sort jeg er, udaf solen er brændt.

Allesammen(?)
Men en fattig tømmermand fra det jødiske land.

Stjernebæreren:
Her staar jeg med min stjerne blank.
Til en god dunkel plan (?)
behøves brød, kjød, pølse, flesk,
ost, lys, brændevin, penge.
Hvis Josef ikke faar noget af
disse ting, gaar han paa
kroen og tager sig et godt rus.

Vers 8.
a. I Nasareth Maria sad
alt med sit ydmyge sind;
hun var sin Gud og Frelser tro,
da kom en engel ind.

b. O Herren havde vist om sin (?)
han satte Gabriel,
han var Maria ubekjendt,
han kjendte hende vel.

Vers 9.
a. I østen stiger solen op,
den spreder guld paa sky.

b.

Er du morianske konning, skal du falde ned og tilbede mig!

Det kan din tjener gjøre.

Selv skal du gjøre det, eller selv skal dø (sic!)

Vers 3.
..... denne morianske konning hurra, for kong Herodes tilbede ham (sic!) maa.

Stand op, morianske konning,
kommen fra morianske land,
og din røde guldkrone
vise forsand.

Vers 4.
Jeg svarter er,
udaf solen er opbrændt.

Som a

Ved ordet „tømmermand" bankes der i gulvet med en hammer.
Her staar jeg med min stjerne blank. Blank er den som dunkel blank. Naar man er i nød, faar man ost, kjød, flesk, penge, lys til min lille stjerne. Hvis ikke Josef faar noget af disse ting, gaar han paa tronen og tager sig et rus.

Mangler.

»
»
»
»
»

»
»

a.	b.
Gaar over hav og bjergetop,	»
gaar over land og by.	»
b. Den kommer fra den fagre kyst,	»
hvor paradiset laa.	»
Den bringer lys og liv og lyst	»
til store og til smaa.	»
Vers 10.	
Saa let, saa let flyver fuglen over vand,	»
saa lyste den stjernen i Østerlands sky.	»
Vers 11.	
Se stjernen — — — — — —	»
— — — — — — — *(manuskriptet afrevet).*	»
Vers 12.	
Vi ville for eder en vise kvæde.	»
Den handler om glæde, den handler om sorg.	»
Vers 13.	
Tak, og tak skal eder have	Og tak, og tak .....
for eders store julegave!	for eders julegave.
Og Gud velsigne eders julefred	Og Gud velsigne .....
og nytaarsfred!	og salighed,
	og Gud velsigne eders julefred.

13. *Fredriksstad.* a. *Julestjernen* i Fredriksstad var saa stor, at den næsten rak fra gulv til tag i den tids lave stuer. Den var af hvidt papir, trukket over et understel, 6-armet (om ikke 8-armet). I midten var en glasrude, ½ alen i firkant, hvorigjennem saaes Jesusbarnet i krybben. Paa krybben stod fire lys. (Sandsynligvis var dette midtparti fastgjort til den vertikale stok hvorfra stjernens akse stak ud, saaledes at transparentet i midten ikke svingede med stjernen. Dette erindres dog ikke.) Stjernen svingedes under sangen fra høire mod venstre og tilbage igjen ½ omdreining — ikke helt rundt. — Af stjernegutterne — en 5, 6 i tallet — var de 3 sværtede i ansigtet eller havde sorte masker. De havde hvide skjorter med røde skjerf og hvide papirhatte med kulørte dusker. Disse forestillede de 3 vise. De øvrige var udpyntede efter bedste evne. Hvad de sang husker ikke mor, som dengang var en liden pige. I selve Fr.stad gik stjernen rundt kun juleaften, den var overalt velkommen, da skikken regnedes som et smukt, næsten opbyggeligt træk ved julekvelden.

Der var kun en stjerne i Fr.stad; den tilhørte en kreds af familien i Vaterland (Sterkeby-familien?), der udgjorde et slags aristokrati

blandt denne bydels fisker- og lodsbefolkning. Det var voksne og halvvoksne gutter af disse familier — vakre og velopdragne folk — som julekvelden gik rundt med stjernen.

I Vaterland var stjernen fremme hele julen udigjennem, baade ved julegilder og uden nogen særlig anledning. Udover landsbygden gik andre børn — ofte tilhørende den tvivlsommere del af almuen — med mindre og simplere stjerner.

I slutningen af 40-aarene forbød politiet skikken, da store skarer kjærringer og unger gjerne fulgte stjernen [1].

B. *Gregoriusbrud* i Fredriksstad. 12te mars pyntede fattige piger, i og under konfirmationsalderen, sig med alskens stas for at „gaa Gregorius". I borgerhusene blev hele vinteren udover balblomster og lignende pynt lagt i „Gregorius-æsken» for at bortskjænkes til Gregorius-brurene. Disse laante da ogsaa lyse sirts-kjoler eller lign. Om hovedet bar Gregoriusbrura en krans af blomster, haaret blev sat op saa staseligt som muligt med blomster, og slig udpyntet og iført sin lyse kjole gik hun fra hus til hus, viste sig frem og fik sin skilling. Somme sang, om de kunde.

Gregoriusbrura regnedes nærmest som en tigger og kunde paa ingen maade i anseelse lignes med stjernegutterne. Den bedre del af almuen holdt derfor sine børn for gode til at gaa Gregorius [2].

c. *Brudstykker af stjernesange,* samlede fra forskjellige personer i Vestre Fredriksstad, Østre Fr.stad, Borge og Torsnes. [Under denne overskrift finnes nedenstående bruddstykker av stjernesanger. Det fremgår av et brev som ligger i K. H.'s samling at P. J. Moe har foretatt innsamlingen i Fr.stad. Peder Johannes Moe kom som lærer til Fr.stad i 1897 etter å ha virket i Sandefjord som lærer fra 1895. Det brevet hvor P. J. Moe meddeler sine stjernesanger, er datert Fr.stad 23/2 1903. Også melodien til disse bruddstykker er nedtegnet av P. J. Moe. Han forklarer den dårlige sammenheng i versene ved å henvise til at versestumpene er kommet fra forskjellige personer fra forskjellige kanter av byen og distriktet. „Sammenhængen er nu ogsaa derefter", sier han i brevet. „Det samme gjælder tonerne, der desværre har havt endnu lettere for at blæse bort for folk end ordene".]

I. (Musikkbilag nr. 4).

Goder aften, goder aften baade mand og kvinde
og alle som her i huset er inde!

---

[1] Efter mors meddelelse, opskrevet januar 1896.

[2] Efter mors meddelelse januar 1896.

Vi ville for eder en sang fremføre,
som liflig skal bli' for eder at høre.
— — — — — —

Goder aften, goder aften baade herrer og damer,
vi ønsker eder alle en gledelig jul.
— — — — — —

Kong Herodes (bydende): Min tjener!

Tjeneren: Hvad godt befaler herr Majestæt?

Herodes:
Hent mig en stol og reis til det morianske land og hent den morianske konge til mig!

Og vi kjørte og vi reiste med heste og vogne, indtil vi kom til det morianske land.

Kong Herodes: Er du den morianske konge?

Den mor. konge: Ja, jeg er.

Kong Herodes:
Du ser mig mere ud til at være en djævel end en konge.

Den mor. konge:
Jeg er ingen djævel, fast jeg er sort. Jeg er en konge fra Moria land; det viser min røde guldkrone for sand

Kong Herodes: Saa fald straks ned og tilbed mig!

Den mor. konge: Det kan din tro tjener gjøre.

Kong Herodes: Straks, ellers skal du dø.

Den morianske konge knæler. Imens gaar det øvrige følge rundt ham og synger:

O se, o se denne morianske konge!
Hurramen for kong Herodes! Tilbedes han maa.
— — — — — — —

O se, mens han sad med sine fugle paa vandet,
Da saa han en stjerne i Østerlandet.

Denne stjerne den er vel vor Kristus,
som bringer al verden trøst og glæde.

Variant af de 4 sidste linjer:

Stefanus, han sad med sin lilje paa vandet,
saa fik han se stjernen i Østerlandet.

Denne stjerne var vor Kristus, vor Frelser,
som bringer al verden fred og glæde.

II. (Musikkbilag Nr. 5).

Maria, du en søn skal taa,
han Jesus kaldes skal;
hans kongerige skal bestaa
i aar foruden tal.

Variant:

Maria, du en søn skal faa,
hans navn er Jesus Krist;
hans kongedømme skal bestaa
et aar som mig er vist.

III.

Kong Herodes: Min tjener, kom frem!

Tjeneren: Hvad godt befales, min herre konge?

Kong Herodes:
Hvad er det for en djævel, jeg ser for mine øine? Jeg gruer for hans aasyn.

Tjeneren:

Det er ingen djævel, fast han er sort; det er en konge fra Moria land, det viser hans røde guldkrone for sand.

Kong Herodes (drager sverdet):
Vil du straks falde paa knæ og tilbede min aand (el. haand)?

Den morianske konge knæler og det øvrige følge gaar omkring ham og synger „noget», idet de holder sine sabler udstrakt over hans hoved. Han faar derefter befaling af kong Herodes til at reise sig.

Paa et eller andet tidspunkt blev der ogsaa sunget en sang, der hed „Enkens søn af Nain", hvoraf dog intet mindes. —

[Enda en variant av scenen mellom kong Herodes og den morianske konge meddeles av Moe. Men den inneholder intet nytt, unntatt at den morianske konge oppfordres til å reise seg ved følgende vers:]

Stander op, stander op!
thi din fader er i live
som de hellig tre konger
være lystig og glad.

[Et annet løsrevet bruddstykke lyder saa:]

Se hvor sort han er, hvor solen har brændt ham.
En fattig tømmermand fra det jødiske land.

(Musikkbilag Nr. 6.)

IV.

Goder aften i huset saa mange her er
baade unge og gamle som jorden frembær.

Vi ønsker eder alle en glædelig jul,
thi glæden skal eder fornøie
med æbler og nødder og alt der formaar
i glæden skal eder beføie.
— — — — — — —

Hellig tre konger værer lystig og glad.
De reiste og drog til det syvende land
for at finde det barn, som i krybben var lagt
— — — — — — —

I den første julenat
da vor Frelser lod sig føde,
straks jøderne fik ham fat,
dømte de ham til døde.
De lagde ham ned for den morlandske pine
saavel for de fattige som og for de rige.
— — — — — — —

Guds søn kom ned fra himmelen
for at frelse mennesker fra en evig pinedød,
der var fortabt, der var fordømt
til den evige pinedød.

V. (Slutningsvers.)

Alle taler i munden paa hverandre, dels inde, dels mens de gaar ud gjennem døren:

Tak for gaven, som vi fik!
Den gik lystig ned.
Kroppen fik en anden skik
mellem alle leer.

I skal ha saa mange tak
som haar paa en høne og fjær paa en kat.
Her er reale gutter.
God nat, god nat, god nat, god nat.
— — — — — — —

Musikkbilag Nr. 7.)

Haver tak, haver tak, godernat, godernat!
Haar pa en høne og fjær pa en kat!
Haver tak, haver tak (følget gaar ud)
godernat, godernat — — — — —

Sangen forstummer først ude paa gaden. — Enkelte av sangene udførtes „flerstemmig" (efter øret?).

— — — — — — —
Vi ønsker jer alle et glædeligt nytaar
med alt, som eders sind kan fornøie,

med lykke, med glæde, med velstand og frøid
fra Herren som skuer i det høie.
Vi siger for os tak,
og beder saa godnat; —
Gud give jer glæde i det høie!
— — — — — — —
Tak, o tak skal eder have
for eders julegave.
Naade og fred vi ønsker eder alle.
Tak for skjænken som vi fik!
Den gik lystig ned.
Sjælen fik en anden skik
udi alle lemmer.
Haar paa høne, fjær paa kat,
reale gutter, god nat, nat, nat.

14. *Kristiania — Gregoriusbrur.* I Conradine Dunkers „Fra gamle Dage", side 178 nederst, fortelles om Gregoriusbrur i Kristiania. De havde sommetider smaagutter med, som forestillede selve helgenen. —

I aarene 1845—1850 gik der endnu fuldt op af Gregoriusbrurer i Kristiania, siger konsul Høst (Sandefjord), ganske smaa piger paa 6—8 aar; men nogen gut havde de ikke med. — De sang ikke.

15. *Drammen.* [I Knut Hougens samling finnes av opplysninger fra Drammen kun et brev fra professor Haakon Shetelig, datert 30. okt. 1899. — Av brevet hitsettes:]

„. . . . Jeg nævnte for mor, at du havde faat optegnet nogle stjernesange. Hun fortalte da, at hun meget godt huskede stjernegutterne i Drammen; de havde hatter af guldpapir, en stjerne paa brystet og en stor stjerne paa en stang. Af deres sang huskede hun følgende, som hun trodde var slutningsverset:

Og alle tre Guds engle
De hoppede saa let;
Den første var Guds fader,
Den anden var Guds søn,
Den tredie var jomfru Maria,
Som var fra Bethlehem."

16. *Tønsberg.* Brudstykke af hell. 3 kongers sang. [Nedenstående varianter er oppstilt av meg på 2-spaltet tekst. b er den variant i „Tønsbergs blad" som er omtalt side 64, og nedtegnet av „En gammel Tønsberg-pike". Om a heter det i samlingen: „Opskrevet af

Bertha [Hougen, K. H.'s søster], sunget julen 1895 af . . . . m. fl., henhørende til Tønsbergs mest utvivlsomme pøbel. De gik om og sang, men havde ingen stjerne og var ikke udklædte." *H. H.*]

a.	b.
De hellige tre konger, de lagde paa raad hvordan de skulde til Jesus gaa.	Som a.
De drog og de slog alverden omkring, saa fandt en stjerne udaf Østerland til.	De sloges og droges al.... Som a.
Den stjerne, den stjerne hvor deilig den var, den viste os veien, der hvor Jesus var.	.... saa deilig den var, ... veien til Jødenes land,
Allerrødeste myrrha, kom røde guld, vi ofre vor herre saa fri og fuld.	Som a. De ofret vor Herre saa frydefuld.

17. *Sandefjord.* a) *Gregoriusbrur.* Sandefjordsbørn gik saavidt vides ikke som Gregoriusbrur. Men en gang kom en saadan fra Larvik, — i 40-aarene (1847 eller 1848). Hun havde lys kjole og var pyntet med baand og blomster. Hun bare viste sig og tiggede, — sang ikke [1].

b) *Stjernegutter.* Indtil i 50-aarene gik der stjernegutter i Sandefjord. De gik rundt julekvelden og siden hele julen udover. Stjernen var omtrent 1 meter i tvermaal, 4-armet (?), overtrukket med skilderier. Midt i var der en aaben luge, dels lukket med en papirdør, dels ikke. Indenfor denne luge brændte et lys, der var fæstet til stjernens akse. Ogsaa fra Tønsberg og Larvik kom stjernegutter gaaende til Sandefjord. Stjernegutternes antræk var det sedvanlige. (Som i Tønsberg.)

Af stjernesangen erindres 1 strofe:

> Hellig tre konger baade lystig og glad,
> de reiste, de droge til Betlehems stad
> udi Jødeland, udi Jødeland.[2]

18. *Porsgrund.* Følgende brudstykker af stjernesangen er nedskrevne af skibsreder Backa, Porsgrund, som har faaet dem af en gammel mand, omtr. 70 aar, paa Kirkehaugen sammesteds. Manden havde i sin ungdom selv gaaet med stjernen.

---

[1] Meddelt af fru Høst.

[2] Meddelt af konsul Høst og frue, Sandefjord 12te jan. 1896.

Hellig tre Konger baade lystig og glad
de reiste og drog til Betlehems stad.
Betlehems stad udi Jødeland,
der fødtes for os en Frelsermand.
Nu er han den Herre baade lystig og bold,
den ganske verden eier han i sin vold.

Saa gik en af sangerne ind for at faa en gave, og saa blev der sunget og dreiet paa stjernen:

Tak skal de have for gaven god,
en søn eller datter idag om et aar!

Naar de ingenting fik, sang de:

Vil du stænge dine døre
for den fattige, som trænger
og vil bede dig om brød,
saa vil Gud han ogsaa stænge
sine naadens døre for din sjæl,
naar du er død.

[Det brevet hvori skipsreder Backas vise er oversendt Knut Hougen, er skrevet av H. E. Torkildsen og datert 10. des. 1802. Det var altså på det tidspunkt at „stjernegutten», som sang ovenstående sang, var 70 år. Visen selv — som ikke er skrevet med H. E. Torkildsens hånd (mon skibsreder Backas?) — heter i brevet „Betlervise til Stjernen Hellig tre Kongersaften".]

19. *Grimstad: Hellig-tre-konger-sangen.*

God aften her inde, saa mange som findes!
Husbond og madmødre vær glad i sit sind!

Sankt Stefan han satte sine fugle paa vandet,
saa saa han en stjerne i østerlandet.

Herodes han kiger af vinduet ud
og spørger de vise, hvor de skulde hen.

De svared de skulde til Betlehems stad
og finde den frelser som der var født.

Derpaa synges „Deilig er den himmel blaa" i sin helhed.

Se Judas med pungen, se pungen er tom.
O, kjære gode venner, pil pungen vel fuld!

Nu indsamles penge eller gaver.

Taksigels, taksigels for saadan en gave.
Ja saadan en gave maa — Gud eder belønne.
(Tror der synges saa. Muligens: Maa Gud jer belønne.)

Saa tar vi til vor hat,
saa siger vi god nat,
og ønsker eder alle en glædelig nytaarsfest.

De 6 første strofer synges som musikbilag Nr. 8, 7de strofe har sin egen tone; de to første linjer omtrent som „saa hvid som en svan, saa sort som en ravn" (i „Blaa, blaa bjelde"), sidste linje huskes ikke[1].

[Den varianten av Harald Hougens stjernesang som „Filia" meddeler i „Morgenbladet" (se side 65) er så lik denne, at den ikke gjengis her. Den eneste forskjell som er verd å nevne er at „Filias" variant har følgende vers skutt inn mellom Harald Hougens 2. og 3. strofe:

Den Stjerne, den Stjerne, den betyder vist Kristus,
den Jødernes Konge, vor Gud og Mand.

Som før nevnt forteller ikke „Filia" fra hvilken Sørlandsby hennes variant er opptegnet; men da Bendix Ebbel etter et kåseri i radio 6/1 1933 om stjernegutter lot et guttekor synge stjernesangen, ble det frk. Jørgensens opptegnelse av Helligtrekonger-sangen fra Grimstad, og der var det verset med, som Harald Hougen ikke har. Melodien var såvidt erindres som Nr. 8, unntatt de 3 første taktene som visstnok var som musikkbilag 9. — Siste vers lød visstnok som musikkbilag 10; men hverken 9 eller 10 kan garanteres helt riktige. Undert. skrev dem ned etter hukommelsen, etter at de var sunget. *H. H.]*

20. *Farsund.* Optegnelse af G. C. Gundersen. (Mars 1901.)

„En Helligtrekongers-Vise, saaledes som den i sin Tid foredroges i Farsund, og jeg synes at erindre fra min Barndom, at det var noget Lignende man i Kristianssand blev opvartet med Helligtrekongerstider.

Sangen udførtes af 3 fremvoksne Gutter, hvoraf de 2 vare iførte hvide Skjorter udenpaa Klæderne og hvide Hatte, der havde nogen Lighed med en katholsk Bispehat. Den ene af disse To bar en hvid Stjerne med 6 a 8 Takker, i Gjennemsnit omkr. 40 Ctm. Den 3die Gut havde oversværtet Ansigt og bar over Skuldrene et laaddent Bukke- eller Kalveskind. Han kaldtes Bukken. Samtlige var forsynet med hver en lang Stok, hvormed de under Sangen stødte Takten.

---

1 Meddelt av Harald Hougen [K. H.'s bror], Grimstad (1896).

Det er rimeligvis i en forvansket Skikkelse, at Sangen, som formentlig har faaet sin oprindelige Tilværelse langt oppe i Middelalderen, er kommet til os.

God Aften herinde, baade Mand og Kvinde
: : Husbonde, eder alle, jers Husgesinde. : :

2.
Jeg vil for eder en Vise kvæde,
: : Den kommer af Sorrig, den kommer af Glæde. : :

3.
Sankte Stefan han sætter sine Fugle paa Vand,
: : Saa saa han en Stjerne i Østerland. : :

4.
Den Stjerne, den Stjerne betyder vist Kristus.
: : Der tændtes et Lys i hver Mands Hus. : :

5.
De hellig tre Konger de reiste af Land,
: : De reiste og droges med Heste og Mand. : :

6.
Indtil de kom til Jerusalem,
: : saa blev de henviste til Bethlehem. : :

7.
I Bethlehem den stolte Stad,
: : de hellig tre Konger var lystig og Glad. : :

8.
Herodes, han spurgte, om han monne tro; —
: : Hvorfor er da den Anden saa sort? : :

Bukken synger alene:

9.
Saa sort er jeg og vel bekjendt,
: : En Herre eller Konge af Mohrlands Æt. : :

10

Han kaster sig næsegrus paa Gulvet. De to andre slaar Takt paa hans Ryg medens de synge:

Bringer du paa Marken frem,
Jeppe, lille Jeppe!
Et par nye Dandsesko,
Trine, lille Trine!
Vil du gaa i Sengen min,
Trine, lille Trine.
Ea par nye Dandsesko,
Jeppe, lille Jeppe!

Bukken reiser sig igjen:

11.

Stander op, sagde Simon,
Simon var den tolvte.
Tolv var Apostlene,
Elleve var Disciplene,
Ti var de ti Budord,
ni var de Englekor,
otte var de salig Ord,
syv var de Stjerner,
sex var de Stenkar,
: : som var sat i Kana i Galilæa. : :
Fem Mosebøger,
fire Evangelister,
tre Patriarker:
Abraham, Isak og Jakob.
To er de Tavler,
som Herren har gjort,
En er Jesus Kristus
: : som regjerer Himmelen og Jorden. : :

12.

Uskyldig Tak frembære
til Alle og Enhver
som har os lidt at forære,
og unde os saa vel.

Gave modtages.

13.

Taksigels, Taksigels for Eders Skjænk og Gave
: : Det lille Barn Jesus til Morgengave. : :

14.

: : For saadan en Gave skal Gud Eder lønne : :
Gud før' Eder af denne Jammerdal,
og før' Eder ind i Himmerigs Sal.
Jeg ønsker Eder alle lyksaligt Nytaar,
: : en Søn eller Datter idag et Aar. : :
Jeg ønsker Eder alle saa mangen god Nat
: : Som Haar paa en Høne og Fjær paa en Kat. : :"

[I G. C. Gundersens oppskrift er versene ikke nummerert; men nr. er tilføyet av H. H. Knut Hougen har nemlig ved denne oppskriften tilføyet en del randbemerkninger, hvis plass lettest ses av versnummerne, og som ser slik ut:

Ad vers 2: „Sml. Fr.hald, Vers 12" (side 69).

Ad vers 7: „Sml. Sandefjord" (side 75).

Ad vers 8—9: „Sml. Fr.haldsvisens parti om den morianske konge, som maa falde ned for Herodes" (side 68).

Ad vers 10: „Bringer du" etc. er en forvansket reminisens af visen om Jeppe og Trine, der rent vilkaarlig er lagt ind i stjernesangen, som den intet har at gjøre med. „Jeppe og Trine" findes i Nyerups „Udvalg af danske Viser fra Midten af 16de til Midten af 18de Aarh." 2den del, side 255 (nr. 78), hvor der er bemerket: „Haves kun i Manuskript."

Ad vers 11: „Sml." (side 52).

Morgenbladets Farsund-variant (se side 65) er praktisk talt identisk med G. C. Gundersens. Et par ting kan nevnes: I vers 2 har Morgenbl. „Vi vil for eder osv." I vers 8: „Hvorfor er da den ene saa sort." Videre har „12-tall-visen» og „Jeppe og Trine" byttet plass i Morgenbl.'s variant, og endelig har Morgenbl. ikke latt hønen og katten bytte drakt.]

21. *Mandal.* Nedenstaaende fragment af samme sang er meddelt fra Mandal af expeditionschef, kapt. Daniel Koren[1] (1899).

Julebukken staar op, idet anføreren slaar ham med stokken paa ryggen. Han synger:

Stander op, siger Simon,
Simon var den tolvte.
Tolv var apostlerne,
Elleve var disciplerne,
ti var det salig' kor,
som — — — — — —
— — — — — — —
— — — — — — —
sju var de stjerna
seks var de skinka (sic!),
som var sat i Kana-kana-neia.
Fem Mose-bøger,
fire evangelister,
tre patriarcher.
Det var Abraham, Isak og Jakob.
Tvende var de tavler,
som Herren gave
paa Sinai bjerge,
og en var den Herre Jesus Kristus.

[1] Senere stiftamtmann i Kristiansand.

C. *Tillegg.*

[Til slutt skal nevnes to løse papirer som er lagt inn i det heftet hvor Knut Hougen har skrevet ned det som under A og B er gjengitt ovenfor; men som antagelig ikke direkte har noe med stjernesangene å gjøre.

Det ene er et brevkort fra S. A. Sørensen, datert 26. sept. 1906, hvor han meddeler at det i „Norsk theol. Tidsskrift" for juni 1906 side 125 finnes noen linjer hvor Nils Hichman forteller om Mortensaften i Kragerø, og hvor „salige sange omtales" o: sanger som har vært sunget av omvandrende sangere. — Brevkortet slutter med et spørsmål: „Kjender De hvad Schück nævner i sin Svensk Litteraturhistorie B. I, S. 220 f.?". — Om det her siktes til Mortensaften eller Stjernesanger kan jeg ikke opplyse noe om.

Det andre papiret angår sikkert bare Mortensaften. Det er et brevpapir hvor Knut Hougen med blyant har skrevet ned to sanger. Under den første av dem står: „Synges efter mortensvisen". (Dermed menes vel „I aften, i aften, vi helligholder Sankte Mortens mes'" osv.?). Sangen lyder:

Der ligger et skib ud paa havet,
„Karolina", det er hendes navn,
„Karolina" lad saa være,
„Karolina" til min ære,
„Karolina" det er hendes navn.

Mit skib er allerede færdigt,
det skal seile naar vinden blæser god,
det skal seile, lad saa være o. s. v.

Og det skib, det er allerede lastet,
det er lastet med bayerøl og vin,
det er lastet, lad saa være o. s. v.

Og min grav, den er allerede gravet,
den er gravet blandt klipper og skjær,
Den er gravet, lad saa være o. s. v.

Og min krans den er allerede bunden,
den er bunden af tang og af siv,
den er bunden, lad saa være o. s. v.

Og min gravsten er allerede huggen,
den er huggen af marmor og sten,
den er huggen, lad saa være o. s. v.

Og min skrift, den er allerede skreven,

den er skreven med forgyldene bogstav,
den er skreven, lad saa være o. s. v.

Den andre sangen er „Adjø, farvel for sidste gang, jeg afsked med dig tar". Den gjengis ikke her, da den bl. a. finnes i viseboken „Den glade sømand", Joh. Magnussens forlag, Bergen, 5. oplag — side 42. Det som er avskrevet av Knut Hougen, betegnes som bruddstykke og består av 1., 5. og 4. vers (i den orden). — Det står ikke uttrykkelig anmerket at denne sangen også har vært sunget mortensaften; men det er vel rimelig, siden den er skrevet på det samme brevark som den første.

Undert. var som liten gutt tilstede, da Knut Hougen skrev ned disse to sangene. Det var under et besøk i Tønsberg hos K. H.'s mor at hans søster hadde fått noen gutter til å møte frem for å foredra mortenssangen (eller stjernesanger?). — De sang „Der ligger et skib ud på havet" på melodien: „Dei vil alltid klaga og kyta" med noen små forandringer i de tre siste linjene. — Om de også sang den andre sangen erindres ikke, heller ikke om forestillingen ble gitt mortensaften; men den ble en utvetydig bekreftelse på den utarting, de omvandrende sangeres prestasjoner hadde nådd, innen skikken døde ved overgangen til vårt eget århundre. Ingen av de to sangene har noe å gjøre med mortenssangen eller helligtrekongerssangen, men må være lagt inn i syngespillet sent i forfallsperioden, om de i det hele noen gang har vært med i det egentlige syngespill. *H. H.]*

ETTERSKRIFT.

Av *R. Th. Christiansen.*

Som et tillegg til K. Hougens samlinger skal her nevnes endel flere henvisninger til norske meddelelser om stjerneguttene. Det bør kanskje også påpekes at de notiser Hougen har om Gregoriusbruden ikke har noe med stjerneguttene å gjøre. Kr. Bugges artikler om denne skikk er nå trykt i hans Folkeminneoptegnelser.[1]

Om stjerneguttene i *Bergen* har K. Hougen et par opptegnelser, men der eksisterer atskillig mer stoff. Viktigst er den utgave av stjernesangene som finnes i Meddelelser og boklister fra Bergens offentlige bibliotek, julenummeret 1924, med melodien etter oppskrift av Leif Bergh, og teksten ved Kr. Bing. Bing hadde tidligere, i Bergens Tidende 21. og 23. des. 1897, i en artikkel: Lidt om stjernen,

[1] Norsk Folkeminnelag nr. 31, Oslo 1934.

fortalt om skikken og gjengitt teksten til sangene. Videre opplysninger ga G. S. (rektor Gerhard Stoltz) i Bergens Tidende 22. januar 1921. Han sier der er gjort forsøk på å gjenopplive skikken, og meddeler en gammel oppskrift av sangene — „sjunget av Snikker-Olofen, Johan i Nygaten å Ottoen å undertegnede L. Johannesen i årene 1859—1860—61, da samme gik med stjernen. Her gjengivet efter erindringen". Forfatteren nevner også at der „i en Bergensavis for endel år siden var offentliggjort en variant etter et manuskript i Bergens offentlige bibliotek. Der finnes ennu en Bergens-oppskrift av stjernesangene fra 1859, etter en gammel sjømann som selv hadde gått med stjernen. Den er trykt i Våronn. Blad for Buskerud kreds av Norges kristelige ungdomsforbund. Julenummer 1923, cfr. omtale av „stjernen" i brev fra 1820-årene. Maal og Minne 1939, s. 162. Endelig nevner R. Berge i artikkelen i Norsk Folkekultur, at når Carsten Hauch har flettet inn stjernesangene i sin roman Vilhelm Zabern, er det antagelig etter Bergenstradisjon. Hauch var som bekjent vokst opp i Hardanger.

I Østfoldbyene har skikken vært almindelig kjent. Fra *Halden* nevner K. Hougen ikke den utførlige beskrivelse, med tekst til sangene i H. Forstrøm, Fredrikshald i 250 år, I s. 190. Ganske nær denne står en annen opptegnelse av Sigurd Jensen Bäfverfeldt i en artikkel: Stjerneguttene og deres sange. Morgenbladet 24. des. 1925. Skikken var i bruk for „pålag 30 år siden", heter det. Der er en god skildring av selve skuespillet og tekster til sangene. Stjerneguttene på Halden er også nevnt i Rut Hults Østfoldminne.[1]

Fra *Fredrikstad* omtaler Hougen en meddelelse i Tønsbergs blad 7. jan. 1929, hvor der finnes tre vers av sangen, fra Selbak ved Fredrikstad. Det heter også at sangen var ledsaget av trekkspillmusikk, og der finnes en snurrig liten detalj: Foruten stjernen bar de med sig en glaskasse, hvori der var anbrakt en liten vugge med Jesusbarnet i, og Jomfru Maria som satt og vugget. Fra Sarpsborg[2] er skikken også bevidnet, men uten noen videre opplysninger, og fra *Moss* har vi en mer *utført* skildring av stjerneguttene som gikk omkring ned til 1850. Der er skildringer av stjernen og av det øvrige utstyr og noen linjer av sangene.[3]

Fra Østfold finnes dessuten en meddelelse fra *Rømskog*[4] om en

[1] Norsk Folkeminnelag nr. 39, Oslo 1937, s. 105.
[2] Ditlev Simonsen, En sjømann ser tilbake, 1945, s. 7.
[3] O. P. Nyquist, Mossiana fra ældre tider. Moss 1926, s. 147.
[4] Rut Hult, Østfoldminne, s. 105.

annen skikk, også med en stjerne, som svarer til svensk Staffansgang. Ungdommen gikk fra gård til gård med en stjerne på en lang stang og ropte utenfor vinduene:

Dersom De står op og tender ljus
for den ljuse stjerna,
så kommer alt godt i fjøs og hus.

Men stod ikke folk opp og tendte lys, sang de:

Dersom De ikke står op og tender ljus
for den ljuse stjerna,
så kaller vi dere for kærsensmus

Og det var en stor skam.

Fra *Kristiania* hadde Wiers-Jenssen en god oppskrift av stjernesangen, etter Sophus Bugges opptegnelse. Den har svensk opphav, sml. R. Berge i Norsk Folkekultur VII s. 83.

Fra Vestfold kan legges til at skikken også var kjent i *Larvik*, etter hvad der fortelles i en artikkel: „En juleaften 1860" i Jarlsbergs og Larviks amtstidende 23. des. 1910. Nærmere enkeltheter er ikke gitt; det heter bare at guttene „gikk med stjernen". Til Hougens meddelelser fra Tønsberg kan føyes en eldre oppskrift av sangene ved Nora Kobberstad, trykt i Norsk Folkekultur 1930 s. 132. En skildring av seremoniene fra Sem finnes i oppskrifter av A. B. Larsen jr., trykt i Gamalt frå Vestfold s. 86; de deltagende beskrives, og det heter de sang „salmer og sånne julesanger", men av teksten selv nevnes bare „taksigelse for skjænk og gave". „Helligtrekongers gutæne" mintes også i Hof og Lardal.[1]

Fra Sør- og Vestlandet finnes også flere opptegnelser. I *Grimstad* gikk guttene med stjernen julen 1947; se Grimstad Adressetidende 7. jan. 1948. Fra *Mandal* nevner Storaker skikken ganske kort[2] og for *Farsunds* vedkommende kan en også vise til Fr. O. Otto, Gamle skilderier 1912 s. 99. Etter R. Berge var skikken i bruk i *Flekkefjord*.[3] Han meddeler et par vers av sangen, og fra *Egersund* omtales „store opptog som framstelte dei tri austerlendske kongars reise til Betlehem".[4] I *Ålesund* synes skikken å ha holdt sig ganske lenge, å dømme etter en artikkel i Sunnmørsposten 23. des. 1931: Fra det gamle Aalesund. Her finnes også endel vers av sangen.

---

1 NFS. A. B. Larsen jr. I., s. 55, 59.
2 Tiden i den norske folketro, s. 75. 135. Norsk Folkeminnelag 2. 1920.
3 Norsk Folkekultur VII, s. 84.
4 NFS. Olav Skjerpe II, 1.

Nordover er skikken bevidnet fra *Trondheim* og *Hammerfest*,[1] likeså fra *Tromsø*. Hougen omtaler artikkelen i Morgenbladet 14. jan. 1904. Her finnes en noe så nær fullstendig tekst til sangene. Fra *Vardø* har en, foruten kaptein Bruuns skildring, som Knut Hougen nevner, også en beretning av Lars Normann Sørensen: Stjerneguttene, en gammel katolsk skikk i Vardø.[2]

Skikken hørte til i byene; der er omtrent ingen meddelelser fra landsbygda. I *Sogndal* i Sogn, fortelles det at tre mann gikk rundt med stjernen, og der var også den pukkelryggede Josef med og fikk pryl. Etter et vers av sangen å dømme, må skikken her henge sammen med Bergenstradisjonen.[3]

1 R. Berge. Norsk Folkekultur VII, s. 84.
2 Håløygminne b. VI. 1941, s. 86.
3 NFS. Kjell Bondevik, II, s. 82.

*Musikkbilag.**

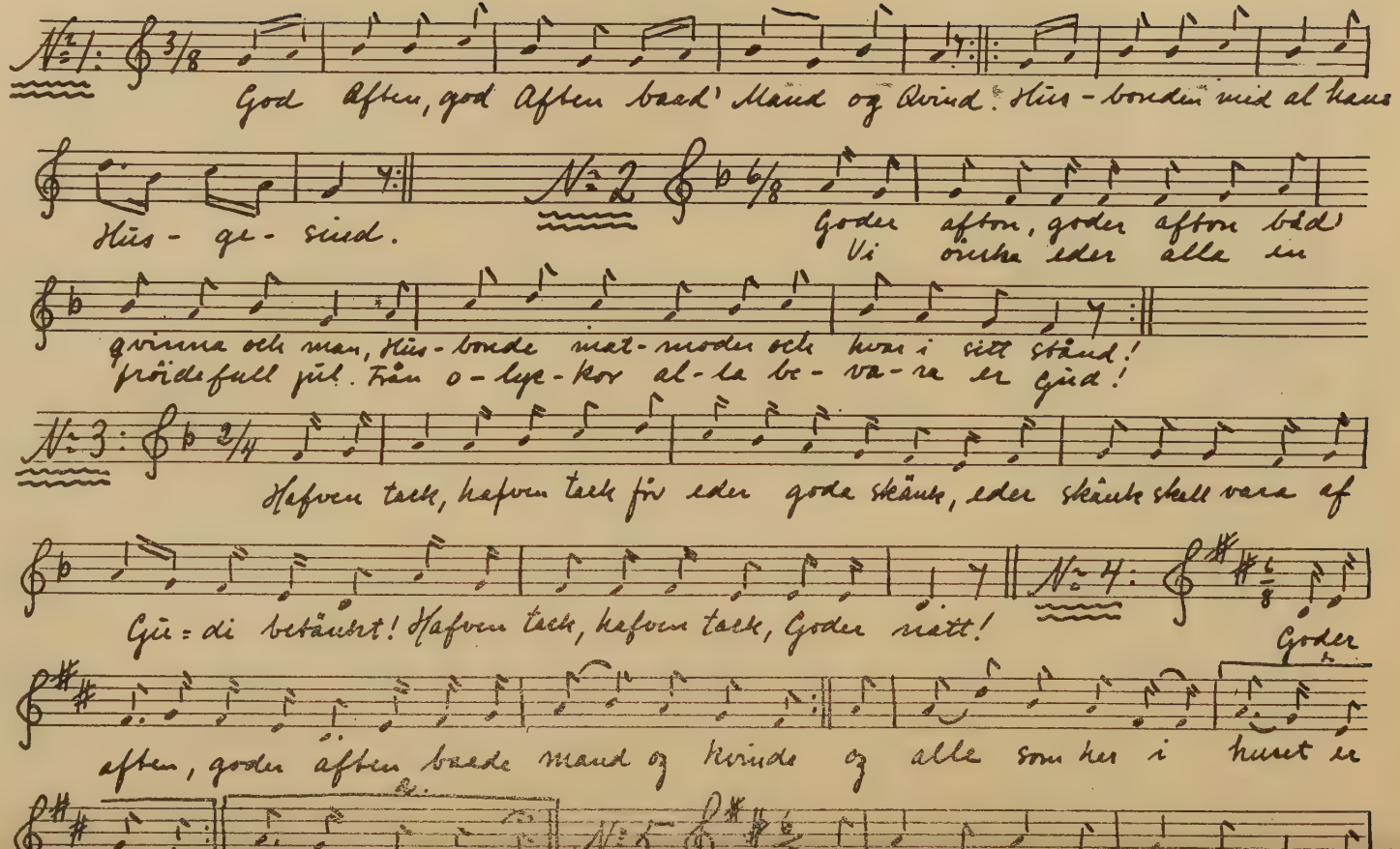

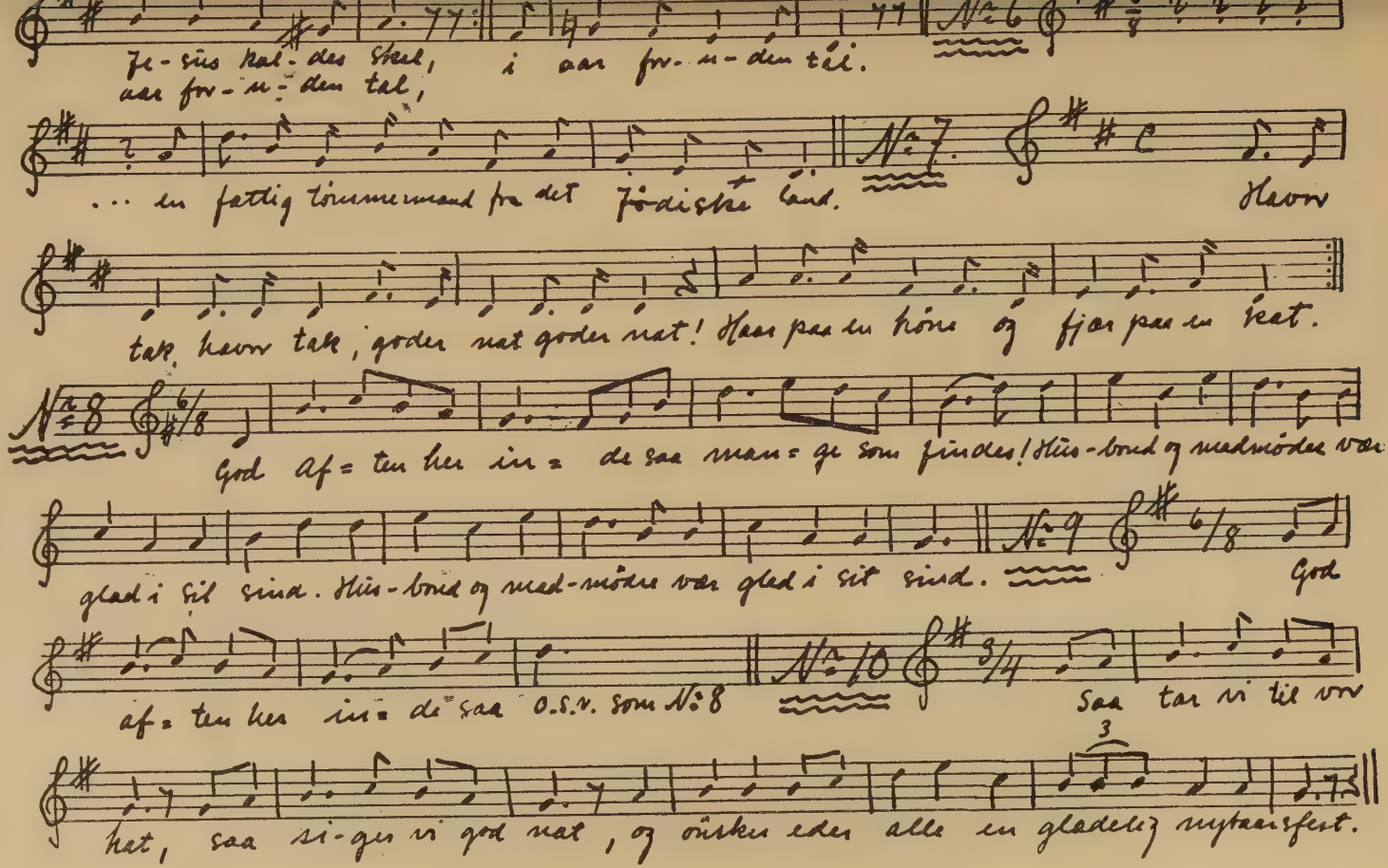

[* Flere av disse nr. burde vel vært skrevet litt annerledes m. h. t. taktinndeling og pauser, men de gjengis alle, som de finnes i samlingen].

Bispevalget i Oslo 1937	Geistligheten i Oslo bispedømme: 185 stemmeberettigede				Prostene i de andre bispedømmer: 76 stemmeberettigede			
	Nr. 1	Nr. 2	Nr. 3	Sum	Nr. 1	Nr. 2	Nr. 3	Sum
Biskop dr. theol. E. Berggrav . . .	102	15	3	120	48	11	4	63
Res. kap. L. C. I. Schübeler	8	21	23	52	-	5	9	14
Biskop J. Maroni	36	11	1	48	17	11	3	31
Hovedlærer J. Smemo	3	3	33	39	1	3	13	17
Sogneprest dr. theol. S. Normann .	8	23	18	49	6	9	10	25
Res. kap. R. Indrebø	1	11	13	25	-	4	5	9
Hovedlærer P. E. Marstrander . . .	2	22	15	39	-	11	8	19
Professor dr. theol. O. Moe	8	13	9	30	-	7	2	9
Domprost J. Hygen	5	18	10	33	1	-	4	5
Prost H. A. Seip	-	16	10	26	-	7	5	12
Sogneprest dr. theol. H. N. H. Ording	-	9	14	23	-	2	4	6
Professor K. Vold	1	4	6	11	3	1	2	6
Sogneprest S. Frøland	-	1	3	4	-	-	-	-
Sogneprest H. E. Riddervold . . .	1	1	3	5	-	-	-	-
Res. kap. J. Mannsaaker	-	1	-	1	-	1	3	4
Kallskapellan J. Smidt	-	-	4	4	-	1	-	1
Res. kap. A. Fjellbu	-	-	1	1	-	1	2	3
Res. kap. E. A. Tobiassen	-	-	1	1	-	-	-	-
Professor dr. theol. O. Kolsrud . .	1	-	-	1	-	1	-	1
Sogneprest G. Skagestad	-	1	-	1	-	-	-	-
Res. kap. A. Haugerud	-	1	-	1	-	-	-	-
Res. kap. K. O. Mollestad	-	1	1	2	-	-	-	-
Biskop H. G. Hille	-	1	-	1	-	-	-	-
Sogneprest A. B. Bastiansen. . . .	-	-	-	-	-	-	1	1
Sogneprest S. Fjær	-	-	1	1	-	-	1	1
Sogneprest O. Lunder	-	-	-	-	-	-	-	-
Res. kap. J. Ø. Dietrichson	1	-	-	1	-	-	-	-
Sogneprest K. O. Kornelius	-	-	-	-	-	-	-	-
Professor dr. theol. A. Fridrichsen .	-	1	-	1	-	-	-	-
Dosent dr. theol. A. P. Seierstad . .	-	1	-	1	-	-	-	-
Domprost S. Jervell	-	-	-	-	-	1	-	1
Res. kap. E. Brekke	-	-	-	-	-	-	-	-
Sogneprest P. Blessing Dahle . . .	-	-	1	1	-	-	-	-
Sogneprest C. J. Ingier.	-	-	1	1	-	-	-	-
Domprost R. Kobro	-	-	1	1	-	-	-	
Sogneprest H. K. Leisegang	-	-	1	1	-	-	-	-
Sogneprest N. K. Nissen	-	-	1	1	-	-	-	-
Sogneprest dr. theol. A. Skrondal. .	-	-	1	1	-	-	-	
Sogneprest dr. phil. H. Freihow . .	-	-	-	-	-	-	-	-
				527				228

Teologiske professorer 9 stemmeberettigede				Samlet antall prester, proster og professorer: 270, hvorav 262 stemte				Menighetsraad i Oslo bispedømme: 206, hvorav 204 stemte				Samlet antall avgitte stemmer			
Nr. 1	Nr. 2	Nr. 3	Sum	Nr. 1	Nr. 2	Nr. 3	Sum	Nr. 1	Nr. 2	Nr. 3	Sum	Nr. 1	Nr. 2	Nr. 3	Sum
4	-	-	4	154	26	7	187	89	13	2	104	243	39	9	291
-	2	-	2	8	28	32	68	55	70	39	164	63	98	71	232
2	-	-	2	55	22	4	81	47	32	10	89	102	54	14	170
-	1	2	3	4	7	48	59	2	25	63	90	6	32	111	149
1	1	1	3	15	33	29	77	4	14	17	35	19	47	46	112
-	-	2	2	1	15	20	36	3	19	44	66	4	34	64	102
-	-	-	-	2	33	23	58	-	4	2	6	2	37	25	64
-	1	-	1	8	21	11	40	-	5	4	9	8	26	15	49
-	-	-	-	6	18	14	38	-	6	4	10	6	24	18	48
-	-	3	3	-	23	18	41	-	-	2	2	-	23	20	43
-	3	-	3	-	14	18	32	-	4	-	4	-	18	18	36
1	-	-	1	5	5	8	18	3	2	5	10	8	7	13	28
-	-	-	-	-	1	3	4	-	1	2	3	-	2	5	7
-	-	-	-	1	1	3	5	-	-	1	1	1	1	4	6
-	1	-	1	-	3	3	6	-	-	-	-	-	3	3	6
-	-	-	-	-	1	4	5	-	1	-	1	-	2	4	6
-	-	-	-	-	1	3	4	-	-	-	-	-	1	3	4
-	-	-	-	-	-	1	1	-	1	1	2	-	1	2	3
-	-	-	-	1	1	-	2	-	-	-	-	1	1	-	2
1	-	-	1	1	1	-	2	-	-	-	-	1	1	-	2
-	-	-	-	-	1	-	1	-	1	-	1	-	2	-	2
-	-	-	-	-	1	1	2	-	-	-	-	-	1	1	2
-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	1	1	-	1	1	2
-	-	-	-	-	-	1	1	-	1	-	1	-	1	1	2
-	-	-	-	-	-	2	2	-	-	-	-	-	-	2	2
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	-	-	2	2
-	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	1	-	-	1
-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	1	-	-	1
-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	1	-	1
-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	1	-	1
-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	1	-	1
-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	1	-	1
-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	1	1
-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	1	1
-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	1	1
-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	1	1
-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	1	1
-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	1	1
-	-	1	1	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	1	1
			27				782				603				1385

Bispevalget i Haalogaland 1937	Geistligheten i Haalogaland bispedømme: 82 stemmeberettigede				Prostene i de andre bispedømmer: 76 stemmeberettigede			
	Nr. 1	Nr. 2	Nr. 3	Sum	Nr. 1	Nr. 2	Nr. 3	Sum
Sogneprest dr. theol. S. J. Normann.	24	14	2	40	41	8	3	52
Res. kap. L. C. I. Schübeler	8	14	11	33	4	18	11	33
Domprovst W. Krohn-Hansen . . .	24	6	9	39	22	15	3	40
Hovedlærer J. Smemo	8	9	19	36	1	8	20	29
Sogneprest A. K. T. Wiig.	6	10	5	21	-	5	11	16
Kallskapellan J. Smidt	2	4	3	9	-	3	3	6
Domprost A. Fjellbu.	1	-	4	5	1	2	-	3
Res. kap. R. Indrebø.	-	2	1	3	-	1	5	6
Prost Kr. Skjeseth	1	3	2	6	-	1	-	1
Sogneprest O. K. Steinholt	1	2	3	6	1	-	-	1
Domprost S. Jervell	-	2	2	4	1	-	-	1
Sogneprest S. Frøland	-	-	1	1	-	2	-	2
Sogneprest N. K. Nissen	-	4	-	4	-	-	-	-
Sogneprest P. R. Berg Rolness . .	-	-	1	1	-	-	-	-
Prost H. A. Seip	-	-	-	-	-	1	4	5
Skolebestyrer H. Wergeland	1	1	-	2	-	-	1	1
Sogneprest dr. theol. A. Skrondal. .	-	-	1	1	1	1	-	2
Sogneprest N. Trædal	-	-	-	-	-	1	-	1
Prost Chr. Bruun	-	1	2	3	-	-	-	-
Sogneprest dr. theol. H. N. H. Ording	-	1	2	3	-	-	-	-
Sogneprest S. Fjær	-	-	-	-	-	1	2	3
Sogneprest dr. phil. H. Freihow . .	-	-	1	1	-	1	-	1
Professor dr. theol. O. Moe	-	-	1	1	-	-	1	1
Hovedlærer P. E. Marstrander . . .	-	-	-	-	-	-	3	3
Res. kap. K. O. Mollestad	-	-	-	-	-	-	-	-
Res. kap. I. B. Carlsen	-	-	-	-	-	1	-	1
Res. kap. J. Ø. Dietrichson	-	1	-	1	-	-	1	1
Professor K. Vold	-	-	-	-	-	1	1	2
Res. kap. E. Brekke	-	-	-	-	-	1	-	1
Sogneprest M. Tveter	-	-	-	-	-	-	-	-
Prost K. Eik Næss	-	-	1	1	-	-	1	1
Professor dr. theol. O. Kolsrud . .	-	-	-	-	1	-	-	1
Sogneprest L. Midbøe	-	1	-	1	-	-	-	-
Sogneprest J. E. Sivertsen.	-	1	-	1	-	-	-	-
Res. kap. J. Mannsaaker	-	-	-	-	-	1	-	1
Sogneprest P. L. Smith.	-	-	-	-	-	1	-	1
Prost P. Berge	-	-	-	-	-	-	-	-
Prost M. W. Asheim	-	-	-	-	-	-	-	-
Sogneprest L. Framhus.	-	-	-	-	-	-	-	-
Res. kap. H. K. Ljostveit	-	-	1	1	-	-	-	-
Sogneprest E. Lothe	-	-	1	1	-	-	-	-
Sogneprest L. M. Vaagdal.	-	-	1	1	-	-	-	-
Prost E. Laland.	-	-	-	-	-	-	1	1
Sogneprest O. Lynum	-	-	-	-	-	-	1	1
Professor dr. phil. S. Norborg . . .	-	-	-	-	-	-	1	1
Forstander R. Forbech	-	-	-	-	-	-	-	-
Sogneprest A. B. Bastiansen. . . .	-	-	-	-	-	-	-	-
Sogneprest K. H. Dahl.	-	-	-	-	-	-	-	-
Sogneprest G. Skagestad	-	-	-	-	-	-	-	-
				226				219

Teologiske professorer: 9 stemmeberettigede				Samlet antall prester, proster og professorer: 167, hvorav 158 stemte				Menighetsraad i Haalogaland bispedømme: 128, hvorav 124 stemte				Samlet antall avgitte stemmer			
Nr. 1	Nr. 2	Nr. 3	Sum	Nr. 1	Nr. 2	Nr. 3	Sum	Nr. 1	Nr. 2	Nr. 3	Sum	Nr. 1	Nr. 2	Nr. 3	Sum
4	1	1	6	69	23	6	98	57	28	9	94	126	51	15	192
1	2	-	3	13	34	22	69	33	45	20	98	46	79	42	167
3	-	1	4	49	21	13	83	13	19	13	45	62	40	26	128
-	1	2	3	9	18	41	68	4	6	25	35	13	24	66	103
-	1	1	2	6	16	17	39	13	11	22	46	19	27	39	85
-	-	1	1	2	7	7	16	1	-	3	4	3	7	10	20
-	1	-	1	2	3	4	9	1	1	5	7	3	4	9	16
-	-	1	1	-	3	7	10	-	1	5	6	-	4	12	16
-	-	-	-	1	4	2	7	-	1	3	4	1	5	5	11
-	-	-	-	2	2	3	7	-	-	1	1	2	2	4	8
-	-	-	-	1	2	2	5	1	1	1	3	2	3	3	8
-	-	-	-	-	2	1	3	-	1	3	4	-	3	4	7
1	-	-	1	1	4	-	5	-	-	1	1	1	4	1	6
-	-	1	1	-	-	2	2	-	3	1	4	-	3	3	6
-	-	-	-	-	1	4	5	-	-	-	-	-	1	4	5
-	1	-	1	1	2	1	4	-	-	-	-	1	2	1	4
-	-	-	-	1	1	1	3	-	-	-	-	1	1	1	3
-	-	-	-	-	1	-	1	-	1	1	2	-	2	1	3
-	-	-	-	-	1	2	3	-	-	-	-	-	1	2	3
-	-	-	-	-	1	2	3	-	-	-	-	-	1	2	3
-	-	-	-	-	1	2	3	-	-	-	-	-	1	2	3
-	-	-	-	-	1	1	2	-	-	1	1	-	1	2	3
-	-	-	-	-	-	2	2	-	-	1	1	-	-	3	3
-	-	-	-	-	-	3	3	-	-	-	-	-	-	3	3
-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	2	1	-	1	2
-	1	-	1	-	2	-	2	-	-	-	-	-	2	-	2
-	-	-	-	-	1	1	2	-	-	-	-	-	1	1	2
-	-	-	-	-	1	1	2	-	-	-	-	-	1	1	2
-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	1	1	-	1	1	2
-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	2	-	1	1	2
-	-	-	-	-	-	2	2	-	-	-	-	-	-	2	2
-	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	1	-	-	1
-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	1	-	1
-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	1	-	1
-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	1	-	1
-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	1	-	1
-	1	-	1	-	1	-	1	-	-	-	-	-	1	-	1
-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	1	-	1
-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	1	-	1
-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	1	1
-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	1	1
-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	1	1
-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	1	1
-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	1	1
-	-	1	1	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	1	1
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	1	1
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	1	1
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	1	1
			27				472				366				838

SIGURD NORMANN.

ORDINERT TIL BISKOP I HAALOGALAND 21. NOVEMBER 1937.

Jeg er født den 22. august 1879 i Hamarøy, Nordland. Mine foreldre var gaardbruker Nils Normann og Agnethe Pauline, f. Evensen.

Barndomshjemmet hos far og mor var preget av alvor og gudsfrykt, med husandakt, kirkegang og samtaler om aandelige spørsmaal. Jeg kan fullt ut gjøre salmedikteren Blix's ord til mine:

I min heim var eg sæl,
avdi Gud var attved.
Og eg kjende so vel,
kor det anda Guds fred,
naar til kyrkja me for,
naar me heime heldt kor,
og med moder eg bad.

Gjennem mine foreldres personlige kristenliv fikk jeg et uutslettelig inntrykk av kristendommens kraft og dens umistelige verdi for menneskelivet. Dette blev av avgjørende betydning for mig, og blev grunnleggende for hele mitt liv.

Min interesse for teologien blev særlig vakt da jeg kom til Bodø høiere almenskole, hvor jeg fikk den overmaate dyktige og forstaaelsesfulle teolog og skolemann, senere prost Anders Nilssen til lærer, baade i middelskolen og i gymnasiet. Ikke minst fengslende var hans gjennemgaaelse av Romerbrevet og det interessante innblikk han gav oss gymnasiaster i den paulinske teologi.

Under denne gode innflytelse kom jeg til aa bestemme mig for det teologiske studium. Det er mig da ogsaa en særlig glede at denne min kjære, høit aktede lærer idag er medvirkende ved min ordinasjon.

Efterat jeg i 1903 var blitt student, og derpaa et aar hadde været lærer ved Vaagan middelskole, kom jeg høsten 1904 til Oslo, for aa ta fatt paa studiet.

Dr. theol. SIGURD NORMANN
Biskop i Haalogaland 1937

Min studietid falt saaledes i den aandelige brytningstid som gjerne gaar under „kirkestridens" navn. Under de teologiske motsetninger som her gjorde sig gjeldende, blev det en viktig opgave aa sette sig inn i de herhen hørende problemstillinger som tiden bragte. Og ved siden av mitt vanlige studiearbeid kom jeg efterhaanden til ogsaa aa beskjeftige mig med datidens tyske teologi, hvor brytningene særlig stod mellem den ritschlske teologi paa den ene side og den nypositive retning paa den annen.

Under alt dette festnet der sig hos mig en positiv teologisk grunnanskuelse, med indre levende sammenheng mellem videnskapelig teologisk forskning og praktisk-kirkelig liv og arbeide paa Skriftens og aapenbaringens grunn.

Hertil bidrog ogsaa den vekkelse som i min studietid gikk over hovedstaden, og som blev av megen betydning for mig. Gjennem en aandelig gjæringstid blev jeg ledet frem til et fastere og mere avklarnet personlig standpunkt, og vant ogsaa paa denne maate en paa en gang baade av spenning og harmoni preget forbindelse mellem tro og teologi.

Denne min aandelige innstilling blev videre utviklet, da jeg efter to aars virke som lærer ved Lillestrøm middelskole i september 1911 blev personell kapellan hos sogneprest Christopher Bruun i Johannes menighet i Oslo. De syv aar jeg tilbragte i denne stilling, blev mig en overmaate verdifull læretid. Som den betydelige og mandige kristenpersonlighet, og med sin eiendommelige kombinasjon av strengt etisk alvor og vidtfavnende nasjonal-kulturell innstilling, centralt-kristelig teologisk grunnsyn og iver for fribaaren kristelig tenkning, samt grundtvigsk varme for nordisk historie, kristelig-praktisk folkeoplysning og folkelige grunntanker, kom Chr. Bruun til i flere henseender aa øve en dyptgaaende innflytelse paa min aandelige utvikling. Jeg vil alltid med takknemlighet minnes de mange rike samtaler jeg fikk den glede aa ha med ham om mange betydningsfulle spørsmaal.

En god og trofast støtte i min prestegjerning fikk jeg i 1914 i min hustru, som med stor interesse har deltatt i menighetsarbeidet.

Samtidig med min stilling som kapellan hos Chr. Bruun var jeg ogsaa ansatt som lærer ved Vestheim høiere almenskole, og fikk her en fortsatt innlevelse i skolens liv og arbeid.

Ogsaa paa et annet omraade fikk jeg i denne tid høve til aa virke, idet jeg i aarene 1914-1921 var fengselsprest ved Kretsfengslet i Oslo.

Det daglige samvær med fangene bragte mig øket forstaaelse for medmennesker og videreførelse i praktisk sjelesorg.

Dette blev mig ogsaa til megen nytte under min prestegjerning i Grønlands menighet i Oslo, først i 6 år som residerende kapellan og derefter i 13 aar som sogneprest.

I denne østkant-menighet fikk jeg et overmaate interessant og godt virkefelt med et omfattende menighetsarbeid og med betydningsfulle religiøse og sosiale opgaver, som det blev mig kjært aa være med aa løse.

Under alt mitt arbeid i Grønland kom jeg til aa sette stadig større pris paa denne strevsomme befolkning, som alltid møtte mig med megen velvilje, og hvor saa mange trofaste og varmhjertede mennesker med iver og offervilje deltar i menighetens forskjellige virksomheter.

Imidlertid kom jeg nu ogsaa til aa fortsette den teologiske linje i mitt arbeid; Chr. Bruun hadde gitt mig sterke impulser i denne retning; og i flere aar manuducerte jeg teologiske studenter i systematisk teologi.

Efterhaanden kom dog mine teologiske interesser til særlig aa samle sig om studiet av Luther og reformasjonen. Det blev mig mere og mere klart, at her forelaa en opgave i norsk kirkeliv. Efter hvert som jeg beskjeftiget mig med studiet av Luthers skrifter, vant jeg baade erfaring om dette studiums verdi for mitt personlige liv og virke og tillike voksende syn for betydningen av en fornyet tilegnelse av den oprinnelige lutherdom innen vaart norske folk. Jeg er blitt mere og mere klar over at den reformatoriske kristendom i dag er like saa aktuell som nogensinne før, og ennu er en frisk og rik kilde, hvorav der kan øses meget av liv, lys og kraft ogsaa for nutidens mennesker paa de mange livsfelter.

Det falt da ogsaa naturlig at jeg kom til å skrive min teologiske doktoravhandling over et emne innenfor reformasjonsteologiens omraade, nemlig „Viljefrihet og forutbestemmelse i den Lutherske reformasjon inntil 1525", likesom jeg ogsaa i mine øvrige skrifter særlig har behandlet aktuelle spørsmaal under belysning av lutherdommen.

I samklang med det her kort berørte teologiske arbeid, skjedde i 1928 stiftelsen av Norges Lutherlag, hvis formann jeg siden har været. Likesaa kan i denne sammenheng nevnes at jeg i sin tid har holdt kirkehistoriske forelesninger ved det Teologiske Menighetsfakultet, likesom jeg har gjort flere studiereiser i utlandet, spesielt

Tyskland, og har deltatt i en rekke utenlandske kirkelige møter, bl. a. i det Lutherske Verdenskonvents 3 hovedmøter i 1923, 1929 og 1935, henholdsvis i Eisenach, Kjøbenhavn og Paris, samt i det Protestantiske Verdensforbunds kongress i Podebrady ved Prag 1936.

Naar jeg nu er blitt kalt til tilsynsmann i Haalogaland bispedømme, gaar jeg inn i denne stilling baade med takknemlighet og glede og med en levende følelse av det ansvar og de opgaver som dermed er gitt.

Det er mig kjært aa komme tilbake til min barndoms og ungdoms „fedreland", og jeg føler en sterk tilknytning til Nord-Norge ved mitt personlige kjennskap til denne landsdel og ved min innlevethet i dens natur og folkeliv.

Det er mig ogsaa en glede aa vite, at der oppe mellem fjord og fjell, under nordlysets flammer og midnattssolens straaler, lever et trofast og varmhjertet folkeferd, som det er godt aa arbeide iblandt, og som har stor kjærlighet til kirkens gjerning.

Det er da mitt ønske og min bønn til Gud, at han vil gi mig kjærlighet, kraft og visdom til aa tjene ham og hans menighet i den rette aand og efter hans vilje.

Han er trofast, som kaller oss. Han, som gir naade over naade.

Hilsen til prestene og menighetene i Haalogaland.

Fra biskop dr. theol. Sigurd Normann.

Bedes oplest i kirkene.

Naar jeg nu har tiltraadt stillingen som tilsynsmann i Haalogaland bispedømme, er det mig kjært aa faa sende en hjertelig hilsen til alle prester og menigheter i bispedømmet.

Vaart store og vidtstrakte Haalogaland er en meget viktig del av det norske fedreland. Det er ogsaa en meget viktig del av det rike som heter Jesu Kristi kirke paa jord.

Derfor er vi ogsaa kalt til aa bygge denne Kristi kirke fra de ytterste havskjær og inn til de innerste fjorder og daler. Vi vil minne hinannen om kallet til aa samles i dette aandens rike, samles om det felles levende midtpunkt, Jesus Kristus, saa vi kan kjenne de helliges samfund med dets kraft og varme.

Kristus innbyr oss til aa gjøre flittig bruk av ord og sakrament, saa at de naadens midler som han har skjenket sin menighet kan bli oss til sjelefrelse og livsfornyelse. Til en kristen menighets liv hører alltid trofast samling om Guds ord, baade i kirkens gudstjeneste og i de kristelige sammenkomster i det hele.

Og like saa visst som vi alle kalles til aa være ordets hørere, kalles

vi ogsaa til aa være dets gjørere, saa Kristi Aand faar drive oss og gjøre oss til levende og virksomme lemmer av menigheten. Vaar høie bestemmelse er denne, at vi paa en gang skal samles i det felles liv som Kristus har skapt i sin menighet og om løsningen av de felles opgaver, som han selv har gitt oss.

Nutidens menighetsliv krever stort arbeide paa mange felter. Bønnens daglige arbeide, tjenestens, kjærlighetens og offervillighetens arbeide for barn og unge, fattige, syke og gamle, for indre og ytre misjon, alt sjelevinnerarbeide for aa kalle og hjelpe mennesker til Kristus.

Alt dette arbeide, som ikke bare er prestens eller predikantens eller bispens sak, er en gjerning for alle kristne. Vaar lutherske kirke har fra de gamle fedre tatt i arv det almindelige prestedømme, dette at alle kristne menn og kvinner skal være prester for Gud.

Enhver som lar sig gripe av Kristus har i og med sitt kristenliv faatt den uavviselige opgave aa være med i det store vingaardsarbeide som Herren selv har satt alle sine venner til, enhver paa sin plass og efter sin leilighet. Alle har vi vaart ansvar for andre. Alle har vi vaart ansvar for aanden, livet og arbeidet i vaar menighet.

Det er mig en stor glede og opmuntring aa vite at der i Haalogaland er mange mennesker som med iver og hjertevarme er med baade i ord og bønn og arbeide. Maa denne fylking alltid vokse!

Ogsaa i alt Guds rikes arbeide trenger vi aa staa samlet, samlet paa troens felles grunn. Splittelse, opstykning og ukjærlig konkurranse vil alltid svekke og skade det kristelige liv og arbeide. Men styrke og vekst vinner livet og gjerningen ved den hellige samfundsaand som er Kristi egen aand i menigheten.

De mange foreninger og virksomheter vil da paa en gang drive sin egen særlige gjerning og samtidig være til støtte for de andre og ha det heles vel for øie, fordi Kristus binder alle arbeidere og virksomheter sammen i dette ene — aa tjene ham og hans rike og bygge op hans legeme, som er hans kirke og menighet. Jo mere Kristus blir vaart felles maal, desto bedre finner vi hinannen i felles gjerning.

I alt dette har vi faatt det skjønneste fellesskap i liv og virke. La oss flittig takke Gud for alle hans gaver og be ham alltid paa ny gi oss troskapen i hans tjeneste. Saa føler jeg mig forvisset om et godt og forstaaelsesfullt samarbeide baade med menighetene, prestene og de frivillige virksomheter i Haalogaland. Jeg vil ogsaa ved denne anledning faa bringe en hjertelig takk for all den velvilje og vennlighet som er vist mig av folket her nord. Og det er mitt ønske og min inderlige bønn til Gud at han vil la sin Aand og velsignelse være over vaar felles gjerning i kommende dager.

Han tende troens og kjærlighetens brand i vaare hjerter og gi oss visdom, kraft og kjærlighet til i alle ting aa gaa hans veier og gjøre hans gjerning. Han gi Haalogaland, med de store avstander og den spredte bebyggelse, aa danne et sterkt og harmonisk hele, fordi hjertene er forenet i Kristus og i ham er innbyrdes forenet i felles forbønn, tro og kjærlighet.

Gud signe alle menigheter og deres tjenere i vaart kjære Haalogaland. Gud signe hver trofast sjel som tjener ham.

Gi oss aa gledes, o Herre du milde,
over din sæd og dens vekst i vaar jord!
Livets den rike velsignelses kilde
gyde du over din kirke i nord!

Vel møtt til samarbeidet i Jesu navn!

Eders i troen forbundne

Tromsø i desember 1937. *Sigurd Normann.*

Bedes efter oplesningen sendt i cirkulasjon i vedkommende menighetsraad.

BERETNINGER OM DEN NORSKE KIRKE I 1936.

AVGITT TIL DET KGL. KIRKE- OG UNDERVISNINGS-DEPARTEMENT AV DEN NORSKE KIRKES BISKOPER.

I. OSLO BISPEDØMME 1936.

Kirkeinnvielser. Skoklefall kirke i Nesodden, hvortil jeg nedla grunnstenen 16. januar 1935, var allerede ferdig til innvielse ved aarsskiftet. Den høitidelige innvielse blev foretatt av Oslo biskop onsdag 19. februar 1936 under stor og glad tilslutning av menigheten. Det er en vakker liten trekirke utført for privat innsamlede midler. Den var ved innvielsen gjeldfri. — Fredag 11. september foretok jeg innvielse av et lite kapell i Fagerborg menighetshus til bruk ved mindre kirkelige forretninger. — Søndag 18. oktober innviet jeg Tranby bedehus i Lier til kirkelig bruk.

Kirkefester. Onsdag 25. februar feiret Vestby kirke sitt 50-aars-jubileum med gudstjeneste av biskopen. — Søndag 26. april feiret Fiskum kirke 70-aarsdag med festgudstjeneste av biskopen. — Søndag 3. mai hadde Piperviken kirke festgudstjeneste ved biskopen i anledning av kirkens 25-aars-dag. — Søndag 29. november feiret Moss menighet kirkens 75-aarsdag med festgudstjeneste av biskopen. — Søndag 20. desember hadde Uranienborg kirke sitt 50-aars-jubileum med festgudstjeneste av biskopen.

Større kirkestevner er holdt i Hønefoss og Drammen arrangert av prostisammenslutninger. I Herland i Eidsberg samledes fellesforeningen for søndagsskoler til et større stevne. Ved alle disse leiligheter forrettet biskopen gudstjenestene.

Ordinasjoner: I aaret 1936 har jeg utført 5 ordinasjonshandlinger med tilsammen 10 ordinander: Fredag 24. januar ordinerte jeg i Vaar Frelsers kirke: 1. Cand. theol Godvin Gordon Ousland som reiseprest i Oslo bispedømme. 2. Cand. theol. Ingebrigt Dahle som reiseprest i Oslo bispedømme. 3. Cand. theol. Bjarne Storseth for aa arbeide for Menighetsfakultetet. 4. Cand. theol. Einar Hans Edvard Gløersen for aa arbeide i Omstreifermisjonens tjeneste. — Onsdag 13. mai ordinertes i Østre Akers kirke: 1. Cand. theol. Rudolf Dahlen for aa virke i Østre Aker. 2. Cand. theol. Erling Ruud for aa virke i Oslo og Akershus krets av Norges Kristelige Ungdomsforbund. — Onsdag 23. september i Majorstuen kirke: 1. Cand. theol. Magnus Teodor Landøy for aa virke som misjonær i Santalistan. — Søndag 4. oktober ordinertes i Trefoldighetskirken: 1. Cand. theol. Kristoffer Skrøding som hjelpeprest i Trefoldighets menighet. 2. Cand. theol.

Leif Borch Sandsdalen som sekretær i Oslo K. F. U. M. — Onsdag 25. november ordinertes i Sem kirke: 1. Cand. theol. Ole Andersen som hjelpeprest hos prost Nilssen, Sem.

Presteskapet: To av prestene er i aarets løp avgaatt ved døden: sogneprest Heimstad, Tjøme, og stiftskapellan Sletten, Oslo.

8 prester har faatt avskjed i naade: sogneprest Sætrang, Fagerborg, sogneprest Aarestrup, Sagene, sogneprest Gulbrandsen, Kampen, sogneprest Fønhus, Hobøl, sogneprest Nilssen, Nannestad, prost Koren, Lier, sogneprest Thomter, Skoger, sogneprest Jørgensen, Vaale.

Forflyttelser: Innen bispedømmet har følgende forflyttelser funnet sted: Residerende kapellan Leisegang til sogneprest i Fagerborg. Residerende kapellan Heuch, Sagene, til sogneprest sammesteds. Sogneprest Midtbøe, Glemmen, til sogneprest i Torshov. Sogneprest Hanssen-Bauer, Hvaler, til residerende kapellan i Moss. Kallskapellan Nossen, Glemmen, til sogneprest sammesteds. Ordinert prest Ropstad til konstituert sogneprest i Fiskum. Sogneprest Tobiassen, Aadal, til residerende kapellan i Tønsberg. Stiftskapellan Johnson til hjelpeprest ved Ullevaal sykehus.

Fra andre bispedømmer er ansatt: Sogneprest i Fjære A. Holstad til residerende kapellan i Sagene. Sogneprest i Berg J. L. Tellefsen som sogneprest i Aadal. Sogneprest i Vardal P. Blessing Dahle som sogneprest i Ullern. Domprost i Tromsø Kr. Nissen som sogneprest i Lier.

Fraflyttelse fra bispedømmet: Sogneprest B. Sinding, Varteig, til sogneprest i Furnes. Hjelpeprest Brunvand, Sandefjord, til prest i den Norske Sjømannsmisjon.

Ansettelse av hjelpeprester: Pastor A. Holsen som hjelpeprest i Sandefjord.

Salmebokskifte: Landstads reviderte salmebok er i aarets løp innført i følgende sogn: Sylling, Kjose, Rollag, Kraakerøy.

Statistikk:	1935.	1936.
Døpte	10 572	11 615
Konfirmerte	16 653	16 271
Underviste, men ikke konfirmerte	105	91
Kirkelig viede ekteskaper	6 613	7 341
Borgerlig stiftede ekteskaper	1 219	1 522
Nattverdgjester	124 846	134 222
Jordfestelser	9 445	9 000
Innmeldte i kirken	230	249
Utmeldte av kirken	1 057	876
Døpte ved voksendaap	43	33

Økning av nattverdgjestenes antall: 9 376, som fordeler sig saaledes paa prostiene: Oslo domprosti 4 086. Mellem Borgesyssel prosti 504. Vestre Borgesyssel prosti 232. Øvre Borgesyssel prosti 218. Nedre Romerike prosti 437. Asker prosti 2 390. Drammen prosti 536. Ringerike prosti 468. Hallingdal prosti 103. Nord-Jarlsberg prosti 518. Larvik prosti 650. — I følgende prostier har der været synkning: Nedre Borgesyssel prosti 230. Øvre Romerike prosti 261. Kongsberg prosti 187. Sør-Jarlsberg prosti 118.

Døpte er steget med 1 143 til 11 615. Konfirmerte sunket med 382 til 16 271. Kirkelige ekteskaper sunket med 728 til 7 341. Borgerlig stiftede ekteskaper steget med 303 til 1 522.

Innmeldte i kirken steget med 19 til 249. Utmeldte av kirken sunket med 181 til 876.

De ordinære gudstjenesters antall: 13 241 (1 120 mindre enn i 1935). Frie tekster er benyttet 73 ganger. Messefall er forekommet 228 ganger, alle med lovlig forfall.

Opbyggelsesmøter ved prestene: 29 775 (1 208 flere enn i 1935). Dessuten har der været avlagt 41 552 sykebesøk ved prestene (i 1935: 45 303). Besøk i gamlehjem m. v. 4 372 (i 1935: 4 137). Skolebesøk 744 (1935: 723).

Preken ved legmenn 294 (1935: 433).

Offer og kollekt kr. 311 763 — stigning fra 1935 kr. 33 366. For de forskjellige prostier stiller forholdet sig saaledes:

		Stigning.	Synkning.
Oslo domprosti	kr. 104 140	kr. 8 110	
Nedre Borgesyssel prosti.....	» 23 346	» 1 035	
Mellem Borgesyssel prosti	» 9 713	» 2 441	
Vestre Borgesyssel prosti.....	» 18 089	» 919	
Øvre Borgesyssel prosti	» 11 314	» 2 007	
Øvre Romerike prosti	» 9 631	» 683	
Ringerike prosti	» 4 019		kr. 628
Asker prosti	» 40 383	» 5 757	
Nedre Romerike prosti	» 10 179	» 1 151	
Drammen prosti.....	» 16 777	» 1 157	
Hallingdal prosti	» 5 287	» 1 085	
Kongsberg prosti	» 4 755	» 143	
Nord-Jarlsberg prosti	» 13 840	» 2 439	
Sør-Jarlsberg prosti	» 21 275	» 5 658	
Larvik prosti	» 19 015	» 1 579	

Sykehuser, asyler og fengsler er blitt tilsett som vanlig uten at noget særlig er aa bemerke.

Visitaser: I aaret 1936 har jeg visitert følgende 18 prestegjeld: Oslo domprosti: Petrus, Garnisonsmenigheten, Vaalerengen. — Nedre Borgesyssel prosti: Vestre Fredrikstad, Kraakerøy, Halden. — Vestre Borgesyssel prosti: Sarpsborg, Varteig, Vaaler, Rolvsøy. — Øvre Borgesyssel prosti: Skiptvet, Aas. — Asker prosti: Østre Aker. — Øvre Romerike prosti: Ullensaker, Nes. — Drammen prosti: Bingen kapell. Nord-Jarlsberg prosti: Strømm. Larvik prosti: Stavern.

Alle kirker har været besøkt og tilslutningen har alltid været meget god. Som alltid har bygdens myndigheter vist all ønskelig imøtekommenhet. Skolene har faatt fri for aa kunne delta i barnegudstjenestene. I alle menigheter er der en rik foreningsvirksomhet og forholdet mellem prest og menighet har alltid været broderlig og godt. Nogen klage paa nogen av kirkens funksjonærer er ikke fremkommet. Menighetsraadene arbeider godt, og offervilligheten i menighetene er beundringsverdig. Søndagssko-

ler finnes praktisk talt i alle menigheter og tilslutningen er i almindelighet god. For øvrig henvises til vedlagte visitasinnberetninger.

Bispedømmeraadet har hatt 3 møter paa Oslo bispegaard, ledet av biskopen, som er formann. Flere saker er behandlet. De av bispedømmeraadet ansatte 2 reiseprester har været i virksomhet hele aaret og har nedlagt et godt arbeide. De vil fortsette ogsaa neste aar.

Det aarlige bispemøte holdtes paa Oslo bispegaard fra 24. september til 7. oktober under ledelse av Oslo biskop. — Umiddelbart før bispemøtet var Nordens biskoper samlet til nordisk bispemøte paa Langesø ved Odense, Danmark, 16.-22. september.

Av de *større møter* i aarets løp har jeg deltatt i: det Norske Misjonsselskaps generalforsamling i Bergen 18.-21. juni, Landsvennestevnet i Larvik 25.-28. august, Presteforeningens generalforsamling i Stavanger 13.-16. oktober. — Ved 400-aars-jubileet for reformasjonens innførelse i Danmark 29. oktober - 1. november møtte jeg som representant for den Norske Kirke.

Verdens Søndagsskoleforbund hadde sitt 12te verdenskonvent i Oslo 6.-12. juli. Der var samlet representanter fra ca. 50 land i et antall av ca. 2 000. Møtet blev omfattet med levende interesse og fikk en straalende tilslutning av søndagsskolefolk fra hele landet. Jeg vil tro det vil faa betydning for søndagsskolearbeidet i vaar kirke.

For øvrig har min tid ogsaa i dette aar været sterkt optatt av gudstjenester og stevner og møter av forskjellig art rundt om i bispedømmet. Jeg vil særlig nevne den Kristelige Lægeforenings møte paa Lovisenberg, hvor jeg hadde den glede aa se ca. 100 læger ved gudstjenesten.

Ved Menighetsfakultetets praktisk-teologiske seminar fungerte jeg som censor ved høstsemesterets eksamen.

Hvad angaar *den aandelige stilling* i bispedømmet, saa er forholdet omtrent som forrige aar. Den bevegelse jeg da omtalte har fortsatt, der er gjennemgaaende ikke liten trang til aa samles om Guds ord, de store frivillige organisasjoner for indre og ytre misjons forskjellige gjøremaal arbeider godt og i god forstaaelse med kirkens offisielle arbeidere.

Jeg tillater mig aa vedlegge min avskjedshilsen til bispedømmets prester, prester og menighetsraad.

Til slutt vil jeg faa bringe det ærede Kirkedepartement min hilsen og takk for den forstaaelse og velvilje jeg har møtt fra dettes side under min 14½-aarige virksomhet som biskop.

30. mars 1937. *Johan Lunde.*

Avskjedshilsen til Oslo bispedømmes proster, prester og menighetsraad fra Johan Lunde, Oslo biskop.

Jeg vilde være takknemlig om denne hilsen blir oplest i menighetenes forsamling.

Kjære brødre og medarbeidere!

Guds naade og fred i vaar Herre Jesu navn!

Naar jeg nu forlater Oslo bispeembede, som jeg har hatt den ære aa betjene i 14½ aar, føler jeg trang til aa sende eder alle en hjertelig hilsen.

Da jeg høsten 1922 overtok embedet, var det ikke uten adskillig bekymring. Visstnok hadde jeg virket som prest i vaar kirke i 25 aar og herunder betjent embeder baade i by og paa land, og skulde saaledes ha kunnet vinne noe kjennskap til de forhold prester og menigheter arbeider under, likesom jeg ved de ledende stillinger innen kirkens frivillige arbeide som gjennem aarene var blitt mig betrodd, kunde synes aa ha erhvervet mig noen erfaring i kirkelig administrasjon.

Men naar jeg holdt dette op mot ansvaret ved aa overta den Norske Kirkes høieste embede som biskop i det folkerike Oslo bispedømme med en folkemengde paa ca. 900 000, et presteskap paa mer enn 200, og 211 menighetsraad, følte jeg mig i sannhet liten og ringe.

Retningslinjen for mitt arbeide som biskop var mig visstnok klar, det var den samme som biskop Heuch hadde gitt mig, da han i 1897 ordinerte mig til prest og som jeg hittil hadde søkt aa virkeliggjøre i min prestetjeneste: *«Da vi altsaa kjenner frykten for Herren, søker vi aa vinne mennesker, men for Gud er vi aapenbare. Jeg haaper og aa være aapenbar for eders samvittigheter.»* 2 Kor. 5, 11.

Det hadde alltid staatt for mig som det ene store attraaverdige maal for mitt arbeide som prest, at de menigheter hvor jeg arbeidet maatte forstaa at det kun var det jeg vilde: vinne mennesker for Herren. Jeg visste jo vel hvor vanskelig det var aa stille sin ferd og alt sitt arbeide inn under et slikt samlende synspunkt, og jeg visste ogsaa noe om hvor ufullkommen min virkeliggjørelse kunde være, selv under de mere enkle forhold i en lokal menighet. Men naar nu rammen utvidedes til et helt bispedømme, var det naturlig at opgavens storhet og ansvar maatte virke overveldende.

Hvad der virket som en opmuntring var den omstendighet at jeg mente aa kunne se min utnevnelse som et kall fra Gud, da det viste sig at jeg ved den stedfunne avstemning hadde faatt det overveiende antall stemmer.

Jeg vil aldri glemme den opmuntring det gav mig, da professor Taranger i et lykkønskningsbrev skrev: „Du kan glad, trygg og frimodig sitte paa din bispestol, du er den første folkevalgte biskop i vaar kirke."

Jeg kom til aa se det som Guds vilje at jeg skulde overta embedet, og da var det ingen grunn til aa kaste frimodigheten bort.

Da jeg 22. september 1922 ordinertes av biskop Støylen, blev ogsaa dette mig til opmuntring, da det skriftord han valgte dannet som den videre innførelse i det ord hvormed jeg var innviet til prestetjenesten: *„Saa staar skrevet, at Messias skal lide og opstaa paa den tredje dag og at i hans navn skal omvendelse og syndernes forlatelse forkynnes for alle folkeslag fra Jerusalem av. I er vidner om dette."* Luk. 24, 46-48.

Opgaven laa klart for mig og saa fikk jeg i Guds navn gaa i vei med aa løse den efter den naade og evne Herren selv vilde gi mig: Vinne mennesker for Herren ved aa forkynne omvendelse og syndernes forlatelse i Jesu navn.

Naar jeg nu ved avskjeden ser tilbake paa disse 14½ aar, fylles mitt hjerte med inderlig takk til Gud som trofast har fulgt mig og aar for aar gitt mig helse og kraft til aa fullbyrde min gjerning.

To ganger har jeg hatt den glede aa kunne visitere hvert enkelt prestegjeld og har ogsaa naadd et stykke inn i tredje omgang — ialt 279 visitaser. Jeg har kunnet utføre 47 ordinasjonshandlinger, hvorved 4 biskoper og 222 prester er blitt innviet til sin hellige tjeneste. Jeg har foretatt 28 kirkeinnvielser, dessuten innviet flere gravkapeller, menighetshus og bedehus og har faatt feire en rekke kirkejubileer og tatt del i mange større kirkemøter baade i innland og utland.

Hvor maa jeg ikke takke Gud som har gitt mig baade legemlig og aandelig kraft, saa jeg ikke bare har faatt kjenne arbeidsbyrden, men ogsaa arbeidsgleden under alt dette. Og hvor maa jeg ikke takke Gud, som alltid la tingene slik til rette, at mine besøk i menighetene blev for mig til rike festdager der knyttet mig til menigheten i dyp takknemlighet. For denne takknemlighet vil jeg idag prøve aa gi et samlet uttrykk.

Først vender jeg mig til eder som har været bispedømmets *proster* i disse aar. Mange prosteskifter har funnet sted, men hos alle møtte jeg samme villighet til aa ta deres del av arbeidet. Særlig minnes jeg med glede vaart samarbeide ved visitasene. Takk at I ikke unddrog eder, da Kirkedepartementet fant aa maatte gi eder anledning dertil. Hendte det en gang imellem at prosten ikke kunde delta, var det mig et skaar i visitasens glede. Takk for all god hjelp I ydet ved visiteringen av embedskontorene! Takk for eders deltagelse i forkynnelsen, det blev oftest stillet store krav til eders medvirken. Takk for godt og broderlig samvær, takk for all eders kjærlighet!

Jeg vender mig til eder, mine kjære *prestebrødre,* og ber eder motta min hjertelige takk for all eders godhet og kjærlighet. Takk at I gjestfritt aapnet eders hjem og lot mig faa del i hjemmets gleder og sorger! Takk for den aapne tillit jeg alltid møtte! Takk at I alltid hadde ordnet alt visitasen vedkommende paa en saa fortrinlig maate, at jeg ikke behøvde aa komme som en streng inkvisitor, men som bror og venn!

Ikke mindre takk skylder jeg de elskverdige *prestefruer* for den kjærlige omsorg de hadde for mig, min helse gjorde jo at der ikke sjelden maatte tas hensyn. Jeg vet jo ogsaa at en bispevisitas alltid maa volde husmoren meget bryderi, men jeg saa aldri annet enn vennlige ansikter, som syntes glede sig ved bryderiet. Takk, takk, kjære prestefruer!

Jeg minnes ogsaa med glede de mange *prestebarn* jeg møtte i prestehjemmene. Alltid viste de mig aapen tillit og gledet mig ved sine lyse, gode smil. Jeg blev glad i dere alle sammen. Takk, takk!

Jeg vil heller ikke glemme de mange snilde *hushjelper,* som overalt var mig til tjeneste med villig hu. Takk, takk!

Jeg sier av hele mitt hjerte: Gud velsigne de mange gode prestehjem i bispedømmet! Gud gi eder naade til aa bli en kilde til rik aandelig velsignelse i menighetene!

Jeg sender *medhjelperne* og *menighetsraadene* min hjertelige hilsen og takk. Jeg møtte alltid velvilje og forstaaelse hos dem. Og det har gledet mig aa se hvorledes menighetsraadene mer og mer fikk forstaaelse av den aandelige side av sin virksomhet, hvad der har ført til at de prostivis har

sluttet sig sammen i prostiraad og derved danner en naturlig basis for bispedømmeraadets virksomhet.

Av alle de hedersbevisninger jeg overøstes med paa min 70-aars dag var ingen mig kjærere enn den festlige adresse som bispedømmeraadet overrakte mig paa vegne av bispedømmets samtlige menighetsraad. Denne adresse vil alltid bli mig det skjønneste vidnesbyrd om den kjærlighet jeg møtte fra menighetenes side under min lange virksomhet som biskop, og ved det bibelord hvert menighetsraad sendte mig som sin hilsen, vil adressen i fremtiden bli min kjæreste andaktsbok.

Jeg sender *alle kirkens funksjonærer* — kirkesanger, organist, kirkeverge, kirketjener og kirkekor — min hilsen og takk. Alle bidrog de sitt til at gudstjenestene blev festlige og gode.

En særlig takk vil jeg sende *skolestyret* for den imøtekommenhet det alltid viste, naar jeg innbød skolebarna til barnegudstjeneste, og likesaa *lærerpersonalet* som gjerne fulgte sine klasser til kirken. For mig personlig blev disse barnegudstjenester uforglemmelige.

Endelig skylder jeg ogsaa *herredsstyrene* takk for den velvilje jeg alltid møtte hos dem.

Jeg vil inderlig ønske at det alltid maa bli saa at skolestyre og herredsstyre vil yde sin støtte til kirkens arbeide i vaart folk, hvert paa sin vis.

Jeg har ovenfor fremstillet hvad jeg har sett som maal for min virksomhet: *aa vinne mennesker for Herren ved aa forkynne omvendelse og syndernes forlatelse i Jesu navn.* I hvilken grad det har lykkes for mig, faar andre dømme om. Men før jeg slutter har jeg lyst til aa si litt om den aandelige stilling i bispedømmet, saaledes som jeg anskuer den.

Det har gledet mig saa godt som overalt aa merke *en nedarvet dyp respekt for Guds ord og kirken.*

Det har ytret sig paa mange maater. Jeg vil først nevne de mange nye kirker som er bygd og innviet i min bispetid. Jeg vil videre nevne den stadig voksende trang til aa restaurere og utsmykke de gamle kirker. Men det sterkeste uttrykk for den dype respekt for Guds ord og kirken som ennu raader, er den faste vedhengen ved de kirkelige institusjoner. Det er fremdeles ytterst faa som ikke mottar kirkens daap, konfirmasjonsforberedelse med efterfølgende konfirmasjon er fremdeles almindelig, likesom kirkelig vigsel og kirkelig begravelse benyttes av det store flertall.

Respekten for Guds ord og kirkens arbeide er ennu dypt rotfestet i menighetene.

Men jeg vil her gjenta hvad jeg saa titt uttalte paa mine visitaser, at under de nuværende tidsforhold er respekten for Guds ord, hvor verdifull den enn er, ikke et tilstrekkelig sterkt bolverk mot den bølge av gudløshet, som ogsaa har begynt aa skylle inn over oss.

Det lar sig ikke nekte at der ogsaa hos oss drives et maalbevisst, ganske betydelig undergravningsarbeide for aa løse Guds ord og kirken i folkets sinn, og det betenkeligste er at dette arbeide i særlig grad tar sikte paa barn og ungdom.

Under saadanne forhold vil det sikkert vise sig at respekten for Guds ord ikke vil formaa aa holde igjen.

Respekten maa utløses i personlig kristendom, om motstanden skal brytes.

Det er personlig kristendom som har løftet om at dødsrikets porter ikke skal faa overhaand. Skal vaar kirke kunne vedvarende hevde sig, kan det kun skje ved at den i sine lemmer fylles med den kraft som personlig kristendom gir.

Gledeligvis er der tegn som tyder paa at man er sig stillingen bevisst. Sterke vekkelsesbevegelser innen de forskjellige samfundslag har vi oplevd ogsaa innen dette bispedømme. Men ennu er det kun i sin begynnelse. Gudløshetspropagandaen vokser, fast alliert som den er med sterke utenlandske bevegelser. Gjennem det alt sammen hører jeg Herrens sterke varselrop: Vaagn op, du som sover, staa op fra det døde og Kristus skal lyse for dig!

Mitt ønske for menighetene er derfor at den nedarvede respekt for Guds ord maa utløses i bevisst personlig kristendom. Først da kan vi med haap se fremtiden imøte.

Jeg nevnte at ennu er det det almindelige at *alle kirkens barn døpes.* Dette er en aandelig verdi som ikke kan overvurderes, hvis man da er villig til aa ta konsekvensen derav. Ellers kan verdien være tvilsom nok.

Det er dessverre paa dette punkt vi ennu staar meget tilbake. *Et døpt barn forutsetter et kristent hjem.* Skal barnets daapsliv faa utfolde sig, maa det faa pleie i hjemmet. Far og mor maa hjelpe barnet til aa faa sitt daapsliv i funksjon. De maa selv leve med Jesus, om de skal kunne lære sine barn aa leve med ham.

Akk, hvor ofte hender det ikke at det døpte barn maa vokse op i et helt verdslig hjem. Det lærer aa banne, ikke aa bede. Gud vekke hvert hjem til aa kjenne sitt ansvar overfor sine døpte barn. Det hjelpeløse barn maa bli den sterkeste vekkerrøst i hjemmene: Far og mor, lær mig aa leve som et kristent barn!

Ved syvaarsalderen sender vi vaare barn i skole.

Gud skje lov at vaar barneskole er en kristelig skole, hvor barna i ord og undervisning skal møte Jesus. Vi kan ikke fulltakke Gud for denne naade mot vaart folk.

Men det gjelder her som i hjemmet, alt beror paa hvordan undervisningen drives. Det maa være klart at lærerens opgave ikke bare er *aa undervise* i kristendom, men gjennem undervisningen *aa innøve* kristendom, med andre ord hjelpe barna til at dets liv skjult med Kristus i Gud kan faa fungere rett og naturlig.

Men dette forutsetter da at læreren selv eier det liv han skal framhjelpe hos de barn der er betrodd ham. Dette er det store hellige alvor og ansvar ved aa være lærer for døpte barn.

Maatte skolen bli sig dette ansvar bevisst, maatte lærerne innstille sig paa aa møte barna paa denne maate! Det er fullt berettiget at hjemmene stiller det krav til sine barns lærere at de maa være troende lærere.

Saa kommer *konfirmasjonstiden.* Som regel inntreffer denne efter endt skolegang i barneskolen. I noen maaneder samles barna hos sin prest, som skal forberede dem til konfirmasjonshandlingen. Saa godt som alle nor-

ske barn blir konfirmert. Det er stor høitid i menigheten den dag konfirmasjonen finner sted. Kirken er gjerne overfylt. Det er gripende aa høre de unge avlegge den gode bekjennelse, at de vil forsage djevelen og alle hans gjerninger og alt hans vesen og tro paa den treenige Gud, Faderen og Sønnen og den Hellige Aand, og saa under haandspaaleggelse motta Herrens velsignelse. Der er mange vaate øine i kirken den dag, baade hos barna og de eldre.

Og saa? Ja, hvad saa?

Det er vemodig aa høre den tunge klage fra vaare prester: Naar konfirmasjonen er over, blir barna som oftest borte fra kirke og forsamling om Guds ord.

Det er vel verd alvorlig aa overveie hvad der kan være grunnen til dette sørgelige fenomen. Meget kan naturligvis bero paa den maate hvorpaa prestene øver sin forberedelse. Men jeg tror aa ha grunn til aa mene at der fra en flerhet av vaare prester nedlegges et samvittighetsfullt arbeide med bevisst sikte paa aa fremme barnas aandelige liv, og det er dem en hjertesorg at de ofte ser saa smaa resultater.

Jeg vil nevne hvad jeg mener i stor utstrekning vanskeliggjør prestens arbeide.

Han finner saa ofte alt for lite av den støtte i hjem og skole som betydelig vilde lette hans arbeide og gjøre det mer fruktbringende.

Som en mor svarte sitt barn, da dette efter sin prests opfordring bad henne hjelpe sig til aa bli en rett konfirmant: „Det kan ikke jeg, det faar presten gjøre, det har han betaling for."

Nei, nei — det er jo nettop det som er mors og fars plikt, ved siden av presten aa hjelpe sitt barn under konfirmasjonsforberedelsen. Ingen kan gjøre det bedre enn far og mor, men det er heller ingen som kan være en større hindring for barnet enn far og mor. Møter barnet ingen forstaaelse, men heller bare likegyldighet for prestens arbeide hos sine foreldre, skal det holde haardt for presten aa kunne øve noen dyperegaaende innflytelse paa barnet.

Og hvad skolen angaar, hvad skulde være mere naturlig enn at ogsaa lærerne søkte aa komme sine elever imøte i denne for dem saa betydningsfulle tid? Saa de med fortrolig samtale og bønn hjalp til at konfirmasjonstiden blev barna til aandelig velsignelse. Ved et slikt personlig samvirke mellem prest, hjem og skole vilde sikkerlig barna motta dypere og mere varige inntrykk.

Gud skje lov, vi har da ogsaa eksempler paa at saa er tilfelle.

Ennu en ting vil jeg nevne, som jeg mener er av stor betydning. Naar handlingen i kirken er til ende, og barna med det inntrykk av alvor som det iallfall er min erfaring at de fleste har mottatt ved den hellige handling, kommer tilbake til sine hjem, saa feires dagen gjerne med fest ogsaa i hjemmene, som godt og riktig er.

Men ofte blir det en skrikende motsetning mellem festen i kirken og festen i hjemmet. Alvoret fra kirken drukner i den verdslighetens aand som ofte følger festen hjemme. Det kan jo ikke annet enn forvirre konfirmantens begreper, og det er naturlig at inntrykket fra hjemmet blir det

sterkeste og varigste, saa selve konfirmasjonen ikke blir annet enn en festlig *avslutning* paa barndomstiden og ikke som den skulde være, en *hellig innvielse* til et ungdomsliv i forsagelse og tro.

Aa, om det kunde skje en forandring i dette!

Søndagsskolen. Noe av det gledeligste som har hendt i de senere aar, er at menighetene har faatt mere og mere øie for at ogsaa de har ansvar for de døpte barn. Det maa jo være selvsagt at der ogsaa fra menighetenes side gjøres hvad gjøres kan, forat barna som ved daapen er innpodet i Kristus, maa bli hos Kristus, naar de vokser op.

Dette skjer ved søndagsskolen.

Søndagsskolens opgave er aa lære barna aa bruke søndagen rett. Gud skje lov, der er nu, saavidt jeg vet, søndagsskoler i alle bispedømmets sogn. Paa flere steder er der søndagsskole i hver skolekrets, og der er ogsaa eksempler paa at praktisk talt alle skolebarn i kretsen søker søndagsskolen. Dette siste er dog kun sjeldne undtagelser, men burde bli den almindelige regel.

Det mangler derfor enda meget paa at søndagsskolen har faatt sin rette plass i menighetene. Maalet maa være at søkningen til søndagsskolen maa bli likesaa regelmessig og fast som søkningen til hverdagsskolen.

Den rette bruk av søndagen er kanskje det viktigste ledd i barnas kristelige opdragelse. Hjemmene maa gjennem søndagsskolen innarbeide i barna den samme hellige vane som det fortelles Jesus hadde lært i sitt hjem.

Menigheten maa se til aa sørge for at det alltid er tilstrekkelige lærerkrefter til aa samle barna i søndagsskolen. Finnes de ikke, maa den, som Jesus sier, ved iherdig bønn faa menighetens Herre til aa drive arbeidere ut i sin høst.

Vi hadde i 1936 den glede at søndagsskolens verdensforbund holdt sitt 12. verdensmøte i Oslo. Møtet gav et imponerende inntrykk av hvilken veldig betydning der rundt om i kristenheten innen alle folkeslag tillegges søndagsskolearbeidet. Det betegnedes simpelthen som fremtidens haap for den kristne kirke.

Gud gi at der efter dette veldige møte maatte spores en stadig sterkere fremgang for søndagsskolen i vaart land. Jeg legger trøstig opgaven i hendene paa bispedømmets prester og menighetsraad.

Et av de største og kanskje vanskeligste problemer som nu foreligger, er visstnok *arbeidet blandt ungdommen.* Som før nevnt har den konfirmerte ungdom en sterk tendens til aa holde sig borte fra Guds ord, men det er dog kun ved aa holde sig efter Guds ord at den unge kan bevare sin sti ren (Salme 119, 9).

Det faller ganske anderledes lett aa samle ungdommen om de mere humane formal, de frilynde ungdomslag samler ofte megen ungdom, og det har ofte forundret mig at disse lag synes å ha så lett for å få bygd sig egne lokaler, mens de kristelige ungdomsforeninger ofte arbeider tungt og kun temmelig sjelden får lykke til å skaffe sig eget forsamlingslokale. Skulde det være mindre iver og begeistring blandt de kristelige ungdomsforeninger enn blandt de frilynde?

Hvad nu grunnen enn er, saa gjelder her ordet om „de helliges taal-

modighet og tro", hvis vanskelighetene skal overvinnes. Hold bare ut, la kjærligheten gjøre opfinnsom, og om det stundom kan synes nesten haapløst, saa kan vi dog regne med at vaart arbeide ikke er unyttig i Herren (1 Kor. 15, 58). Herren selv arbeider med og i sin tid vil han krone verket. Derfor heter det til alle ungdomsarbeidere: Kast ikke bort eders frimodighet, som har stor lønn (Hebr. 10, 35).

For nu til slutt aa sammenfatte hvad jeg har paa hjerte, saa mener jeg aa ha grunn til aa uttale, at det for tiden er mange og gode arbeidsmuligheter for evangeliet i vaare menigheter. I 1924, like ved begynnelsen av min virksomhet, sendte jeg en nyttaarshilsen til bispedømmets prester, hvori jeg uttalte: „Vi staar *midt i tidens fylde* for evangeliet. Tiden er syk og kjenner sig syk. Vi kjenner lægemidlet og har naadens rett til aa utdele det til alle. Naar alt ligger raadløst og hjelpeløst, blir det rum for det guddommelige ord fra ham, som er veien, sannheten og livet."

De efterfølgende aar har stadfestet dette. Den naive kulturoptimisme som fra det forrige aarhundre hadde ført det store ord, druknet i verdenskrigens blodpøl, dens gamle guder syknet hen og døde.

Dette betydde for kirken at det blev en god tid for dens budskap. Kirken fikk opleve en fornyelse, dens aandelige kraft blev større og mere bevisst enn kanskje noen gang før, den fant aapne dører paa alle arbeidsomraader, og de store krav som stiltes, møttes av en offervilje som gjorde det mulig ogsaa under den økonomiske depresjon ikke bare aa opretthold sin frivillige virksomhet fra før, men ogsaa aa gaa i vei med nye. Jeg vil da særlig nevne bispedømmeraadets tiltak med aa ansette to unge reiseprester i bispedømmet, et tiltak som er kronet med stort held.

Der *er* gode arbeidstider for evangeliet og der blir ogsaa arbeidet, Gud skje lov!

Kjære brødre, mitt raad er: La ikke de forskjellige arbeidsorganisasjoner sette noe skille mellem eder, la broderkjærligheten bli ved, la de helliges samfund komme til uttrykk! Det gjelder aa samle det spredte til samfølelse av at de hører sammen.

Naar klokkene ringer til kirke, sitt da ikke hjemme, og la dig ikke nøie med de smaa separatforsamlinger, men innta din plass i menighetens forsamling, saa det kan sees og kjennes at vi alle er ett, at vi alle hver paa vaar maate i de forskjellige arbeidsgrener arbeider mot det samme maal, som er aa vinne vaart folk for Kristus. Samhold gir styrke og glede.

Ti vi tør gaa sterke kamptider imøte, da vaar tro vil bli stillet paa en haard prøve.

Ved siden av det pulserende arbeidsliv i vaar kirke, gaar der i vaart folk en sterk motstrøm som søker aa undergrave kirkens arbeide og løse troen paa Gud og den han utsendte, Jesus Kristus, vaar Herre, i menneskenes sinn, ofte mer ubevisst kanskje, men derfor ikke mindre farlig.

Der finner sted en betenkelig sekularisering, o: verdsliggjørelse, som nøier sig med kun aa innstille livet paa det som hører denne jord til, og derfor i stedet for Gud griper til surrogater, idet man søker sitt livsinnhold i politikk, kunst, litteratur, sport og lignende.

Og dog er et liv uten Gud et liv uten haap. Hvad gagner det et menneske om han vinner den hele verden, men tar skade paa sin sjel?

Men mest betenkelig er den gudløshetspropaganda der er organisert hele verden over. Det fortelles at der i februar d. a. i Moskva blev avholdt en verdenskongress av de gudløse, hvortil var anmeldt 1 600 representanter fra 46 land, med det formaal aa starte en verdenspropaganda mot religionen og legge grunnen til et internasjonalt antireligiøst propagandafond.

Der staar en uhyggelig kold gufs fra denne kongress, man nødes uvilkaarlig til aa tenke paa hvad apostelen Paulus skriver i 2 Tess. 2, 3—4: *„Først maa frafallet komme og syndens menneske aapenbares, fortapelsens sønn, han som staar imot og ophøier sig over alt som kalles Gud eller helligdom, saa han setter sig i Guds tempel og gir sig ut for aa være Gud."*

Vi har allerede i andre land sett rystende eksempler paa at „ødeleggelsens vederstyggelighet" er satt paa det hellige sted, at Kristus er revet ned og en av verdens førende aander anbragt paa kirkens alter.

Om maalet nu er fullt, om det store frafall innen kristenheten nu er naadd, vet vi ikke, men hvad vi maa vite og forstaa er at disse djevelske krefter er i full virksomhet og truer med aa utfolde sig ogsaa i vaart folk.

Det ser iallfall ut som om det siste store opgjør mellem Kristus og hans djevelske motbillede, Antikrist, er under forberedelse. Det gjelder aa være vaaken, det gjelder aa ta Guds fulle rustning paa, saa vi kan gjøre motstand paa den onde dag og staa efter aa ha overvunnet alt.

Staa rustet, men frykt ikke, sier Herren, for det er eders Faders vilje aa gi eder riket. Han som er med oss er større enn de som er imot oss.

Bare hold ut og hold sammen!

Saaledes som det berettes om den første kristenmenighet: *De holdt trolig fast ved apostlenes lære og ved samfundet og ved brødsbrytelsen og ved bønnene.* Ap. gj. 2, 42.

De holdt trolig sammen og gjorde felles bruk av de baand Kristus sammenføier og sammenknytter menigheten med, saa den kunde vokse sin vekst som legeme til sin opbyggelse i kjærlighet, alt efter den virksomhet som var tilmaalt hver del især. (Ef. 4, 16.)

Brødre, vi har de samme naademidler og de samme naadegaver. Bruk dem som hine brukte dem! La naadegavene rikelig komme til anvendelse i eders menighetsliv, og la naademidlene i ord og sakrament faa binde eder sammen til én menighet i ham som er menighetens herre, Kristus, og la alt eders liv bli baaret av inderlig bønn med hverandre og for hverandre!

Saa hilser jeg eder til avskjed, kjære brødre og medarbeidere, med de ord hvormed apostelen Paulus tok avskjed med brødrene i Efesus:

„Nu overgir jeg eder til Gud og hans naades ord, han som er mektig til aa opbygge eder og gi eder arvelodd blandt alle dem som er helliget." (Ap. gj. 20, 32.)

Herren velsigne dig og bevare dig, Herren la sitt ansikt lyse over dig og være dig naadig, Herren løfte sitt aasyn paa dig og gi dig fred! Amen.

Eders hengivne

Johan Lunde.

Oslo bispestol i mars 1937.

II. HAMAR BISPEDØMME 1936.

Bispedømmets presteskap. — Dødsfall: Hjelpeprest i Hamar Ole Eger, utnevnt til sogneprest i Løten i 1936, avgikk ved døden under en rekreasjonsreise i Vera Cruz, Mexico. Han hadde ikke tiltraadt Løten sognekall.

Avskjed: Følgende 3 prester har i 1936 faatt avskjed i naade: Sogneprest i Søndre Land Tønnes Martin Solberg efter ansøkning. Sogneprest i Kolbu Thorleif Halvard Norseth for aa overta stillingen som forstander ved det Norske Diakonhjem. Sogneprest i Grue Christian Lockert Opdahl ved naadd aldersgrense.

Utnevnelser: 1 prest er utnevnt til annet embede innen bispedømmet: Stiftskapellan Ingvar Ødegaard, utnevnt til sogneprest i Trysil.

1 prest er utnevnt til embede utenfor bispedømmet: Sogneprest i Vardal Peder Joakim Blessing Dahle, utnevnt til sogneprest i Ullern i Oslo bispedømme.

6 prester fra andre bispedømmer er utnevnt til kall i bispedømmet: Sogneprest i Verdal, prost i Sør-Innherad prosti Ingebrigt Nilsson Hole er utnevnt til sogneprest i Østre Toten. Sogneprest i Jølster Gunnar Bondevik, utnevnt til sogneprest i Lom. Sogneprest i Varteig Birger Sinding utnevnt til sogneprest i Furnes. Sogneprest i Hommedal Paul Emil Rynning, utnevnt til sogneprest i Løten, efterat den først utnevnte, hjelpeprest i Hamar Ole Eger var avgaatt ved døden uten aa ha overtatt embedet. Sogneprest i Hitra Ole Rambech Bugge, utnevnt til sogneprest i Kolbu. Sogneprest i Grimstad Peter Petersen Skaara, utnevnt til sogneprest i Søndre Land.

Hjelpepreststillingen i Hamar er omdannet til personlig hjelpepreststilling hos domprosten. Ansatt er ordinert prest Kristen Raustøl.

Sollia sogneprestembede og Kongsvinger kateketembede staar fremdeles ubesatt med midlertidig bestyrelse i paavente av mulig omordning.

Følgende kall venter ved aarsskiftet paa aa bli kunngjort ledige: Grue og Vardal.

Nye prestestillinger: I Ringsaker er oprettet en midlertidig hjelpepreststilling, hvori er ansatt cand. theol. Sigmund Lystrup. — Som personlig hjelpeprest hos sognepresten i Aasnes er ansatt cand. theol. Reidar Kobro.

En ny prostikapellanstilling er oprettet i Nord-Gudbrandsdal prosti med Sel og Heidal, og ordinert prost Hans Kvale er ansatt i stillingen med tiltreden i 1937. — Der er nu i det hele 3 prostikapellaner ansatt i bispedømmet. Som reiseprest for ungdommen har i 1936 virket pastor Arthur Aas.

Som ny personlig hjelpeprest hos sognepresten i Sør-Aurdal er ansatt cand. theol. Morten Henriksen.

Ordinasjoner: 14. oktober ordinertes i Hamar kirke cand. theol. Sigmund Lystrup som hjelpeprest i Ringsaker, og cand. theol. Morten Henriksen som personlig hjelpeprest hos sognepresten i Sør-Aurdal.

Kirkeinnvielser har ikke funnet sted.

Følgende kirker under opførelse blev ikke ferdige i 1936: Dombaas

kapell i Dovre prestegjeld, Sømaadal kapell i Engerdal prestegjeld, Heidal kirke i Sel prestegjeld.

Planene for kirke paa Raufoss i Vestre Toten er ferdige, og opførelsen vil antagelig snart kunne paabegynnes. — Der foreligger ogsaa planer for opførelse av en kirke i Mesna sogn i Faaberg prestegjeld, likesom der arbeides for opførelsen av et kapell paa Østby i Trysil prestegjeld. — I Sør-Fron er tillatt opført et gravkapell som skal innvies til gudstjenstlig bruk. — I Stange prestegjeld er tillatt opført et kapell ved Sanderud sinnssykehus.

Interessen og offerviljen for aa faa reist nye kirker og kapeller er saaledes fremdeles sterk i de forskjellige deler av bispedømmet.

Det samme er tilfellet med restaureringer og utsmykninger av de eldre kirker. Større restaurerings- eller utsmykningsarbeider er utført i Tylldal og Aasnes, og paagaar eller er besluttet i Skjaak, Garmo, Biri, Jevnaker, Bagn, Nord-Aurdal, Vestre Slidre, Elverum, Grue, Sollia.

Visitaser. I 1936 er holdt 12 visitaser. Hedmark prosti: Ringsaker, Nes, Stange. — Sør-Østerdal prosti: Aamot. — N. Østerdal prosti: Kvikne. — N. Gudbrandsdal prosti: Skjaak, Vaagaa. — M. Gudbrandsdal prosti: Sel, Ringebu. — S. Gudbrandsdal prosti: Lillehammer, Øyer. — Hadeland og Land prosti: Jevnaker.

Visitasene blev overalt holdt efter reglementet. I alle visitaser har prostene deltatt, helt eller delvis. Gudstjeneste blev holdt i samtlige kirker og kapeller, leilighetsvis blev ogsaa holdt møte i menighetshus og besøk avlagt paa anstalter.

Deltagelsen ved gudstjenestene har været temmelig ujevn, enkelte steder særdeles god, andre steder god, men ikke faa steder daarlig. Den daarlige tilslutning skyldes vel tildels at det er vanskelig aa finne høvelige tider for visitasen, saa den ikke kommer i onnetider, eller i setertiden. Men for en stor del skyldes det visselig ogsaa manglende kirkelig interesse.

Fremmøtet av barn til barnegudstjenestene og til de øvrige gudstjenester, hvor der har været samtale med barn og konfirmanter, har været meget god, og barna har gjennemgaaende været meget interesserte og flinke.

Menighetsmøtene har været fulgt med levende interesse og er et meget verdifullt ledd i visitasene. Det samme kan oftest ogsaa sies om lærermøtene.

Idet jeg henviser til vedlagte visitasinnberetninger, skal jeg gjøre følgende bemerkninger:

Jeg har ogsaa i dette visitasaar funnet at kirkebøkene er ført med nøiaktighet. Det er sjelden at der finnes feil av nogen betydning. Av de øvrige protokoller som fremlegges, er gravprotokollene ikke alltid uklanderlig ført, likesom kartene over kirkegaardene ikke alltid er i orden. Der er i saa tilfelle heller ikke den rette orden paa kirkegaardene. Men sansen for aa holde kirkegaard og graver vakrere er ellers i gledelig vekst nesten overalt. Enkelte kirkegaarder er det en stor glede aa se.

Hvad kirkenes tilstand angaar, har jeg i dette aar ikke visitert nogen kirke som er daarlig vedlikeholdt. Mange kirker er ennu ikke saa vakre som de kan bli, men som ovenfor nevnt, er der en hel rekke kirker hvor der paagaar eller er besluttet restaurering eller utsmykning. Oftest skjer

det ved frivillige bidrag, men det er ogsaa eksempler paa at kommunene stiller sig meget velvillig. Denne interesse for kirkenes forskjønnelse er et av de gledelige tegn i denne tid.

Forøvrig henviser jeg til mine bemerkninger om visitasene i min innberetning for 1935.

Der var i løpet av aaret flere kirkejubileer, hvori jeg var anmodet om aa delta, saaledes i Tylldal, Tangen, Sørum i Brandbu, Bagn. — For øvrig har jeg leilighetsvis holdt gudstjenester og møter, saaledes i Furnes, Østre Toten, Aasnes, Biri, foruten gjentagne ganger i Hamar.

Statistikk.

Jeg henviser til medfølgende utførlige statistiske skjema, hvorav jeg skal gi følgende *sammendrag*. (Til sammenligning anføres tallene fra 1935.)

	1935.	1936.	Forandring.
Gudstjenester	4 616	4 665	+ 49
Messefall	167	165	÷ 2
Møter ved prestene	6 945	6 956	+ 11
Legmenn ved ordinær gudstjeneste	89	77	÷ 12
Sjelesørgeriske besøk	9 866	10 160	+ 294
Anstaltbesøk (andakter)	1 452	1 481	+ 29
Skolebesøk	340	340	0
Fri tekst	50	48	÷ 2
Fødte	4 647	4 721	+ 74
Derav utenfor ekteskap	398	363	÷ 35
Døpte	4 421	4 441	+ 20
Konfirmanter	6 886	6 746	÷ 140
Undervist, ikke konfirmert	19	20	÷ 1
Konfirmanter til alters	5 684	5 062	÷ 622
Ekteskap kirkelig	1 792	1 912	+ 120
Ekteskap borgerlig	47	66	+ 19
Nattverdgjester ialt	24 828	26 028	+ 1 200
Derav i kirken	21 438	22 445	+ 1 007
» ved møter utenfor kirken	1 493	1 983	+ 490
» ved sognebud	1 897	1 600	÷ 297
» ved godkjente legmenn	0	0	
Jordfestede	2 886	2 893	+ 7
Innmeldte i kirken	37	52	+ 15
Utmeldte av kirken	267	286	+ 19
Offer og kollekt i kirken	52 717,80	55 527,62	+ 2 809,82

Idet jeg henviser til de i ovenstaaende sammendrag anførte forskjeller mellem tallene i 1935 og 1936, skal jeg særlig omtale nogen av de viktigere punkter.

Hvad prestenes arbeide angaar, er der likesom i forrige aar jevn stigning i tallene. Gudstjenestenes antall er steget med 49, møtene med 11, sjelesørgeriske besøk med 294, anstaltbesøk med 29. Der er grunn til aa glede sig over dette tegn paa øket aktivitet i prestenes arbeide.

Fødselstallet, som før var synkende, viser i 1936 en liten stigning (74), likesom ekteskapenes antall er steget ganske sterkt (139). Begge deler henger antagelig sammen med de bedrede økonomiske forhold. Antallet av barn født utenfor ekteskap viser fortsatt og økende tilbakegang. Det er dog tvilsomt om dette tør betraktes som tegn paa bedring i de moralske forhold. Det kan ogsaa være tegn paa at bruken av preventive midler blir mer almindelig ogsaa paa landsbygden.

Antallet av døpte er gaatt noget op, hvilket forklares av det stigende fødselstall. Konfirmantantallet gaar fortsatt ned; det betyr ikke at søkningen til konfirmasjonen er i tilbakegang. Overalt meddeles at praktisk talt alle barn blir konfirmert. Nedgangen skyldes at barnetallet synker for hver aargang. Derimot er der en paatagelig og økende nedgang i konfirmantenes deltagelse i altergangen (÷ 622). Dette synes aa være et felles trekk for store deler av vaart land.

Nattverdsøkningen forøvrig er derimot i fortsatt fremgang. Fremgangen sees av følgende tall: i 1934 steg nattverdgjestenes tall med 2 495, i 1933 med 564, i 1936 med 1 200. Dette er en meget betydningsfull og gledelig utvikling, som man maa haape vil fortsette. Særlig er det gledelig at fremgangen er saa stor i Hedmark fylke (803 av den totale stigning paa 1 200).

Mens nattverdsøkningen saaledes i det hele er stigende, er sognebudenes antall synkende (297).

Tallene saavel for innmeldte i kirken som utmeldte av kirken er steget noget. De to fylker i bispedømmet staar her meget ulikt: Hedmark nedgang for innmeldte (÷ 2), opgang for utmeldte (+ 60). Opland opgang for innmeldte (+ 17), nedgang for utmeldte (÷ 41). Det gjelder dog i det hele ikke store tall. Det er fremdeles til Pinsevennene de fleste utmeldelser skjer, men ogsaa fra Pinsevennene de fleste tilbakemeldelser kommer.

Offer og kollekt i kirkene viser fremdeles en gledelig opgang (kr. 2 809,82). Ser man paa statistikkens tall, maa det ogsaa dette aar sies at de viser en fremgang i de kirkelige forhold, saa langt denne statistikk kan belyse disse forhold. Fremgangen er ikke meget stor, men den er en jevn fortsettelse av utviklingen i de senere aar. Denne statistikk gir ikke noget billede av den frivillige kristelige virksomhet, og bare tildels av de aandelige bevegelser i menighetene.

De frivillige kristelige organisasjoner synes aa ha fremgang. Landsindremisjonen melder om økende tilslutning. Ved siden av den er det særlig det Norske Misjonsselskap, Santalmisjonen og Sjømannsmisjonen, som arbeider med fremgang i dette bispedømme.

De begynnende *aandelige bevegelser* som omtaltes i forrige innberetning, har fortsatt i dette aar. Der har fremdeles været en sterkere religiøs interesse og en større aapenhet for Guds ord, og det har været vekkelsesbevegelser i enkelte menigheter. Man kan ikke si at der har været nogen stor fremgang aa spore. Men det er utvilsomt mer aandelig liv enn før og en vekst i personlig kristendom, som mange steder har styrket det kirkelige liv.

Der synes ogsaa aa være en langsom vekst i *menighetsbevisstheten* og i ansvarsfølelse og aktivitet. Særlig begynner menighetsraadene aa faa

mer syn for sine opgaver. Dette skyldes i vesentlig grad *bispedømmeraadets* arbeide, som særlig har tatt sikte paa aa kalle menighetsraadene til kirkelig aktivitet og vekke menighetsbevisstheten. *Fellesmøter* av menighetsraadene i hvert prosti er i ferd med aa bli fast innarbeidet, og de har vist sig aa være til stor velsignelse. Der er flere steder tatt op *fellesopgaver* av prostienes menighetsraad. Der er saaledes nu ansatt prostikapellaner i 3 prostier, der er startet menighetsblad o. s. v.

Bispedømmeraadet har i det forløpne aar — som før nevnt — hatt i virksomhet en *reiseprest for ungdommen.* Virksomheten har været meget lovende. Men det har vist sig vanskelig aa faa tilstrekkelige frivillige bidrag til holde virksomheten oppe.

Det er i det hele vanskelig aa faa frivillige ydelser til menighetsmessige og kirkelige opgaver. Mer og mer synes imidlertid frivilligheten og offerviljen for kirkens opgaver aa maatte fremelskes i menighetene i dette bispedømme, hvis trangen til øket geistlig betjening skal kunne imøtekommes. Der er i dette bispedømme en rekke prestegjeld som er altfor store for én prest, men hvor embedsinntekten ikke muliggjør ansettelse av en prest til.

Der er her noget av en nødstilstand og et overordentlig viktig problem for kirkens gjerning, særlig i dette bispedømme, hvor prestens gjerning betyr saa overordentlig meget for det kristelige liv, da de frivillige organisasjoner her ikke har den samme plass som de fleste andre steder i vaart land.

15. februar 1937. *H. Hille.*

III. AGDER BISPEDØMME 1936.

I bispedømmets geistlige betjening er inntraadt følgende forandringer: Bamble prosti: Stiftskapellan i Oslo Ivar Fougner er utnevnt til sogneprest i Kragerø. — Skien prosti: Sogneprest i Skien Henrik Seip er utnevnt til prost i prostiet. Sogneprest i Nykirkens menighet i Bergen Halvdan W. Freihow er utnevnt til sogneprest i Gjerpen. — Nedre Telemark prosti: Residerende kapellan i Solum H. G. Seim er utnevnt til tredjeprest i Kristiansund N. Sogneprest i Lunde E. Kindingstad, som var utnevnt til stiftskapellan i Nidaros bispedømme, har faatt tillatelse til aa forbli i sitt hittil innehatte embede. — Aust-Telemark prosti: Kallskapellan i Tinn A. E. Hedem er utnevnt til sogneprest i samme prestegjeld og til prost i prostiet. Sogneprest til Inderøy A. Sesbø er utnevnt til kallskapellan i Tinn. Ordinert prest Harbo Songedal er utnevnt til sogneprest i Gransherad. — Vest-Telemark prosti: Prost og sogneprest til Mo C. Astrup er avgaatt ved døden. Ordinert prest O. O. Gravir er utnevnt til sogneprest i Mo. — Arendal prosti: Sogneprest til Øyestad J. W. H. Landmark er utnevnt til prost i prostiet. Sogneprest til Alstahaug K. Løken er utnevnt til sogneprest i Trefoldighets menighet i Arendal. — Vest-Nedenes prosti: Sogneprest i Fjære Alf Holstad er utnevnt til residerende kapellan i Sagene menighet i Oslo. Sogneprest i Grimstad P. P. Skaara er utnevnt til sogneprest i Søndre Land. Sogneprest i Hom-

medal P. E. Rynning er utnevnt til sogneprest i Løten. — Otredal prosti: Sogneprest til Evje H. J. Kvamsdal er utnevnt til prost i prostiet. — Mandal prosti: Ordinert prest B. U. Olsen er utnevnt til sogneprest i Nord-Audnedal. — Lista prosti: Ordinert prest A. Helleland er utnevnt til sogneprest i Herad. Ordinert prest S. Brekke er utnevnt til kallskapellan i Lista. — Ennvidere er de teologiske kandidater H. Fiskaa og Aa. Farestveit utnevnt til stiftskapellaner i Agder bispedømme.

Ved aarets utgang stod følgende embeder ledige: Solum residerende kapellani, Fjære, Grimstad, Hommedal sognekall, samt Vest-Telemark og Lista prosteembeder.

Der er holdt ordinasjon 4 ganger av tilsammen 6 kandidater nemlig: 19. april for de teologiske kandidater Fiskaa og Farestveit, utnevnt til stiftskapellaner; 12. august for cand. theol. Granborg som prostiprest i Vest-Telemark; 2. oktober for cand. theol. R. Kobro som hjelpeprest hos sognepresten i Aasnes; 14. oktober for cand. theol. Mesel og cand. theol. Strandskogen som reiseprester henholdsvis i Vest-Agder og Aust-Agder fylker.

Der er forrettet kirkevigsel 11. oktober for et kapell ved Knaben gruber i Fjotland.

Visitaser er holdt i Notodden, Gransherad, Skien, Holla, His, Tromøy, Bjelland, Hægebostad, Tinn.

Biskopen har deltatt i kirkejubileer i Attraa, Kvaas, Netlandsnes og Tvedestrand.

I bispedømmeraadet er avholdt 4 møter. Ved nytt valg blev alle medlemmer av raadet gjenvalgt, idet dog 1ste varamann rykket op istedenfor redaktør N. Holbek, som ikke hadde ønsket gjenvalg. Av bispedømmeraadets 3 lege medlemmer er nu en fra hvert fylke. Bispedømmeraadet har ansatt reiseprester i Vest-Agder og Aust-Agder fylker. Der er ansatt prostiprest i Vest-Telemark prosti. I nær fremtid blir der ansatt prostiprest i Aust- og Nedre Telemark prostier. Hjelpeprest er ansatt i Drangedal.

Ved avstemning i menighetsmøter stemte av 6 800 stemmegivende de 6 400 for at bededagen bibeholdes paa sin nuværende plass, likesaa av 81 geistlige de 74. Samtlige prester og menighetslemmer ønsket bededagen bibeholdt. Kun nogen faa kunde anbefale den flyttet til lørdagen, foregaaende onsdag eller søndag.

Biskopen har deltatt i flere større møter og stevner som prostimøter, menighetsraadsmøter for prostier, Helligtrekongers- og pinsemøter, ungdomsstevner, misjonsstevner, indremisjonsmøter o. lign. Han har innviet den kristelige ungdomsskole for sjøfolk paa Risøy i Dyvaag, og talt ved konfirmasjonsjubileet. Han deltok i det nordiske bispemøte paa Fyn i Danmark og i bispemøte i Oslo. Han har som før været censor ved practicum.

Den kristelige og kirkelige fremgang, som har været sterkt merkbar i de senere aar, har fortsatt ogsaa i 1936. Der er aapne øren og hjerter for forkynnelsen i de fleste menigheter og kristelig opvaaknen hos mange, ikke minst blandt de unge. Nattverdgjestenes tall stiger fremdeles. Der er voksende ansvarsfølelse for vaart folks aandelige liv, for religions-

KIRKELIG STATISTIKK FOR

Sognekall	Gudstjenester	Messefall	Møter ved presten	Antall ganger leg-menn prekt ved ordi-nære gudstjenester	Sykebesøk (inklusive sognebud)	Anstaltbesøk	Skolebesøk	Antall ganger brukt fri tekst	Fødte	Derav utenfor ekteskap	Døpte
Domkirken	153	0	536	1	1237	320	0	0	352	9	294
Bamble	69	2	165	6	53	6	2	3	70	1	68
Langesund	56	6	17	6	64	4	0	1	22	2	20
Skaatøy	61	1	123	0	146	15	2	0	34	3	38
Kragerø	69	2	224	8	83	10	0	0	44	5	51
Sannidal	59	3	74	2	33	6	3	0	30	1	28
Drangedal	71	2	112	5	160	8	2	0	67	3	58
Eidanger	62	0	121	0	108	9	4	0	80	4	55
Brevik	69	1	180	3	241	35	1	0	36	0	17
Porsgrunn	68	4	94	5	342	49	0	0	151	3	103
—»— kallskap.	65	7	63	3	337	58	0	0	0	0	38
Gjerpen	124	5	215	6	432	20	15	1	46	0	129
Skien	189	4	447	5	1191	83	7	2	208	7	156
Siljan	57	5	125	1	92	0	9	0	18	0	17
Solum	125	9	216	3	583	124	2	1	111	2	102
Holla	70	1	97	4	255	7	1	0	39	1	49
Lunde	65	4	120	11	85	0	4	0	35	1	33
Bø	62	1	72	4	124	6	10	0	64	2	68
Sauherad	63	1	34	5	155	12	16	0	35	2	41
Heddal	65	0	44	12	159	12	7	0	43	5	47
Notodden	76	1	141	4	176	90	0	0	70	2	74
Tinn	159	3	114	3	123	52	2	2	99	1	75
Gransherad	68	1	80	1	213	0	7	0	27	1	24
Hjartdal	70	2	116	2	112	0	1	0	22	1	21
Seljord	69	3	148	8	136	3	6	4	56	6	42
Kviteseid	71	2	99	3	79	22	11	0	50	2	41
Laardal	64	5	53	4	125	11	6	0	22	2	26
Rauland	55	4	115	7	29	0	1	1	16	1	19
Vinje	62	3	111	0	69	0	5	0	28	0	29
Mo	61	2	62	0	95	10	16	0	25	1	20
Fyresdal	59	0	79	4	44	5	1	2	16	0	17
Nissedal	63	4	81	3	52	0	3	4	15	1	13
Aamli	64	4	99	4	98	5	9	0	39	1	31
Gjerstad	61	5	111	1	27	4	10	1	42	3	41
Søndeled	60	2	116	2	127	16	29	2	36	1	28
Risør	74	1	172	0	196	93	4	3	37	2	20
Dyvaag	58	3	118	0	136	11	5	0	36	0	42
Tvedestrand	66	1	71	0	76	60	2	5	13	0	18
Holt	58	6	126	2	170	11	10	0	45	3	32
Østre Moland	67	2	86	5	152	6	6	0	33	1	44
Tromøy	73	3	107	3	76	0	7	0	32	0	28
Trefoldighet, Arendal	73	1	268	3	527	127	1	1	169	5	62
Barbu, Arendal	72	0	328	2	819	88	0	0	38	0	59
Hisøy	63	2	115	8	73	8	4	0	16	0	19
Øyestad	67	6	55	2	38	6	3	0	85	3	77
Froland	62	2	112	2	235	2	12	0	41	2	43
Herefoss	60	6	76	1	80	0	9	7	27	0	29
Fjære	63	1	136	3	139	29	3	0	48	4	59

AGDER BISPEDØMME FOR 1936.

Konfirmerte	Underviste, men ikke konfirmerte	Konfirmanter til alters (ɔ: ikke spesiell konfirmantaltergang)	Ekteskap ved kirkelig vigsel	Ekteskap ved borgerlig ekteskapsstiftelse	Nattverdgjester i kirken	Nattverdgjester ved møter utenfor kirken	Nattverdgjester ved sognebud	Nattverdgjester ved godkjente legmenn	Nattverdgjester ialt	Jordfestede	Innmeldte i Statskirken	Utmeldte av Statskirken	Innkommet ved offer og kollekter i kirkene
335	0	0	177	17	4438	0	270	0	4708	228	11	19	10267,80
108	2	3	33	1	288	372	31	2	693	46	2	3	1470,00
41	0	0	8	0	118	0	10	0	128	18	0	8	721,11
57	0	4	20	1	146	111	16	0	273	35	0	2	324,00
84	2	0	22	0	1012	0	17	0	1029	46	2	4	1524,93
57	0	2	23	0	127	106	2	0	235	29	0	0	531,01
108	0	14	22	1	555	167	18	0	740	37	0	16	1175,00
101	0	0	37	1	613	2	16	0	631	41	0	12	1266,60
55	0	0	10	1	368	0	27	0	395	20	0	1	1118,00
195	0	25	47	2	558	0	31	0	589	100	9	11	3999,00
133	0	11	30	0	395	0	40	0	435	46	0	0	0
173	0	0	67	3	908	9	34	0	951	96	7	8	2722,93
242	0	6	124	8	1814	0	99	0	1913	151	17	36	5158,78
31	0	0	8	0	95	0	5	0	100	10	0	1	267,53
120	0	0	46	3	289	50	28	0	367	63	3	23	729,92
87	0	30	42	0	714	0	21	0	735	35	0	0	2111,24
54	0	19	12	1	893	0	18	0	911	32	0	12	1634,12
76	1	26	17	1	497	0	22	0	519	37	0	8	2178,00
64	0	45	13	0	303	7	22	0	332	48	1	4	1036,81
90	0	75	15	0	543	11	62	0	616	34	2	13	787,57
117	0	44	49	3	1116	0	68	0	1184	41	9	15	2434,60
175	0	53	37	10	436	0	10	1	447	74	4	12	751,21
35	0	34	9	0	186	0	93	0	279	27	0	0	277,06
37	0	29	8	1	370	0	17	0	387	28	0	2	628,60
57	1	46	16	3	699	35	54	0	788	34	0	11	617,52
66	0	17	12	0	395	50	26	0	471	29	0	4	543,53
20	1	3	6	0	60	22	8	0	90	15	0	5	293,98
15	0	3	10	1	217	12	14	0	243	15	0	2	413,42
21	0	18	13	0	181	0	24	0	205	24	1	2	279,15
23	0	0	8	0	104	10	5	0	119	16	0	9	113 83
37	0	1	9	0	233	112	30	0	375	24	0	2	340,00
33	0	0	8	0	294	23	7	0	324	15	1	1	462,16
45	0	0	13	2	248	22	26	0	296	24	0	2	636,24
76	0	0	23	1	647	54	19	0	720	33	3	4	1012 28
59	0	0	16	0	294	383	23	0	700	35	0	2	1225.76
46	0	0	23	3	929	0	6	0	935	30	2	3	1273,22
65	0	5	27	0	707	128	28	0	863	42	1	1	2168,91
33	0	0	10	0	185	0	10	0	195	13	0	0	559,50
45	0	1	21	0	279	216	29	0	524	39	0	5	264,00
61	0	0	12	1	275	6	20	0	301	29	3	1	770,93
35	1	0	24	1	366	18	11	0	395	18	2	2	1279,06
112	0	5	49	3	2155	0	28	0	2183	85	9	8	5378.75
79	0	0	23	1	1356	0	5	1	1362	53	5	21	2642,04
30	0	0	17	1	288	0	16	0	304	28	1	1	1198,51
89	0	0	27	0	375	64	20	0	459	41	0	7	1676,31
43	0	20	25	0	503	42	54	0	599	27	0	3	628,95
44	0	0	8	0	466	100	38	71	675	28	0	0	812,51
61	0	0	21	1	264	0	57	0	321	62	1	5	1001,68

KIRKELIG STATISTIKK FOR

Sognekall	Gudstjenester	Messefall	Møter ved presten	Antall ganger legmenn prekt ved ordinære gudstjenester	Sykebesøk (inklusive sognebud)	Anstaltbesøk	Skolebesøk	Antall ganger brukt fri tekst	Fødte	Derav utenfor ekteskap	Døpte
Grimstad	76	2	84	4	241	50	4	0	17	2	23
Hommedal	76	1	64	3	113	10	12	3	38	0	39
Vestre Moland	78	2	111	0	91	11	3	0	40	0	43
Birkenes	59	2	73	5	97	4	4	2	32	2	32
Høvaag	53	6	136	4	102	0	1	2	17	2	17
Oddernes	73	0	107	2	284	23	3	0	76	0	91
Tveit	56	8	88	4	139	0	7	0	21	0	21
Vennesla	59	6	27	0	84	0	8	3	75	3	70
Evje	58	1	60	0	34	1	5	0	57	0	56
Bygland	75	3	142	3	91	144	10	0	19	0	21
Valle	62	1	84	12	63	0	4	0	44	2	36
Aaseral	56	3	96	1	38	0	2	1	12	0	13
Bjelland	65	0	68	5	46	0	7	3	32	0	37
Holum	85	1	60	9	11	0	11	0	54	0	49
Søgne	68	1	60	11	39	0	11	0	55	1	58
Mandal	104	1	131	8	275	62	1	0	91	3	83
Nord-Audnedal	64	2	127	4	258	0	6	2	23	0	21
Sør-Audnedal	68	2	120	3	102	9	11	1	41	1	40
Lista	91	2	116	2	92	17	7	0	100	2	79
Herad	64	0	109	2	31	0	8	0	14	0	14
Lyngdal	87	2	202	5	133	5	12	0	58	0	59
Hægebostad	65	4	64	2	55	0	12	4	31	0	29
Fjotland	59	3	92	9	39	0	6	0	36	0	29
Kvinesdal	63	5	107	3	124	24	13	0	85	3	91
Flekkefjord	96	0	145	3	161	29	5	2	72	1	64
Bakke	60	1	129	6	45	0	3	0	37	0	37
Sirdal	57	2	51	8	39	0	6	1	6	0	8
Tilsammen	5417	194	9027	285	12929	1832	440	64	3851	116	3605

undervisning og for sjelesorg. Indremisjons- og hedningemisjonsinteressen er sterk, ungdomsarbeidet i dets forskjellige grener meget aktivt. Forholdet mellem kirke og organisasjoner er godt, likesaa mellem disse siste innbyrdes. Offerviljen for kristelige og kristelig-sosiale opgaver er stor. Der vises fortsatt stor iver for kirkenes restaurering og utsmykning.

Edruelighetstilstanden er gjennemgaaende meget god, sedelighetstilstanden likesaa. Antallet av fødsler utenfor ekteskap synker fremdeles.

Paa den annen side maa bemerkes, at om der skjer en konsolidering og vekst i kristelig syn og arbeide, og kan konstateres fremgang i kirkelig utvikling og aktivitet, saa synes ogsaa den bevisste antikristelige aand aa øve stor innflytelse og aa sette alle sine krefter inn for aa undergrave kristendommens stilling som den bærende grunnvoll for vaart folks liv. Det brygger sammen til kamp mellem kristendom og hedenskap med mere

AGDER BISPEDØMME FOR 1936.

Konfirmerte	Underviste, men ikke konfirmerte	Konfirmanter til alters (ɔ: ikke spesiell konfirmantaltergang)	Ekteskap ved kirkelig vigsel	Ekteskap ved borgerlig ekteskapsstiftelse	Nattverdgjester i kirken	Nattverdgjester ved møter utenfor kirken	Nattverdgjester ved sognebud	Nattverdgjester ved godkjente legmenn	Nattverdgjester ialt	Jordfestede	Innmeldte i Statskirken	Utmeldte av Statskirken	Innkommet ved offer og kollekter i kirkene
39	0	18	11	1	682	0	47	0	729	29	3	4	2203,06
55	0	29	19	0	499	52	36	0	587	33	0	2	1514,24
61	0	0	14	1	720	14	72	0	806	42	1	6	2385,62
34	0	3	10	0	669	196	50	0	915	21	1	1	568,89
38	0	0	17	0	592	153	56	0	801	22	0	2	1375,08
80	0	0	57	0	897	960	87	0	1944	56	0	0	2168,39
25	0	0	10	0	75	48	17	0	140	18	0	0	723,77
100	0	0	33	4	331	0	1	0	332	46	1	2	2068,00
84	0	0	21	1	444	0	20	0	464	45	0	3	1111,32
48	0	0	8	0	565	57	45	6	673	18	2	0	767,00
60	0	55	11	0	754	22	49	0	825	20	1	14	559,36
17	4	0	4	0	133	40	6	0	179	16	0	0	845,55
42	0	0	9	0	376	107	21	0	504	30	1	0	494,22
77	1	7	12	1	215	0	9	0	224	42	0	4	1421,04
73	0	39	19	0	863	0	19	0	882	50	0	2	2853,62
107	1	0	44	5	1631	0	102	0	1733	106	1	4	4779,45
43	1	2	10	0	599	0	52	0	651	24	0	0	1067,87
62	0	0	15	1	401	83	28	0	512	57	0	0	1173,06
113	3	25	30	1	808	248	68	0	1124	93	3	0	4010,10
36	1	10	9	0	341	53	28	0	422	24	1	1	955,35
73	2	0	14	0	893	110	58	0	1061	50	0	1	1865,46
50	1	10	12	0	275	77	26	0	378	21	2	1	651,15
29	0	4	6	0	232	52	27	0	311	13	1	2	682,60
108	0	0	27	2	291	18	35	0	344	46	0	2	2121,82
108	1	0	23	0	336	0	3	0	339	75	6	4	3224,30
57	0	0	12	0	305	29	47	0	381	35	3	0	1200,00
33	0	0	7	0	100	6	8	0	114	12	1	0	383,10
5302	23	741	1761	89	42329	4458	2552	81	49460	3125	124	366	111681,48

aapent visir enn før, og der kreves vaakent vakthold om vaart folks aandelige goder.

20. februar 1937. *J. Maroni.*

IV. STAVANGER BISPEDØMME 1936.

1. *Prestene og deres virke.* — I aaret 1936 blev 2 kandidater innviet til det geistlige embede, nemlgi cand. theol. Tor Aanestad, der ved kgl. resol. av 9. januar 1936 var meddelt ordinasjonstillatelse for aa virke i det Norske Misjonsselskaps hjemmearbeide og for Stavanger bispedømmeraad, og cand. theol. Ole Eikeland, der ved kgl. resol. av 2. oktober 1936 var meddelt ordinasjonstillatelse for aa virke for den Norske Misjonsallianse. Begge blev ordinert i sin hjembygds kirke: Aanestad i Randaberg kirke søndag 9. januar, Eikeland i Time kirke søndag 27. desember.

Innen bispedømmets geistlighet har følgende forandringer funnet sted: Residerende kapellan til Hetland Martin Blindheim blev ved kgl. resol. av 10. oktober 1935 utnevnt til sogneprest sammesteds. Han blev innsatt i sitt embede av konstituert prost Laland 26. januar 1936. — Sogneprest til Skjold Sigurd Jacobsen blev 21. august 1936 utnevnt til sogneprest i Lund. Han overtok sitt nye embede 25. november.

Fra bispedømmet flyttet: Residerende kapellan Oscar Lyngstad, Haugesund, fikk ved kgl. resol. 5. desember 1935 avskjed i naade for aa overta stillingen som generalsekretær for Misjonen blandt Hjemløse. Han fratraadte sitt embede 5. februar 1936. — Sogneprest til Lund Halvard Mørstad blev 24. januar 1936 utnevnt til sogneprest til Nittedal prestegjeld i Oslo bispedømme og fratraadte 30. april.

Fra andre bispedømer kom: Hjelpeprest i Bruvik prestegjeld i Bjørgvin bispedømme Ola Ingvald Sæbø blev 9. januar 1936 utnevnt til sogneprest til Høgsfjord sognekall i Hetland prosti og tiltraadte 1. mai nestefter. — Sogneprest til Kjelvik prestegjeld i Haalogaland bispedømme Nils Øritsland utnevntes 15. mai 1936 til residerende kapellan i Hetland og overtok sitt embede 1. august s. aa. — Sogneprest til Sveio og prost i Søre Sunnhordland i Bjørgvin bispedømme Theodor Hovda utnevntes 20. mai 1936 til residerende kapellan i Haugesund og tiltraadte 1. september nestefter.

Av andre forandringer innen geistligheten kan nevnes: Ved kgl. resol. av 7. februar blev sogneprest til Haugesund Sverre Hougnæs utnevnt til prost i Karmsund, og ved kgl. resol. av 28. februar sogneprest til Egersund Sigmund Feyling utnevnt til prost i Dalane.

Ledige embeder er i aarets løp bestyrt av de ordinerte prester Leif Kloster, Ingebrigt Stangeland og Ivar Aartun.

Ved aarets utgang stod ett embede ubesatt: nemlig Skjold sognekall.

Bispedømmets stiftskapellan Ola Sande har ogsaa i det forløpne aar hatt sitt virke i industricentret Sauda.

Det geistlige tilsyn ved Stavanger sykehus og byens fattiggaard i Hillevaag utføres fremdeles av de tre hjelpeprester i Stavanger by, idet sykehuset er fordelt mellem hjelpeprestene i Domkirkens og St. Petri menigheter og fattiggaarden er henlagt til St. Johannes hjelpeprest.

Hvad prestenes arbeide innen bispedømmet i det hele angaar, henvises til medfølgende skjematiske fremstilling.

Denne viser bl. a. at i aaret 1936 er ved prestene avholdt 2 628 ordinære gudstjenester og 4 876 religiøse og kirkelige møter. Der var 51 messefall. Ved gudstjenestene har legmenn preket 90 ganger. Prestene har dessuten avlagt 8 335 sykebesøk, 1 224 anstaltbesøk og 191 skolebesøk. Fri tekst har været benyttet ved 23 gudstjenester.

Sammenlignet med statistikken for 1935 viser aaret 1936 en nedgang paa 61 for gudstjenestenes vedkommende, mens derimot de religiøse og kirkelige møter som i 1935 var adskillig flere enn aaret forut, fremdeles har steget med i alt 67. Den aktivitet fra prestenes side som der blev gjort opmerksom paa i forrige aarsberetning, har saaledes fortsatt i det forløpne aar. Den av bispedømmeraadet iverksatte evangeliske virksomhet ved prestene har fremdeles funnet sted. Dessuten har pastor Tor Aanestad, der en del av aaret staar direkte i raadets tjeneste, virket i flere prestegjeld.

En ikke liten stigning fra foregaaende aar kan noteres for syke- og anstaltbesøkenes vedkommende, mens der er noen nedgang i skolebesøkene. Statistikken viser at der i det hele utføres et godt og trofast frivillig arbeide ved prestene rundt om i menighetene.

Antallet av nattverdsøkende har i 1936 øket ennu mer enn i 1935, nemlig fra 26 091 til 27 657, en stigning paa i alt 1 566. Det har dog ikke naadd antallet i 1933, som hittil opviser det høieste tall, vistnok paa grunn av vekkelser som det aar gikk over flere menigheter.

Der er i 1936 inngaatt 1 328 ekteskaper med kirkelig vielse, 104 flere enn aaret forut, mens derimot tallet paa borgerlig stiftede ekteskaper omtrent er uforandret: 79 mot 78. I 1935 var der, som fortalt i forrige aarsberetning, en betydelig nedgang i antallet av borgerlige ekteskaper i forhold til tidligere aar.

Derimot er der noen stigning i utmeldelsene av Statskirken — fra 171 i 1935 til 217 i 1936. Men ogsaa tallet av innmeldte er øket noget — fra 32 i 1935 til 47 i 1936.

Ytelsene i offer og kollekt er gaatt adskillig op i 1936, idet de utgjorde kr. 71 372,20 mot aaret forut kr. 66 680,87. Opgangen i 1936 kr. 4 691,33 er meget større enn nedgangen fra 1934 var i 1935 (vel 3 600). Og for de frivillige kristelige organisasjoner var 1936 et godt inntektsaar. Der ytes forøvrig mer til menighetenes kristelige og sosiale arbeide utenfor kirkehuset enn det, der ytes i offer og kollekt. Iallfall er det tilfelle for bymenighetenes vedkommende.

Antallet av fødte i aarets løp viser fremdeles nogen, om enn ubetydelig stigning: 3035, 13 flere enn det foregaaende aar. Regnet efter de av prestene utførte jordfestelser har fødselsoverskuddet likevel sunket.

2. *Biskopens tilsyn.* — I 1936 holdtes følgende visitaser: Domkirkens menighet 8.-13. mars, Haugesund og Skaare 26. mars til 1. april, Haa (Nærbø og Varhaug) 25.-29. april, Rennesøy 8.-15. mai, Vikedal 23.-27. august, Skudenes 5.-8. september, Lund 30. oktober til 2. november, St. Johannes menighet i Stavanger 12.-16. desember.

Ved disse visitaser holdtes i alt 30 gudstjenester, barnegudstjenester iberegnet. Som vanlig holdtes gudstjenester i alle kirker i de visiterte prestegjeld. Barnegudstjenestene holdtes i hovedkirken. I regelen overtok jeg selv 2 gudstjenester (en gang 3), mens jeg lot sognepresten og prosten overta 1 hver. Prostene har alltid deltatt i de visitaser som holdes innen deres prosti, naar de ikke har været hindret av sykdom. Prostelønnen er ved loven av februar 1921 blitt saa pass rummelig, at prosten finner aa burde delta i visitasene uten særskilt godtgjørelse. Reiseutgiftene her i bispedømmet er ikke saa store.

Der holdtes 9 menighetsmøter, samtlige innledet med menighetsforedrag av biskopen. Menighetsmøtene synes for hvert nytt besøk i en menighet aa bli omfattet med større interesse. Flere aktuelle spørsmaal for kristen- og menighetslivet blev behandlet, saa samtalen kunde bli ganske livlig.

I sammenheng med barnegudstjenesten holdtes lærermøter, ialt 10. Ved 3 av møtene holdt vedkommende prost foredrag, ved ett en av menighetens prester, ved de øvrige biskopen.

KIRKELIG STATISTIKK FOR

	Fødte	Derav utenfor ekteskap	Døpte	Konfirmerte	Underviste, men ikke konfirmerte	Konfirmanter til alters	Ekteskap med kirkelig vigsel
Sokndal	72	2	66	69	1	9	28
Lund	38	0	32	50	0	7	20
Helleland	36	0	33	64	0	0	19
Egersund	135	0	126	171	0	0	42
Haa	109	6	106	115	0	0	46
Klepp	91	1	84	87	0	0	36
Time	74	1	57	64	25	6	23
Gjestal	32	0	32	56	2	0	13
Høyland	143	2	131	164	2	20	74
Sandnes	60	1	53	61	0	3	35
Haaland	84	1	82	108	0	13	35
Stavanger, Domkirken	273	18	207	292	0	26	176
— , St. Petri	239	27	196	268	0	17	87
— , St. Johannes	204	6	231	333	0	0	156
Hetland	182	2	178	201	0	15	73
Høgsfjord	48	0	50	51	0	2	7
Strand	70	2	55	76	0	5	30
Finnøy	22	1	27	37	0	0	7
Rennesøy	45	0	51	66	0	3	17
Skudenes	71	0	62	83	3	12	25
Koparvik	151	2	147	175	3	0	51
Avaldsnes	53	1	49	75	1	16	27
Torvastad	41	2	39	54	0	6	19
Haugesund	334	22	281	476	1	32	175
Tysvær	58	0	49	68	0	23	9
Skjold	47	1	41	69	0	37	19
Vikedal	36	0	36	48	0	30	11
Nedstrand	50	1	47	38	5	7	8
Jelsa	47	0	38	40	0	11	15
Hjelmeland	69	0	69	91	0	2	17
Sand	98	0	93	91	0	26	23
Suldal	23	2	22	29	0	29	5
Ialt	3035	101	2770	3670	43	357	1328

Der avlagdes besøk i 17 skoler, hvor kristendomsundervisningen blev paahørt i flere klasser. I Domkirkens menighet benyttet jeg 3 dager til skolebesøk, i St. Johannes 2, i de øvrige prestegjeld 1 dag. I Haugesund overvar jeg en dag kristendomsundervisningen i forskjellige klasser i en av byens folkeskoler. Skolemyndighetene baade i de høiere skoler og i folkeskolen stiller sig meget velvillig til disse besøk og legger alt til rette paa beste maate. Paa landet besøkes samme dag gjerne 2 eller 3 skoler, eftersom der er klasser i skolene og avstanden er mellem skolene. De fleste lærere synes aa legge alvor og interesse i sin kristendomsunder-

STAVANGER BISPEDØMME FOR 1936.

Ekteskap borgerlig stiftet	Nattverdgjester i kirken	Nattverdgjester ved møter utenfor kirken	Nattverdgjester ved sognebud	Nattverdgjester ved godkjente legmenn	Nattverdgjester i alt	Jordfestede	Innmeldte i kirken	Utmeldte av kirken	Innkommet ved offer og kollekt
0	426	49	48	0	523	35	1	24	1795,65
0	126	0	17	0	143	37	0	5	1605,94
0	232	0	28	0	260	18	11	1	1111,98
1	723	0	18	0	741	64	2	17	3280,61
0	1030	0	50	0	1080	55	0	0	4257,30
2	570	16	19	0	605	40	0	8	1319,58
4	570	40	35	0	645	32	0	5	1294,29
2	432	0	45	0	477	22	1	0	1002,30
3	1119	92	113	0	1324	59	2	20	3843,35
1	1443	0	8	0	1451	26	4	1	5540,00
0	521	24	104	0	649	44	1	7	1600,00
12	2270	0	107	0	2377	172	1	13	5898,75
12	1480	0	84	0	1564	175	7	29	4173,25
14	3152	0	170	0	3322	178	6	31	5421,23
9	1267	50	40	0	1357	89	2	9	2847,52
0	217	23	7	0	247	25	0	2	1113,41
2	281	22	7	0	310	34	0	2	846,00
0	168	0	2	0	170	9	0	1	665,34
0	390	0	33	0	423	32	0	0	1593,67
0	424	40	55	0	519	42	0	4	2040,52
2	571	101	278	0	950	63	1	1	2646,60
2	471	133	47	0	651	56	0	0	1921,89
0	603	32	36	0	671	28	0	0	1056,19
11	3401	40	106	10	3557	195	7	21	6698,91
0	551	14	72	0	637	34	0	3	707,93
0	727	0	88	0	815	41	1	1	1713,14
0	322	0	24	0	346	25	0	0	775,00
0	80	31	23	0	134	30	0	1	525,95
0	616	0	9	0	625	22	0	0	1000,00
0	139	0	13	0	152	40	0	6	648,00
1	750	8	23	0	781	49	0	5	1743,06
1	136	0	15	0	151	19	0	0	684,84
79	25208	715	1724	10	27657	1790	47	217	71372,20

visning. Men der er også dem som har mindre tak paa den. Barnene var gjennemgaaende flinke. I enkelte klasser syntes dog interessen aa være liten og kunnskapen derefter.

Gamlehjem, barnehjem, tuberkulosehjem o. lign. avlegges alltid et besøk med andakt eller opbyggelig tale for de tilstedeværende. De sengeliggende eller skrøpelige besøkes paa deres værelser.

Forøvrig henvises til vedlagte utskrifter av visitasprotokollene.

Ogsaa i det forløpne aar har jeg deltatt i kristelige møter og stevner med prekener og taler.

Juni maaned var ofret misjonen, idet jeg fungerte som censor baade i de skritflige og mundtlige teologiske fag ved 2. avdeling av avgangseksamen ved Misjonsskolen. Derefter deltok jeg i det Norske Misjonsselskaps generalforsamling i Bergen, som jeg som hovedstyrets formann aapnet. Samtidig frasa jeg mig gjenvalg som formann, dels for bedre aa kunne ofre mig for bispestillingen de aar jeg har igjen, dels fordi jeg paa grunn av hyppig fravær paa reiser ikke har anledning til aa følge hovedstyrets forhandlinger fortløpende.

Sammen med de øvrige biskoper deltok jeg i det nordiske bispemøte i Danmark i september og efterpaa i det norske bispemøte. Likeledes deltok jeg i den Norske Kirkes Presteforenings generalforsamling som holdtes i Stavanger i oktober.

3. *Kirker og kirkegaarder.* — Heller ikke i 1936 blev der innen bispedømmet innviet nogen ny kirke. Derimot feiredes St. Petri kirkes 75-aarsjubileum nyaarsdag med festgudstjeneste, hvor menighetens sogneprest intimerte, biskopen forrettet altertjenesten og preket og den residerende kapellan avsluttet.

Under visitasene fremlagdes de vanlige erklæringer om kirkenes og kirkegaardenes tilstand.

Stavanger Domkirkes belysning og opvarmning fant man mindre god. Ved Haugesund og Skaare kirker var der intet aa bemerke. — Siden siste visitas var Nærbø kirke i Haa prestegjeld rikt utsmykket. Altertavle og prekestol er restaurert ved kunstmaler Ulrik Hendriksen og hele kirken malt i overensstemmelse med de gamle farver. Glassmalerier er anbragt i koret. En ny stor lysekrone og lampetter er anskaffet. Teppe utenfor alterringen og gardiner for vinduene er skjenket av Bondekvinnelaget. Der er innlagt elektrisk lys, og kommunen har bekostet et elektrisk varmeanlegg i kirken, saa den er baade varm og koselig. Til disse arbeider har foruten Nærbø kommune ogsaa Nærbø Sparebank ytet bidrag. Dessuten har alle grender innen sognet ytet gaver — et vidnesbyrd om befolkningens kjærlighet til sin kirke. — Varhaug kirke blev denne gang erklært aa være i full stand. — Hauske kirke paa Rennesøy var ogsaa vakkert malt og oppusset siden siste visitas, likesom kirken i det hele var i god stand. — Sørbø gamle kirke trengte en del reparasjoner og burde helst gjennemgaa en grundig restaurering. En komité arbeider med saken. — Mosterøy og Kvitsøy kirker var i god stand. — Paa Utstein Klosterkirke er taket nu solid tekket med skifersten, saa lekasjen er ophørt. Men kirkegaarden omkring burde holdes i bedre orden. — Ved kirken i Vikedal paapektes en del mangler som maatte rettes. — Falnes og Ferkingstad kirker i Skudenes prestegjeld erklærtes aa være i god stand. Der foreligger fullt utarbeidede planer til restaurering av Falnes kirke. Privat er innsamlet kr. 6 000,00, og det offentlige har bevilget kr. 1 000,00 paa visse betingelser. Hele arbeidet, nytt varmeanlegg iberegnet, vil komme paa ca. kr. 12 000,00. Blir planene fulgt, vil menigheten faa en vakker kirke. — Lund kirke er likeledes restaurert og oppusset siden siste visitas. I stedet for de gamle, stygge stokker som bar galleriet, var der nu anbragt søiler. Om altertavlen var satt ny ramme i stil med søilerekken, og ny prekestol var opsatt. De stygge og skrøpelige gallerier var helt fornyet.

Kirken var malt i de oprinnelige farver. I 50 aar var den ikke rørt hverken med malerkost eller hammer. Men nu hadde Lund menighet faatt en pen og stemningsfull kirke. Menigheten har da ogsaa vist stor offervilje for aa faa et vakkert gudshus. Det eneste som nu trengtes var aa faa fjernet den store ovnen midt i kirkerummet. Sogneprest Mørstad hadde været sjelen i arbeidet og vesentlig bidraget til det heldige resultat.

Kirkegaardene var gjennemgaaende i nogenlunde orden. Loven av 1897 følges dog sjelden nøiaktig. Der forelaa kart over dem alle, og gravprotokollene blir jo alltid fremlagt under visitasene. De fleste blir tilfredsstillende først.

4. *Kirkelige og sosiale forhold i bispedømmet.*

Av de menigheter som visitertes i 1936 var de 3 store bymenigheter: Domkirkens og St. Johannes menigheter i Stavanger og Haugesund. Mens forholdene i de fleste landsmenigheter er enkle uten nevneverdig klasseforskjell, har bymenighetene et helt annet preg. Motsetningene er større, fra rikdom til den rene fattigdom, skjønt i langt mindre grad enn i de virkelige storbyer.

I Domkirkens menighet er dog motsetningene noksaa utpreget. Paa den ene side villastrøk med mere velstillede, paa den annen side fattigstrøk med arbeidsløshet og levemaate fra haand til munn. St. Johannes er derimot en mer utpreget arbeidermenighet. Innen dens omraade ligger de fleste av byens industrielle bedrifter. Menigheten har derfor lidt under de senere aars arbeidsløshet. Mange hjem har det trangt og maa søke offentlig hjelp. Byens store arbeiderbefolkning er vesentlig beskjeftiget i hermetikkindustrien, som er sesongbestemt.

Hvad Haugesund angaar, saa er livsvilkaarene i denne utpregede sjøfarts- og fiskerby mere usikre og vekslende. Store deler av aaret kan der herske vidstrakt arbeidsløshet med medfølgende mangel paa det nødvendige. Slaar f. eks. fisket feil, lider hele byen av det. Mange lever kummerlig. Men er skibsflaaten ute og fisket slaar til, lysner det straks. Der utøves stor velgjørenhet og menighetspleien tilstilles ofte betydelige midler fra private til avhjelp av nød.

I alle disse 3 menigheter drives et vel organisert og vidt forgrenet menighetsarbeide. Der arbeides ikke bare for de forskjellige misjonsgrener av ytre og indre misjon. Men der drives ogsaa et utstrakt kristelig sosialt arbeide. Gamlehjem, pleiehjem, barneasyl, barnekrybbe o. lign. finnes i dem alle. I Domkirkens menighet og i Haugesund er der ogsaa prektige sjømannshjem. Alt sammen drives ved private gaver uten noen offentlig støtte. Det samme gjelder menighetspleien, som ved private bidrag, samlet gjennem kirkeofringer, kirkebøsser, basarer og direkte gaver, yter mange familier en verdifull hjelp. I Haugesund driver ogsaa Indremisjonen et viktig sosialt arbeide, tildels i samarbeide med kirken.

Innenfor St. Johannes menighet ligger et større sosialt foretagende, som dog ikke har noen egentlig tilknytning til menighetsarbeidet, nemlig Betania Vaisenhus, der blev grunnlagt av den kjente prest Lars Oftedal. Oprinnelig laa det midt i Stavanger by, men blev for ca. 15 aar siden flyttet ut til gaarden Emmaus, hvor ca. 100 barn er fordelt paa 8 hjem.

Det drives ogsaa helt privat uten offentlig støtte, med bidrag fra byen og de fleste distrikter innen bispedømmet, tildels ogsaa utenfor dette.

Hvad selve det kristelige liv i disse bymenigheter angaar, saa kan det vel sies at Haugesund er en av de mest religiøse byer i landet. Der er stor interesse for religiøse spørsmaal. Det er dog det sterke kristelige liv som mest preger byen. Kirkesøkningen er stor. Mange mennesker møter frem baade til høimessen og aftenmøter i kirken. Prestene har gode arbeidsvilkaar. De utfører da ogsaa et godt og trofast arbeide.

Av de to i Stavanger visiterte bymenigheter er det St. Johannes som for tiden har den beste kirkesøkning. Ogsaa i Domkirken maa den sies aa være god. Dog veksler den noe i begge kirker efter predikantene. Regnet efter folkemengden kan dog ikke kirkesøkningen i Stavanger betegnes som god, da der er for lite kirkerum i forhold til befolkningen og kirkene sjelden er helt fylt. Men der er mange, tildels store fri-religiøse lokaler som ofte har stor søkning, især naar der tilkalles fremmede talere. I Domkirkens menighet er der paa den ene side et befolkningslag av „kulturmennesker" som synes aa være vokset fra kirke og kristendom, paa den annen side et befolkningslag som under marxistisk paavirkning holder sig borte fra kirken. Dog finnes der ennu innen alle befolkningslag venner av kirken og ogsaa aktive menighetsarbeidere. I St. Johannes er der dog med den større menighetsbevisthet mer almen tilslutning, skjønt der ogsaa der er kretser som staar kirken fjernt.

I begge menigheter er der dog optatt et aktivt arbeide i mer utpregede arbeiderstrøk. Ved domprostens tiltak har menigheten erhvervet et forsamlingslokale og satt i gang en regelmessig virksomhet i fattigstrøket Bakkeland. Særlig lovende er det arbeide som er optatt blandt barnene. St. Johannes menighet har jo i mange aar hatt et bedehus med allsidig virksomhet i industristrøket Lervik. Og det straks efter forrige visitas paabegynte arbeide i Hetlandsmarken, hvor et lokale med stor offervilje av menigheten blev erhvervet, er videre utbygget og utvidet og har faatt meget god tilslutning.

Ogsaa i de visiterte landsmenigheter var de kristelige og kirkelige forhold gode. I dem alle hadde der siden siste visitas været mindre vekkelser, især i enkelte grender innen prestegjeldene. I to av prestegjeldene, Haa og Rennesøy, hadde de særlig grepet de unge og virkningen sporedes i øket søkning baade til kirke og nattverd. I Ferkingstad sogn av Skudenes prestegjeld hadde der været en større vekkelse, men det blivende resultat svarte ikke til forventningene. En mindre vekkelse i Skudeneshavn ved utenfor Statskirken staaende predikanter, var nu ebbet ut, men Pinsevennene hadde efter vekkelsen dannet menighet med fast lønnet forstander. I enkelte bygder klagedes der over at der efter vekkelser er inntraadt en aandelig sløvhetstilstand med mindre søkning baade til kirke og bedehus.

Kirkesøkningen blev dog jevnt over betegnet som god, dog ikke like god i alle sogn. I Rennesøy f. eks. var den i 2 sogn meget god, i et annet daarlig. Men nattverdsøkningen er i det hele ikke saa god som den kunde ventes i forhold til kirkesøkningen. Den blev dels betegnet som uforandret siden forrige visitas, dels som nedadgaaende. Dog hadde den øket

i de sogn hvor der hadde været vekkelser de siste aar. I bymenighetene var nattverdsøkningen dog god, tildels meget god og stigende.

Den nye konfirmasjonsordning trenger mer og mer inn til fortrengsel for den gamle, selv der hvor den er besluttet bibeholdt. Men samtidig forsvinner ogsaa de nykonfirmerte omtrent fullstendig fra nattverdbordet. De fleste vel for aldri aa vise sig mer. Den nye konfirmasjonsordning har tatt bort den forargelse som det personlige løfte og haandslag gav anledning til, idet det saa ofte blev gitt lettsindig og tankeløst. Men den nye ordning imøtekommer vel meget opfatningen av konfirmasjonen som en religiøs skikk til aa markere overgangen fra barnealder til voksen alder. Derfor søker jeg under menighetsmøtene aa forklare at ogsaa det aa la sig konfirmere efter den nye ordning er usannhet og hykleri, hvis en ikke gjør det med vilje til aa leve et liv i forsagelse og tro. I Vikedal prestegjeld benyttes dog i alle sogn den gamle ordning.

I Haa og Vikedal prestegjeld er spørsmaalet om bytte av salmebok ennu ikke optatt til behandling. I Rennesøy var Landstads reviderte salmebok innført i Hauske sogn, mens Landstads gamle salmebok fremdeles benyttes i de øvrige sogn. I Lund prestegjeld var Landstads reviderte salmebok innført i Lund hovedsogn, mens Heskestad anneks vilde beholde den gamle utgave av Landstads salmebok.

I alle menigheter er der megen kristelig virksomhet ved frivillige krefter rundt om i kretsene. I regelen er der ogsaa reist flere bedehus i prestegjeldene. I Vikedal var opført 3 nye bedehus siden siste visitas. Søndagsskolearbeide er optatt i de fleste kretser. Et eller annet kristelig ungdomsarbeide drives ogsaa i regelen, enten fra mere kirkelig hold eller ved indremisjoner eller „Unges misjonsforeninger". Interessen for de forskjellige misjonsvirksomheter er overalt stor. Dog er det kvinneforeningene som for størstedelen bærer dem.

Der var dog i det hele liten forandring fra forrige visitas, saa jeg tillater mig aa henvise til aarsberetningen for 1931.

Hvad de sosiale forhold angaar, klagedes der i fiskeridistriktene over vanskelige økonomiske kaar, saa mange familier hadde det trangt og kummerlig. Et godt fiske kan dog snart rette paa det hele.

I jordbruksdistriktene var velstanden mer jevn. Især er det tilfelle paa Jæren med den arbeidsomme og dyktige befolkning. Men ogsaa i fiskeridistriktene begynner man aa vise mer interesse for jordbruket som en sikrere inntektskilde ved siden av.

Sedelighets- og edruelighetstilstanden erklærtes jevnt over aa være god. Ja et sted erklærtes ungdommen aa være mer edruelig enn den eldre generasjon. Annet er jo heller ikke aa vente enn at den moralske standard maa staa høit i et distrikt hvor der er saa meget kristelig arbeide som i Stavanger bispedømme.

De frivillige kristelige organisasjoner driver overalt en intens virksomhet. Ogsaa dissenterne søker mer og mer aa faa fotfeste i landdistriktene, især der hvor der er blitt nogen tettere bebyggelse — ved jernbanestasjoner o. lign.

I Haa prestegjeld har vi en menighet innen Statskirken med egen prest og gudstjeneste, nemlig Opstad tvangs-arbeidsanstalt. Funksjonærene

hører riktignok til Nærbø sogn, men alle fangene utgjør en menighet for sig selv. Ogsaa under denne visitas i Haa holdt jeg gudstjeneste for fangene. Det er en sjelden opmerksomt lyttende forsamling man der staar overfor. Det skjærer en ogsaa i hjertet aa se alle disse pene unge mennesker som er kommet paa avveier. Og det er ens bønn og haap at ett eller annet Guds ord kunde finne veien inn til hjertene. Men deres prest og sjelesørger oplever mange skuffelser i saa henseende. Mange av dem som forlater anstalten under de beste forhaapninger, kommer ofte efter kort tid inn igjen efter nye fall.

Hvad visitasene forøvrig angaar, henvises til de medfølgende utskrifter av visitasprotokollene.

April 1937. *J. C. Petersen.*

V. BJØRGVIN BISPEDØME 1936.

Dette er det 5te aaret eg hev fenge ferdast kring i det vidsveimde og folkerike Bjørgvin bispedøme. Eg hev i dette aaret halde visitas i 14 prestegjeld med 32 sokner, og dessutan vitja 8 sokner med tilføre av kyrkjevigslor, stemnor m. v. Hausthalvaaret vart mest uppteke med det nordiske bispemøtet paa Langesø ved Odense i Danmark og med det norske bispemøte i Oslo og med reisa til kyrkjevigsla i Hamburg og til sjømannskyrkja i Rotterdam.

Med takk til Gud skal det segjast, at ogso *dette* aaret hev vore eit *godt* aar for kyrkja og kristendom i Noreg. Me hev ogso i det framfarne aaret vore sparde for den krigs- og tvangsstoda som dei fleste folk i Europa hev maatta finna seg i. Og den kløyving i fiendtlege frontar som er kjennbar i andre land enn i Spania no, hev me òg vore fria fraa inntil no. Kristenlivet og misjonsarbeidet er framleis sterkt og levande her paa Vestlandet; men ein kjenner jamvel her noko av den faarlege innverknaden av dei tvo nye rørslor som strider um herredømet serleg i dei store diktaturlandi: gudløyserørsla og den nasjonalheidenske rørsla. Gud gjeve vaart folk og samfund framleis den naade aa fortena den gode attesten som den kristne japanske hovdingen Kagawa gav oss ved den store sundagsskulestemna i Oslo: At Noregs folk er eit verkleg *kristent* folk.

Kyrkjevigslor: Det hev i 1936 vore *tvo* kyrkjevigslor, den 7de og 8de i mi bispetid.

Den 21. oktober vigsla eg Heggjebygdi kapell i Hornindal, assistera av prost R. J. Slaattelid, sokneprest Olav Kvaale, sokneprest Z. Brekke, sokneprest A. Løvoll, sokneprest Nils Eide og pastor Sverre Nybø; berre prost Slaattelid, sokneprest Kvaale og sokneprest Z. Brekke var offisielt innkalla, med offentleg skyss og diett. Vigsletalen var halden yver Esai. 48, 17-19. Kyrkja er ei ven, ljos trekyrkja, utan serleg kunstprydnad, bygd etter teikning av byggmeister Anders Karlsen, Nordfjordeid. Kyrkja hev 200 sitjeplassar og kostar umlag kr. 25 000,00. Formann i byggjenemndi hev vore gardmann Ola Melheim, med sonen Ivar Melheim som varamann.

Den 9. desember vigsla eg Hundvin kapell i Lygra sokn i Lindaas,

assistera av prost Nils Røed, sokneprest O. Thorseth, sokneprest Knut Geelmuyden, sokneprest O. Langhelle, sokneprest Lars Bergo og residerande kapellan Jakob Brekke; av desse var berre prost Røed og soknepresta ne Langhelle og Geelmuyden offisielt innkalla. Vigsletalen vart halden yver Zak. 4, 6 flg.: „Ikkje ved makt og ikkje ved kraft, men ved min ande, segjer Herren, Allhers drott." Kyrkja som hev 290 sitjeplassar, er bygd etter teikning av Statens bygningsinspektorat, hev kosta umlag kr. 29 000 og er i vanleg langskips-stil, men er vent maala og pryda. Den vesle grendi paa umlag 300—400 menneskje hev betalt kyrkja skuldfri. Um ettermiddagen var det òg uppbyggjelegt møte i kyrkja, med preika av sokneprest Bergo.

Dessutan hadde eg den æra og gleda aa faa vigsla sjømannskyrkja i Hamburg den 29. november, 1. adventssundag, med preika yver Rom. 13, 12 og Luk. 4, 18—19: „Det stundar mot dag." Umlag 450 norske og tyske var til stades ved denne høgtidi, som vart kringkasta yver heile Noreg gjenom Norsk Rikskringkasting.

Prestevigslor. I 1936 hev eg ordinera 15 prestar ved 4 ordinasjonstenestor. Den 7. februar prestevigde eg her i Domkyrkja Finn Romar Hide til sjømannsprest i Constanza, Romania. — Den 13. april, andredag Paaske, prestevigde eg i Johanneskyrkja, Bergen, Einar Stabell Rasmussen, til hjelpeprest hjaa sokneprest Th. Dahl ved Johanneskyrkja, og Olav Hagesæther som ungdomsprest i Indremisjonen. — Den 20. juni prestevigde eg i Domkyrkja her 9 misjonsprestar for det Norske Misjonsselskap: Hans Magnus Bjaastad, Hans Buvarp, Aksel Emil Eriksen, Karl Anker Jakobsen, Olav Karlsen, Wilhelm Næsheim, Leif Johan Sjursen, Per Skaar Undheim, og Karl Edvard Aarholt, og dessutan Jostein Lima til personleg hjelpeprest i Strandebarm hjaa sokneprest Barkve. — Den 30. oktober, Bots- og Bededagen, prestevigde eg i Domkyrkja her: Peder Ansgar Moe til personleg hjelpeprest hjaa sokneprest Kvistad i Hamre, og Hans Kristian Steensnæs til sjømannsprest. — Til utgangen av 1936 hev eg daa halde 18 ordinasjonar og ordinert 53 prestar, som alle, mogeleg paa ein eller tvo nær, er i prestetenesta no, heime eller ute.

Dei *arbeidslause* teologane er mest alle uordinerte. Av arbeidslause teologar skulde her vera millom 30 og 40; men fleire jamvel av desse hev noko arbeid som ferdatalarar eller lærarar. Her er no òg gjort upptak til aa faa tilsett prostihjelpeprestar i Sunnhordland og i Sogn forutan i Hardanger og Voss prostedøme.

Presteskifte. I det framfarne aaret er ingen prest avliden her i bispedømet.

Ved aarsskiftet stod ledigt: Det residerande kapellaniet ved Krosskyrkja i Bergen, styrt av Pastor Ole B. Jarlund. — Gloppen residerende kapellani, styrt av pastor Sverre Myklebust. Til ny residerende kapellan i Gloppen vart den 10. juli utnemnd sokneprest i Karlsøy Ditlef Pentz Eckhoff, som tok ved embetet 23. november i haust. — Kinn soknepresteembete, styrt av pastor Sverre Riisøen. Den 25. september vart residerande kapellan Olav Steinsland utnemnd til sokneprest i Kinn, og tok ved embetet den 24. november i haust. — Røldal soknekall, styrt av pastor Karl Sandvin, som vart utnemnd til sokneprest i Røldal den 17. april og straks

tok yver embetet. — Hjelpeprest-umbodet i Bruvik vart ledigt, med di vastor Ola Ingvald Sæbø den 9. januar vart utnemnd til sokneprest i Høgsfjord i Ryfylke. Som ny hjelpeprest vart fraa 1. juni tilsett pastor Johannes Stokke. — Det kommunale presteembete ved Bergens sjukehus og hospital vart ledigt, med di pastor Peter Andreas Munch fekk avskil, grunna aldersgrensa, fraa 1. juli 1936. Som vikarar er tilsette prestane Alfred Lunde og Finn Skaar. Daa her er fullt arbeid for tvo prestar, er det framlegg framsett um, at dette embetet skal verta til tvo preste-embete. — Aarstad sokneprestembete vart ledigt fraa 1. juli, med di sokneprest Georg Madsen fekk avskil grunna aldersgrensa. Til aa styra embetet vart sett residerande kapellan Ole Weibust fraa 1. september. — Selje sokneprestembete vart ledigt, med di prost Reiel Andreas Nybø etter søknad fekk avskil fraa 1. juli. Til aa styra kallet vart sett pastor Sverre Nybø. — Sveio soknekall vart ledigt, med di prost Theodor Hovda den 20. mai vart utnemnd til residerende kapellan i Haugesund. Til aa styra kallet vart sett pastor Ole Lauvaas fraa 1. september. — Nykyrkja sokneprestembete vart ledigt, med di sokneprest H. W. Freihow den 12. juni vart utnemnd til sokneprest i Gjerpen. Fraa 1. oktober vart residerande kapellan G. B. Scheie sett til aa styra embetet. — Jølster soknekall vart ledigt, med di sokneprest Gunnar Bondevik den 12. juni vart utnemnd til sokneprest i Lom. Til aa styra kallet er fraa 1. august sett pastor Karl Rolv Øygard. — Kinn residerande kapellani vart ledigt, med di residerande kapellan Olav Steinsland den 25. september vart utnemnd til sokneprest i Kinn. Til aa styra kallet er fraa 24. november sett pastor Sverre Riisøen. — Hosanger soknekall vart ledigt, med di sokneprest Trygve Lavik den 9. oktober vart utnemnd til sokneprest i Varteig i Austfold. Han vert verande i Hosanger til 1. mai 1937. — Dette vert for 1936 ein fraagang for Bjørgvin bispedøme av 8 prestar og ein tilgang av 1 prest.

Ledige kall. Ved aarsskiftet no er det 9 ledige embete i bispedømet: det kommunale prestembete i Bergen, Aarstad soknekall, Selje soknekall, Sveio soknekall, Nykyrkja sokneprestembete, Jølster soknekall, Kinn residerande kapellani, Hosanger soknekall, og det residerande kapellaniet ved Krosskyrkja i Bergen.

Stiftskapellanar. Stiftskapellan Gudtorm Kallhovd hev heile aaret vore hjelpeprest i Høyanger, der han er umissande. — Stiftskapellan Strøm Nilsen hjalp pastor P. A. Munch fraa 1. januar til 31. mars; fraa 1. april til 31. mai sjukevikar for sokneprest Kvistad i Hamre; fraa 15. juni til 30. september sjukevikar for prost Brekke i Bruvik; fraa 15. oktober til 31. desember sjukevikar for kallskapellan Dankert Skagen i Fana. — Stiftskapellan Nils Trengereid hev vore sjukevikar for residerande kapellan O. Steinsland i Kinn, fraa 1. januar til 31. mai; sjukevikar for sokneprest Løken i Hyllestad fraa 10. juni til 10. august; sjukevikar for sokneprest Amlie i Ulvik fraa 15. august til 31. desember.

Kyrkjor, kapell, prestar. Talet paa prestar er det same som ved fyrre aarsskifte: 110 prestar i fast embete, medrekna dei 3 stiftskapellanar, og faste hjelpeprestar: 8, i alt 118 prestar ved aarsskiftet. Hertil kjem ein prostihjelpeprest i Hardanger og Voss prostedøme, og det er i emning aa faa prostihjelpeprestar òg i Sunnhordland og i Sogn; det er òg gjort fram-

legg um aa faa tilsett ein prest til i det kommunale presteembete i Bergen. Det er kome til ei ny sokn, med di Vikebygd i Sveio er kløyvd i Austre og Vestre Vikebygd. Det vert daa no 203 sokner. Tvo nye kapell er bygde i 1936, det vert daa no i alt 229 kyrkjor; medrekna skulekapell og bedehuskapell: 236. Her vil med det fyrste ogso verta vigsla eit kapell paa Reksteren i Tysnes. Og kyrkjone for Frøyset sokn i Masfjord og for St. Markus sokn i Bergen er under byggjing.

Liturgi og salmebok. Nynorsk liturgi vart i 1936 ikkje innført i nokor ny sokn. Nynorsk salmebok vart i 1936 innført i Aaram sokn i Sande i Sunnmøre, i Syvde sokn i Vanylven, i Eikefjord sokn i Kinn, i Vangsnes sokn i Balestrand, i Tjugum sokn i Balestrand, i Arna kyrkja og i Arna kapell i Haus. Nynorsk salmebok og nynorsk liturgi vert òg brukt i dei tvo ny-vigde kapellkyrkjor.

Landstads reviderte salmebok er i 1936 innført i Askøy kyrkja og i Ask kapell.

Etter dette vert daa nynorsk liturgi brukt i 166 kyrkjor, bokmaalsliturgi i 70 kyrkjor. Nynorsk salmebok er i bruk i 146 kyrkjor, Landstads reviderte salmebok i 17 kyrkjor, Landstads gamle salmebok i 72 kyrkjor, og Hauges salmebok i ei kyrkja (Åakra i Skaanevik).

Visitasar. I aaret 1936 hev eg halde visitas i St. Jakobs „smaakyrkja" og ved det kommunale sjukehusprest-embete i Bergen, og i fylgjande prestegjeld: Tysnes, Os, Fana, Lindaas, Masfjord, Kvam (Hardanger), Jostedalen, Lavik, Solund, Jølster, Hornindal, Stryn, Skodje.

St. Jakobs kyrkja vart bygd av „Bergens Smaakirkeforening" nett i den dyraste tidi under og etter krigen. Difor vart kyrkja so dyr, at Bergens kommune hev lote betala rentor og avdrag paa kyrkja. Ved det framlegg um grenseregulering for soknene i Bergen som er under handsaming no, er det meiningi aa gjera St. Jakobs kyrkja til soknekyrkja for 3-4 000 menneskje paa Nygaard i Bergen. Men pastor Østenstad — som hev vore prest paa Svalbard — arbeider godt og traust her, og samlar ein trufast flokk um det ymse kyrkjearbeidet. Kyrkjelyden arbeider saman som ein god, kjærleg kristen huslyd for Guds rikes framvokster heime og ute.

Sjukehuspresten i Bergen hev havt alt ansvaret for det store kommunale sjukehuset Haukeland, for det store sinnsjukeasylet Neevengaarden, for den store kommunale Pleieheimen og for fleire gamleheimar. Pastor P. A. Munch som slutta juli 1936, hev gjort eit godt og sers trufast arbeid millom alle desse sjuke og lidande og gamle menneske, og hev slite hardt for aa greida alle dei krav som vart sette til sjukehuspresten. No vil truleg dette store presteembetet verta delt, med ein prest for Haukeland og ein prest for Neevengaarden og gamleheimane.

Tysnes er ei velstelt og velstaaande Sunnhordlands-bygd. Attaat gardsbruket driv mest alle karfolk her som sjømenn, gjerne paa langfart, og med fiske. Dei er òg paa jamnen gode kyrkjefolk, med god kyrkjesøknad og med noko misjonsarbeid. Folket her hev ikkje havt ord for aa vera *so* varmhjarta for misjonen som i dei andre Sunnhordlands-bygdene nett; men ein fekk inntrykk av eit godt og fint folkeliv med sterkt kristeleg innslag. Dei hev òg synt sin kjærleik til kyrkja ved no aa byggja den 4de

kyrkja i bygdi, paa Reksteren. Dette kapell skal no vigslast den 28. januar 1937.

I Os og Fana er det store grender av meir byvoren karakter. Her er daa òg, som i Bergen, fleire menneskje og heimar som berre er laust knytte til kyrkja og kristendomen. Kyrkjesøknaden er ikkje so stor, og kristenlivet kunde hava vore sterkare. Men folket og bygdestyret er sers velviljugt mot kyrkja. Paa fabrikkstaden Tysse i Samnanger — med stor arbeidsløysa — samlast folket gjerne og mangment i kyrkja og i bedehuset, og likeins fraa „villabyen" i Storetveit. Ved visitasen i Os fekk eg vitja det store kysthospitalet paa Hagavik og tala til patientane der, og ved visitasen i Fana fekk eg vitja ein stor og gild gamleheim. Og vidare ein ungdomsflokk paa 100 elevar paa Milde Folkehøgskule hjaa Martin Birkeland, ein elevflokk paa vel 100 staute karar paa Stend Landbruksskule, vel 300 elevar paa Fana kommunale høgare aalmenskule og elevane paa Eikelund skule for aandsveike. Som det gjeng fram av dette, er det mange skular av ymse slag, som vert drivne i den store Fana-bygdi, og ein fær ei sterk kjensla av at det vert gjort eit stort og brennhuga arbeid for dei unge, baade for dei dugande og for dei veike, paa alle desse skulane. Det var ei gleda og ein hugnad aa faa tala for dei alle.

Paa Nordhordland — i Lindaas og Masfjorden — er det jamne bondetilhøve. Folket er trugne sleparar, som er meistarar i livskunsti — „gudsfrykt med nøgsemd". Her er stor kyrkjesøknad og stor offervilje for Guds rike, som òg hev synt seg i den store offer-viljen og -evna ved kyrkjebygging i den vesle Hundvin-grendi i Lindaas og i Frøyset i Masfjorden.

I Kvam i Hardanger ser ein vel noko av den finaste og mest harmoniske sameining av kristendom og norskdom. Folket stend sers høgt i dugleik og kultur, og er samstundes sers brennhuga for kristendom og kyrkja, for misjon og for all Guds rikssak. Ein kjennbar god innverknad hev her den store kristne Ungdomsskulen paa Framnes havt. Den er den største ungdomsskulen paa Vestlandet, med 180 elevar, og den er òg ein kjær samlingsheim for bygdi, og hev verka til kveik for „all ærleg næring og alt gjævt aandsarbeid".

Jostedalen er ei av dei minste og mest hardbalne bygder her vest, med berre umlag 1 000 ibuarar. Men folket slit seg igjenom med hardt arbeid og med nøgsemd, og dei samlast gjerne og viljugt um Guds ord, og finn òg midlar til aa ofra noko for Guds rikes sak. Kyrkja og prestegarden er òg der fint haldne, og er hjartepunkten og samlingsstaden for bygdi.

Lavik er no — med Høyanger — den største bygdi i Sogn, med vel 6 000 menneskje. Og prestegjeldet femner mest halve Sognefjorden, fraa Brekke utmed havet til Maaren 5-6 mil lenger inne i fjorden. Forutan dei tri sokner: Brekke, Lavik og Kyrkjebø med kvar si kyrkja, hev Kyrkjebø sokn òg tvo kapell: Bjordal og Ortnevik og tvo faste gudstenestestader: Høyanger og Vadheim, alt med berre *ein* tilsett prest, soknepresten i Lavik. Med velviljug godkjenning av Kyrkjedepartementet hev me halde ein av stiftskapellanane, no pastor G. Kallhovd, i stendig verksemd som hjelpeprest i Lavik, med fast bustad i Høyanger. Og baade soknepresten og hjelpepresten gjer her eit sers godt arbeid, til signing for folket og

kyrkjelyden. Folket samlast gjerne og mangment paa alle desse preikestadene, og her er *mykje* av sterkt og rikt kristenliv. Det var gripande aa samlast med den store og fine barneflokken i Høyanger, umlag 500 born og vaksne. Det vert no gjort eit energisk arbeid for aa faa hjelpeprest tilsett og kyrkja bygd i Høyanger.

Solund er prestegjeldet med dei stormherja holmar og skjer ytst i havet. Me hadde laglegt ver, so me kom utan vanske framum „Knappen" ut til Straumen, Husøy kyrkja paa Yttre Solund. Og folket møtte godt fram, baade her og i Hersvik og i Hardbakke, Indre Solund. Trass i lange og harde sjøvegar samlast folket tidt og gjerne i kyrkjone. Og ljoset og livet i Guds ord gjev deim mod og kraft til sin livsstrid.

Jølster er ei sers god kyrkjebygd, med stor kyrkjesøknad i baae kyrkjone, Aalhus og Helgheim, og med eit tal paa nattverdgjester som er større en folketalet. Men noko „religiøs uro" er det jamvel her. Det hev difor mykje aa segja, at ein no ved presteskiftet her gjer det rette valet av ny sokneprest i Jølster.

Nordfjordbygdene Hornindal og Stryn er òg gode kyrkjebygder, daa Stryn med meir rikt og manggreint kristenliv og arbeid. Folket samlast òg her mangment i kyrkjone. I den vesle Loen-sokni var kyrkja fullsett, og her høyrdest ein sjeldan fager og rik kyrkjesong. Paa kyrkjegarden saag eg den store fellesgravi yver deim som vart rivne burt ved den fyrste Loen-ulukka i 1905. Dette var den 9. mai. Den 13. september 1936 hende den andre — og større — Loen-ulukka. Og den 22. oktober, etter kyrkjevigsla i Heggjebygdi, samlast eg atter med kyrkjelyden, i fullsett kyrkja, til minnegudstenesta for dei 74 Loen-sokningar som vart rivne burt ved den nye ulukka. Elles tykkjest kristenlivet vera paa *uppveg* baade i Stryn og i Hornindal. I Stryn vitja eg òg Landbruksskulen paa Mindresunde og Husmorskulen paa Visnes, og talte baae stader til kjekke og vakne unge elevar.

For visitas dette aaret stod enno att 5 prestegjeld paa Sunnmøre: Volda, Hjørundfjord, Ørskog, Haram og Skodje. Av desse fekk eg ifjor haust berre vitja Skodje. Her er, som i alle soknekall paa Sunnmøre, eit rikt og verksamt kristenliv. Og folket samlast her òg um kyrkja og um sokneprestens gjerning. Men dei mange ymse interessor og organisasjonar og fyremaal gjer stundom samkjensla og samarbeidet noko vanskeleg. Elles er det her, som ellest paa Sunnmøre, noko rikt og friskt yver kyrkje- og kristenlivet.

Naar det ikkje vart tid til fleire visitasar paa hausten, var det av di tidi vart uppteki av det nordiske bispemøtet paa Langesø ved Odense, av det norske bispemøtet i Oslo og av reisor til kyrkjevigslor i Hamburg, i Heggjebygdi, Hornindal og i Hundvin i Lindaas. Korkje det nordiske bispemøtet eller vigslingi av sjømannsmisjonskyrkja i Hamburg var „offisielle", — paa vegner av Kyrkjedepartementet og paa offentleg reisekostnad. Men alle dei norske bispane møtte paa bispemøtet i Danmark, og møtet hadde sitt store verd, baade kyrkjeleg-representativt og i kristeleg-aandeleg leid. Likeins hadde kyrkjevigsla i Hamburg som var tilskipa og kosta av Sjømannsmisjonen, stort kyrkjeleg-nasjonalt verd. Som Sjømannsmisjonens biskop vil eg gjerne nemna, at eg ved denne reisa til

sjømannsmisjons-stasjonane i Hamburg og i Rotterdam fekk eit sterkt inntrykk av den hjelp og studnad og signing som Sjømannsmisjonen gjev vaare sjømenn og vaare landsmenn i framande land. I dei norske sjømannskyrkjone vert dei fagna og hygde for, som i en god norsk heim.

Gud signe daa vaart folk heime og ute, og gjeve Gud oss naade til aa fremja Guds æra og Guds rike med alt vaart arbeid i heimane, i skulen og i kyrkja.

Kyrkjeleg aarsstatistikk for *Bjørgvin bispedøme 1936:*

Gudstenestor		7 695
Messefall		161
Møte ved presten		11 052
Lekmenn preika ved vanlege gudstenestor		265
Sjuke- og husvitjingar, soknebod		23 463
Vitjingar i sjukehus, gamleheim og fengsel		2 326
Skulevitjingar		1 116
Kor ofte brukt fri tekst		71
Fødde		7 788
Utanum ekteskap		211
Døypte		6 680
Konfirmera		8 757
Upplærde, men ikkje konfirmera		34
Konfirmantar til altars		5 686
Ekteskap ved kyrkjeleg vigsla		2 816
Ekteskap ved borgarleg vigsla		323
Nattverdgjester i kyrkja	75 370	
Nattverdgjester ved møte	1 793	
Nattverdgjester ved soknebod	4 194	
Nattverdgjester ved godkjende lekmenn	1	
Nattverdgjester ialt		81 358
Jordfesta		4 376
Innmelde i kyrkja		50
Utmelde or kyrkja		206

Innkome ved offer og kollekt i kyrkja kr. 167 632,66.

17. februar 1937. *Andreas Fleischer.*

VI. NIDAROS BISPEDØMME 1936.

Bispedømmets geistlighet. Det var i 1936 ingen dødsfall blandt prestene.

Avskjed i naade blev meddelt 2 prester: tredjeprest i Kristiansund, Johan Iversen, meddeltes avskjed efter aa være ansatt som sjømannsprest i Gulfhavnene. — Avskjed i henhold til aldersgrenseloven blev meddelt domprost og sogneprest ved Nidaros domkirke, Rasmus Haugsøen, f. 1867 i Masfjord, student 1888, cand. theol. 1895. Efter lærervirksomhet ved skoler i Bergen og et aars arbeide som sekretær i Bergens Ynglingeforening, blev han i 1899 ansatt som prest ved jernbaneanlegget Voss—Taugevann, i 1903

utnevnt til sogneprest i Gulen og i 1907 til stiftskapellan — „ungdomsprest" — i Bjørgvin bispedømme. I 1928 blev han utnevnt til domprost og sogneprest ved Nidaros domkirke. Han fratrer sine embeder 1. juli 1937.

Befordret til nytt embede utenfor bispedømmet blev 4 prester: stiftskapellan Einar Kindingstad, som, uten aa ha tiltraadt sitt embede her, atter blev utnevnt til sitt tidligere embede som sogneprest i Lunde; sogneprest i Verdal og prost i Sør-Innherad prosti Ingebrigt Hole, utnevnt til sogneprest i Østre Toten; sogneprest i Inderøy Aksel Sesbø, utnevnt til kallskapellan i Tinn; og sogneprest i Hitra Ole Rambech Bugge, utnevnt til sogneprest i Kolbu.

Befordret til nytt embede innenfor bispedømmet blev 8 prester: sogneprest i Aure Ole Flovik, utnevnt til sogneprest i Opdal; sogneprest i Aukra og prost i Ytre Romsdal prosti Nils Trædal, utnevnt til sogneprest i Støren; hjelpeprest ved Nidaros domkirke Thormod Rostad, utnevnt til sogneprest i Malvik; sogneprest i Rindal Olav Frid, utnevnt til sogneprest i Stadsbygd; sogneprest i Edøy Jørgen Annæus Rangnes, utnevnt til sogneprest i Grytten; sogneprest i Eid Ole Martin Trømborg, utnevnt til sogneprest i Børsa; sogneprest i Leka Jørgen Overaa, utnevnt til sogneprest i Aure; og stiftskapellan Ole Fossum, utnevnt til sogneprest i Rindal.

Utnevnt til embede i bispedømmet uten før aa inneha saadant blev 4: ordinert prest Alfred Ingvard Skogsholm, utnevnt til residerende kapellan i Verdal; fhv. hjelpeprest ved Johanneskirken i Bergen Henrik Mohn Dahl Hauge, ansatt som hjelpeprest ved Nidaros domkirke og sykehusprest; cand. theol. Mauritz Løge, utnevnt til stiftskapellan; og residerende kapellan i Solum Haakon Gulleik Seim, utnevnt til tredjeprest i Kristiansund.

Prostebestalling blev i aarets løp meddelt: sogneprest i Vestnes Alf Nordahl Nielsen som prost i Indre Romsdal prosti; sogneprest i Aafjord Johannes Bye som prost i Nord-Fosen prosti; sogneprest i Melhus John Aune som prost i Gauldal prosti; og sogneprest i Meldal Peder Berge som prost i Orkdal prosti.

Det var saaledes i aarets løp en avgang paa 6 og en tilgang paa 4 prester. Der er i bispedømmet, de 3 mere personlige hjelpepreststillinger i Strinda, Namsos og ved Døvemenigheten i Trondheim medregnet, ialt 101 prestestillinger. Av disse var ved aarets begynnelse 8 ubesatt, og ved aarets utgang var antallet steget til 10, nemlig: domprost- og sogneprestembedet ved Nidaros domkirke, Eid, Aukra, og Edøy sognekall, Hitra, Verdal, og Inderøy sogneprestembeder, Leka sognekall, hjelpepreststillingen i Grong og Lierne og 1 stiftskapellani. Hjelpepreststillingen i Grong og Lierne har dog ogsaa i 1936 den lengste del av aaret været betjent av ordinert prest A. Sandvei. Edøy sognekall er ikke opslaatt ledig paa grunn av de vanskelige økonomiske forhold. Ordinert prest O. A. Knarlag er midlertidig konstituert som sogneprest.

Forøvrig har foruten stiftskapellanene følgende ordinerte prester været anvendt til aa betjene ledige embeder og som vikarer for prester under de usedvanlig mange, tildels alvorlige, sykdomsforfall i 1936: P. G. Furberg, W. Haaje, J. A. Bakke, J. Hatlebrekke, S. Finsaas, A. Bull-Hanssen, L. Brevik, B. Pollan, W. Færøvik, A. Hernes og S. Digernes. Den siste som privat vikar under vedkommende prests studiereise.

Geistlighetens arbeide. Biskopen: Efter et kort sykehusophold like over nyaar overtok jeg straks igjen mitt embede og har siden helt ut kunnet utføre mitt arbeide.

Der blev avholdt 2 *presteordinasjoner,* begge i Domkirken: 8. juli ordinertes cand. theol. Yngvar Støren Castberg, som efter et par aars tjeneste som uordinert teologisk assistent i den Norske Sjømannsmisjon blev tillatt ordinert til hjelpeprest i Havre; og 19. august cand. theol. Mauritz Løge, som efter tidligere lærervirksomhet var blitt utnevnt til stiftskapellan i Nidaros bispedømme.

3 *kirkeinnvielser* fant sted: 26. august innviddes Kopperaa kapell i Meraaker sogn av Øvre Stjørdal prestegjeld i henhold til kgl. res. av 29. mai s. a. Kapellet er bygget for Meraker Smelteverk A/S's regning efter tegning av arkitekt Tønseth. Utstyret er delvis bekostet ved innsamling blandt befolkningen, som setter overordentlig stor pris paa Smelteverkets storslagne gave. Ved innvielsen deltok ogsaa den svenske kontraktsprost Bohman fra Hammerdal i Hernösand stift. — 19. oktober innviddes Flora kapell i Selbu sogn i Selbu prestegjeld, tillatt opført ved kgl. res. av 24. mai 1935. Kapellet er reist vesentlig ved frivillige bidrag fra distriktet, efter tegning av arkitekt Kjeldstad. — Dessuten innviddes 10. september til gudstjenestlig bruk i henhold til Kirkedepartementets tillatelse Torstad skolekapell i Nærøy. Innvielsen blev foretatt av prosten i Ytre Namdal, da biskopen var fraværende paa reise i utlandet. Kapellet er innredet og utstyrt efter plan av arkitekt Sørvik, vesentlig ved frivillige bidrag.

Visitaser. I aaret blev ialt avholdt 14 visitaser, nemlig i: Vaar Frue menighet i Trondheim, Aukra, Bud, Surnadal, Orkdal, Melhus, Byneset, Øvre Stjørdal, Nedre Stjørdal. Levanger, Steinkjer, Grong, Overhalla og Nærøy prestegjeld.

Som vanlig blev det under visitasene holdt gudstjeneste i samtlige kirker og kapeller, ialt 55 gudstjenester. Ved 46 av disse blev samtalt med konfirmanter og (eller) skolebarn. Ialt deltok 4 469 barn og unge. I de fleste tilfeller innledet menighetens prest eller en lærer, hvorefter biskopen fortsatte og avsluttet samtalen. Barn og ungdom gjorde det samme inntrykk som tidligere, saa jeg gjennemgaaende hadde glede av samtalen med dem. Det blev avholdt 16 menighetsmøter, idet jeg som en undtagelse holdt 3 møter i det store Grong prestegjeld med de 5 sogn. Det blev holdt ialt 10 lærermøter; et par steder lot det sig ikke gjøre aa faa saadant møte, da saa godt som alle lærere og lærerinner var bortreist i ferien. Fremmøtet til lærermøtene var særdeles godt; som regel møter samtlige. Ialt deltok 206. Utenbys blev dessuten foretatt 3 skolebesøk, og i Trondheim besøkte jeg 20 klasser paa Singsaker folkeskole for aa paahøre kristendomsundervisningen i forbindelse med visitasen i Vaar Frue menighet. Tilslutningen til visitasene var som vanlig meget god, som regel fylte, tildels overfylte kirker. Om visitasene henvises forøvrig til vedlagte utskrifter av visitasprotokollene.

Her i Trondheim kunde jeg gjenopta deltagelsen i det frivillige kristelige arbeide, hvor det svært ofte blir rettet anmodning til biskopen om aa delta. Likeledes har jeg stadig, naar jeg har været i byen, deltatt i prestelagets møter og i andre større prestemøter, dessuten i prostiprestemøte for

Nord-Innherad prosti. I juni maaned møtte jeg som representant for den Norske Kirke, opnevnt av Kirkedepartementet, ved 400-aars-jubileet for reformasjonen i Geneve 12.-14. juni. 18. juli deltok jeg paa innbydelse ved aapningen av jubileumsutstillingen i Levanger. 5. og 6. august ledet jeg bispedømmeraadsmøtet. Søndag 9. august forrettet jeg ved et 600-aars kirkejubileum paa Vaagøy i Ytre Fræna. Efter 5 dagers ferieophold i Sigtuna deltok jeg i det 6. nordiske bispemøte paa Langesø paa Fyn i Danmark 16.-21. september, og umiddelbart derefter i bispemøtet i Oslo 24. september til 7. oktober. Aaret har saaledes vært et temmelig beveget og anstrengende, men ogsaa interessant arbeidsaar.

Prostene. Ogsaa i 1936 gav Departementet tillatelse til at prostene deltok i en rekke visitaser mot aa faa sine reiseutgifter dekket. For dette er jeg meget takknemlig, da arbeidet derved i høi grad lettes, og prostene er ikke mindre tilfreds med det, da de ellers ikke lærer sitt prosti aa kjenne. Og endelig setter ogsaa prestene pris paa aa faa sine proster paa besøk. At prostene kommer omkring i prostiet er av stor betydning for aa opnaa et samarbeide innen prostiet mellem prester og menighetsraad, noget som man nu sterkt føler trang til.

Prestene. Om prestenes arbeide kan jeg henvise til mine tidligere aarsberetninger, spesielt til beretningen for 1935. Vekkelsesbevegelsene var kanskje noget svakere, men blusset op henimot aarets slutning. Et par steder har det saaledes været større vekkelser.

Kirkesøkningen synes aa være stort sett uforandret. En del steder blev det dog under visitasen oplyst at den var øket. For ungdommens vedkommende synes det dog paa en rekke steder, særlig da hvor det har gaatt vekkelser, aa være øket søkning til kirkene.

Nattverdgjestenes antall steg fra 41 420 i 1935 til 41 632. Stigningen er altsaa ikke saa stor som ifjor, men fortsetter dog. Antall nattverdgjester utenfor kirken var temmelig nøiaktig det samme som aaret før. Heller ikke i 1936 er det fremkommet anmodning om aa faa en legmann beskikket som nattverdforvalter. Den «frie nattverd» synes aa forekomme i mindre utstrekning enn før og har i det hele liten betydning.

Statistikken over det kirkelige arbeide viser følgende tall for bispedømmet for de siste tre aar.

	1936.	1935.	1934.
Gudstjenester	6 328	6 415	6 394
Religiøse og kirkelige møter ved presten	9 388	8 924	7 773
Sykebesøk m. v.	12 418	11 288	10 702
Anstaltbesøk	1 892	2 188	2 308
Skolebesøk	392	451	521

Det er en liten nedgang i gudstjenestenes antall, men den mere enn opveies ved stigningen i tallet av religiøse møter. Antallet av messefall for hele bispedømmet gikk ned fra 194 til 175, som er et langt mindre tall enn tallet paa de ekstraordinære gudstjenester prestene har holdt. Tallet paa sykebesøk er steget med ca. 10 %, mens anstaltbesøkene og skolebesøkene er gaatt noget ned.

De offentlige bidrag til prestenes arbeide har i 1936 været:

Reisebidraget til enkelte prester i vidstrakte og vanskelige distrikter til rikere betjening i menighetene med Guds ord og nattverd var som før bevilget med kr. 800 og uforandret fordelt mellem 11 prester og i sin helhet opbrukt. Tildels har de dog opreist adskillig større beløp.

Til geistlig betjening i fiskevær var bevilget kr. 700. Det blev fordelt mellem 11 prestegjeld. Herav blev kr. 71,20 ikke brukt, vesentlig fordi fisket i enkelte prestegjeld slo feil, saa ingen „fiskeralmue" var samlet.

Til geistlig betjening av militære øvelsesplasser blev bare bevilget kr. 300. Tilovers fra aar langt tilbake da bevilgningen var meget større, hadde man dog et mindre beløp saaledes at det ialt kunde anvendes kr. 345,60. Det er nu bare tilbake ca. kr. 30 av tidligere bevilgninger, saa det vilde være meget ønskelig om bevilgningen kunde økes og betjeningen gjøres mere effektiv. Kr. 300 aarlig er ganske utilstrekkelig.

Regnskap for ovennevnte tre bevilgninger er innsendt til Departementet 6. november 1936 og godkjent.

Menighetsraadene. Høsten 1936 avholdtes nytt valg paa menighetsraad. Man klaget ved forrige valg over at de nye valgregler vilde svekke deltagelsen, og krevde forandringer paa flere punkter. Disse krav blev for en stor del imøtekommet ved Kirkedepartementets nye bestemmelser av februar 1936. De forventninger som blev næret av dem som krevet forandringer i reglene av 1933 ser ikke ut til aa være opfylt her i bispedømmet. Mens den optelling jeg foretok ved innsendelsen av aarsberetningen for 1933, viste en *opgang* paa 445 stemmer, viser optellingen paa de 140 innkomne opgaver fra 173 menighetsraad hittil en *nedgang* paa henimot 100. Det er meget beklagelig, at opslutningen om menighetsraadsvalgene ikke er bedre. Det er dog en god trøst at resultatet av valget gjennemgaaende er meget godt. Det var meget aa ønske, at menighetsraadene i de fleste menigheter kunde bli mere virksomme enn de i almindelighet er. En betingelse for at saa kan skje, er sikkert at menighetsraadene holder regelmessige møter. Meget betydningsfullt er det ogsaa at menighetsraadene i de forskjellige menigheter og prestegjeld samles til fellesmøter. Saadanne blir efterhvert hyppigere og er i 1936 avholdt i en rekke prostier, og efterhvert begynner man nu aa danne prostiorganisasjoner med prostiraad. Dette er en nødvendig forutsetning for at man ad frivillighetens vei skal faa ansatt reiseprester, til arbeide særlig blandt ungdommen i prostiene.

Bispedømmeraadet har i 1936 hatt et samlet møte i dagene 5.-6. august. En gjenpart av den efter møtet utsendte skrivelse til menighetsraadene vedlegges. Som det vil sees har det hittil ikke lykkes aa faa saa stor økonomisk støtte fra menighetene at bispedømmeraadet har kunnet sette igang nogen større virksomhet. Vi haaper dog at det kommende bispedømmemøte, som er bestemt til avholdelse 15.-18. april 1937, vil bringe en sterkere økonomisk opslutning om bispedømmeraadet og sette det i stand til aa utføre mere arbeide. Jeg tror dog at bispedømmeraadet gjennem sine henvendelser til menighetsraadene og til offentligheten har øvet en ikke saa ganske liten innflytelse.

Valg paa nytt bispedømmeraad fant sted i oktober maaned. Resultatet

var at det tidligere raad gjenvalgtes med sterkt øket stemmetall, kun byttet de to varamenn for de lege medlemmer plass. Raadet bestaar saaledes av følgende valgte medlemmer: sogneprest dr. theol. Skrondal, Orkdal, som geistlighetens representant, med prost Castberg, Strinda, som varamann, ungdomsskolebestyrer Nordset, Verdal, bonde og emissær Tore O. Reiten, Halsa, og kretssekretær Sæter, Trondheim, med kjøpmann Dahl, Namsos, og ordfører Tøndel, Hemne, som varamenn, samt biskopen som selvskrevet medlem; den siste gjenvalgt som formann for 1937 med skolebestyrer Nordset som varaformann.

Salmebokbytte. Landstads reviderte salmebok blev i 1936 innført i 8 sogn: Hustad, Grip, Brattvær, Hopen, Gjemnes, Aasskard, Sandstad og Bjugn. Stillingen er saaledes: av de 175 sogn og menigheter (døvemenigheten og hospitalsmenigheten medregnet) har nu 132 Landstads reviderte, 23 Landstads oprinnelige og 20 Nynorsk salmebok.

Nynorsk liturgi er i 1936 blitt hovedliturgi for Kolvereid sogn og er dermed innført som saadan i 24 sogn. I enkelte sogn holdes dessuten et mere eller mindre bestemt antall gudstjenester aarlig med nynorsk liturgi.

Det frivillige kristelige arbeide. Ved offer og kollekt til det kristelige arbeide innkom i 1936 tilsammen kr. 84 928,07, en gledelig stigning fra 1935 da tallet var 81 256,44. Dessuten har menighetsraadene i en rekke prestegjeld innsamlet midler paa annen maate til menighetens syke og fattige eller til spesielle formaal vedrørende kirkene. Dessuten er det jo gjennem de frivillige kristelige organisasjoner innsamlet meget betydelige beløp, uten at summen ennu kan fastslaaes. De aller fleste av dem har meldt om økede inntekter i 1936, særlig gjelder dette det Norske Misjonsselskap, Trøndelag krets.

Jeg har som vanlig rettet henvendelser til kretsstyrene for de betydeligste kristelige organisasjoner: Norsk Søndagsskoleforbund, Norges Kristelige Ungdomsforbund, det Norske Lutherske Indremisjonsselskap, Vestlandske Indremisjonsselskap, Norges Finnemisjonsselskap, den Indre Sjømannsmisjon, den Norske Sjømannsmisjon, den Norske Israelsmisjon, det Norske Misjonsselskap, Kinamisjonsforbundet, og Santalmisjonen. De har alle velvillig gitt sine meddelelser. Som et hele betraktet kan man si at den frivillige kristelige virksomhet har hatt et godt arbeidsaar. Inntektene har, som ovenfor nevnt, enten holdt sig eller steget, flere har kunnet utvide sin virksomhet noget. Det synes fremdeles aa være mottagelighet for Guds ord. Enkelte steder har det været større vekkelser, men ellers har man jevnt over oplevet at enkelte personer, gamle og unge, blev vakt til omvendelse og begynte et liv med Gud. Forholdet mellem organisasjonene innbyrdes, saavel som mellem organisasjonene og prestene, er stort sett meget godt.

Kirkesangforbundet har fortsatt sitt arbeide og hadde i 1936 en kirkesangfest her i byen med meget god tilslutning. Over 500 sangere deltok.

Kirkene. Som før meddelt blev i 1936 innvidd 2 nye kapeller og 1 skolekapell. Antallet av kirkehus i bispedømmet er dermed steget til 223. Saavidt mig bekjent er ingen ny kirke for øieblikket under opførelse. Derimot fremkommer det stadig forslag til restaurering eller utsmykning av eldre kirker, og det er ganske merkelig aa se hvilken tilslutning de faar.

KIRKELIG STATISTIKK FOR

Prestegjeld eller menighet Prosti	Fødte		Døpte	Konfirmanter	
	ialt	utenfor ekteskap		konfirmert	Ikke konfirmert
Domsognet	35	7	57	302	0
Vaar Frue kirke	32	3	35	174	0
Ilen	57	4	29	144	0
Bakklandet	27	2	39	242	0
Lademoen	47	18	55	269	0
Hospitalskirken m. v.	–	–	0	–	–
Døvemenigheten	–	–	0	20	0
E. C. Dahls Stiftelse	530	59	452	–	–
Nidaros domprosti	728	93	667	1151	0
Vestnes	71	2	72	85	0
Eid	18	1	21	27	0
Grytten	49	1	50	65	1
Nesset	61	2	53	65	0
Veøy	30	2	26	46	0
Indre Romsdal prosti	229	8	222	288	1
Bolsøy	89	4	77	74	0
Molde	54	2	36	68	0
Aukra	90	1	91	108	0
Fræna	57	2	52	57	0
Bud	68	6	63	98	0
Ytre Romsdal prosti	358	15	319	405	0
Kvernes	139	12	127	163	4
Kristiansund	190	18	195	393	2
Halsa	42	5	33	52	0
Aure	63	1	64	107	0
Edøy	57	4	55	87	0
Ytre Nordmøre prosti	491	40	474	802	6
Øre	34	2	35	55	0
Tingvoll	79	3	69	81	0
Øksendal	13	0	14	10	0
Sunndal	15	2	16	35	0
Stangvik	42	0	41	63	0
Surnadal	44	2	39	65	0
Rindal	29	1	30	61	0
Indre Nordmøre prosti	256	10	244	370	0
Hemne	85	9	84	105	0
Hitra	78	4	66	107	0
Frøya	134	13	117	135	0
Ørland	103	8	87	88	0
Sør-Fosen prosti	400	34	354	435	0
Stadsbygd	73	7	72	124	0
Bjugn	101	14	94	106	0
Aafjord	68	5	60	105	0
Bjørnør	78	4	65	103	2
Nord-Fosen prosti	320	30	291	438	2

NIDAROS BISPEDØMME FOR 1936.

Ekteskap		Nattverdgjester		Jordfestede	Innmeldt i kirken	Utmeldt av kirken	Innkommet ved offer eller kollekt	Antall menighets-lemmer ved folketellingen 1930
kirkelig	borgerlig	ialt	utenfor kirken					
203	14	1731	98	165	0	14	2486,85	11265
106	13	1384	157	111	5	8	ca. 4700,00	10251
46	7	308	30	54	1	4	1143,49	7012
116	11	983	46	101	1	9	2833,13	12717
93	19	1149	70	119	6	10	1532,17	13502
1	–	1131	29	16	0	0	0,00	(efter folketellingen 1/11 1932)
1	–	280	4	1	0	0	177,01	
–	–	–	–	–	–	–	0,00	–
								1930
566	64	6966	434	567	13	45	12872.65	52842
26	0	789	133	47	0	0	2795,01	4022
10	0	234	44	18	0	0	2295,73	1457
26	1	545	10	36	0	0	1699,58	3728
25	1	413	18	27	0	0	914,89	3163
10	0	207	10	33	0	0	732,37	2188
97	2	2188	215	161	0	0	8437,58	14558
32	1	1025	64	44	1	1	2502,86	5044
64	1	488	28	31	2	3	2971,37	3132
39	0	832	65	39	0	1	1025,33	4665
16	3	95	5	43	0	0	351,27	3032
18	2	487	70	39	0	0	1374,50	3573
169	7	2927	232	196	3	5	8225,33	19446
39	0	714	57	103	0	1	1540,53	8675
134	5	3297	133	176	1	7	5187,21	15777
19	2	650	80	30	0	0	788,55	2892
17	0	680	19	46	0	0	987,27	4622
16	0	477	31	31	0	0	840,29	3933
225	7	5818	320	386	1	8	9343,85	35899
16	0	743	105	34	0	0	1214,27	2493
39	0	949	113	43	0	0	2440,40	4221
7	0	81	6	20	0	0	220,24	925
5	0	197	3	14	0	0	690,08	1759
12	0	165	0	33	0	3	480,00	3047
13	0	523	8	34	0	3	538,29	3088
9	0	634	45	32	0	1	569,69	2457
101	0	3292	280	210	0	7	6152,97	17990
19	0	524	36	77	0	1	1022,89	5102
23	1	582	42	44	0	0	599,37	5267
20	0	700	67	80	1	18	457 02	6989
30	1	551	84	52	0	4	858,62	4706
92	2	2357	229	253	1	23	2937,90	22064
28	0	897	74	57	0	1	2933,78	5935
19	2	287	11	56	1	7	603,25	4823
25	1	545	15	46	4	11	1479,69	4329
8	0	395	16	64	2	11	547,57	4991
80	3	2124	116	223	7	30	5564,29	20078

KIRKELIG STATISTIKK FOR

Prestegjeld eller menighet Prosti	Fødte		Døpte	Konfirmanter	
	ialt	utenfor ekteskap		konfirmert	ikke konfirmert
Børsa	41	4	44	49	0
Orkdal	138	11	142	155	0
Meldal	73	7	79	110	0
Rennebu	37	2	26	47	0
Opdal	76	8	65	75	0
Orkdal prosti	365	32	356	436	0
Røros	72	8	65	132	0
Holtaalen	76	6	72	108	0
Støren	95	7	91	153	0
Melhus	89	11	94	149	0
Gauldal prosti	332	32	322	542	0
Byneset	47	2	45	47	0
Strinda	184	15	156	275	0
Malvik	61	6	64	59	0
Klæbu	27	4	25	52	0
Selbu	65	7	69	105	0
Strinda prosti	384	34	359	538	0
Øvre Stjørdal	79	5	85	102	0
Nedre Stjørdal	126	14	116	144	0
Frosta	79	6	75	81	0
Leksvik	43	5	44	59	0
Stjørdal prosti	327	30	320	386	0
Skogn	54	5	53	72	0
Levanger	96	5	56	116	0
Verdal	79	5	88	182	1
Ytterøy	45	2	53	71	0
Sør-Innherad prosti	274	17	250	441	1
Inderøy	69	1	69	100	0
Sparbu	82	3	82	105	0
Steinkjer	56	3	54	112	0
Beitstad	76	6	97	122	0
Stod	38	0	40	47	0
Nord-Innherad prosti	321	13	342	486	0
Snaasa	49	0	50	48	0
Lierne	27	0	32	36	0
Grong	104	12	103	147	0
Overhalla	41	2	51	57	0
Namsos	170	10	83	138	0
Indre Namdal prosti	391	24	319	426	0
Flatanger	23	2	30	44	1
Fosnes	34	1	31	66	0
Kolvereid	51	2	49	61	0
Nærøy	28	2	33	44	0
Vikna	64	6	67	64	1
Leka	36	4	24	39	0
Ytre Namdal prosti	236	17	234	318	2
Nidaros bispedømme	5412	429	5073	7462	12

NIDAROS BISPEDØMME FOR 1936.

Ekteskap		Nattverdgjester		Jordfestede	Innmeldt i kirken	Utmeldt av kirken	Innkommet ved offer eller kollekt	Antall menighets-lemmer ved folketellingen 1930
kirkelig	borgerlig	ialt	utenfor kirken					
14	0	294	33	38	0	2	989,92	3224
65	0	479	73	87	0	0	594,36	7264
31	1	716	103	52	0	1	1291,85	5013
11	0	498	37	25	0	0	572,77	2398
34	0	531	12	49	0	2	1036,21	4224
155	1	2518	258	251	0	5	4485,11	22123
38	0	372	4	49	0	1	680,00	5025
29	0	734	38	51	1	0	960,85	5052
40	0	589	25	92	0	0	935,06	7151
31	0	600	55	65	2	9	1746,47	7019
138	0	2295	122	257	3	10	4322,38	24247
11	1	156	47	21	0	0	707,89	2570
73	17	494	46	122	0	11	1682,64	17185
25	1	384	5	37	0	0	1277,41	3460
10	1	107	2	25	0	4	496,02	2497
24	0	472	22	64	0	3	728,13	5146
143	20	1613	122	269	0	18	4892,09	30858
52	0	365	31	60	0	5	912,47	5302
55	0	713	91	74	0	0	1114,33	7109
32	0	304	44	35	0	21	1034,49	4695
15	0	1040	154	29	0	0	714,04	2886
154	0	2422	320	198	0	26	3775,33	19992
25	1	293	30	31	0	0	805,12	3629
26	0	501	24	51	1	2	1347,27	4323
36	0	539	10	65	1	8	701,09	7108
14	0	262	20	29	0	1	247,55	3343
101	1	1595	84	176	2	11	3101,03	18403
24	1	527	103	59	0	3	731,85	4456
33	1	398	49	43	0	1	808,48	4514
29	0	473	17	56	3	2	1431,29	4679
26	0	320	55	61	0	0	488,11	5068
16	0	146	4	35	0	0	265,00	2388
128	2	1864	228	254	3	6	3724,73	21105
11	0	100	9	41	0	0	110,00	2743
16	0	475	7	21	0	0	462,69	1793
39	1	381	10	56	0	1	850,56	5814
13	0	164	14	34	0	0	419,18	3128
65	3	852	22	84	0	4	2304,64	6514
144	4	1972	62	236	0	5	4147,07	19992
2	0	200	8	20	0	1	435,50	1881
6	0	216	10	32	1	0	294,65	2658
29	0	629	95	43	0	0	1071,32	3201
14	0	209	20	22	1	1	497,31	2163
25	3	215	11	40	0	10	426,28	3503
8	0	212	22	19	0	0	220,70	2059
84	3	1681	166	176	2	12	2945,76	15465
2377	116	41632	3188	3813	35	211	84928,07	355062

Her i Trondheim er man ennu ikke kommet lenger med flytningen av Bakke kirke; den har dog nu faatt gassbelysningen ombyttet med elektrisk belysning, hvad der i høi grad var paakrevet av sundhetshensyn. Det er aa haape at dette ikke maa forhale kirkens flytning og gjenopbygning i forbedret skikkelse. I grensedistriktet mellem Strinda og Trondheim by mot syd har man nu begynt aa arbeide for opførelse av en smaakirke, et meget paakrevet tiltak som man maa ønske rask fremgang.

Kirkenes bruk. Om kirkesøkningen er talt ovenfor. Jeg skal her kun tilføie at man iallfall paa enkelte steder nu har faatt igang „kirkeruter", som man maa haape vil øke kirkesøkningen naar de blir innarbeidet. Som helhet kan vel ikke kirkesøkningen i Nidaros bispedømme sies aa være *stor* ved de almindelige søndagsgudstjenester. Derimot fylles kirkene paa de store høitider, ved konfirmasjoner og ikke sjelden ved vespergudstjenester.

Utenfor de ordinære gudstjenester er det av prestene holdt en stor del ekstragudstjenester. Dessuten har med menighetsraadets tillatelse prester utenfor vedkommende menighet og legfolk holdt gudstjenester og opbyggelsesmøter i kirkene ialt 453 ganger, en liten nedgang fra 1935, da tallet var ca. 470. Naar tallet ikke er større, henger det iallfall for Trondheim by sammen med at bevilgningene til opvarmning, rengjøring m. v. er knappe.

Legmenn holdt preken i prestens sted ved forordnede gudstjenester ialt 85 ganger. Naar tallet er saa meget mindre enn i tidligere aar, skyldes det visstnok for en ikke liten del at de teologiske kandidater som har prekt i prestens sted, før er blitt opført som legmenn. Dette blir nu ikke gjort. Biskopene er blitt enige om aa sende ut til alle prester en opfordring til aa ta sig av de ledige teologiske kandidater som opholder sig i deres prestegjeld, gi dem anledning til aa delta i preken og menighetsarbeide, saa den tunge ventetid kan lettes og nyttiggjøres for dem.

Fri tekst for prekenen ved forordnet høimesse blev benyttet 67 ganger, litt oftere enn aaret forut da tallet var 54 ganger.

Offentlig nattverdforvaltning utenfor kirkehuset er innberettet aa være avholdt av menighetenes prester 50 ganger med 889 nattverdgjester.

Dissentersamfundene. Antallet av utmeldte av den Norske Kirke var 211, mot 209 i 1935. Av innmeldelser var det 35, mot 47 i 1935. De fleste utmeldelser fant fremdeles sted i Trondheim og Strinda og i Ytre Fosen fra og med Frøya, og i Vikna og Namdal. Men det største antall utmeldte, 21, fant man dog i Frosta prestegjeld. Det er fremdeles Pinsevennene og Baptistene som driver den mest paagaaende propaganda.

Innmeldelsene i og utmeldelsene av den Norske Kirke til de forskjellige samfund stiller sig saaledes:

Inn fra	Ut til	Hvilket samfund	Inn fra	Ut til	Hvilket samfund
0	2	Frimisjonen	0	9	Den Romersk-Katolske Kirke
9	7	Metodistene	0	4	Mormonene
3	19	Baptistene	7	22	Intet bestemt samfund
12	139	Pinsevennene	2	1	Ikke opgitt
2	8	Adventistene			

Den kirkelige statistikk følger som bilag. Til denne skal forøvrig bemerkes:

Antallet av fødsler er fremdeles falt, fra 5474 i 1935 til 5412 i 1936. Antallet av barn født utenfor ekteskap er gledeligvis sunket ennu sterkere, forholdsmessig sett, fra 455 til 429.

Antallet av døpte er sunket fra 5233 til 5073. Jeg kan dog ikke tro at dette beror paa annet enn en tilfeldighet, da jeg ikke kjenner til at det er nogen tilbøielighet til aa holde barnene borte fra daap. Åt antallet av fødte er høiere enn antallet av døpte, maa nødvendigvis være saa, da fødselsregistret ogsaa omfatter de dødfødte og barn av foreldre som ikke tilhører noget ordnet religiøst samfund.

Antallet av konfirmanter er sunket noget under rekordtallet i 1935, formentlig fordi nedgangen i antallet av fødte nu begynner aa gjøre sig gjeldende for konfirmantenes vedkommende; det er dog fremdeles meget høit i forhold til antallet av fødte i samme aar. Av 7474 som deltok i konfirmantforberedelsen var det bare 12 som ikke blev konfirmert. Nogen av disse tilhørte dog ikke den Norske Kirke.

Deltagelsen i nattverden efter konfirmasjonen synes aa være noget i tilbakegang, men sikre opgaver foreligger dog ikke, da det ikke alle steder er særskilt konfirmantaltergang. Det opgitte antall konfirmantaltergjester var 5841.

Antallet av konfirmanter som søkte fritagelse fra vaksinasjonsplikten steg igjen betydelig, fra ca. 280 til ca. 400. Jeg vil atter uttale haapet om at det snart maa bli en forandring saaledes at vaksinasjonskontrollen blir skilt fra forbindelsen med konfirmasjonen. Som stillingen nu er, virker den som irritasjonsmoment mellem presten og konfirmantene og deres foreldre og mellem lægene og geistligheten.

Antallet av ekteskaper steg fra tilsammen 2369 i 1935 til 2493 i 1936. Herav var bare henholdsvis 102 og 116 borgerlig stiftet. Stigningen i antallet av ekteskaper henger formentlig sammen med den økonomiske opgang.

Antallet av jordfestede sank litt, nemlig fra 3855 i 1935 til 3813 i 1936.

25. februar 1937. *J. Støren.*

VII. HAALOGALAND BISPEDØMME 1936.

I. Prestene og deres virke.

1. *Ordinasjoner:* 12. februar den nye stiftskapellan Asbjørn Larsen, og Arthur Bøe som skulde assistere i Sortland og i fiskeværbetjening etc. 24. juli igjen en ny stiftskapellan, lektor Olaf Havdal. 11. november Hjalmar Klette som skulde være reisesekretær i det kristelige ungdomsarbeidet. Alle fire blev ordinert i Tromsø.

2. *Presteskifte.* a. Reist fra bispedømmet har i aarets løp domprost Kristian Nissen (til Lier), prost Kristen Løken (fra Alstahaug til Arendal), prost L. Holmboe, Lødingen (avskjed ved fylte 65 aar), sogneprest S. Austvoll (fra Steigen til Gjøvik), sogneprest S. Torsteinson (fra Bjarkøy til Austevoll), sogneprest D. Eckhoff (fra Karlsøy til Gloppen), sogneprest N. Øritsland (fra Kjelvik til Hetland). Ikke mindre enn 6 prester nordfra er altsaa i 1936 befordret til embeder sydpaa. Det er maksimum paa flere aar.

b. Byttet stilling innen Haalogaland har sogneprest A. Søvik, som flyttet over fjorden fra Tranøy til Ibestad, og stiftskapellanene S. Myhra og K. Varmann som overtok henholdsvis Folda og Tysfjord sognekall.

c. Sydfra kom iaar ingen prest hitop.

d. Av nye prester ellers fikk vi to stiftskapellaner: Asbjørn Larsen og O. Havdal (tidligere lektor i Tromsø), samt sogneprestene F. Krüger (til Lurøy), A. Flokkmann (til Tana) og P. Sefland (til Værøy). Den siste var før i 3 aar prest paa Svalbard, de to andre var tidligere ordinert og hadde tjenestgjort i uoffisielt arbeide i kirken.

e. Avskjed eller dødsfall forekom ikke.

f. Av assistenter har vi nu bare én. O. Lothe byttet i Loppa med Einar Steinholt. Til aa styre ledige kall blev brukt 8 ledige ordinerte prester.

3. *Opgaver og stillinger.* Nye stillinger blev ikke oprettet.

Fiskeværbetjeningen blev utført som vanlig. For offentlige midler blev det holdt 6 legmenn i Lofoten, Vesteraalen og Sør-Troms under vaarfisket. 25 prester blev ydet bidrag til reiser i fiskevær. I Henningsvær var som vanlig plasert sognepresten i Gimsøy, R. Tønder. I Reine og tilgrensende strøk var stiftskapellan Haaskoll. To prester blev sendt paa særskilte reiser i Lofoten, prost W. Krohn-Hansen og kallskapellan Sv. Husebye. Søkningen var ogsaa i 1936 stor, særlig paa enkelte steder, mest i Henningsvær. — Reisebidraget, de 8 000, blev fordelt som vanlig.

Til *feltprester* blev brukt de respektive soldaterhjemsbestyrere for de tre sydlige moer og de to stedlige sogneprester for de to i Finnmark.

Radio-tjenesten blev utvidet derved at biskopen herefter antar en mann til formiddagsandaktene hver mandag, fordelt paa de 4 nord-norske stasjoner. Foruten prester benyttet jeg flere legmenn og et par ikke-statskirke-prester samt en kvinne. Aftensangene blev det vanskeligere aa faa utsendt iaar.

Prestelig samvirke fortsatte som ifjor for saa vidt angaar tillatelsen til at en prest i 8 dager besøker naboprest og samarbeider med ham. Noe samlet prestemøte blev ikke holdt, men *prostimøtene* fikk nytt liv og blev holdt ogsaa i de to prostier som før ikke har holdt slike. Nu er det bare ett prosti hvor ikke møte av prestene blir holdt regelmessig.

Statistikken. Det blev forrige aar gitt en 5-aars-oversikt, som viste stigning over det hele. Denne vekst er fortsatt i 1936. En 10-aars-sammenligning for *nattverd-søkningen* gir et godt billede av utviklingen.

I 1926 var der 26 904 nattverdgjester og i 1936 var der 34 865. Det blir en økning paa 7 961 eller vel 29 % paa disse 10 aar. Man maa her ta i betraktning ogsaa den økede geistlige betjening, men likevel betyr stigningen adskillig.

Merkelig nok er økningen minst i det kirkelig sett mest stabile strøk i bispedømmet, nemlig Helgeland. Størst er den i Lofoten-Vesteraalen og i Finnmark. Disse strøk har nesten fordoblet antall nattverdgjester sammenlignet med for 10 aar siden.

Sammenligner vi nattverdprosenten i de enkelte prestegjeld, saa hadde

under	5 %	i 1931	:	12	prestegjeld.	I 1936	var det	10 prestegjeld.
»	4 %	i 1931	:	9	»	I 1936	» »	5 »
»	3 %	i 1931	:	2	»	I 1936	» »	0 »

Gjennemsnitts-prosenten er nu for hele bispedømmet 10,6. Høiest stod i 1931 Karasjok med 33,6 % og Kjerringøy med 31,9 %. I 1935 stod Værøy høiest med 37,4 %, Karasjok med 33,2 %. — I inneværende aar er Værøy oppe i 39,2 %, Kautokeino er paa 34,6, Karasjok 30,4.

Det har sin interesse aa sammenligne forholdene i noen av *byene* i de to aar 1932 og 1936. (Vi velger 1932, fordi vi har samme folketelling til grunn i disse to aar, sa prosenttallene bygger paa likt grunnlag.)

	Tall 1932.	I pst.	Tall 1936.	I pst.	Tallstigning.
Tromsø	1 036	10,5	1 810	18,5	774
Bodø	721	17,7	1 254	24,8	533
Narvik	351	3,7	637	6,7	286
Vadsø	457	14,8	700	19,0	243
Hammerfest	505	6,3	872	12,6	367

Som man ser, faller stigningen ikke minst paa byene. Den mest paafallende vekst i byene skjer i 1935 og fortsetter i 1936. At Narvik ennu staar tilbake i forhold til de andre byer, henger sammen med den sene utvikling som kirkesaken her hadde. Naar den Norske Kirke er saa treg med aa skaffe de opvoksende centrer kirke, saa paadrar den sig stort ansvar. For Harstads vedkommende gaar tallene inn i det hele Trondenes prestegjeld og kan ikke utskilles.

Fødselsprosenten har i de 10 aar holdt sig jevn. At antallet konfirmerte og ektevidde er steget, innebærer ogsaa et moment av økonomisk bedring. Stigningen i vigsler er stor, der var 669 par fler enn i 1926, hvilket gir en stigningsprosent av nesten 30. Folketallet er imidlertid ogsaa øket, saa nettostigningen er ikke fullt saa stor.

Inn- og utmeldelser av vaar kirke viser ikke store tall. Innmeldelsene har i de 10 aar siden 1926 steget fra 37 til vel 50 pr. aar. Utmeldelsene er øket mere. De var i 1926 162, i 1936 236. Toppen naadde man i 1934 med 366 utmeldelser. Aaret efter var det 327 og nu i 1936 er det gaatt ned til 236. Denne nedgang *kan* henge sammen med at de som lar sig gjendøpe ikke nu alltid melder sig ut av vaar kirke. Utmeldelsenes antall har paa det høieste aldri naadd 1 pro mille.

For *prestenes* arbeide legger jeg merke til at antallet gudstjenester er gaatt noe ned fra 1935 (fra 5 402 til 5 267), mens møtene som de har holdt til gjengjeld er øket ganske betraktelig (fra 5 444 til 5 986). Dette henger sammen med at vi oftere nu bruker søndagsformiddag i de vanskeligste værmaaneder til samling ute i kretsen. Messefallene er steget p. gr. a. høststormene, som i november og desember var ekstraordinære og merkelig nok helst kom paa det verste om søndagene. Gledelig er den gode stigning i sykebesøk og i skolebesøk. Antall ganger da legmenn har preket ved ordinær gudstjeneste er sunket fra 134 ifjor (hvilket var topp-punkt) til 105 i aar. Det henger nok sammen med at de frivillige organisasjoner nu i saa stor utstrekning bruker ordinerte reise-prester.

At menighetene fremdeles har det økonomisk trangt fremgaar av det samlede tall for hvad som er kommet inn ved ofringer i aarets løp, som dog viser stigning.

KIRKELIG STATISTIKK FOR

Prestegjeld	Fødte	Utenfor ekteskap	Døpte	Konfirmerte	Underviste, men ikke konfirmerte	Konfirmerte til alters	Ekteskap kirkelig	Ekteskap borgerlig
1. Bindal	47	5	44	66	0	66	19	0
2. Vik	47	9	40	49	0	46	15	0
3. Brønnøy	88	4	87	82	0	82	28	1
4. Velfjord	32	8	35	36	0	36	14	0
5. Vega	51	4	51	45	0	45	16	0
6. Tjøtta	53	8	70	71	0	71	13	0
7. Vefsn	158	25	139	173	0	172	70	1
8. Hattfjelldal	33	1	28	37	0	37	12	0
9. Hemnes	90	7	99	116	0	116	27	2
10. Mo	86	9	83	89	1	89	38	2
11. Herøy	85	17	76	91	0	91	26	0
12. Alstahaug	136	19	95	124	0	124	37	3
13. Nesna	96	17	59	74	0	73	33	1
14. Lurøy	72	6	62	61	0	61	19	0
15. Rødøy	50	4	59	59	0	25	20	1
16. Meløy	80	5	76	71	0	65	29	3
17. Gildeskaal	77	3	70	90	0	90	20	1
18. Beiarn	39	6	34	45	0	44	15	0
19. Skjerstad	23	0	28	41	0	41	13	0
20. Saltdal	61	7	65	63	0	62	21	0
21. Fauske	106	12	88	189	0	187	59	1
22. Bodø	132	9	68	113	0	113	56	1
23. Bodin	73	5	84	119	0	119	46	0
24. Kjerringøy	11	0	13	15	0	15	5	0
25. Folda	95	10	82	95	0	95	28	2
26. Steigen	77	8	61	64	0	64	21	0
27. Hamarøy	37	3	31	65	0	65	19	0
28. Tysfjord	83	24	56	79	0	79	19	0
29. Ofoten	190	18	176	213	1	213	69	2
30. Narvik	134	18	134	194	0	186	86	6
31. Lødingen	90	8	92	92	0	91	31	0
32. Vaagan	147	17	120	131	0	131	78	1
33. Gimsøy	30	6	30	38	0	38	9	0
34. Buksnes	169	15	151	166	0	166	43	0
35. Borge	94	11	78	104	3	99	35	2
36. Flakstad	96	13	60	66	0	65	23	4
37. Værøy	38	7	32	38	1	37	23	0
38. Hadsel	145	36	138	162	0	162	38	1
39. Bø	126	26	126	96	1	96	50	2
40. Øksnes	113	7	92	87	0	87	18	0
41. Sortland	79	4	67	122	0	101	43	0
42. Dverberg	97	8	86	67	0	67	28	4
43. Kvæfjord	67	3	44	45	0	35	21	2
44. Trondenes	298	32	201	225	0	225	121	9
45. Salangen	77	8	85	101	0	101	21	1
46. Ibestad	102	3	85	135	0	135	20	1
47. Bjarkøy	24	1	24	30	0	30	7	0

HAALOGALAND BISPEDØMME FOR 1936.

Nattverdgiester i kirken	Nattverdgiester utenfor kirken	Nattverdgiester ved sognebud	Nattverdgiester ved godkjente legmenn	Nattverdgiester ialt	Jordfestede	Innmeldte i kirken	Utmeldte av kirken	Offer og kollekt i kirken
117	8	4	0	129 (4,9 %)	17	0	0	118,92
116	0	16	0	132 (5,3 »)	35	0	0	98,65
306	50	16	0	372 (9,3 »)	45	0	1	766,36
78	0	8	0	86 (5,5 »)	16	0	0	118,00
206	0	11	0	217 (9,0 »)	28	0	1	306,71
192	0	32	0	224 (7,0 »)	30	1	5	236,78
534	0	37	0	571 (7,5 »)	85	2	7	732,31
131	0	14	0	145 (10,3 »)	17	0	0	89,88
347	0	19	0	366 (7,8 »)	60	0	5	630,54
379	0	9	0	388 (6,7 »)	64	2	6	707,94
171	0	18	0	189 (4,6 »)	45	0	2	124,02
363	18	45	0	426 (7,5 »)	60	1	1	706,57
537	29	18	0	584 (12,4 »)	66	0	2	776,37
194	17	27	0	238 (7,7 »)	34	1	0	409,64
102	0	4	0	106 (4,5 »)	31	1	9	308,36
110	33	10	0	153 (4,2 »)	27	1	12	282,30
140	7	14	0	161 (3,7 »)	40	0	0	183,66
124	0	8	0	132 (6,4 »)	29	1	1	83,24
252	5	11	0	268 (14,1 »)	25	0	0	400,00
270	0	11	0	281 (7,5 »)	40	0	0	547,98
779	0	29	0	808 (11,5 »)	68	1	16	778,49
1216	0	38	0	1254 (24,8 »)	48	2	4	1673,74
623	204	65	0	892 (14,5 »)	70	0	3	653,84
89	0	4	0	93 (12,6 »)	7	0	0	123,00
394	0	24	0	418 (9,5 »)	49	1	1	276,70
174	0	21	0	195 (5,8 »)	28	0	1	313,46
545	33	39	0	617 (18,8 »)	46	1	2	550,29
100	51	10	0	161 (5,3 »)	41	0	0	250,00
1988	108	86	0	2182 (21,2 »)	110	0	1	716,18
618	0	19	0	637 (6,7 »)	60	4	6	757,14
309	58	53	0	420 (8,6 »)	48	0	3	423,45
613	88	32	0	733 (10,1 »)	64	1	4	790,33
79	0	12	0	91 (5,8 »)	15	0	0	140,00
914	19	37	0	970 (15,6 »)	73	2	1	276,22
476	23	41	0	540 (11,8 »)	39	2	20	382,61
114	0	2	0	116 (3,7 »)	16	1	7	71,62
603	12	43	0	658 (39,2 »)	26	1	8	177,62
559	21	25	0	605 (6,3 »)	97	0	11	201,21
515	0	53	0	568 (11,9 »)	62	0	3	502,44
239	0	32	0	271 (6,8 »)	30	1	2	712,80
241	0	28	0	269 (6,3 »)	42	1	3	650,00
118	26	16	0	160 (3,5 »)	45	3	0	892,42
115	8	6	0	129 (4,6 »)	33	0	5	197,61
1139	301	90	0	1530 (11,5 »)	105	1	12	1206,74
343	0	36	0	379 (8,9 »)	37	0	1	382,17
315	77	39	0	431 (7,0 »)	77	0	0	297,91
223	0	16	0	239 (13,2 »)	27	2	3	290,21

KIRKELIG STATISTIKK FOR

	Fødte	Utenfor ekteskap	Døpte	Konfirmerte	Underviste, men ikke konfirmerte	Konfirmerte til alters	Ekteskap kirkelig	Ekteskap borgerlig
48. Lenvik	173	30	149	138	0	138	33	1
49. Berg	69	11	71	46	0	46	15	0
50. Tranøy	123	15	111	159	0	159	22	0
51. Maalselv	117	9	97	128	0	125	39	0
52. Tromsøysund	116	14	142	155	1	151	75	0
53. Tromsø	212	44	127	147	0	70	116	2
54. Balsfjord	143	15	85	106	0	106	36	0
55. Karlsøy	107	16	81	66	0	66	18	1
56. Lyngen	188	26	189	187	0	187	50	0
57. Skjervøy	190	23	202	204	0	204	50	0
58. Loppa	79	16	66	44	0	44	19	0
59. Talvik	75	8	79	49	0	49	19	0
60. Alta	116	6	121	92	0	31	35	1
61. Kautokeino	41	8	22	25	0	25	6	0
62. Hammerfest	210	36	181	175	0	170	71	2
63. Maasøy	68	11	52	27	0	27	19	0
64. Kjelvik	86	11	86	72	0	50	34	2
65. Kistrand	94	9	78	63	0	63	15	0
66. Lebesby	71	12	54	49	0	48	14	0
67. Karasjok	52	5	37	22	0	22	11	0
68. Vardø	107	15	94	97	0	47	47	2
69. Tana	110	32	77	99	0	95	35	1
70. Vadsø	83	11	84	76	0	76	20	0
71. Nesseby	50	16	57	31	0	31	11	0
72. Sør-Varanger	156	23	161	158	0	155	76	4
	6970	898	6107	6749	8	6423	2388	70

Der innkom i 1936 ialt kr. 30 141,36
—»— 1935 » » 29 350,25
—»— 1934 » » 27 621,00 + £ 5
—»— 1933 » » 26 402,88
—»— 1932 » » 27 478,29
—»— 1931 » » 29 314,79

Skulde man hertil legge hvad der er gitt til de frivillige organisasjoners arbeide og til frivillige kirkebygg, vilde man se et forbausende stort tall. Efter en overfladisk utregning er jeg kommet til at der til slike formaal ydes mer enn fem ganger saa meget som det der kommer inn ved alterofringer, det vil si over en halv million kroner pr. aar. Og *den del* av befolkningen som yder til slike formaal har i alle de forløpne trange aar vist at trofastheten ikke svikter, selv da naar det gaar nedover med yde-evnen.

Alt i alt viser statistikken en fast utholdenhet og en jevn vekst, ja i

HAALOGALAND BISPEDØMME FOR 1936.

Nattverdgjester i kirken	Nattverdgjester utenfor kirken	Nattverdgjester ved sognebud	Nattverdgjester ved godkjente legmenn	Nattverdgjester ialt	Jordfestede	Innmeldte i kirken	Utmeldte av kirken	Offer og kollekt i kirken
242	0	21	45	308 (3,6 %)	101	9	1	115,57
136	0	11	0	147 (5,0 »)	29	0	0	171,17
456	0	17	0	473 (7,3 »)	73	0	0	509,78
285	158	19	0	462 (7,6 »)	54	2	2	567,14
897	44	25	0	966 (12,8 »)	66	1	7	642,00
1655	0	155	0	1810 (18,5 »)	104	3	13	1222,00
196	57	11	0	264 (4,7 »)	47	0	13	233,37
117	30	3	0	150 (3,7 »)	31	0	3	165,15
1556	57	23	0	1636 (13,5 »)	92	0	0	488,44
968	155	82	0	1205 (15,4 »)	87	0	1	621,65
442	29	2	0	473 (14,5 »)	34	0	1	194,00
536	0	24	5	565 (19,5 »)	28	0	1	387,74
545	64	28	0	637 (18,6 »)	36	0	2	433.18
330	18	41	0	389 (34,6 »)	8	0	0	193,13
736	48	88	0	872 (12,6 »)	71	2	2	841,03
143	65	10	0	218 (9,1 »)	23	0	0	95.50
193	21	12	0	226 (6,0 »)	37	0	2	180,57
537	0	18	0	555 (21,8 »)	22	0	1	55,90
175	48	15	0	238 (13,6 »)	8	0	0	36,26
290	21	19	0	330 (30,4 »)	14	0	0	189,16
306	95	9	0	410 (7,9 »)	57	0	0	332,47
392	51	57	0	500 (10,0 »)	59	0	3	207,12
563	123	14	0	700 (19,0 »)	51	0	2	482,12
299	0	37	0	336 (17,3 »)	19	0	0	119,10
371	44	46	0	461 (6,1 »)	67	1	13	341,38
30476	2324	2015	50	34865	3375	52	236	30141,36

de siste aar en vesentlig øket vekst i det kristelige og kirkelige liv i menighetene.

II. *Biskopens tilsyn.*

1. *Visitaser* er holdt i 13 prestegjeld, nemlig, Kistrand, Karasjok, Kautokeino, Tranøy, Dverberg, Rødøy, Nesna, Kjerringøy, Tysfjord, Lebesby, Nesseby, Buksnes, Beiarn. — I to av disse, Kjerringøy og Tysfjord, blev efter Departementets bestemmelse den berammede visitas overtatt av prostene, fordi biskopen uventet maatte reise til Oslo til konferanse om viktig administrasjonssak.

2. *Ordinasjoner* (se foran).

3. *Utenfor visitasene* faller ledelsen av kretsmøtet for N. M. S. i Borge i juli, med tre foredrag (bibeltimer) og deltagelse i et House Party paa Lyngseidet i august med taler og preken. — 31. august - 6. september ledet jeg Anglo-Scandinavian Theological Conference paa Fritzøhus, hvor de

Sammendrag av kirkelig statistikk for Haalogaland bispedømme.

Aaret 1936 sammenlignet med de 4 foregaaende aar:

	1936	1935	1934	1933	1932
Fødte	6970	6823	6774	6800	7387
Derav født utenfor ekteskap	898	855	894	851	955
Konfirmerte	6749	6933	6363	6520	6731
Ektevidde par	2458	2295	2088	1874	1913
Nattverdgjester (ialt)	34867	34063	34505	30042	29989
Jordfestede	3375	3355	3188	3231	3332
Innmeldte i Statskirken	52	69	50	55	59
Utmeldte av Statskirken	236	327	366	322	309

Sammenligning mellem bispedømmets forskjellige hoveddeler i aaret 1936:

Landdel	Hjemmehørende folkem. 1/12 1930 tilh. Statskirken	Fødte	Derav født u. ektekap	% av alle døpte	Konfirmerte	Ekteviede par	Nattverd-gjester	% av hele folketallet	Jordfestede	Innmeldte i Statskirken	Utmeldte av Statskirken
Helgeland	59974	1204	148	12,2	1244	430	4326	7,2	660	9	51
Salten	69789	1228	131	10,7	1477	521	8519	12,2	709	10	38
Lofoten og Vesteraalen	51659	1134	150	13,2	1077	402	4981	9,6	509	12	59
Troms fylke	94744	2006	250	22,5	1872	661	10129	10,7	963	18	61
Finnmark fylke	52494	1398	219	15,6	1079	444	6910	13,1	534	3	27
Hele bispedømmet	328660	6970	898	12,8	6749	2458	34865	10,6	3375	52	236

Sammendrag av alle dagsregistre i de 5 siste aar.

Aaret	1936	1935	1934	1933	1932
Gudstjenester	5267	5402	5312	5091	4863
Messefall	260	232	241	247	212
Møter ved prestene	5986	5444	5170	4700	4090
Antall ganger legmenn prekt ved ordinære gudstjenester	105	134	107	89	97
Sykebesøk (inklusive sognebud)	6436	5705	5659	5635	5123
Anstaltbesøk	2077	1814	1884	1707	1474
Skolebesøk	304	205	280	294	256
Antall ganger brukt „fri tekst"	59	59	70	76	75

nordiske kirkers stilling til den engelske blev prinsipielt og praktisk gjennemarbeidet. Søndag 6. september var der høimesse i Tanum kirke, hvor biskopen av Southwark talte sammen med mig. — 9.-14. september holdt jeg i Göteborg efter innbydelse av stiftelsen „För Sverige och kristen tro" en rekke paa tre foredrag. Dessuten talte jeg for Göteborgs lärarekår og

preket til høimesse i domkirken. — 16.-22. september faller det nordiske bispemøte paa Langesø paa Fyn, hvor jeg holdt en reformasjonstale paa friluftsmøtet og et foredrag om skriftemaalet. — 24. september - 7. oktober norsk bispemøte i Oslo med enkelte taler ellers i byen og preken paa Universitetet. — 10.-14. oktober en serie foredrag i Stockholm og høimesse i Klara kyrka. — I Tromsø har jeg som vanlig prekt og deltatt i forskjellig menighetsarbeide. Dessuten har vi iaar holdt regelmessige bibeltimer i bispegaarden hver annen torsdag.

Et sær-innslag fikk høstens arbeide med de *radio-besvarelser* om vanskeligheter ved aa tro som jeg efter Kringkastingens opfordring paatok mig i samvirke med pastor Arne Fjellbu. Folk fikk sende inn spørsmaal (anonymt eller navngitt), og brev-massen var overveldende. I fem foredrag blev en del av disse søkt besvart i radio. Men det viste sig snart at de fleste skrev om de dypeste personlige spørsmaal og bad om private svar. Der utviklet sig saaledes en korrespondanse som tok ikke lite av vinterens tid. Deltagerne var fra hele landet. I flere tilfeller blev ogsaa lokale hjelpere engasjert i tilfeller som vanskelig lot sig helt ut behandle skriftlig.

I tiden januar - februar var jeg optatt med fullendelsen av det hverv Departementet hadde gitt mig om aa gi utkast til sams katekisme-tekster. Forslaget blev sendt Departementet i juli og trykt i oktober.

4. *Kontoret* viser 2 740 journalnumre.

5. *Bispedømmeraadet* hadde sitt aarlige møte i Tromsø 14. mai. En rekke saker er behandlet i cirkulasjon. Valg paa nytt raad blev utskrevet i juli 1936 og optellingen skjedde 30. november. De tre lege medlemmer blev gjenvalgt. Som ny geistlig representant efter domprost Nissen blev valgt den senere domprost W. Krohn-Hansen.

III. *Kirker og kirkegaarder.*

1. *Kirkevigsler.* Bare to kirker blev ferdige i 1936. Det var Godfjord bedehus-kapell, Kvæfjord, innviet 15. november, og Melbo kapell i Hadsel, innviet 18. november.

2. *Kirkehusene* og *kirkegaardene.* Der er ikke no særlig aa merke for dette aar.

3. *Egne daapslokaler.* Ut over de 12 steder som blev nevnt i forrige aars beretning, er der iaar gitt tillatelse til bruk av 3 skole- og forsamlingshus til daap; derav ett i et sogn som mangler sognekirke.

IV. *Kirkelig-sosiale forhold.*

For neste aar vil jeg samle en tre-aars-oversikt og gir bare her et generelt inntrykk.

Det ser for mig ut som om tiden 1934-35 har betydd et stille vendepunkt. Der er tydelig mere liv og alvor nu, og det har øket i 1936. De vekkelser vi har her og der er mer stille og mer varige enn de vi var vant til i en tidligere periode (til 1920-aarene). I Lofot-sesongen var det klart aa merke at der nu var en mer almen vaakenhet for Guds ord. Der er blitt mer personlig sjelesorg. Ikke stormværets art preger det som nu gaar

for sig, men surdeigens sakte virkning. Dette kommer til syne ogsaa derved at det ikke bare er de *direkte* virkninger som er kjennelige. Langt ut over deres krets som har tatt nytt og klart standpunkt for Kristus kan en observere en ny lydhørhet og respekt.

Men massen er stor og tung. Der er ingen grunn til aa tale for sterke ord om erobringen paa bred front. Men en ny frimodighet er over alle dem som arbeider, ikke minst over prestene. Der ligger en ny velsignethet over gjerningen.

22. april 1937.

Eivind Berggrav.

DEN NORSKE SJØMANNSMISJON I 1936.

VED

A. OLSEN.

I. *Hjemlandet.* Virksomheten gikk godt herhjemme. Der blev arbeidet trofast av de mange foreninger — 3 381 — og misjonen vandt stadig nye venner. I virksomhet hadde man 20 reisesekretærer. Dessuten virket fhv. generalsekretær Sv. Schartum meget i Oslo og omegn. Juleheftet kom ut i 2 oplag paa tilsammen 35 000. „Bud og Hilsen" hadde ca. 10 000 abonnenter. Det burde ha mange fler, og beklagelig er det, at dette utmerkede blad skal gaa med underskudd. Vaaren 1936 var der et arbeidermøte i Tønsberg for kretsene fra Kristiansand og østover. Aarsmøtene var godt besøkte. Inntekten i regnskapsaaret 1936-37 var kr. 691 489,07. Ved stasjonene hadde man en inntekt av kr. 177 712,00. Reisesekretær Jørgen Terjesen og sjømannsprest Syllander Brekke feiret sitt 25-aars-jubileum i misjonens tjeneste, og reisesekretær Chr. Salvesen traadte ifølge aldersgrensen tilbake efter 30 aars virke.

I de utenlandske havner blev der av hovedstyret ansatt en hel del nye arbeidere, og en del omplaseringer fant sted. Cand. theol. Finn R. Hide, assistent i Hamburg, ansattes som sjømannsprest i Constanza. Sekretær i Oslo krets av Sjømannsmisjonen pastor Leif T. Gulbrandsen ansattes som sjømannsprest i New York. Tredjeprest i Kristiansund Johan Iversen ansattes som sjømannsprest i New Orleans. Da pastor Wallevik i Rouen var syk, maatte inntil videre de franske stasjoner bestyres av pastor Thv. Eriksen, tidligere klokker ved St. Markus menighet i Bergen. Videre ansattes prestene Leif Brunvand, Kaare Helle og Alf B. Danielsen samt cand. theol. Yngvar Castberg som hjelpeprester, den siste hadde siden ifjor været knyttet til Sjømannsmisjonen som teologisk medarbeider. Brunvand og Helle skal virke i amerikanske havner, og Danielsen og Castberg i europeiske samt i hjemmearbeidet efter hovedstyrets nærmere bestemmelse. Ved utgangen av juli sluttet assistent R. A. Opsahl, North Shields, efter 23 aars virke, og assistent T. Almaas i Manchester sluttet av helbredshensyn. Den siste efterfulgtes av reisesekretær Ingv. Henriksen, tidligere ansatt i franske og spanske havner. Vaktmester M. Larsen i Havre sluttet. Kontorassistent ved London stasjon Asbjørn Slotte blev assistent i Rouen, og i hans sted ansattes Anton H. Jacobsen i London. Som assistent i Rotter-

dam blev ansatt cand. theol. Sverre Kirsebom, som siden 1935 hadde været teologisk medarbeider ved Leith stasjon. Styrmann Olav Buch blev vaktmester ved Leith stasjon, og ved Liverpool stasjon blev Olaf Raknes fra Trondheim vaktmester. Endelig blev cand. theol. Norman Salvesen, som siden 1935 hadde været assisterende prest i Liverpool, ansatt i den ledige assistentstilling i North Shields.

Blandt bortvandrede venner i 1936 nevner vi: pastor Ole Eger, flere aar formann i Hamar kretsstyre, prost Lützow Holm (Oslo), prost H. Geelmuyden (Alversund), tidligere sjømannsprest i Buenos Aires og Port Elisabeth, kaptein E. A. Edwin (Kristiansand), prostinne Marie Ulstad (Oslo), domprost Ragnvald Gjerløw, fleraarig formann i Stavanger kretsstyre, pastor Jacob Kinge (Ø. Bærum), 7 aar sjømannsprest i Antwerpen, fru Hilda Fylpaa (Kristiansand), fru Mimi Valeur (Oslo), 60-70 aars arbeider i forening, og skibsfører Aslak Larsen Lindstøl (Lillehammer).

Hovedstyret bestod av: prost John Ekeland (formann), kjøpmann Ths. Kjerland (viseformann), skibsrederne Ole Irgens og Abr. Odfjell, kommandør H. Moe, residerende kapellan N. J. Hanssen, sogneprest Bernh. Meyer, overrettssakf. Chr. Bekker, fru Aslaug Mohr og generalsekretær pastor V. Vilhelmsen.

II. *I fremmede havner.*

a) *De skotske havner (Leith, Methil, Grangemouth* og *Burntisland).* Pastor C. Hennig var leder av arbeidet med bopel i Leith og hadde som teologisk medarbeider Sverre Kirsebom. I Methil var assistent Kr. Jürgensen. I Leith var der 121 anløp av norske skib og 120 i Methil. Paa leseværelsene var 14 122 besøk.

b) *Tynehavnene (North Shields* og *Blyth).* Pastor Sverre Nilsen ledet arbeidet her, og R. A. Opsahl var assistent, inntil han fratraadte i juni. Derpaa hadde man en tid hjelp av reisesekretær Størkesen og efter ham av kontorassistent Anton Jacobsen, inntil cand. theol. Norman Salvesen kom som assistent i november. I Tyne Dock var leseværelset f. t. lukket. I Blyth, hvor H. O. Mathiassen var assistent, blev stasjonen modernisert. Der var 743 norske skibsanløp i North Shields og 279 i Blyth. Leseværelset var besøkt av 12 303.

c) *London* med *Gravesend,* senere *Stanford-le-Hope.* Virksomheten blev ledet av pastor J. Ursin. Som hjelpere virket pastor R. Rasmussen, kontorassistent Anton H. Jacobsen og frk. Olga Olsen, bestyrerinne av leseværelset. Vaktmester var E. Andreassen. M. h. t. Gravesend saa har de norske baater, særlig tankbaatene, ligget lenger unda og konsentrerer sig om Thameshavn. Hovedstyret har derfor besluttet efter innstilling av kirkekomitéen i London aa bygge leseværelse med assistentbolig i Stanford-le-Hope, en liten landsby nogen kilometer fra Thameshavn. Assistent S. Espeland, der lenge har været i Gravesend, fortsatte arbeidet paa det nye sted. I London var der stor søkning til gudstjenestene og fester, ofte var der ca. 300 til fest, og ved spesielle anledninger 4—500. Man hadde i aarets løp besøk av flere norske prester, rektor Sten Bugge og redaktør

F. Ramm. 3 kvinneforeninger arbeidet trofast. Presten hadde ogsaa meget aa gjøre med ledelsen av „Broderkretsen paa Havet" og redigerte dets maanedsblad. Der var 776 norske skibsanløp, og leseværelsene var besøkt av 33 129.

d) *Cardiff* med *Barry* og *Swansea.* Pastor Aadne Høiland ledet arbeidet her og hadde som assistent T. Tharaldsen. Assistent i Swansea var L. Levinsen. Barry Dock var f. t. lukket. Skibsfarten i disse havner øket med 20 %. Likesaa søkningen til gudstjenester og møter idet ca. 75 % av sjøfolk kom til kirke. Kvinneforeningen i Cardiff arbeidet trofast. Lokalene blev oppusset og modernisert. Sjømannsprester og assistenter i England og Skotland var samlet til møte i Cardiff. Der var i Cardiff og Swansea 629 norske skibsanløp, og leseværelsene hadde 14 341 besøk.

e) *Liverpool* med *Manchester* og *Preston.* Pastor Alf van der Hagen ledet arbeidet der og hadde som assistent cand. theol. Normann Salvesen og Olaf Raknes som vaktmester. Salvesen forflyttedes senere til North Shields. Assistent Almaas maatte forlate Manchester grunnet sykdom. I hans sted kom assistent Ingv. Henriksen. I Garston faar man laane en engelsk sjømannskirke til leilighetsvise gudstjenester. Der var i Liverpool og Manchester 497 norske skibsanløp, og leseværelsene var besøkt av 15 628.

f) *Antwerpen.* Pastor Olaf Aarvold ledet virksomheten her, som han overtok i begynnelsen av februar. I ledigheten hadde pastor Finn M. Huseby bestyrt stasjonen. Assistent var H. Hansen og kontorassistent frk. B. Flørnes. Det sies: „Vi har følt Guds mektige Helligaand være tilstede ved vaare gudstjenester og møter." I lokalene blev der foretatt adskillig oppussning. Fru Leonore Mathiesen, kirkens trofaste støtte gjennem 50 aar, døde. Der var 786 norske skibsanløp, og leseværelset var besøkt av 22 325.

g) *Rouen* med *Havre* og *Bordeaux.* Pastor Lars Wallevik var leder av arbeidet, men blev dessverre syk, saa han maatte stanse 1. april. Pastor Thv. Eriksen var da stedfortreder. Heldigvis kunde Wallevik igjen overta arbeidet sist i aaret. Assistent var A. Slotte og midlertidig vaktmester Olaus Larsen. Pastor Yngvar Castberg overtok assistentstillingen i Havre. I Bordeaux var P. Bergstad assistent. 27. juni var det 10 aar siden den nuværende sjømannskirke i Rouen blev innviet av generalsekretær Schartum. Den fikk da navnet St. Olavs-kirken. Der var i de 3 havner 688 norske skibsanløp, og leseværelsene var besøkt av 26 459.

h) *Valencia.* Her blev stasjonen midlertidig lukket i august grunnet borgerkrigen i Spania. Assistent cand. theol. Hans Steensnæs kom saa hjem.

i) *Rotterdam.* Virksomheten blev ledet av pastor Alf Salvesen. Vaktmester Jensen var midlertidig arbeider, inntil cand. theol. Sverre Kirsebom

kom i november. Sjømannskirken maa dessverre, grunnet en tunnel, som skal anlegges, flyttes, og tomten ryddiggjøres innen 1. august. Man faar leie en ny tomt, som ligger bare 180 meter fra den gamle og paa samme betingelser som nu. Rotterdams kommune ydet en erstatning paa 30 000 gylden. Der var 903 norske skibsanløp, og leseværelset var besøkt av 16 040.

j) *Hamburg.* Her blev virksomheten ledet av pastor Andr. Birkeland, assistert av cand. theol. Finn R. Hide. Da den siste blev forflyttet som sjømannsprest til Constanza, blev han erstattet av pastor Finn M. Huseby som hjelpeprest. Oscar M. Olsen var vaktmester. 17. mai blev grunnstenen nedlagt til den nye sjømannskirke, og den 29. november blev den under stor høitidelighet innviet av biskop Fleischer, assistert av hovedstyrets formann, prost Ekeland, generalsekretær Vilhelmsen og sjømannsprestene Hanssen-Bauer (fhv.), Birkeland, Salvesen, Aarvold og Huseby. Stortingspresident Hambro paa gjennemreise var ogsaa tilstede. Stasjonen utgav sitt eget maanedsblad, der i 1500 à 2000 ekspl. deltes ut til sjømenn og sendtes alle i kolonien. Der var 793 norske skibsanløp og 13 389 besøk paa leseværelset.

k) *Constanza.* Da assistent Ingard Henriksen, der hadde begynt arbeidet der (1935), blev syk, var pastor Syllander Brekke der en kortere tid, inntil pastor Finn Hide overtok i mars (1936). Man fikk i aarets løp større og mere tidsmessige lokaler. Der var 214 norske skibsanløp, og paa leseværelset var 12 618 besøkende.

l) *New York.* Pastor Leif Gundersen blev ansatt og ledet arbeidet med assistentene P. Olsen og T. Arnesen, forretningsfører A. Johansen, kontorassistentene H. Berven og A. Hagen, frk. Klara Bredvik (bestyrerinne av leseværelset) og vaktmester A. Nord som medarbeidere. Da aaret var et opgangsaar for skibsfarten, var antallet av ledige sjøfolk betydelig mindre enn tidligere. Der maatte dog ydes adskillig hjelp; 1 097 netters losji og 6 494 maaltider blev gitt trengende. Flere foreninger arbeidet, og basaren innbragte ca. 3 500 dollars netto. Der var 736 norske skibsanløp og ca. 88 000 besøk paa leseværelset.

m) *Montreal* stasjon holdes, grunnet isforholdene, kun aapen i sesongen april—november. Virksomheten blev ledet av assistent Andor Hagen fra New York, der kom dertil 23. april, og da var der allerede 4 norske skib i havnen. Aapningsfest blev holdt 30. april, og pastor Gulbrandsen, New York, var tilstede og holdt aapningstalen. De fastboende gav adskillig til leseværelsets utstyr, og man fikk eget skriveværelse. Avslutningsfest blev holdt 26. november. Der var 386 norske skibsanløp og 7 863 besøk paa leseværelset.

n) *Philadelphia.* Pastor Johs. Aardal ledet arbeidet, med Gunvald Petersen som vaktmester. Trafikken var økende. Men der var fremdeles en del arbeidsledige sjøfolk, til hvem hjelp maatte ydes. Der var 335 norske skibsanløp og 19 107 besøk paa leseværelset.

o) *Baltimore.* Denne stasjon blev inntil høsten bestyrt av assistent Erling Myhrstad. Da han blev forflyttet, overtok pastor Kaare Helle ledelsen av arbeidet. Leilighetsvis tidligere blev stasjonen besøkt av pastor Aardal (Philadelphia). Den derværende kvinneforening arbeidet trofast. Der var 335 norske skibsanløp og 12 445 besøk paa leseværelset.

p) *New Orleans.* Stasjonen blev bestyrt av assistent A. Gjertsen inntil slutningen av 1936, da ledelsen blev overtatt av pastor Johan Iversen. Sv. Brun var midlertidig vaktmester. Mobile var fremdeles lukket. Der blev utført betydelige reparasjoner ved begge stasjoner. Der var 345 norske skibsanløp og 18 834 besøk paa leseværelset.

q) *Buenos Aires.* Pastor Sverre Eika ledet virksomhetet og hadde som kirketjener I. Pedersen. Der var 134 norske skibsanløp, og leseværelset var besøkt av 23 505.

r) *Durban.* Pastor Leif Frøyland har bestyrt stasjonen. Trafikken har dog været varierende. Skibene har hatt kort liggetid, og det er ikke lett aa komme til kirke og leseværelse fra skibenes liggeplasser. Kirke og leseværelse blev oppusset. Kvinneforeningen arbeidet trofast, og basaren innbragte 70 pund. Der var 65 norske skibsanløp, mindre enn tidligere, og 7 283 besøk paa leseværelset.

s) *Shanghai.* Pastor Johan Nielsen ledet virksomheten her, og den gikk godt. Avstandene for sjøfolkene fra de steder, skibene laa, var oftere lange. Gudstjeneste blev avholdt 2 søndager i maaneden i et litet fransk kapell i den franske bydel. Der var 312 norske skibsanløp og 6 732 besøk paa leseværelset.

t) *Cape Town.* Pastor Kr. Juul Johansen var stasjonens bestyrer. Trafikken var meget varierende. Til gudstjenestene laante man en hollandsk-luthersk kirke annen hver søndag kl. 4, da den var optatt formiddag og kveld. Men tidspunktet var uheldig og fremmøtet derfor ikke godt. Presten avla 210 sykebesøk paa hospitalet og 507 skibsbesøk. Der var 157 norske skibsanløp og 3 856 besøk paa leseværelset.

Litt samlet statistikk fra virksomheten i utenlandske havner for 1936: 741 høimesser med 32 216 tilhørere, 637 aftensanggudstjenester og søndagsmøter med 32 073 tilhørere, 4 168 hospitalsbesøk med 11 024 syke, 18 158 skibsbesøk. Samlet besøk paa leseværelsene 367 979. Hjemsendte penger til Norge kr. 642 046,89 og opbevarte penger for sjøfolk kr. 647 733,58. Siden 1915 hjemsendt kr. 39 860 011,14 og opbevart kr. 45 331 151,63. Mottatte brev 54 677 og avsendte 89 361.

Organ: „Bud og Hilsen" (kr. 2,00 pr. aar).

DE NORSKE MISJONER I 1936.

VED

A. OLSEN.

1. DET NORSKE MISJONSSELSKAP.

a) *Hjemlandet.* Selskapet hadde et godt aar herhjemme. Dets mange venner viste stor offervillighet. Den vanskelige økonomi man i 9-10 aar hadde været trykket av, blev plutselig forandret ved omslaget paa valutamarkedet, og for første gang paa 5 aar fikk man balanse i regnskapet. Hovedkassereren, pastor Nøkling, betegnet aaret som et „jubelaar". Og han sier: „Det kom med bønnhørelse og underbar hjelp fra misjonens herre. Bekymringene blev omgjort til glede. Vanskelighetene blev til nye anledninger. Mismodsukket blev forvandlet til takkesukk og lovsang. Man kunde igjen puste lettet og med frimodighet se fremtiden imøte." Inntektene steg med kr. 112 000. Pengene i Kina og Madagaskar blev billigere i forhold til norske kroner. Aarets samlede inntekt var, foruten rente- og utbyttekonto, kr. 1 665 968,46. Dessuten kom der inn kr. 70 093,73 til Sudanmisjonen, 7 600 kr. mer enn i 1935. Der er ikke tvil om at den madagassiske prest Hans Rabeony's besøk i høi grad opvarmet misjonsfolket. Og ogsaa mange, der før har staatt uinteressert for misjonen, blev sikkert grepet av hans klare og aandsfylte vidnesbyrd. Rabeony kom til Norge i mai og virket ustanselig hele aaret.

Aarets største begivenhet var generalforsamlingen i Bergen 18.-21. juni. Der møtte ca. 500 deputerte. Dirigent var domprost Bjarne Knudsen. Det viktigste spørsmaal der behandledes, var „Misjonsarbeidets stilling og vaare opgaver". Der var enstemmighet for at man uten innskrenkning vilde holde misjonsarbeidet gaaende i det omfang det nu har. Pastor Rabeony bragte misjonsvennene en varm hilsen fra menighetene og arbeiderne paa Madagaskar. Under generalforsamlingen blev (20. juni) 9 kandidater fra Misjonsskolen ordinert av biskop Fleischer. Den islandske misjonskandidat Johan Hannesson, der gikk paa Misjonsskolen til 1935, tok teologisk embedseksamen ved Reykjavik universitet og vil bli ordinert deroppe. Og søndag 21. juni blev 10 misjonærbruder innviet ved biskop Lunde. Biskop Petersen frabad sig gjenvalg som hovedstyrets formann. I hans sted valgtes sogneprest K. O. Kornelius. Likeledes hadde skole-

inspektør Tveteraas og fylkeslæge Ebbell frabedt sig gjenvalg til hovedstyret. Istedetfor disse to valgtes kontorchef C. O. Lund og prost Kvasnes. Forretningsfører Chr. Gilje og agent Bjørgo, der ogsaa utgikk efter tur, blev gjenvalgt. Neste generalforsamling 1939 blev innbudt til Skien.

Selskapet hadde 6 931 foreninger: 1 011 almindelige foreninger, 4 440 kvinneforeninger, 56 mannsforeninger, 318 unges misjonsforeninger og 1 106 barneforeninger. Flest foreninger hadde Bergens krets, nemlig 1 155. Dessuten hadde selskapet 252 Sudanforeninger. Hovedstyrets arbeidere og hjemmeværende misjonærer hade ca. 6 000 møter, og kretsenes arbeidere holdt over 17 000 møter. Noget nytt var „Mennenes Misjonsring". Ungdomsarbeidet gikk frem i alle kretser, og det kunde sies, at „misjonsinteressen vokser". 27. januar feiret Trondheims misjonsforening, den 4de i rekken av vaart lands misjonsforeninger, sitt 100-aars-jubileum. Et festskrift blev utgitt av misjonsprest Gjønnes. Der blev holdt 9 misjonssommerskoler for Bibel- og misjonsstudium. 16.-17. februar holdtes det aarlige kvinnestevne i Oslo med over 600 deltagere. Lignende holdtes i Bergen 16.-17. mars, i Risør 6. juli, i Aalesund 27.-28. august, i Kristiansand 16. september (1 000 deltagere), i Trondheim 4.-5. oktober (600 deltagere) og i Stavanger 7. oktober. I det nordiske misjonsmøte i Kjøbenhavn deltok ca. 160 norske. Det første mannsmøte blev holdt paa Birkelands ungdomsskole 12.-13. september med ca. 40 deltagere. Oslo krets begynte med særskilte 3 dages internatmøter for kvinner eller for menn paa forskjellige steder i kretsen: Jessheim, Bjørkelangen, Fjellhaug, Rønningen, Ski og Asker. Drammens krets holdt vinterstevne 6.-9. mars paa Turisthotellet mellem Gol og Hemsedal for 60 deltagere. Det aarlige ungdomsledermøte for Oslo krets blev holdt i Oslo 20. september og kretsungdomsstevnet sammesteds 21. september. Raadslagningsmøtet blev som vanlig holdt i Stavanger i november (4.-7.), hvor flere saker behandledes. Blandt annet gjordes budgettene for misjonsmarkene op uten nedskjæring.

Fra Misjonsskolen i Stavanger uteksaminertes 9 elever, som blev ordinert under generalforsamlingen i Bergen, og 11 nye elever, alle med artium, blev optatt i september. Fra Misjonsskolen for kvinner blev 10 bruder uteksaminert, og nytt kursus begynte i september med 6 elever. Pastor Schreiner sluttet som hovedlærer ved den siste efter 16 aars undervisning. Pastor Ludvig Schübeler blev lærer og forstanderskapets formann. Til Misjonsskolen for kvinner innkom kr. 9 824,31. Fru Hermana Schøning fratraadte komitéen for misjonærhjemmene ved aarets utgang, hvor hun hele tiden har været sekretær. Misjonsprest Bjertnes blev valgt som saadan i hennes sted. Fru Marie Lønø fratraadte redaksjonen av „Norsk Misjonstidende"s kvinnespalte. Som hjemmesekretær ansattes fra nyaar 1936 misjonsprest O. Kopreitan. Da generalsekretær Amdahl grunnet overanstrengelse maatte ha nogen maaneders hvile, fungerte Kopreitan ogsaa som generalsekretær. Som redaktør av „Norsk Misjonstidende", der ved aarsskiftet var blitt betydelig utvidet, og leder av selskapets litterære virksomhet, ansattes misjonsprest Johs. Skauge fra 1. april. Bestyrerinne ved Nes barnehjem frk. Anna Sivertsen ansattes fra 15. august som bestyrer inne av Solbakken, hjemmet for misjonærenes barn, istedetfor fru Rørstad. Hovedstyret antok cand. theol. Ragnar Risan og diakonisse Margit Ler-

seth for Madagaskar, og sykepleierske og jordmor Gjertrud Fitje for Kina. Cand. theol. Nortvedt fra Bergen ansattes som ungdomssekretær i Skiens krets, og cand. theol. Bjarne Nome som midlertidig ungdomssekretær i Østfold krets. Reisesekretær i hovedstyrets tjeneste Krist. S. Kristoffersen fratraadte ifølge aldersgrensen ved aarets utgang. Fhv. tilsynsmann L. Røstvig og tilsynsmann Johs. Værdal døde begge i Trondheim.

Mange av selskapets trofaste arbeidere og venner er vandret bort i aarets løp. Vi nevner: overlærer Lauritz Holsvik (Oslo), emissær Mons Sætre (Manger), emissær Markus Hustad (Bud), kirkesanger Sjur T. Sletten (Frekhaug), gaardbruker Ole Rasmussen (Malde), gaardbruker Børre Oanes (Stavanger), kirkesanger Helge Bostad (Laksevaag), kjøpmann A. Fossedal (Bergen), gaardbruker Ingebrigt O. Helland (Hemne), kirkesanger O. Gjelle (Alstahaug), fhv. prost G. L. Kullerud (Hemnesberget), grosserer Ulrik Qvale (Nesna), lærer J. Mauset (Furnes), kirkesanger H. Henriksen (Tromøy), gaardbruker Gunnar Opsahl (Lier), Ole K. Diserud (Feiring), fhv. rektor Midtgaard (Kristiansand), kirkesanger A. Aslaksen (V. Moland), domprost Ragnvald Gjerløw (Oslo), fabrikkeier S. Samsonsen (Haugesund), Iver Pedersen (Brønnøy), klokker H. Huglen (Drammen), prost H. Geelmuyden (Alversund), sogneprestene L. M. Harboe (Nordstrand), Sv. Ulsaker (Oslo), Johs. Heimstad (Tjømø), pastor Jakob Kinge (Ø. Bærum) og sekretær cand. philos. Honoratus Bonnevie. Og av kvinner: bispinne Bessi Bøckman (Oslo), prostinne Hermine Gjerløw (Oslo), prestefruene Marie Ulstad (Halden), Julie Borchgrevink (Fredrikstad), Annie Zwilgmeyer (V. Aker), Elisabeth Marstrander (Oslo), Tea Pharo (Larvik), Kathinka Grøndahl (Kongsvinger) og Hanna Larsen (Oslo). Ennvidere fruene Olina Daakset (Blakset, 61 aars virke), Randi Ruden (V. Gran), Hilda Pedersen (Hestvik), Kristine Sjuve (Hillestad), Karen Nerjord (Venevoll), Oline Hagene (Veldre), Sofie Apenes (Oslo), Anna Amundsen (Oslo), Ellen Støle (Hemne), Bertea Tostensen (Stavanger), Ella Meland (Bagn), Lisbeth Viker (Furnes), Hilda Fylpaa Kristiansand), samt frøknene Hermana Brun (Oslo), Juditha Idsøe (Stavanger), Kari Karseth (Vang) og Talette Jørgensen (Nykirke i Vestfold). Den siste var med i 68 aar i foreningsarbeide, derav 45 aar som formann.

b) *Natal og Zululand.* Dørene for evangeliet har aapnet sig mer og mer. De fleste steder er kommunikasjonene saa gode, at man kan komme frem med bil til de fleste stasjoner. Fra de styrendes side har man møtt velvilje og imøtekommenhet. Regnet kom paa flere steder saa sent, at det blev uaar. I Ungoye distrikt gjorde gresshoppene stor skade. Der var megen sykdom saavel blandt misjonærene som de innfødte arbeidere. Tilsynsmann P. Rødseth var en tid alvorlig syk. Ogsaa vikaren, misjonsprest Kjelvei, var syk, samt misjonsprest Fykse, fruene Borgen og Solberg og frk. Emilie Larsen. I Ungoye distrikt døde mange kristne. Der var en del gjæring blandt de innfødte grunnet en lov angaaende deres stemmerett, som blev berøvet dem ifjor, og ogsaa krigen i Etiopia vakte uro.

Der døptes 1 327 i aarets løp, og ved aarets utgang var der 644 katekumener. Man hadde 13 hovedstasjoner med 130 menigheter og 18 020 menighetslemmer. I virksomhet var 13 innfødte prester og 96 katekister og

evangelister. Der var 14 mannlige misjonærer (14 misjonærhustruer) og 9 kvinnelige misjonærer. Eshowe misjonsstasjon feiret 2. august sitt 75-aars-jubileum; den blev anlagt 1. mai 1861 av misjonsprest O. Oftebro. 6. september feiret Esinyamboti stasjon sitt 50-aars-jubileum; den blev anlagt 26. august 1886 av misjonsprest Marcus Dahle. Flere steder manglet man innfødte prester og evangelister. Men i arbeidet var der jevn fremgang over hele arbeidsmarken. I antallet av ungdoms- og kvinneforeninger var der økning. En hel del trofaste kristne, 266, menn og kvinner, utførte frivillig virksomhet, idet de besøkte syke og ledet møter. I Mahlabatini distrikt har sekter og katolikker været svært paagaaende. „Natal Missionary Conference", som samler alle protestantiske misjoner i Natal, holdt sitt 75-aars-jubileum. Bemerkelsesverdig var det, at saa aa si alle foredragsholdere var innfødte. Til president for 1937 blev valgt den innfødte prest J. L. Dube, som har faatt titelen dr. phil. ved Johannesburgs universitet. Et sterkt vidnesbyrd om, at de innfødte gaar frem saavel i kristen modenhet som i civilisasjon. Paa Eshowe var der en del arbeide blandt de norske kolonister. Gudstjeneste blev holdt paa norsk siste søndag i maaneden, og en kvinneforening var i virksomhet. Ogsaa i Durban er der en norsk kvinneforening. Fangene i fengslet der blir regelmessig besøkt av misjonsprest Titlestad, der preker for dem.

I Mahlabatini distrikt er opført 3 skolekapeller ved frivillig arbeidshjelp, og paa Eshowe blev et innviet. Ogsaa paa Eotimati blev et skolekapell ferdig. Paa lærerskolen paa Umpumulo blev 3 bygninger bygd, blandt annet et kapell. Skolen fikk nu et bibliotek. Der var 167 elever, hvorav 136 var læreskoleelever. Den er fellesskole for de lutherske misjoner og drives uten tilskudd fra misjonen, da statsstøtten og elevenes skolepenger dekker alle utgifter. Der er 8 europeiske lærere — misjonsprest O. G. Myklebust er bestyrer — og 6 innfødte lærere. Til skolearbeidet ydet staten £ 4 483-14-9 og til hospitalsvirksomheten £ 143-0-6. Fra kolonister derute innkom £ 602-1-9. Alt dette regnet sammen med inntekten fra de innfødte kristne blir £ 7 946-2-2. Presteskolen var ikke igang. Industriskolen og pikehjemmet (frøknene Skavang og Larsen) hadde fullt hus, 31 ialt. Der var 124 skoler i virksomhet med 175 lærere og 5 524 elever. Hjemmet for misjonærenes barn (fru Tvedt) i Durban hadde 24 barn. Disse har en barneforening „Duggdraapen", der ved sin utlodning fikk inn 20 pund til misjonen.

Man hadde 3 mindre hospitaler: Paa Mahlabatini (frk. Palm) var innlagt 312 patienter, og 2 583 besøk av syke. Paa Ekombe (frk. Wien) var innlagt 97, og 860 besøk. Paa Umpumulo (frk. Magnussen) var innlagt 75, og 690 besøk.

I Johannesburg har misjonen en evangelist. „Han melder om vanskelige arbeidsvilkaar. Der var megen drikk, slagsmaal og drap i bydelen Alexandra, hvor 20 000 innfødte bor, og hvor han har sitt hjem. Der er dog nogen av vaare kristne, som gaar trofast til kirke. Nogen kommer sammen til bønnemøte og besøker syke."

Hjem i ferie reiste misjonsprest Haldorsen med familie og søster Borghild Magnussen. Tilbake fra ferie kom misjonsprest Frøyse med familie.

Tilsynsmann var misjonsprest P. A. Rødseth.

c) *Vestmadagaskar.* De ytre vilkaar for arbeidet, stort sett, var gunstige. Administrasjonen var som vanlig velvillig, og misjonærene og deres innfødte medarbeidere har faatt utføre sin gjerning uhindret fra dag til dag. Paa den nordlige del av misjonsfeltet var det tørke og uaar, saa høsten slog feil. I et distrikt var der røverbander paa ferde. Brennevinsdrikk var der desverre meget av blandt folket. Katolikkene arbeidet energisk for aa vinne vaare kristne over til sin lære. Eksportartiklene steg med omkring 25 %, og importerte varer med 25-50 %. Risprisen steg med 100 %.

Gledeligvis viste statistikken fremgang over hele linjen. I aarets løp blev døpt 1 183, og der var ved aarets utgang 766 katekumener. Kirkesøkningen var stigende. I de 9 stasjonsdistrikter var der 239 menigheter med 11 678 kristne. I 211 søndagsskoler var der 5 588 elever, en økning paa 660 fra 1935. I virksomhet var 32 innfødte prester og 223 katekister og evangelister samt 10 mannlige og 7 kvinnelige misjonærer. Der var adskillig mangel paa katekister, idet nogen falt i synd, og andre blev stanset paa grunn av dovenskap, eller de har „faatt denne verden kjær". I et distrikt manglet man saaledes 10 katekister. Men der var ikke faa kristne, der virket fra by til by med evangeliet. „En av de ting", sier tilsynsmann Fagereng, „som ogsaa dette aar har fremmet menighetslivet og dertil virket befruktende og styrkende paa menighetsarbeidet i det hele, er haandhevelsen av kirketukten. Naar denne med fast og kjærlig haand blir benyttet, vil menigheten blomstre og trives. Det har aarelange erfaringer vist os." Selvhjelpen gikk frem. I de fleste distrikter er økningen paa 20-40 %. Samlet inntekt frcs. 150 611,65. Der var stigende interesse for bedre og penere kirker. I næsten alle distrikter holdt man paa med kirkebygg. „Ofte kan flokken, som bygger og bærer utgiftene, være liten, men det forhindrer ikke de kristne i aa gaa paa." Der var adskillige kvinneforeninger, barneforeninger, ungdomsforeninger og foreninger for menn i virksomhet.

Der var fremgang i skolearbeidet. Flere skoler blev bygget, og flere lærere satt i virksomhet. Man hadde 6 skoler med 10 lærere og 519 elever. Størst var skolen i Tulear (frk. Wærsland) med 179 elever. Paa Bibelskolen i Morondava blev et kull uteksaminert og 17 nye elever optatt. 71 elever fikk undervisning ved stasjonskurser. Der var 12 elever paa presteskolen (Ivory) fra Vestmadagaskar og 13 paa Normalskolen paa Antsirabe. I Tulear var et ungdomshjem under bygging med støtte fra Norges Kristelige Ungdomsforbund. Dessverre begynte man aa føle, at det moderne hedenskap gjennem „Gudløshetsbevegelsen" trengte sig inn.

Paa spedalskehjemmet Bekoake var der 41 syke. Under cyklonen i februar blev saa aa si alle de sykes hytter og den lille rørkirke jevnet med jorden. Hyttene blev snart bygget op igjen, og kirken, der blev opført av soltørret mursten, blev saapass ferdig, at man kunde samles i den julaften. Frk. Christiane Kildal hadde tilsyn med hjemmet.

Tilbake efter ferie kom misjonsprestene Andersen og Helle med familier.

Tilsynsmann var misjonsprest E. Fagereng, mens Andresen var i Norge.

d) *Østmadagaskar.* Administrasjonen har stort sett vist forstaaelse og imøtekommenhet. „Den nasjonale bevegelse har i aaret vist sig klarere enn før. Etiopias skjebne fødte sorg og forargelse blandt de mere oplyste. Og efter det siste regjeringsskifte i Frankrike har nasjonalismen hatt vind i seilene. Men noget utilbørlig utslag av bevegelsen er ikke nevnt fra vaart felt." (Tilsynsmann Moen.) Jernbanen fra Fianarantsoa til den nye havneby Manakara blev i mars aapnet av generalguvernøren. Der er ogsaa blitt sammenhengende bilvei over hele misjonens arbeidsfelt langs kysten helt syd til Fort Dauphin. Der er ogsaa innen misjonsmarkens omraade blitt 3 landingsplasser for fly. Ved alt dette er Østmadagaskar ikke lenger en isolert landsdel. En stammekrig brøt ut i Farafangana distrikt i juli mellem stammene Taifasy og Zafizoro. Et gassisk slag, og mord og herjinger efterpaa.

Menighetsarbeidet hadde et godt aar. Og paa statistikken er der opgang paa alle felter. Kirkesøkningen holder sig godt, og der er økning i nattverdgjestenes tall. Der døptes i aarets løp 794, og der var ved aarets utgang 664 katekumener. I de 7 stasjonsdistrikter med 134 menigheter var der 9 915 menighetslemmer. Naar tallet av menighetslemmer tross tilvekst er sunket, skyldes det foruten en revisjon av kirkebøkene i Farafangana ogsaa utvandring. Taisakerne er et folk med utferdstrang, og man finner dem langs kystene helt til nordspissen av øen. Fra Farafangana utflyttet der saaledes 826. I virksomhet var 22 innfødte prester og 99 katekister og evangelister samt 6 mannlige og 1 kvinnelig misjonær. I de 100 søndagsskoler var der 3 269 elever. „Der var 35 menigheter, som stod uten ledere og søndagsskoler, saa kirkene forfaller, og vi kan risikere aa faa dem lukket." Fra mange steder kom der bønn om kirke og lærere. Men man hade jo ingen aa sende. Man har flere steder tatt ganske unge folk i tjeneste uten andre forkunnskaper enn den som barneskolen og søndagsskolen har kunnet gi dem. De beste katekister bestyrte 2—3 menigheter. En flerhet av kvinneforeningene arbeidet godt. Til selvhjelpen innkom ca. 58 000 frcs. — litt nedgang. 8 nye menigheter kom til i aarets løp. I Vohipeno er en ny kirke autorisert, og en eldre menighet har bygget sig en stor pen kirke, som blev innviet.

I Manakara har man kjøpt 2 huser med tilhørende tomt; det ene tenkes til stasjonshus, og det annet til bolig for en eventuell kvinnelig arbeider eller lærerinne. I Midongy du Sud har der været strevet med aa faa de mange formaliteter ved tomtekjøpet i orden. Der var 10 skoler i virksomhet med 17 lærere og 736 elever. „Ungdommen vaakner og vil ha undervisning." Men man mangler skoler og lærere. Fra Vohipeno fortelles der, at piker i konfirmasjonsalderen 2-3 ganger om uken kommer 10-12 km.'s vei til misjonsstasjonen for aa faa litt undervisning. Katolikkene setter inn med stor kraft for aa vinne ungdommen. De mangler ikke midler og mannskap. Paa katekistskolen i Vangaindrano (Lystad) var der ved aarets slutning 36 elever, fullt belegg. Paa lærerskolen i Fianarantsoa var der 26 elever fra kysten. Fra presteskolen paa Ivory fikk man den første teologiske kandidat av taimoro-stammen, Abdillah. 14 unge menn fra Østmadagaskar er ved presteskolen.

Misjonspersonalet har ikke været hindret ved alvorlig sykdom. Et tap, at man mistet Værdal, der døde i Norge.

Som tilsynsmann efter Værdal fungerte misjonsprest A. Moen.

e) *Madagaskars Innland.* Forholdene til de styrende var godt. Der var gode arbeidsforhold, og misjonsarbeidet gikk jevnt fremover. Men „hverken store vekkelser eller larmende frafall har merket aaret". „De ytre vilkaar," sies det i aarsberetningen, „har undergaatt adskillig forandring. Det henger sammen med moderlandets politiske nygruppering. Folkefronten har medført konsekvenser ogsaa for koloniledelse: ytringsfriheten er uhemmet, al censur synes aa være ophevet, pressens politiske debatter legger mer og mer beslag paa folks interesse. Paa alle gatehjørner diskuteres der pro og contra kommunisme og fascisme. Dette er paatagelig omslag fra tidligere. Det betyr dog neppe nogen revolusjonær nyorientering i folkegrunnen. Det er nærmest en opdemmet nasjonalisme, som nu faar sin chanse gjennem den største ytringsfrihet og freidig kan la sine bølger skylle inn over utviklingens strøm. Spenningen i sinnene har tildels gitt sig haandgripelige utslag. Men takket være myndighetenes sindige optreden er slike sammenstøt heldigvis i tide blitt begrenset til ubetydelige skjermydsler." Vanskeligheter fra katolikkenes side har gjort sig sterkt gjeldende, især i og omkring Antsirabe. Der var megen sykdom blandt de innfødte. Tuberkulosen bredte sig, og pesten herjet snart her og snart der, især i Fihasinana, Ambato og Midongy distrikter. Tidligere sunde strøk blev nu oversvømmet av febersykdomme. Og der skjedde megen utvandring fra Innlandet, især Mellem-Betsileo, til Vestmadagaskar.

Der blev i aarets løp døpt 4 488; det er 506 fler enn aaret før, og der var ved aarets slutning 1 428 katekumener. I de 21 stasjonsdistrikter med 946 menigheter var der 88 480 menighetslemmer. Nede i det nyoptatte skogdistrikt Nosivolo var der allerede 2 700 kristne, og man samledes der paa 53 steder til gudstjeneste. I de 852 søndagsskoler var der 22 733 elever, en økning paa 1 150. I virksomhet var 124 innfødte ordinerte prester, 823 katekister og evangelister og 19 mannlige og 24 kvinnelige misjonærer (hustruene ikke medregnet). Til selvhjelpen innkom frcs. 637 555,90, ca. 70 000 frcs. mindre enn i 1935. 15 stasjonsdistrikter var selvhjulpne, idet de dekket de nødvendige utgifter til menighetenes og skolenes drift, betaler alle lønninger til den store stab av innfødte arbeidere og skaffer midler til kirkers og skolers opførelse og vedlikehold, undtagen en del bygninger paa hovedstasjonene. De øvrige 6 distrikter dekker fra en tredjedel til halvdelen av sitt budgett. Bidragene til selvhjelpen innkommer ved høstoffer, ofringer og kollekter, husbøsser og bestemte uke- eller maanedsbidrag, løftes-, gledes- og takkoffer. Paa enkelte steder i Skoglandet har man kaffeplantasjer. Et par menigheter i Ambohimanga du Sud distrikt plantet 321 kaffetrær siste aar. Mange kvinneforeninger arbeider trofast og godt. Man har ogsaa faatt en del mannsforeninger igang. „Det spesielle arbeide blandt ungdommen fører i mange bygdelag en vegeterende tilværelse." Det er ofte vanskelig med praktiske ledere. Best gaar det i de mere centrale menigheter, hvor man har flere krefter. Paa flere steder

har man faatt igang kortere bibelkurser for kvinner, saaledes paa Loharano og i Fianarantsoa.

Stasjonskirken i Ifanadiana, til hvilken menigheten har ofret frcs 35 000, blev innviet 9. mars. Man fikk ogsaa innviet kirke i Ambohimilanja (Nosivolo), og en stor vakker prestegjeldskirke i Antanamanjaka (Antsirabe). Antsirabe stasjonskirke har faatt sig orgel, det første pipeorgel i vaar Madagaskarmisjon, — hvortil menigheten gjennem 2 aar har samlet frcs. 65 000. Dessverre har adventistene aapnet en stasjon paa Antsirabe. Frimenigheten har i flere aar hatt kirke og menighet der, men de har arbeidet i beste forstaaelse med N. M. S. Da dens forstander sluttet, betjente Antsirabes misjonær, Frisch, menigheten ved aa utføre de ministerielle forretninger. I ca. ½ aar hadde Frisch ogsaa tilsyn med Loharano, Antanifotsy og Masinandraina stasjoner, inntil misjonsprestene Jørgensen og Vik kom tilbake fra Norge. Et smertelig tap led man ved vekkelsesevangelisten Rajaoferas død. Av andre bortvandrede arbeidere kan nevnes: pastor Rabela fra Manandona, hvis virksomhet begynte allerede i 1876, stasjonspresten paa Betafo, Randriantasy, efter over 50 aars arbeide, og den yngre prest Ranoarimanga paa Ambato. Tilsynsmann Büchsenschütz ordinerte flere kandidater, 3 i Nosivolo og 3 i Fianarantsoa. Det store aarsmøte for Nord-Betsileo blev holdt paa Loharano 5.-7. oktober. Der var 3 330 utenbygds folk tilstede og like saa mange fra selve bygden, ialt ca. 6 000. Lynet slog 16. november ned i det midlertidige stasjonshus i Marolambo (Nosivolo). Misjonsprest E. Danbolt mistet bevisstheten, men kom snart til sig igjen. Lynet tendte, men ilden blev straks slukket. En del av hus og innbo blev dog ødelagt.

Presteskolen paa Ivory hadde ved aarets begynnelse 2 klasser, nemlig 22de og 23de teologkull. Den feiret sitt 65-aars-jubileum 21.-22. mai. 22 unge kandidater blev uteksaminert i september som det 22de kull, der er ført frem gjennem de 65 aar. Ialt er der uteksaminert fra presteskolen 447 kandidater: 41 da skolen var i Tananarive, 42 paa Masinandraina og 364 paa Ivory. Et nytt kull, det 24de, blev optatt i oktober. Forberedelsesklassen til presteskolen har ogsaa alltid 2 klasser, hvorav den ene blir uteksaminert i september og den annen rykket op, og en ny klasse paa 32 blev optatt i oktober. Antall av elever ved aarets slutning var 97, derav 48 i teologklassene. 2 elever og en elevkone døde av pest. Pastor Rajaobelona feiret sitt 40-aars-jubileum som lærer ved presteskolen. Misjonsprest L. Danbolt var bestyrer. Dessuten var den amerikanske dr. Nesdal ansatt der samt flere innfødte prester som lærere. Frk. Anna Erlandsen bestyrte skolen for elevkonene. Baade Danbolt og dr. Nesdal besøkte fengslet og statens spedalskehjem.

Med det almindelige skolearbeide gikk det bra. Der var 98 skoler med 153 lærere og 6 398 elever. Antsirabe gutteskole (frk. Tveit) hadde 570 elever, og pikeskolen (frk. Stavseth) 470 elever. Stasjonsskolen i Fianarantsoa (frk. Haug) hadde 230 elever. Ivory høiere pikeskole med internat (frk. Høyem) hadde 50 elever. Ved lærerskolen paa Antsirabe (Parrot og frk. Schaanning) var der 6 klasser med 241 elever. Til 1ste avdeling av statseksamen stod 16 kandidater og til 2nen avdeling 18. Ved den sammen med Londonermisjonen drevne lærerskole i Fianarantsoa (frk. Boge-

voll) stod 4 til 1ste statseksamen. Man har paa Antsirabe faatt et nytt tilbygget klassekompleks, bekostet av distriktet og nogen skoleinteresserte damer i fellesskap. Fandriana distrikt har bygget nytt skolehus med 4 klasseværelser og har utvidet selve stasjonsskolen, hvor man har 7 lærere med 7 klasser og 430 elever. Frk. Skjærvoll leder skolearbeidet der. Paa katekistskolen paa Masinandraina (Vik) var der 40 elever, og paa katekistskolen paa Alakamisy (J. Nielsen) 36 elever. I Ivohibe (Baraland) blev et større skolehus opført. Skolen paa Antsirabe for misjonærenes barn (frk. Tønnesen) hadde 10 elever.

Paa spedalskehjemmet Mangarano var der 519 syke, hvorav 503 kristne. 23 blev døpt i aarets løp. Bestyrerinne var søster Ragna Indrebø og ved hennes hjemreise i ferie søster Inga Vold. Dessuten var der 4 søstre ansatt. Staten har ansatt en fastboende innfødt læge. Misjonshospitalet paa Antsirabe (søster Petra Osnes) hadde 441 innlagte patienter, og poliklinikken 3 946 besøkende. Det er tilbakegang, og grunnen er, at katolikkene har aapnet poliklinikk like i nærheten av N. M. S.'s hospital med gratis utdeling av medisin. Ogsaa frk. Meland og 5 gassiske pleiersker tjenestgjorde ved N. M. S.'s hospital. Blindeskolen paa Loharano (frk. Frøholm) hadde 26 blinde elever, det høieste tall, man har hatt. Sigrid Rainivelo har været hjelper der i 10 aar.

Trykkeriet blev ledet av S. Jørgensen, mens hans far Ths. Jørgensen var i ferie. Foruten trykning av bøker, utgikk „Mpamangy" i 3 500 ekspl. og julenummeret i 4 750 ekspl. Søndagsskolebladet (redigert av frk. Frøholm) kom hver 14de dag i 3 250 ekspl.

Hjem i ferie reiste trykkeribestyrer Ths. Jørgensen, misjonsprestene Ringstad, Furuly og Berg med familier, misjonsprest Strande og frk. Bauge. Dessuten pastor Rabeony paa besøk. Tilbake kom misjonsprest Vik med familie, misjonsprest J. Jørgensen med frue og som ny søster Bertha Sørvaag.

Som tilsynsmann fungerte misjonsprest P. Büchsenschütz.

f) *Hunan i Kina.* Landet var i 1936 spart for naturkatastrofer. Og det blev som følge herav et godt aar for rishøsten. Befolkningens kaar blev ogsaa øket gjennem dette. „Det lykkedes regjeringen aa halde en stabil valuta." Utviklingen har gaatt frem, idet nye veier og jernbaner er anlagt, og flyveplasser oprettet. Radioen tas i bruk i undervisning og i misjonens tjeneste. Forholdet til Japan var i aaret meget spent. De første forhandlinger gav ikke noget resultat.

Som det vil erindres var det triste meddelelser ved aarsskiftet 1935-36, idet de „røde" arméer hadde plyndret selskapets stasjoner, Sinhwa og Tungping. De fleste misjonærer fra hele feltet maatte trekke sig tilbake til Changsha. Men ved begynnelsen av aaret forlot de røde provinsen og har ikke vendt tilbake. En del røverbander har skapt uro her og der — men stort sett har det hele aaret været rolig i provinsen. Og fra de styrendes side møtte man kun velvilje. Tilsynsmann Smebye sier: „Befolkningen er mer mottagelig for kristendommens budskap enn før. Med full rett kan vi tale om aapne dører og mottagelige hjerter."

Hovedstyret gikk med paa aapningen av ny hovedstasjon i Anhwa,

idet det store Tungping distrikt deles i 2. Paa alle statistikkens poster var der fremgang. Der døptes 539 i aarets løp, 135 flere enn i 1935, og ved aarets utgang var der 1 114 katekumener. Til de 8 stasjonsdistrikter hørte 78 menigheter med 6 748 menighetslemmer. I virksomhet var 43 misjonærer, hustruer medregnet. Dessuten i virksomhet: ansatt av Synoden, i menighetsarbeidet 48, og i skolearbeidet 64 — og av misjonen, i det evangeliske arbeide 41, og i de forskjellige institusjoner ca. 50 — ialt omkring 200 kinesiske arbeidere, hvorav 11 var ordinerte prester. De fleste arbeidere utførte et godt og trofast virke. I de 45 søndagsskoler var der 1 249 elever. Til selvhjelpen innkom ca. 10 000 kroner. De evangeliske arbeidere sies aa ha holdt 4 880 møter, besøkt 14 700 hjem og utdelt eller solgt 75 000 traktater, bibeldeler og bibler. Det store synodemøte paa Yiyang samlet flere utsendinger fra alle menigheter paa feltet enn tidligere.

Den felles presteskole i Shekow hadde 7 elever fra N. M. S. Bestyrer var det aar den svenske misjonsprest Bergling. Der var 10 lavere og 5 høiere skoler samt 1 middelskole med tilsammen 1 222 elever. Disse blev vesentlig drevet av Synoden. Bibelskolen for menn (Tangeraas) hadde 2 kortere kurser, hvert paa 3 maaneder med tilsammen 38 elever. Bibelskolen for kvinner (frk. Ree) hadde 27 elever. Barnehjemmet (frk. Ree) var under avvikling, men hadde ennu 18 piker. Da flere misjonærfamilier med barn reiste hjem, hadde den norske skole (frk. Flatla) ved aarets utgang kun 4 elever. Blinde- og vanføreskolen (diakon Havstad) hadde 31 elever.

Yiyang hospital var i virksomhet hele aaret. Ansatt der var diakon Havstad og søster Ester Berg. Sinhwa hospital (doktor Margit Mortensen og doktor Ragnar Nilssen) var lukket de 2 første av aarets maaneder grunnet kommunistinnrykket sist i 1935. Hospitalet blev efterhvert satt istand. Tungping poliklinikk (søster Marie Dalland) var i virksomhet det meste av aaret. Ialt var der paa hospitalene innlagt 1 264 patienter, og 21 669 søkte poliklinikkene.

Frøknene Sigrid Kvam og Alfhild Rokke blev syke, saa de maatte reise hjem før deres arbeidstermin var utløpen. Misjonsprest Buggeland var syk av plevritt. Hjem reiste, foruten frøknene Kvam og Rokke, frøknene Villa Vinsnes og Hanna Holthe for godt, og i ferie misjonsprest E. Gilje med familie, diakon Thime med familie og fru Havstad med 2 døtre. Tilbake kom de eldre arbeidere: forretningsfører Th. Gilje og frk. Lise Flatla, og som nye kom frøknene Bertha Lillestrømmen og Gudrun Nordaas samt misjonsprestene Sven Wisløff Nilssen med frue og misjonsprest Herlof Andersen med frue.

Tilsynsmann var misjonsprest E. Smebye.

g) *Sudan.* Der var vekst og fremgang i arbeidet paa denne N. M. S.'s yngste misjonsmark. Man var nu kommet over de vanskelige forberedelses- og begynneraar, og der var „aapne dører og rike muligheter" for fortsatt fremgang. Det franske kolonistyre har møtt misjonærene „med tillit og velvilje og aldri lagt hindringer iveien." Adskillige vanskeligheter møtte man fra muhamedanernes side, spesielt i byene Ngaoundere og Tibati. „Interessant er det, at spesielt i Ngaoundere begynner muhamedanerne aa interessere sig for kristendommen. Der kommer flere til møtene,

adskillige leser evangeliene paa arabisk og hausa, noget som ikke har hendt tidligere, og i deres fastetid hendte det endog, at der blev prekt over ord fra evangeliet i deres moské."

En gledelig ting var det, at man nu hadde faatt flere misjonærer. Siste aar var der med misjonærhustruene 10. Og der var ogsaa sterk økning av innfødte arbeidere. Det er ved deres hjelp, at man naar lengst og det største arbeide kan utføres. Man hadde 51 innfødte arbeidere: evangelister, lærere og sykepleiere. De fleste av disse har man faatt fra en eldre fremskreden misjonsmark nede i Syd-Kamerun. 54 blev døpt siste aar, og der var ved aarets utgang 454 katekumener. Der var 3 hovedstasjoner og 34 bistasjoner med 179 kristne: 46 innvandrede og 133 direkte frukt av misjonens arbeide. Mest mottagelige for evangeliet var duru-folket i nord, hvor der var 11 utstasjoner, og de innfødte bygger selv skolehus og lærerbolig, naar bare misjonen vil skaffe dem en lærer. Likeledes megen fremgang i Yoko stasjonsdistrikt i syd. 22 søndagsskoler var i virksomhet med 235 elever. I de 34 skoler var der 575 elever.

Der blev drevet sykearbeide paa alle 3 stasjoner. Doktor Skulberg i Tibati oprettet en ny poliklinikk i Gallim. Ialt har 1 294 patienter været behandlet 5 051 ganger.

Hjem i ferie kom misjonsprest Thrana med familie. Tilbake kom doktor Skulberg med familie.

Doktor Skulberg fungerte som tilsynsmann.

Organ: „Norsk Misjonstidende" (kr. 5,00 pr. aar). Aarboken for 1936 (kr. 1,00).

II. DEN KRISTNE MISJON BLANDT KINAS BUDDHISTER.

a) *Hjemlandet.* Arbeidet herhjemme har gaatt sin jevne gang. 8 nye foreninger er kommet til i aarets løp. Inntektene i Norge var kr. 43 838 og med Sverige og Danmark tilsammen kr. 67 278,31. Misjonens organ hadde 5 465 abonnenter i de 3 nordiske land. Sommerstevner blev avholdt i Fiskum 27. juni - 2. juli og paa Fana ungdomsskole ved Minde 25.-29. juli. Det første hadde som alltid fullt belegg, ca. 130 deltagere, men begge var gode og vellykkede. Saavel biskop Støylen og prost Heyerdahl som direktør Natvig reiste meget og talte misjonens sak. I mars virket den svenske misjonær Carl Swedner for Buddhistmisjonen, og fra 10. november til 5. desember foretok professor dr. S. Michelet en reise til Trøndelagsfylkene. Representantskapet for Buddhistmisjonens kvinneforeninger i Oslo og omegn hadde samlet til fest — kun for kvinner — 7. mai i Trefoldighets menighetshus.

Et smertelig tap led misjonen ved dosent dr. Ragnar Astings død. Han var medlem av centralstyret. Efter ham rykket sogneprest dr. Hans Ording op som fast medlem av centralstyret og blev senere valgt som viseformann. Den nordiske Hovedkomité traadte sammen til aarsmøte i Oslo 19.-21. september. Tilstede var fra Danmark prost Hans Koch og forlagsbokhandler

Fr. Gad, fra Sverige misjonssekretær Hermann Sandegren og fra Norge prost Heyerdahl, professor dr. Michelet og fru Kari Gløersen samt komitéens sekretær, direktør J. Natvig. Man bestemte, at ved Reichelts hjemreise overtar misjonsprest Thelle stillingen som tilsynsmann og misjonsprest Hannerz kassererstillingen for misjonsmarken. Man vedtok budgett for misjonsmarken med kr. 30 000 og kr. 20 000 ekstraordinert til bygning av skole og internat. Prost Koch valgtes som Hovedkomitéens formann for 1937 og som viceformann kyrkoherde Johs. Lindgren (Stockholm). Som ny medredaktør i bladet for Sverige blev, istedetfor domprost Brundin, valgt frk. Aline Cronhielma. Som vanlig blev „Tanker og Toner", foredrag ved sommermøtene, utgitt.

b) *Kina.* Arbeidet paa Tao Fong Shan gikk godt frem og kunde drives uten hindringer. Grunnet den fordelaktige kurs naadde man lenger med de utsendte penger enn ventet. Der blev i 1936 døpt 15, 11 voksne og 4 barn. De døptes antall fra misjonens begynnelse utgjorde 82. Katekumenenes antall ved aarets utgang var 15 paa Tao Fong Shan og paa Ching Fong Shan 5. Dessuten var der i Hangchow en hel liten flokk, som mottok kristelig undervisning hos misjonens utsending der, Chü Tao Ching. En del norske gudstjenester blev holdt i Hongkong av misjonsprestene Reichelt og Thelle for landsmenn og sjøfolk. Kvinneforeningen i byen arbeidet godt.

Man hadde et økende innrykk av pilegrimmer: buddhistiske og taoistiske munker samt en del legbuddhister. De har overværet møter, og man har hatt samtaler med dem. Og ellers har tusener av mennesker „fra alle forskjellige samfundsklasser, nasjoner, religioner og kulturer været hos oss paa kortere besøk, og ikke faa stevner er blitt avholdt". Ogsaa mange forbireisende misjonærer har besøkt Tao Fong Shan.

Ved religionskurset, som blev aapnet 2. mars, hadde man 28 faste og hospiterende elever. Av disse var 13 døpt og 12 katekumener. 6. juni hadde man saa eksamensfesten. Kurset begynte saa igjen 1. oktober med 24 elever, der økedes til 32. Evangelisten Chü Tao Ching arbeidet trofast i byen Hangchow. 6. desember blev C. C. Wang ordinert til prest. 25. januar hadde man det regelmessige vinterstevne for „Venner av Tao Fong Shan". 2. pinsedag hadde man sommerstevnet. Blandt deltagerne var den betydelige foredragsholder Rev. Geoffrey Allen fra Canton, der talte om „Kirken og verden idag". „Venner av Tao Fong Shan" har ydet misjonen ca. 1 000 dollars i aarets løp.

17. august hadde man en voldsom tyfon, der foraarsaket adskillig skade; især led kapellet meget. En mengde trær brakk eller blev rykket op med roten. I august reiste misjonsprest Reichelt opover Kinakysten, var blandt buddhistene i Swatow og drog over Shanghai til Hangchow. Der døpte han 23. august den første nonne-novise. Han reiste ogsaa til Tien Tai Shan, et av buddhistenes hellige bjerg. Misjonsprest Thelle tilbragte sommeren paa Kuling.

Der var adskillig sykdom i misjonærflokken. Reichelt var i juli meget plaget av malaria og laa en tid paa hospitalet i Hongkong. Fru Signe

Hannerz var en tid alvorlig syk. I elevflokken hadde man et ondartet tilfelle av tyfus.

Tilsynsmann var misjonsprest K. L. Reichelt.

Organ: „Buddhistmisjonen" (kr. 2,50 pr. aar).

III. SCHREUDERMISJONEN.

a) *Hjemlandet.* Siden ledelsen av Schreudermisjonen i 1927 gikk over til den Norsk Lutherske Kirke i Amerika, har der her hjemmefra været mindre og mindre aa berette. Fremdeles har man jo misjonens organ „Zuluvennen" og har en komité, hvis formann er skoleinspektør Sven Svensen og sekretær og kasserer avdelingschef Chr. Dons. Nogen emissærvirksomhet drives ikke, men en del foreninger er i virksomhet og arbeider trofast. I nogen menigheter optas offer eller kollekt til misjonen. Pastor J. E. Farup besøkte paa hjemreisen fra Zululand til Amerika Norge og holdt nogen møter i Trondheim, paa Sunnmøre og i Sunnhordland. Et stort tap led misjonen, da fru Inga Dons (sekretær Chr. Dons's hustru) døde. Aarets inntekt var kr. 19 656,71.

b) *Zululand.* Ogsaa fra misjonsmarken var meddelelsene for 1936 ytterst sparsomme. Man fikk forholdsvis litet utefra i „Zuluvennen", og nogen aarsberetning var heller ikke inntatt i bladet. Dog, saavidt vi forstaar, har arbeidet gaatt jevnt og godt fremover. Menighetslemmenes tall kan nu anslaaes til ca. 10 000. Paa Untunjambili har en kvinneforening av innfødte været virksom. Man hadde 24 misjonærer, iberegnet misjonærhustruene, og 69 innfødte arbeidere: prester, evangelister og lærere. Den innfødte prest Filemon Jale døde paa Entumeni. Likeledes den dyktige sykepleierske og jordmor Luzy Myeza paa Luwamba. Man vilde gjerne faa en lægemisjonær til hospitalet paa Kwahlabisa misjonsstasjon. Mankankananaforeningen, d. v. s. Schreuderforeningen, som bestaar av innfødte prester, evangelister og lærere samt menighetsdelegerte, hadde sitt aarlige møte paa Entumeni 4.-6. juli. Møtet var godt besøkt og vellykket.

Hjem i ferie reiste pastor Farup og frue samt John A. Nelson med familie. Den siste har hatt opsyn med Untunjambili stasjons farm siden 1929. Tilbake fra ferie i Norge kom søster Petrine Solvik og som nye fra Amerika kom pastor Leonard Normann Astrup og frue.

Tilsynsmann var pastor dr. Johs. Astrup.

Organ: „Zuluvennen" (kr. 2 pr. aar).

IV. DEN NORSKE ISRAELSMISJON.

a) *Hjemlandet.* Virksomheten har gaatt sin jevne og stille gang, understøttet av foreningsarbeide og trofaste misjonsvenner. Gledelig er det aa se, at man saavel fra landsstyret som fra kretsstyrene legger an paa aa

faa mere fart i hjemmearbeidet ved øket emissærvirksomhet. Og det kan visselig trenges. Israelsmisjonen har likesom været trengt tilbake. Mange menigheter synes aa ha litet syn for, hvad vi skylder Israel. La mig bare nevne, at 10. søndag efter Trefoldighet, som landsstyret aar efter aar opfordrer i sitt organ om aa erindre som „Israels dag", fant der ingen annen ofring sted i Oslo og omegns kirker enn i Nordstrands, og i Bergen kun i Domkirken. Som reisesekretær i Trøndelags og Møre kretser ansattes cand. theol. Eyde, der tiltraadte efter sommerferien; for Skiens, Agders og Stavanger kretser ansattes cand. theol. G. Osnes, der begynte midt i februar. Landsstyret ansatte som ny arbeider, foreløbig for et aar, cand. theol. Magne Solheim, til virke i Oslo krets. Dessuten har landssekretær pastor N. Rosef virket meget og lærer Knut Øgreid og emissærene Væte og Valvik. 21.-23. april hadde Oslo besøk av dr. Conrad Hoffmann, som er generalsekretær innen det internasjonale, evangeliske misjonsraad. I Sørlandets krets blev sogneprest S. Dalene valgt til formann istedetfor urmaker S. Tvedt, der frabad sig gjenvalg. Antagelse av nye jødemisjonærer blev utsatt, idet der ikke hadde meldt sig nogen teologisk kandidat, som styret vaaget aa ansette.

De aarlige kretsmøter blev holdt i Skien for Skien krets 23.-24. mai, i Torvestad for Stavanger krets 13.-14. juni, i Mandal for Sørlandets krets 21. juni, paa Moss for Oslo krets 30. august, og i Trondheim for Trøndelags krets 26.-27. september. Hjemmemisjonen virket i Oslo. Der er ca. 900 jøder. Virksomheten samler sig om lokalet i Osterhausgaten 3, hvor man har leseværelse, møter o. s. v., og søster Margit Berg har ledet dette. Hun blev dog meget hemmet i sitt arbeide ved et alvorlig benbrudd. Hjemmemisjonens aarlige utlodning blev holdt i Osterhausgaten 3 17.-20. april og innbragte kr. 580. Blandt bortvandrede venner nevner vi: fru Anna J. Bekken (Strinda), fru Dagny Müller (Oslo), prostinne Marie Ulstad (Halden), og Endrine Allendal (Skjold), som ledet foreningen for Israel nesten 60 aar. Aarsinntekten utgjorde kr. 70 000. Formann var professor dr. Chr. Ihlen.

b) *Galatz med bistasjon Reni i Romania.* Her virket som tidligere frk. A. Aniksdal, søster Olga Olausen og evangelist Feinstein og frue, begge jøder. Der utførtes et rikt og mangeartet arbeide. Man hadde møter, bibeltimer, kvinnemøter, møter for barn og ungdom, virke blandt syke m. m. Feinstein utgav 2 blader: „Prietenul" (Vennen) i 1 100 ekspl. og barnebladet „Prietenul copiilor" i 2 000 ekspl. Der er ogsaa trykt adskillige traktater i samlet oplag paa 30 000.

Feinstein gjorde i slutningen av januar en reise til Ismael, Romanisti og Cimislia og delte ut ca. 200 matpakker til hungrige jøder. Senere besøkte han flere byer i Bessarabia, hvor han hadde optil 350 tilhørere, delte ut matpakker og traktater og solgte 400 evangeliedeler. I sommertiden fikk man istand en feriekoloni for unge jødiske menn i Wolkendorf med deltagelse i 2 partier. Grunnet varmen var de offentlige møter slutt fra 15. juli til 1. oktober, men de mindre møter og kvinnemøter gikk. Søster Olga, der var laant til det jødiske hospital, sluttet 1. juni paa dette efter 6 maaneders virke. Saavel møter som fester var godt besøkt i julen. I 1936

hadde man over 200 møter, og om søndagene var lokalet ofte fullt av tilhørere.

c) *Budapest.* Pastor Gisle Johnson fortsatte her sitt trofaste virke. Gudstjenestene gikk sin jevne og uavbrutte gang. De var godt besøkt og med „mange nye ansikter". „Der var flere forespørsler angaaende daap, og der blev saavel her som i Galatz utført daapshandlinger, men daapsstatistikk føres ikke paa grunn av de særegne forhold blandt jøder." En hel del foredrag blev holdt av Johnson utover vaaren i Budapest og paa landsbygden. Han naadde ogsaa frem som foreleser ved statsuniversitetet og blev ofte opfordret til aa tale i jødiske samfund. Ellers var der sammenkomster av smaagrupper dels paa stasjonen, dels ute i byen eller utenbys. Han fortsatte utgivelsen av smaaskrifter. 2 brudevielser blev utført i kapellet i Budapest. Meget arbeide hadde Johnson med det store antall jødiske flyktninger fra Tyskland.

Organ: „Misjonsblad for Israel" (kr. 3 pr. aar).

V. DET NORSK LUTHERSKE KINAMISJONSFORBUND.

a) *Hjemlandet.* Aaret 1936 var paa mange maater et av Gud rikt velsignet aar. Arbeidet viste stadig fremgang, ikke minst ved at ungdommen kom med, og Kinamisjonsforbundets mange venner viste troskap og offervillighet. Der var ikke saa meget av vekkelser — en del i Sunnmøre og Romsdals kretser, i Oplandenes og Oslo kretser —, men ikke faa blev gjennem forkynnelsen draget over paa Guds side. Gjennemgaaende var det overalt „lett aa samle folk om Guds ord". Barnearbeidet gikk jevnt og godt fremover. Aarsmøtene hadde stor tilslutning og var gode og velsignede. Mange stevner og offeruker blev avholdt, og i de fleste kretser spesielle kvinnestevner. I enkelte kretser hadde man ledermøter. Antall foreninger er ikke opgitt, men der kom adskillig nye til i 1936, bl. a. 12 i Oplandenes, 18 i Skiens og 18 i Sunnmøre og Romsdals kretser. Kretsenes samlede bruttoinntekt var kr. 663 400, og de samlede inntekter for hovedkassen kr. 532 250, kr. 13 400 mer enn i 1935.

Aarets største begivenhet var generalforsamlingen i Fredrikstad 2.-5. juli. Der var ca. 500 deltagere, hvorav 223 deputerte. Som dirigenter fungerte O. Risan og N. Belland. Det bestemtes, at fellesstyret herefter skal hete „hovedstyre", og fellesforeningene kan velge en representant til generalforsamlingen. Ennvidere, at et forberedelseskursus for misjonsskolen settes igang i 1937, om mulig. Med stort flertall enedes man om aa forandre navnet paa Forbundets organ „Kineseren". En komité paa 5 medlemmer skulde sammen med hovedstyret bestemme det nye navn. Ludvig Hope og Helland frabad sig gjenvalg. O. M. Engelsviken blev gjenvalgt. Dessuten N. B. Christensen og Olav Risan. De gjenstaaende var N. Belland, E. Osnes og Tormod Vaagen. Det nye hovedstyre konstituerte sig. Som formann valgtes forretningsfører Arnt Solem og til generalsekretær T. Vaagen. Fra juli blev redaksjonen av „Kineseren" overtatt

av cand. theol. Trygve Bjerkrheim, tidligere lærer ved Fjellhaug, efter O. Handeland, der hadde været redaktør i 24 aar. Under generalforsamlingen blev 12 nye misjonærer og 6 vordende misjonærhustruer innviet til tjenesten.

I sommerens løp blev der avholdt 9 sommerskoler med ca. 1 000 deltagere, flest var der paa Framnes ungdomsskole (240 deltagere). Saavel bibelskolen som ungdomsskolen paa Fjellhaug gikk som tidligere, og søkningen var stigende, saa skolene var overfylt. Fra 21. april til 16. juni var der et kursus for kvinner. Ungdomsskolene paa Kvaas, Nærbø og Rødde hadde ogsaa stor søkning.

Kretsene hadde ved utgangen av 1936 134 faste arbeidere, og hovedstyret hadde 36 mann: 23 emissærer, 10 hjemmeværende misjonærer, generalsekretær og redaktør. Ved skolene var 27 lærere. Ialt 197 arbeidere, 5 flere enn i 1935. Lærer Ranum sluttet som lærer ved Rødde ungdomsskole, og lærer Jens Dahl ansattes i hans sted. Sekretær David Aas i Drammens krets matte permitteres grunnet sykdom, og Mathias Breivik blev konstituert i stillingen fra 1. oktober. Emissær Olav Hovda ansattes som sekretær i den nye Karmsund-Sunnhordland-Hardanger krets. Ved siste aarsmøte i Stavanger krets sluttet lærer B. P. Mugaas som formann efter aa hatt stillingen i 33 aar. Han fortsetter som sekretær inntil Johs. Daasvand overtar sekretærstillingen fra høsten 1937. Aarboken 1936 blev trykt og utsolgt i 2 500 ekspl. og „Fjellhauglagets julehefte" i 35 400 ekspl. Forbundets bokhandel „Gry" gav ut flere bøker til jul.

Blandt de mange i aarets løp bortvandrede misjonsvenner nevner vi: lærer N. Nilsen (Bergen), gaardbruker Otto Seppingbøl (Hof i Solør), Lars Gisvold (Orkdal), Ole O. Opdøl (Kristiansund), kjøpmann Gustav Ingebrethsen (Stavanger), Osmond Austerheim (Tysvær), rektor A. Stabell (Oslo), kjøpmann Abraham Friestad (Ekersund), Tore Ulnes (Valdres), gaardbruker Johs. Kvam (Hafslo), apoteker Chr. H. Hammer (Aalesund), Theodor Ludvigsen (Hinna), gaardbruker Knut Aasheim (Skaanevik), smed Nils Nilsen (Nord-Statland) og Johs. Svestuen (Moelven). Ennvidere fruene Johanna Østvold (Sjernerøy), Marie Sæbø (Stavanger), Ragna Dølehuset (N. Aurdal), Mina Eriksen (Drammen), Johanne Nordbakk (Furnes), Augusta Kinn (Oslo), Mathilde Trumpy (Kristiansund), Ingeborg Spangereid (Ringebu), Lina Høiland (Lista), Kaia Johnsen (Sand), Maren Pettersen (Trondenes) samt frøknene Randi Sæther (Kristiansund), Petra Tønnesen (Hitra) og Agnes Stensvold (Hedrum).

b) *Honan og Hupeh (Kina).* Det kan sies, at 1936 var et jevnt, godt arbeidsaar. Vaarhalvaaret var fredelig og rolig, men høsthalvaaret var urolig i de fleste distrikter. Folk blev da meget plaget av smaa røverflokker. Aarsmøtene saavel i Honan som Hupeh maatte avlyses, da røverbander herjet paa begge sider av provinsgrensen. I Tengchow stasjonsdistrikt kunde omtrent intet arbeide utføres i høsthalvaaret. „Misjonær K. Samsets fangenskap," sier fungerende tilsynsmann Arne Tiltnes, „har satt dype merker, lagt skygge over arbeidet og sorg i sinnene. Men det har ikke skapt modløshet hverken her eller heime i Norge. Tvert imot, det har ført oss inn i selvprøvelser, bønn og mere inderlighet over de hel-

liges samfund — og kamp for riket." Det var 5. juni, han blev fanget av kommunistiske røvere og var deres fange hele aaret. For aa faa ham frigitt arbeidet først misjonær Carlson, senere misjonær Olafson iherdig. Man manglet adskillige arbeidere, baade misjonærer og kinesere, idet 10 eldre misjonærer reiste hjem, og de unge nye først maatte lære sproget.

Der blev i aarets løp aapnet 9 nye centra for arbeidet — 6 helt nye steder. Nye telter bragte teltvirksomheten i sving, idet mange byer blev besøkt med evangeliet. Der blev paa feltet holdt ca. 100 kurser fra 2 uker og opover. Paa flere steder har forsamlingshusene været for smaa til de vanlige møter og fornemmelig til stormøter. Man har derfor bestemt aa bygge kirker i Lushan, Nanyang og Sichwan. I aarets løp blev 228 døpt. Forstanderskolen i Laohokow (Tiltnes) hadde 7 elever, bibelskolen for menn i Laohokow (Kollbær) 36 elever, bibelskolen for kvinner i Tengchow (frk. Solemdal) 22 elever, ungdomsskolen i Nanyang (Mjelve) 38 elever og ungdomsskolen i Künchow (Straume) 33 elever.

Misjonshospitalet i Laohokow (doktor Olsen) hadde mange saarede innlagt. Man „maa helt tilbake til de urolige aar efter 1927 for aa finne saa mange skuddsaar paa hospitalet som i 1936." Der var innlagt 1 248 patienter med 20 230 liggedager, behandlet 29 835 paa poliklinikken, og utført 321 operasjoner. Røntgenapparatet har været til stor nytte, idet der har været gjort 148 røntgenoptagelser. Den ambulerende lægevirksomhet blev innstillet av mangel paa lægehjelp, siden doktor Lende reiste hjem i ferie. Blindeheimen paa Künchow (Straume) hadde 23 elever. Der var adskillig sykdom blandt misjonspersonalet. Saaledes var frøknene Marie Wallin, Kristine Bø og Alice Dischler meget syke.

Hjem i ferie reiste misjonærene Nordhaug, Lien (med familie), Ørstavik (med familie), Maudal, doktor G. Lende, samt frøknene Marie Ruspergaard, Inga Ohrset, Marie Wallin, Kristine Bø (grunnet sykdom kun 2 aar derute) og frk. Hanna Hovda. Tilbake fra ferie kom misjonærene Olav Espegren (med familie) og Johan Gil samt frk. Marit Staurseth og som nye: Agnar Espegren (sønn av O. E.), Olav Haarvik, Johs. Kolleraas, Ole Levang, Harald Sivertsen og frøknene Gudrun Falch, Ildri Kringstad, samt 4 forlovede: Magda Askvik, Anna Bjørknes, Lilly Fauske og Inger Flom.

Tilsynsmann var til juni misjonær K. Samset, senere fungerte misjonær Arne Tiltnes.

c) *Manchuria.* De ytre kaar for arbeidet har været bra. I denne del av landet har man ikke været plaget hverken av røvere eller kommunister. Heller ikke har de styrende — japanerne — hindret arbeidet. De økonomiske kaar for befolkningen i Nord-Manchuria var gode i dette aar, idet det blev et „kronaar" for gaardbrukerne, og dermed ogsaa for misjonsarbeidet, baade direkte og indirekte. Der har været stor innvandring av bønder fra Syd-Manchuria dit nord, siden der er rikelig jord aa dyrke. Ansvarsfølelsen for menighetene vokser hos de kristne. I alle menigheter tar en stor del av de kristne aktiv del i arbeidet med husbesøk, innbydelse til møter og i søndagsskolen. Paa de fleste steder klarer menighetene nu sine løpende utgifter selv. Inntekten til selvhjelpen utgjorde 1 059 dollars,

ca. 360 dollars mer enn i 1935. For første gang paa denne misjonsmark blev aarsmøte for distriktene holdt, i Chalantun. I aarets løp blev 134 døpt (106 foregaaende aar), og der var 336 menighetslemmer og 243 katekumener. I søndagsskolene var der 231 elever. Med misjonærhustruene var der 19 misjonærer.

Tomt blev kjøpt i Tsitsihar, og man begynte nybygg og satte ogsaa i stand de huser, der var paa tomten fra før. Man fikk da hus til bibelskolen og menighetsarbeidet samt leilighet for en misjonærfamilie og et par enslige misjonærer. Tomt blev ogsaa innkjøpt i Noho. Bibelskolen i Tsitsihar (Lie) avsluttet i april sitt første kursus med 15 elever. 7 blev satt i arbeide som evangelister og 2 som portnere. Fra 15. januar til 15. mai holdtes ogsaa der et 4 maaneders bibelkvinnekursus, ledet av frk. Hanna Hovda. I Chalantun hadde frk. Ingeborg Haakonsen et 2 maaneders kursus for 30 kvinner. Der var kun én skole — for de kristne barn i Sihonan, Noho distrikt — hvor de kristne selv hadde kalt og lønnet en lærer.

I 1936 kom følgende nye misjonærer ut: Gabriel Ekli, Hans Normann, Kristen Aalgaard, og frøknene Eli Krakland og Hilda Bugge — og de 2 vordende misjonærhustruer Hanna Halvorsen og May Quist.

Tilsynsmann var misjonær Aug. Vik.

Organ: „Kineseren" (kr. 5,00 pr. aar). Aarboken 1937 kr. 0,50.

VI. DEN NORDISKE SANTALMISJON.

a) *Hjemlandet.* Arbeidet herhjemme har gaatt godt, og Gud har velsignet det. Misjonsvennene har virket trofast, saa man har faatt de midler, der trengtes til arbeidets drift. Og det merkes, at misjonsinteressen er stigende. De gamle misjonsvenner er blitt opglødet til mere iver, og der kommer stadig adskillige nye med. Og ogsaa ungdommen kommer. Inntektene til hovedkassen — kretsenes utgifter fratrukket — var kr. 306 069, og i Danmark og Amerika tilsammen kr. 197 708, ialt kr. 503 777. „Den store økonomiske krise i Amerika gjorde, at bidragene fra dette land skrumpet sterkt inn." Ogsaa i Danmark var det vanskeligheter, idet det var forbud mot fri utsendelse av penger. Man kunde saaledes ikke faa ut alt det, der kom inn til misjonen. Det opgis, at 2 677 foreninger i vaart land arbeidet for Santalmisjonen, og i landsstyrets og kretsstyrenes tjeneste hadde man ca. 50 arbeidere. Landsstyret, hvis formann var skolebestyrer H. Høeg, bestod av 7 medlemmer. Generalsekretær var misjonsprest J. Ofstad.

Aarsmøtene var godt besøkt. Det blev avholdt 3 sommerskoler for bibel- og misjonsstudium, nemlig for Østlandet paa Vikens ungdomsskole 27 juni - 1. juli, for Vestlandet paa Førde ungdomsskole i Sunnfjord 1.-5. juli, og for Sørlandet paa Kvaas ungdomsskole i Lyngdal 5.-9. august. Et barnestevne blev holdt paa Notodden 29. august. Som ny kretssekretær i Oplandenes krets blev ansatt pastor Redtrøen. Cand. theol. M. Landøy blev ansatt som misjonær og ordinert 20. september.

Til minne om den for mange aar siden avdøde misjonær Bunkholdt har misjonsvennene i Sauherad, hans hjemsted, innsamlet kr. 6 000, hvis renter skal gaa til lønn for en innfødt arbeider der, hvor Bunkholdt virket.

Legatet har faatt navn av „Misjonær Bunkholdts Minne" og bestyres av Skiens kretsstyre. Generalforsamling i A/S „Santalgaarden" blev holdt 4. mars. Det besluttedes utdelt 3 % til aksjonærene for 1935. Formann i styret var disponent H. Nygaard. Som foregaaende aar blev „Paaskeboken" utgitt.

Blandt bortvandrede i 1936 nevner vi: overkonduktør Tjeldflaat (Stavanger), og fruene Marie Lysgaard (Faaberg), Oline Pedersen (Skien), Serine Halvorsen (Haugesund) og Cecilia Johansen (Øiestad), misjonær Joh. Johansens mor.

b) *Santalistan.* Paa misjonsmarken har ogsaa arbeidet gaatt godt frem og viser gledelige resultater saavel paa den gamle mark som paa de forholdsvis nye blandt bengaler og boroer. Men midlene syntes ikke tilstrekkelige, og misjonærene gav ogsaa det aar avkall paa 10 % av sin lønn. Borofolket synes aa staa merkelig rede til aa motta evangeliet. Der døptes saaledes 434 boroer, derav 311 voksne hedninger, og der var 2 500 borokristne og 25 kirker. 400 boroer gikk til daapsundervisning. Det var misjonsprest Kristiansen, der hadde sitt virke blandt boroerne. Med bibeloversettelsen til boro blev der arbeidet, og man fikk de 4 evangelier innbundet i ett bind, og resten av det Nye Testamente var oversatt og maskinskrevet, men skulde revideres og gjennemgaaes flere ganger, før det trykkes. 2 menigheter blev hjemsøkt av oversvømmelser og fikk sine marker og sin grøde ødelagt. I Boroland hadde man 2 hovedstasjoner, Joema og Gaorang, og der bygges en tredje, Bon-gal-gaon. I Gaorang blev der bygget et hus for frk. Fischer. Misjonsprest Malme og frue er bestemt til aa virke blandt borofolket.

Ogsaa blandt bengalerne i Malda distrikt, hvor misjonsprest Kampp virket, var der gode fremskritt. Der hadde man 102 daapshandlinger, og flere nye kirker blev bygget, saa der nu er 7. Et mindre stykke land blev erhvervet omtrent en km. nord for Nimasirai jernbanestasjon, hvor man i aarets 2 siste maaneder fikk opføre nogen smaa straa- og bambushytter til foreløbig misjonærbolig, som Kampp haapet aa kunne flytte inn i januar 1937. Misjonær Johansen og frue, der ogsaa skal arbeide blandt bengalerne, flytter saa inn i Narainpur, Kampps forrige stasjon. Under en tur i distriktet døpte Kampp 45, derav 31 i landsbyen Mohinagor, og flere steder var lignende flokker i undervisning. Dessverre hersket hungersnød i distriktet. En dag hadde misjonæren besøk av 115 tiggere.

Ialt døptes der paa misjonsmarken i aarets løp 1 776. I de 21 stasjonsdistrikter var der 157 menigheter med 22 381 menighetslemmer. Man hadde 44 søndagsskoler med 1 403 elever. I virksomhet var 51 misjonærer, misjonærhustruene medregnet, og 480 innfødte arbeidere, hvorav 31 prester. Paa flere steder var der adskillig propaganda fra katolikkenes side. I Chondorpura hadde man i mars et større møte under stor tilslutning. Der var samlet 700 santaler fra forskjellige deler av landet. Et kirkemøte blev utpaa høsten avholdt i Grahampur for boroer, bengaler og santaler. I Dhorompur brente kirken, og paa Ranga utstasjon brente kirke, eldste- og lærerhus med plass til 3 familier m. m. I Monai (Assam) blev 18 konfirmert paaskedag.

Misjonen hadde 120 landsbyskoler, 5 middelskoler, 1 industriskole (56 elever) og 1 barnehjem. I lærerskolen paa Kaerabani var der 36 elever. Lærer- og elevskolen der kunde i mars feire sin 25-aarige bestaaen paa det sted. Først var den paa Ebenezer, men flyttet saa i 1911 til Kaerabani. Paa det sted gaar om søndags eftermiddagen en hel del frivillige kristne ut til de forskjellige landsbyer og vidner for hedningene. En av de største skoler er pikeskolen i Maharo med ca. 200 elever. For skolen har man nu bygget et pent og praktisk sykehus, som gir plass for 10-15 stykker. Om bibelskolen eller presteskolen tenkte man aa faa alle santalmisjoner, der er representert i „Christian Saint Council", til aa gaa sammen.

Benagaria hospital var i foraaret uten lægehjelp, idet doktor Østergaard ikke kunde komme ut i 1935, og doktor Banerjee maatte reise bort for selv aa underkaste sig en operasjon. Hospitalet gikk dog under frk. Elisabeth Krohns ledelse. I spedalskebyen Saldoha var der 350 syke. Misjonær Bagger leder dette. Man hadde et trykkeri, og 2 blader utgis, et paa santali og et paa bengali.

Hjem i ferie reiste misjonsprest Trømborg med familie. Tilbake kom doktor Østergaard med frue, fru Dina Nielsen og frk. Nancy Diesen, og som ny kom misjonsprest M. Landøy.

Tilsynsmann var misjonsprest Rosenlund.

Organ: „Santalen" (kr. 3,00 pr. aar).

VII. DEN NORSKE KINAMISJON.

a) *Hjemlandet.* Det kan sies, at det var et godt aar i hjemmearbeidet. „Vaart misjonsfolk er ikke saa tallrikt, men er besjelet av troskap og offersinn. Arbeidets mange og store behov blev lagt frem i bønn, og Gud sendte oss ofte paa underbar vis, hvad vi trengte." Der var 55 foreninger, derav 18 i Oslo og omegn, som arbeidet for misjonen. Man hadde 11 sommerstevner, der gjennemgaaende var godt besøkt. 18.-20. april holdtes aarsmøtet i Oslo. Ved dette blev forstander Albert G. Lunde gjenvalgt som formann, og som raadsstyremedlem gjenvalgtes gaardbruker O. Jorud. De øvrige medlemmer av misjonens hovedstyre eller raad var: ingeniør Aksel Haug, gaardbruker Carl Brustad og misjonær R. T. W. Gornitzka. Sekretær var Johs. Gulbrandsen. 2.-6. juli hadde man i Oslo besøk av Kina Innlandsmisjonens nye leder, G. W. Gibb. Sammen med det Norske Misjonsforbund hadde man sommermøte paa Farris bad i Larvik 12. august og følgende dager. Hjemmet paa Lofthus var igang hele aaret under fru L. Støps ledelse. Blandt misjonens bortvandrede venner nevner vi: kjøpmann O. K. Grøndahl (Oslo), pastor Bot. Nyborg (Oslo) og trelasthandler Markus Gulbrandsen (Oslo).

Inntektene i 1936 var kr. 74 347,48, kr. 7 000 mer enn i 1935. Man fikk med dette dekke alle misjonens utgifter og avslutte regnskapet uten en øres gjeld hverken i Kina eller hjemme.

b) *Shansi provins, Kina.* Det var et urolig aar paa misjonsfeltet, idet kommunistiske røverbander i begynnelsen av aaret oversvømmet provin-

sen. Fra 7 av stasjonene maatte misjonærene i mars evakuere, kun paa Linhsien stasjon forblev de. Dog, efter forholdsvis kort tid var distriktene renset for røvere, og misjonærene kunde vende tilbake til sine stasjoner. Hverken de kristne eller stasjoner og eiendommer hadde lidt skade. „Under urolighetene blev de kinesiske menigheter staaende alene med ansvar og arbeide, og de utfoldet paa mange steder en beundringsverdig virksomhet, opmuntret hverandre og søkte aa vinne andre for Herren." Og videre sies det: „Vaare fremtidsutsikter er lyse, dørene aapne over alt, og folket samler sig til gudstjenester og møter." Og man hadde en skare dyktige innfødte arbeidere. Tross de mange vanskeligheter i begynnelsen av aaret, regnes det allikevel for et godt aar.

Misjonærkonferansen blev, grunnet de urolige forhold, holdt paa en fremmed misjonsstasjon, nemlig Brødremenighetens i Showyang i Øst-Shansi, i begynnelsen av august. Skolen for misjonærenes barn, der styrtes av frk. Engen, blev paa nevnte stasjon til november, da den flyttet tilbake til Linhsien stasjon. En vellykket felleskonferanse for menighetene blev holdt paa Lanhsien stasjon 22.-30. august. Utkast til nye menighetsregler, som før var blitt gjennemgaatt av misjonærkonferansen, blev vedtatt med en del forandringer og tilføielser. Man enedes ogsaa om aa utgi et menighetsblad „Sheng Yi Pao", d. v. s. „Den hellige rettferdighets blad". Paa stasjonen Paoteh fikk man innredet et større forsamlingslokale. Under et høststevne der blev 15 døpt. I næsten alle distrikter blev der drevet teltvirksomhet. Paa flere steder hadde frøknene Graham og Fredriksen vekkelsesmøter, der var til rik velsignelse og bar frukt. Paa alle stasjoner (8) blev holdt bibeluker, stevner m. m.

Misjonen hadde 8 hovedstasjoner med 16 utstasjoner og virkeplasser. 58 blev døpt i aarets løp, og menighetslemmenes tall var ca. 850. Man hadde 29 misjonærer, hvorav 20 var i virksomhet paa feltet. Ennvidere 66 kinesiske medarbeidere: lærere, evangelister, kolportører og bibelkvinner. Nogen (28) utførte arbeidet frivillig. I de 10 søndagsskoler var der 600 elever. De kinesiske medarbeidere utførte megen reisevirksomhet, utdelte traktater og holdt møter. Ialt blev der av misjonærer og innfødte dels utdelt, dels solgt 60 000 traktater og 5 000 bibeldeler og smaaskrifter. I Linhsien besøkte misjonærene fengslet.

I virksomhet var to gutteskoler, 1 pikeskole, to industriskoler, en bibelskole og en skole for voksne kvinner. Hjem i ferie reiste tilsynsmann Ingwardo med familie og misjonær P. Torgersen med familie. Tilbake fra ferie kom frk. Signe Olsen, og som ny kom Gerh. R. Danielsen. Misjonær Haug fungerte som tilsynsmann.

Organ: „Kinamisjonæren" (kr. 2,00 pr. aar).

VIII. LÆRERINNENES MISJONSFORBUND (L. M. F.).

I aarsberetningen, der gaar fra oktober 1935 til oktober 1936, sies: „Aarets store begivenhet var det nordiske L. M. F.-møte i Jönköping, hvor saa mange av oss fikk være med. Vi fikk visst alle en velsignelse fra Her-

ren ved dette møte, og velsignelsen er visst sikkert ogsaa gaatt ut til arbeidet baade hjemme og ute paa misjonsmarken." Der var ca. 800 deltagere, hvorav 150 norske. I aarets løp fikk ogsaa L. M. F. de midler, der trengtes til arbeidet, og regnskapet stod godt. Medlemsantallet var 1 479, litt stigning fra foregaaende aar. Derav er 132 æresmedlemmer paa misjonsmarken. 59 er innmeldt i aarets løp, 21 utmeldt, 5 strøket og 12 døde. Der blev dannet en ny gruppe i Porsgrunn; ialt har man nu 33 grupper og 340 spredte medlemmer.

L. M. F. underholder følgende kvinnelige misjonærer: I Zululand frk. Emilie Larsen (N. M. S.) ved industriskolen paa Eshowe, frk. Caroline Astrup (Schreudermisjonen) paa Entumeni. I Kina frøknene Barbra Stabell og Bergljot Borgen (N. M. S.) i Changsha og Ningsiang, frøknene Aagot Bjørnstad og Edel Nordstrand (det Norske Lutherske Kinamisjonsforbun) i Laohokow og Tengchow. Paa Madagaskar frøknene Marie Pinderud og Margrethe Arebekken (N. M. S.) i Betafo og Morondava samt frk. Erna Huitfeldt f. t. i Fianarantsoa. Dessuten de 2 innfødte, Elisabetha i Betafo og Ranoro i Antsirabe. I Santalistan frk. Nancy Diesen i Mohulpahari, og den innfødte lærerinne Elisabeth i Mahoro. Siste lørdag i maaneden er L. M. F.s bønnedag saavel hjemme som paa misjonsmarken. Man har 37 „solstraaleforeninger" (barneforeninger), der arbeider for barn paa misjonsmarken og blandt Israel.

L. M. F. er med i „Norsk Misjonsraad" og representeres i dette ved frk. Elvine Olsen. Det staar ogsaa som ledd i „Norske Kvinners Nasjonalraad" og er representert der ved frk. Dora Westergaard, Bergen, og fru Kissy Eggen, Drammen. Frk. Henny Dons var formann og frk. Aagot Rognaas kasserer. Inntekten var kr. 33 395,13. Der blev ydet til det Norske Misjonsselskap kr. 12 254, Santalmisjonen kr. 3 821, det Norsk Lutherske Kinamisjonsforbund kr. 4 500, Schreudermisjonen kr. 1 900, Israelsmisjonen kr. 1 050,20. Dessuten til Norges Finnemisjonsselskap og Norges kristelige Ungdomsforbund.

Organ: „Misjonshilsen"(kr. 4,00 pr. aar).

IX. SYKEPLEIERSKENES MISJONSRING (S. M. R.).

Medlemsantallet er ikke øket nevneverdig i 1936. Riktignok er 92 nye medlemmer innmeldt, men mange har maattet strykes siste aar, da de ikke hadde betalt kontingent. Ved nyaar var det 570 medlemmer mot 545 i 1935. 5 nye grupper blev dannet: Dale asyl ved Stavanger, Lier asyl og Vardaasen og Dikemark, Aalesund, og Kristiansand. Der var ialt 17 grupper. Paa Røde Kors's klinikk i Oslo har en del elever dannet en gruppe og samles for sig selv, da det er vanskelig aa komme fra til møtene, som Oslogruppen har. Oslogruppens 15-aars-fest blev feiret 10. mai. Inntekten i 1936 var betydelig mindre enn i 1935. Grunnen var dog vesentlig den, at regnskapet blev avsluttet 14 dager tidligere enn foregaaende aar. Inntekten var kr. 4 845,96. Av dette ydedes lønn og utreise til Kina for søster Birgit Lillestrømmen med kr. 2 675, Kinaforbundets lægeambulanse kr. 150, en kinesisk sykepleierske i Sinhwa kr. 250, søster Jenny Gransjøens

arbeide kr. 300, søster Inga Brunvær kr. 200, arbeidet i Armenien kr. 200, og Misjonsskolen for kvinner i Oslo kr. 200, tilsammen kr. 4 475.

Styret bestaar av søstrene Magda Asbjørnsen, Johanne Høeg (formann), Lina Lerheim, Solveig Top og Inga Ødegaard. Agnes Heggenhougen var kasserer.

Organ: „Misjonsringen" (kr. 1,50 pr. aar).

X. FORENINGEN „KVINNELIGE MISJONSARBEIDERE I NORGE" (K. M. A.).

K. M. A. avholdt regelmessige møter i Oslo i Keysers gate 13 og ellers andre steder, eftersom anledning gis. En del smaaskrifter blev utgitt og spredt. I Aleppo var søster Alette Andreassen fremdeles i virksomhet. I mai besøkte hun 2 ganger sammen med en læge 2 armeniske landsbyer, Haiagen og Marach, 1½ times biltur fra Aleppo. Der var megen sykdom, især malaria. I pleiehjemmet for svake og underernærte barn var der en tid 25, og ved aarets slutning 18. Søster Alette hadde som medarbeidere en bibelkvinne og en mannlig medhjelper. Meget arbeide blev utført i flyktningsleirene. Dyrtid og arbeidsledighet hersket. Mange familieforsørgere vet hverken ut eller inn, da regjeringen begynte aa rive resten av barakkene, og vinteren begynte med regn og kulde. Mange steder stod omtrent alt arbeide stille, da de syriske penger var falt betydelig. Siste aars budgett derute var paa ca. 10 000 kr. Ogsaa Santalmisjonen har faatt støtte av K. M. A. til underhold av 2 innfødte bibelkvinner samt til spedalskehjemmene i Saldoha. Aarets inntekt i 1936 var kr. 13 514,27 — 12 156 kr. til armenierne i Aleppo og kr. 1 358 til Santalmisjonen. Kasserer for armenier-arbeidet var frk. Margit Steen, Kirkeveien 88, Oslo, og for Santalkomitéen frk. Agnes Ertshus, Professor Dahls gate 35, Oslo.

Organ: „K. M. A. Kvartalshilsen" (kr. 1,50 pr. aar).

XI. UNGDOMSMISJONEN.

Norges Kristelige Ungdomsforbund driver misjonsarbeide blandt ungdommen i Kina i tilknytning til N. M. S. Som nevnt tidligere fikk Ungdomsmisjonen, efter ingeniør Kiærs død, overlatt misjonsprest Andr. Tangeraas. Han blir lønnet helt av denne, og den understøtter ogsaa det arbeide, han utfører ved middelskolen for gutter paa Taohwalun. Skolen har kinesisk bestyrer og bæres økonomisk av kineserne selv. Tangeraas tar sig av elevenes aandelige pleie. Siste aar var der 253 elever. Ved skolen var 5 bibelklasser igang, og der var bra tilslutning til dem av saavel kristne som ikke-kristne gutter. 12 elever blev konfirmert i aarets løp, og 10 gikk til daapsforberedelse. Tangeraas skriver: „Det er ikke vanskelig aa forkynne Kristus for de unge eller føre dem frem til aa bekjenne sin tro paa Kristus." Ungdomsmisjonen yder ogsaa hjelp til det ungdomshjem, der drives av de protestantiske misjoner i Tananarive paa Madagaskar, og som ledes av en fransk misjonær. I Tulear paa Vestmadagaskar skal nu byg-

ges et lignende hjem, hvortil der i flere aar er ydet bidrag. Sekretær er frk. Henny Dons. Inntekten i aarets løp var kr. 9 198,00.

Organ: „Den Unges Venn" (kr. 5,00 pr. aar).

XII. DEN NORSKE ALLIANSEMISJON FOR NORD-KINA.

a) *Hjemlandet.* Det gikk bra med arbeidet hjemme. Det understøttes av menn og kvinner innen forskjellige positive grupper. Misjonen hviler „paa et grunnlag for virkeliggjørelse av Jesu bønn: At de alle maa være ett. Og med det spesielle prinsipp: Enighet om de centrale frelsessannheter, fordragelighet i de konfesjonelle spørsmaal, kjærlighet til alle." Og arbeidet underholdes helt ved frivillige ofre og gaver fra virksomhetens venner.

Landsstevnet blev holdt i Oslo 20.-21. mai i forbindelse med misjonens 35-aars-jubileum. Det første kretsmøte i misjonens historie blev holdt i Ørsta, idet en Sunnmøre krets blev oprettet. Flere foreninger blev stiftet i aarets løp, saaledes i Kristiansund og Molde. I paasken og omkring den tid besøkte sekretær Hjelm-Larsen Bergen, Aalesund, Kristiansund og Molde. Hovedstyret ansatte i oktober cand. theol. Ole Eikeland som landssekretær. Han besøkte Sunnmøre og blev saa ordinert av biskop Petersen 29. desember i sin hjembygds kirke, Time paa Jæren. 24.-31. desember var den vanlige bønne- og offeruke i Oslo. I aaret hadde man besøk av den kjente kineser, pastor Andrew Gih. Blandt misjonens bortvandrede venner kan nevnes: frk. Malla Glende og kjøpmann M. O. Ofstad, begge Oslo. Aarets samlede inntekt var kr. 70 992,30.

Hovedstyret hadde følgende sammensetning: direktør Lars Berg, overdiakon Eide, disponent Trygve Eriksen, ingeniør Albert Hiorth, redaktør Hjelm-Larsen, forstander Jens Hole, skolebestyrer I. Iversen, kjøpmann H. Kjærvik og arkitekt J. A. Thorup. Dessuten har man et representantskap med medlemmer fra forskjellige deler av landet.

b) *Chahar provins, Kina.* Ute paa feltet gikk ogsaa arbeidet i det store og hele godt, og der var rik anledning til Guds ords forkynnelse. Der var dog ikke litet av uroligheter paa grunn av de ikke faa mindre røverbander, der dukket op snart her og snart der.

Misjonen hadde 7 hovedstasjoner og 20 utstasjoner. Der var ca. 500 nattverdberettigede menighetslemmer, 8 søndagsskoler med 300 elever. I virksomhet var 14 misjonærer, hustruer iberegnet, og 40 kinesiske arbeidere. Arbeidet for selvhjelpen gikk bra frem, og der var kinesiske menigheter paa noen steder, der selv holder en utstasjon med predikant. En hel del bibelkurser blev holdt med god søkning. I byen Tcholushien har man leiet et nytt centralt beliggende hus til gatekapell. Flere av fengslene blev besøkt. I Kalgan besøktes fengslet regelmessig av diakon Alfsen og fru Rachel Norland, og deres besøk bragte velsignelse med sig. Flere fanger blev kristne, og der blev utdelt testamenter i hver celle. Frk. Guri Odden feiret sitt 25-aars-jubileum som misjonær.

Aarskonferansen for misjonærer og innfødte arbeidere blev holdt paa

Hwai-An stasjon 1.-6. september, og misjonærraadet, som leder arbeidet paa misjonsmarken, fikk følgende sammensetning: formann Erling Melaaen, viseformann og sekretær Olav Skagen, Guri Odden, doktor Fotland og Bernh. Norland.

Misjonshospitalet i Kalgan har efter doktor Hannestads bortgang kun delvis været benyttet. Arbeidet med innredningen gikk godt ved doktor Fotland og diakon Norland, og man haapet foreløbig aa faa plass til 30 patienter. Man hadde 4 poliklinikker. Ialt blev ca. 5 000 patienter behandlet i aarets løp.

Hjem i ferie reiste diakon Edin Alfsen med familie.

Organ: „Misjonsvennen" (kr. 2,00 pr. aar).

XIII. DET NORSKE MISJONSFORBUNDS HEDNINGEMISJON.

a) *Hjemlandet.* Der var til Misjonsforbundet herhjemme knyttet 72 menigheter med et medlemsantall av 5 300. 10 av forannevnte menigheter kom til som nye i aarets løp. 10. april hadde man i menighetene offerdag for hedningemisjonen, og 25.-28. juni i Larvik D. N. M.'s 52-aars-konferanse. Det var adskillig vekkelse paa flere steder i vaart land ved Frank Mangs og Henry Johansen. Misjonær frk. Borghild Frogner, der var hjemme i ferie fra Swaziland, virket adskillig for misjonen. Man hadde et fond paa kr. 11 000, som var skjenket D. N. M. til lægemisjon. Og da det var øket interesse for denne blandt D. N. M.'s ungdom, satte den igang en innsamling med det maal for øie aa faa øke summen med kr. 10 000, saa man kunde faa en lægemisjonær til Shensi.

Misjonsskolen var igang med 20 elever. Som faste lærere fungerte John Christensen (bestyrer) og cand. theol. Øivind Halvorsen. Blandt bortvandrede misjonsvenner kan nevnes: handelsborger P. L. Dieseth (Oslo) og Ragnvald Gabrielsen (Tromsø). Aarets inntekt var kr. 42 518,93. Leder var misjonsforstander Aug. Abell.

b) *Shensi provins, Kina.* Det kan sies, at arbeidet gikk nogenlunde bra, skjønt der var adskillig uro paa feltet. Om nogen særlig vekkelse kan ikke berettes. Der var dog blandt folket en stigende interesse for kristelig litteratur, bibler, traktater og andre bøker. 2 kolportører besøkte ca. 800 forskjellige steder, og de solgte 30 000 bibeldeler og delte ut 40 000 traktater. Man hadde korte bibelkurser for feltets innfødte medarbeidere og andre modne kristne. Frk. Syltevik holdt et kursus i Lungchuchai for kvinner og menn, som vilde lære den nye lydskriften. Der blev utført evangeliserende arbeide i gatekapeller, paa markedsplasser og ved store avgudsfester saavel som i teltarbeidet. I fengslene hadde man møter for fangene. En del utvidelser fant sted til andre byer.

Der var 4 hovedstasjoner og 11 faste utstasjoner og en del prekeplasser, 26 ordnede menigheter med ca. 600 menighetslemmer, hvorav 302 nattverdberettigede. Ennvidere hadde man 4 søndagsskoler med 99 barn, og 4 folkeskoler med 107 barn. I virksomhet var 5 misjonærer, Nordmo og

frue, Riis og frue og frk. Marie Syltevik, samt 39 kinesiske arbeidere. Tilsynsmann var misjonær Nordmo.

c) *Natal og Swaziland.* Der var som tidligere gode og rolige arbeidsforhold. Man hadde 2 hovedstasjoner, Ekutandaneni og Glendale, i Natal. Dessuten hadde man samarbeide med den Skandinaviske Alliansemisjon, der hadde 5 misjonærer i Swaziland. Det Norske Misjonsforbund hadde 4 misjonærer, Salvesen og frue og Engblom og frue, og 39 innfødte arbeidere. Der var 25 ordnede forsamlinger med 266 nattverdberettigede menighetslemmer og 4 søndagsskoler med 200 barn. Man bygget i Spitzkop et gresshus til midlertidig kirke. Ved Emuseni utstasjon blev utført bygnings- og reparasjonsarbeide. Evangelisten Mbuyazo hadde 25-aars-jubileum i sin tjeneste paa Ekutandaneni. „Alliansemisjonens" aarskonferanse blev holdt 14.-19. juli paa dens bibelskole i Swaziland. Der var samlet 29 misjonærer fra forskjellige selskaper, og ved de innfødtes store møter var ca. 3 000 tilstede. Misjonær Salvesen var saa uheldig aa brekke venstre laarben og maatte la sig innlegge paa Kearsney hospital.

Paa Ekutandaneni blev begge lærerinner lønnet av staten fra 1. august. Skolen hadde 100 elever. Ialt var der 5 folkeskoler med 218 barn .

Hjem i ferie kom fra „Alliansemisjonen" misjonær L. A. Tveiten med familie og frk. Borghild Frogner. Misjonens tilsynsmann var nærmest misjonær Salvesen.

Organ: „Misjonsbladet" (kr. 6,00 pr. aar).

XIV. DEN NORSKE EVANGELISK-LUTHERSKE FRIKIRKES KINAMISJON.

Fra hjemlandet er ikke noget nevneverdig aa berette. Alle Frikirkens menigheter støttet misjonen. 3 unge misjonærer blev innvidd og utsendt i august. Det var Nils Lian (Øvrebø), Arne Unhjem (Ørstavik) og Sigurd Aske (Brunlanes). Aarsinntekten utgjorde kr. 37 171,00.

Virksomheten i Kina var knyttet til Hsingan distrikt i Shensi provins. Byen Ankang, som er dens nye navn, er hovedstasjon. Ved siden av har man kun en utstasjon, nemlig byen Henkow. Der var med misjonærhustruene 12 misjonærer og 9 innfødte arbeidere. Der blev døpt 7 i aarets løp. Antall menighetslemmer var 54. Man hadde 4 søndagsskoler med 200 elever og en folkeskole med 40 elever.

Virksomheten foregikk, foruten regelmessig i kirken, i gatekapellene med forkynnelse og utdeling av traktater. I fengslet har man hatt de styrendes tillatelse til aa besøke fangene, og ordet har funnet grobunn hos dem. Der har ogsaa været avholdt kurser for menn, kvinner og ungdom.

Man var plaget adskillig av kommunister. I februar var det en stor kommunisthær, som truet feltet. „Innlandsmisjonens folk kom flyktende mot elven, og det bar slik til, at ogsaa hos oss maatte man evakuere." Efter et par maaneders fravær kunde man igjen vende tilbake. Der var

dog adskillig uro senere ogsaa. Hjemme i ferie var frøknene Ellen Madsen og Solveig Heimdal.

Tilsynsmann var misjonær O. A. Sommernes.

Organ: „Budbæreren" (kr. 6,00 pr. aar).

XV. NORSKE BAPTISTERS KONGOMISJON.

a) *Hjemlandet.* I de 52 menigheter med ca. 7 000 menighetslemmer, som Baptistene hadde her i landet, var der øket interesse for hedningemisjonen. Hjemme virket misjonær Iversen, der var hjemme fra Kongo, adskillig. 2 nye misjonærer blev sendt ut til Kongo. Den teologiske skole var i virksomhet med 2 lærere og 13 elever. Aarets inntekt var kr. 24 097,00. Sekretær var Arnold Øhrn.

b) *Belgisk Kongo.* Det kan sies, at der i 1936 var stor fremgang ute paa feltet. Foruten de 2 hovedstasjoner, Bondo og Monga, fikk man ogsaa en 3dje, idet bistasjonen Buta blev gjort til hovedstasjon, og en misjonær blev ansatt der. Alle 3 stasjoner ligger i Uele distrikt. 10 misjonærer hadde man, derav 8 paa feltet, idet misjonær Iversen og frue reiste i ferie, samt 51 innfødte lønnede arbeidere, der utførte dobbelttjeneste som lærere og evangelister paa utstasjonene inne i skogene. Dessuten blev 17 elever ferdig fra bibel- og lærerskolen, saa de innfødte arbeideres tall vokste til 68. I aarets løp blev 157 døpt. I de 3 menigheter var der 1761 menighetslemmer, hvorav 1 397 nattverdberettigede, og 2 søndagsskoler med 150 barn. Dessuten var der ca. 1 400 daapslærlinger. I 47 skoler var der 1 440 elever. En del større og mindre hus for skoleelever blev bygget og adskillige reparasjoner utført. Ved de 2 poliklinikker i Bondo og Monga blev ca. 20 000 syke behandlet.

Organ: „Banneret" (kr. 6,00 pr. aar).

XVI. PINSEVENNENES HEDNINGEMISJON.

Som nevnt tidligere i vaare oversikter, saa er det ikke saa lett aa holde sig à jour med Pinsevennenes hedningemisjon og gi helt korrekte oplysninger om den. Deres misjonærer er jo spredt utover Afrika, India, Kina og Syd-Amerika. Ofte sitter en alene paa et sted eller et par sammen. Og stadig kommer der nye til, der „føler kall til aa gaa ut." De fleste har sin eller sine egne utsendermenigheter med sin egen kasserer. Fra mange er meddelelsene fra arbeidsfeltet meget sparsomme, fra andre er der oftere brever i „Korsets Seier". Sikkert kan det visst sies, at de alle utfører et selvforsagende og opofrende arbeide med de midler, der kommer inn. For manges vedkommende kan det bli næsten „sultekur" for dem personlig og deres arbeide. For nedskriveren av dette staar det klart, at den gamle ordning, man tidligere hadde, som selskap — „Norges Frie Evangeliske Hedningemisjon" — var aa foretrekke. Og mon ikke en mere „samlet fektning"

er bedre enn en „spredt"? O. Ekornes sluttet som kasserer for hedningemisjonen i Filadelfia i Oslo efter 6 aars tjeneste. Fra 1. januar 1936 blev denne stilling overtatt av Rolf Engebretsen, Glads vei 11, Grefsen. Han mottar — eller fordeler — bidrag til misjonærene Bartnes, Cornelius og Dagmar Engstrøm, Maren Iversen, Valborg Valla i India, Parley Gulbrandsen, Ester Herugstig, Ruth Pedersen og Signe Øiestad i Kina. Til disse innkom tilsammen kr. 32 043,47. Saa gaar vi over til aa omtale hver av misjonærene og deres virksomhet.

a) *Argentina.* Erling Andresen og frue virket i Rio Tercero og har som kasserer Odd Thoresen, Borgenruten, Sarpsborg. Til deres virksomhet innkom i aarets løp kr. 3 253,49. De fikk ogsaa en del understøttelse fra Amerika. Arbeidet gikk godt, og man har flere kristne i en del av provinsens byer. Paa utposten Corralite hadde Andresen faste møter. Gjerne vilde han faa sig en misjonsbil. En tid var fru Andresen meget syk.

Birger N. Johnsen og frue virket i Embarcacion, og kasserer var H. H. Sønstebø, Oterholt, Bø i Telemark, og der kom inn kr. 1 978,70 til deres virksomhet. Det var blandt mattaco-indianerne de arbeidet. Møtene var godt besøkt, og Johnsen holdt paa aa bygge et stort nytt lokale.

Evert Larsson og frue, Solveig f. Hansen, kom ut i juli maaned for aa arbeide i Calle Concordia. Leste foreløbig sproget i Buenos Aires. De skulde saa arbeide sammen med den svenske misjonær Sture Andersson i forannevnte C. C. Det er dog kun fruen, der her interesserer oss, da hun hadde kasserer her i Norge som norsk. Det var stasjonsbetjent Karl Erlandsen, Kløfta, og der kom inn til henne kr. 606,55.

Ut til Argentina vilde følgende 2: frk. Helga Mjaavatn og misjonskandidat Rolf Westlie, men de kom ikke avsted i 1936. For frk. Mjaavatn vil menigheten Salem i Hamar staa som utsendermenighet og kasserer var telegrafist Kr. Hagen, Espa st. Der blev innsamlet til henne kr. 607,88. Westlie's kasserer var Michael Hansen, Hakadal, og der innkom til hans utreise kr. 1 916,62.

b) *Brasil.* Gottfred L. Pettersen og frue reiste fra Oslo 21. oktober og begynte sin virksomhet i Porto Alegre, nærmere bestemt Crus Alta, R. G. do Sul. Kasserer var Sigurd Sjøli, Ski st. Der innkom til deres virke kr. 1 132,40.

En ung kvinne, frk. Lorentze Torkelsen, „følte kall" til Brasil, „hvor hun vilde preke evangeliet for katolikkene", men manglet enda midler til utreisen.

c) *Paraguay.* Kaleb Hansen fortsatte sin virksomhet i Gran Chaco, Argentina, og hadde som sin kasserer Emil Olsberg, Lillehammer, og der innkom til hans virksomhet kr. 960,70. Han opførte et større hus beregnet til skole, kontor og lager til varer. Han maatte nemlig hjelpe indianerne med avsetning av deres produkter og forskaffelse av det de særlig trengte. Han skrev „at høvdingen Mareno og flere andre vilde følge Jesus". Senere paa aaret maatte han forlate pelaga-indianerne, idet chefen for de militære „gav ordre om aa fjerne mig, for katolikkene vilde ikke ha pro-

testanter der". Saa bestemte han sig for aa begynne paa et sted i Paraguay, Monte Sociedad, ogsaa blandt indianere. Der kjøpte han for egne penger et hus, idet han solgte en eiendom i Norge. I det hadde han god plass til møter. Men ogsaa der hadde han vanskeligheter, idet han gang paa gang blev antatt for spion for Bolivia.

d) *Portugisisk Østafrika.* Fru Ingrid Løkken Chawner hadde som tidligere sin virksomhet i Caiza 70, Lourenço Marques, i begynnelsen av aaret, men reiste senere paa aaret — sammen med sin mann, der antagelig støttes fra Amerika — til Amerika, hvor hun gjennemgikk en alvorlig operasjon. Hennes kasserer var skreddermester O. Andersen, Sehesteds gt. 3 a, Oslo, og der innkom til hennes virksomhet kr. 803,61. Under fruens fravær blev hennes arbeide besørget av de 2 kvinner, der arbeidet paa samme sted, nemlig:

Frk. Elisabeth Pedersen og frk. Martha Nielsen. Den førstes kasserer var K. R. Pedersen, Solemskogen, Kjelsaas, og der innkom til henne kr. 808,51. Den annens kasserer var Ragnvald Pedersen, Bjergstien 8 IV, Oslo, og der innkom til henne kr. 1 209,95. De drev begge paa med sprogstudiet, men maatte allikevel tre direkte inn i skolearbeidet. Mange barn kom til skolen.

Der var dessuten et par damer der forberedte sig til utreise til Portugisisk Østafrika. Det var frøken Ella Nilsen, hvis kasserer var Alis Johansen, Grønlandsleret 23, Oslo, og til hvem der innkom kr. 497,42, og frk. Gyda Hansen, der hadde samme kasserer, og til hvem der innkom kr. 1 132,60. Begge reiste til Portugal for aa studere sproget, siden de skulde til portugisisk koloni.

e) *Kongo.* John Brynhildsen og frue virket i Moganda, Kiwu distrikt, hvor de gjennem flere aars arbeide har sett gode frukter. Deres kasserer var Bj. Amundsen, Ole Bulls gt. 4, Skien, og der innkom til deres underhold kr. 3 439,67, til barnearbeidet kr. 981,57 og til stasjonsdrift og innfødte evangelister kr. 3 644,83. I skolene var der ca. 400 elever, og der blev bygget skole i Kachatu. Paa stasjonen hjalp man 10-15 syke hver dag.

Ole P. Lindstad og frue reiste ut for aa virke paa samme sted som Brynhildsens og hadde som kasserer Olaf Hagen, Nordstrandshøgda, og til deres utreise innkom kr. 954,84.

Karl Eriksen og frue virket i Nia Kaziba, Kiwu distrikt, og hadde som kasserer Ragnhild Aaheim, Austefjorden, Sunnmøre, og der innkom til deres virksomhet kr. 2 228,14. Der nevnes, at der var megen sykdom og mange dødsfall i distriktet.

Paa samme sted virket ogsaa frk. Birgit Aaen og hadde som kasserer Hilmar Kristiansen, „Betania", Mjøndalen. Der innkom til henne kr. 1 907,50. Hun var en tid meget syk og tenkte aa reise hjem, men blev saa bedre og fortsetter ennu en tid.

Hjemme i ferie fra Nia Kaziba var Sven Karlsen og frue, hvis kasserer var J. Christoffersen, Tyholmen, Arendal, og

Agnes Thorp. Hun hadde tidligere derute faatt det meste av sitt underhold fra venner i Amerika, men nu erklærte de, grunnet de daarlige tider

derover, at de ikke lenger kunde støtte henne. Betania menighet i Larvik erklærte sig saa villig til aa staa som hennes utsendermenighet, og hun fikk som kasserer skredder Anker Gundersen, Larvik. I slutningen av aaret reiste hun til Brüssel i Belgia for sprogets skyld og for aa aa bli mere perfekt til lærergjerningen. Til hennes reise og ophold der innkom kr. 1 521,82.

Saa var der 3 unge kvinner, der haapet aa komme ut til Kongo. Det var frøknene Anne Lid og Gudrun Børresen; den førstes kasserer var Eivind Fosstvedt, Bø, Telemark, og den annens Olaf Hagen, Nordstrandshøgda pr. Oslo. Frk. Lid opholdt sig i Frankrike og frk. Børresen tenkte aa være 4 maaneder i Belgia. Den tredje het Edel Olsen; om henne savner vi nærmere meddelelser.

f) *Swaziland.* Frk. Borghild Eriksen virket paa Ekutuleni stasjon og hennes kasserer var Herman Lilletun. Der innkom til henne kr. 1 737,35. Der var en tid slem tørke i distriktet. I dagskolen hadde hun 40 barn og i aftenskolen 22 gjætergutter. I mars brakk hun et ben i ryggen og maatte ligge til sengs i 3 maaneder.

Frk. Sigrid Gasmann virket paa New Haven stasjon. Hennes kasserer var Hans Gustavsen, Strømmen, og der innkom til henne kr. 617,91. Likeledes virket frk. Hilma Hermansen paa denne stasjon. Hun hadde som kasserer Ole Krogstad, Solli, Relingen, og der innkom til henne kr. 2 264,44. Hun maatte ut i aaret reise hjem adskillig syk og opholdt sig paa „Granly hvilehjem", Grue. I aaret feiret hun sitt 25-aars-jubileum som misjonær. Ennvidere virket ogsaa frk. Laura Strand paa New Haven og hennes kasserer var Rolf Engebretsen, Grefsen. Der var flere daapsklasser, og kraalene blev besøkt. 7 utstasjoner hadde evangelister, og 9 utposter var uten evangelist. I virksomhet var 9 evangelister, 6 lærerinner, 3 lærere og 9 klasseledere. Frk. Gasmann sier: „Arbeidet blandt barna gav gode resultater, og flere innfødte blev frelst."

Paa Ebenezer misjonsstasjon virket frøken Anna Østreng, hvis kasserer var Gustav Knutsen, Bellingmo, og til hvem der innkom kr. 3 248,91 — og frk. Gunda Solheim, hvis kasserer var Ole Nordheim, Gjerstad pr. Risør, og til hvem der innkom kr. 1 095,47. Der hersket voldsom malaria i distriktet, og mange innfødte døde. Flere evangelister var meget syke. Til Ebenezer hørte 11 utstasjoner. Der var 16 innfødte arbeidere, og 180 barn i søndagsskolen. Menighetslemmenes antall var ca. 300. Frk. Solheim sier, at hun hadde ca. 200 skolebarn. Hjemme fra misjonsmarken var frk. Anna Christensen. Hennes kasserer var konduktør Adolf Pedersen, Fredrikstad. Hun var meget syk, led av blodfattigdom, nervøsitet og hodesmerter.

g) *India.* Arthur Cornelius og frue virket i Chopda, East Khandesh. Dessuten paa samme sted til april Sverre Bartness og frue. Begges kasserer var Rolf Engebretsen, Grefsen. Ennvidere virket frk. Clara Myhre der. Bartness tok sin eksamen i marathi-sproget. Shirpur misjonsstasjon, som tilhørte den Svenske Alliansemisjonen, blev overlatt pinsevennene i Chopda for et aar, og Bartness's flyttet dertil. Saavidt sees, kom der inn kr. 3 516,23 til hans virksomhet. Cornelius fikk bygge ferdig 2 hus i Chopda. Det var

barnekrybben Bethlehem, der blev innviet og begynte med 10 spedbarn, men senere vokste til 17. Dessuten hadde man 40 barnehjemsbarn. Det annet hus var for evangelister og fikk navnet Betania. Stasjonsskolen blev anerkjent av regjeringen og vil faa statsstøtte. En ny utstasjon, Dhanora, blev aapnet. En rik hedning der ofret et stort stykke land fritt. I virksomhet var 5 evangelister og 2 bibelkvinner. 1. november ordnet man de kristne, ca. 40, som menighet, og man innsatte eldste og menighetstjener. Frk. Clara Myhre hadde som kasserer Sigurd Engen, Vallset. Der kom inn til henne kr. 2 422,77. Det er henne som leder barnekrybben, og hun tar sig av de mange syke.

Fru Dagmar Engstrøm og hennes 18-aarige sønn Stephan virket i Banda. Kasserer var Rolf Engebretsen, Grefsen. Der trengtes et bedre stasjonshus, og misjonslokalet var dessverre uferdig. De hadde møter paa stasjonen og besøkte mange landsbyer. Fru Engstrøm og hennes sønn gjorde bl. a. en reise innover Himalaya, besøkte en hel del byer og naadde en høide av 9 232 fot.

Frk. Rachel Edwardsen kom tilbake fra ferie i Norge. Hun optok igjen virksomhet i Karwi, Banda distrikt. Hennes kasserer var Alfhild Næss, Eikerveien, Kongsberg, og der innkom til henne kr. 1 462,85. Hun besøkte hjemmene og landsbyene, drev teltmisjon m. m. Behandlet 25-30 syke hver morgen og likesaa mange hver aften.

Frk. Borghild Nordli kom tilbake efter ferie i Norge og virker som tidligere i Katrasgarh Manbhum, distrikt Bihar. Hennes kasserer var Dankert Jørgensen, Narvik, og der innkom til henne kr. 3 299,44.

Frøknene Maren Iversen og Valborg Valla virket sammen i Bharari, Simla, N. Panjab. Deres kasserer var Rolf Engebretsen, Grefsen. De drev med møter, søndagsskole og husbesøk og reiste meget til landsbyene i det omliggende fjell-land.

Frk. Alfhild Holmen kom hjem i ferie. Hennes kasserer var O. Andersen, Sehested gt. 3 a, Oslo, og der kom inn til henne kr. 769,38.

h) *Kina.* I Süanhwafu, Chahar provins, virket flere: frøknene Anna Amundsen, Berte Bakken, Esther Herugstig og Ruth Pedersen. Frk. Amundsen hadde som kasserer Einar Kjenseth, Biri, og der innkom til henne kr. 701,66. Hun hadde været, før hun kom dertil, ved sprogskolen i Peiping, idet hun var ny. Frk. Bakkens kasserer var Emil Olsberg, Lillehammer, og der innkom kr. 1 675. Hun virket meget med telt. Frøknene Herugstigs og Pedersens kasserer var Rolf Engebretsen, Grefsen. De arbeidet sammen og aapnet i begynnelsen av aaret et nytt gatekapell paa vestsiden av byen. Det var gjerne fylt av tilhørere. De hadde 4 søndagsskoler, besøkte fengslene, drev teltvirksomhet og reiste meget i byer og landsbyer.

Frk. Marie Askie virket i Sa'cheng, Chahar provins. Hennes kasserer var Halvor Ofte, Høidalsmo, og der innkom kr. 2 427,35. Sammen med henne virket frøknene Inga Johannesen og Agnes Moy, der understøttedes fra Amerika. De leiet sig et betydelig større hus for virksomheten, men det maatte settes i bedre stand. Det blev innviet 27. mai. Derved fikk de ordentlige rum for sig selv, og for evangelistene ogsaa et stort rummelig lokale. Frk. Johannesen maatte underkaste sig operasjon og reiste hjem.

I Sinpaoan, Chahar provins, hadde Parley Gulbrandsen og frue sin virksomhet gjennem mange aar. De reiste hjem til Norge 10. januar. Da der ikke var noen misjonær paa stedet til aa overta ansvaret under deres fravær, blev 2 kristne kinesere under haandspaaleggelse innsatt for aa vareta gjerningen. En av de trofaste innfødte, Titus, døde i august. Kasserer var Rolf Engebretsen, Grefsen. Frk. Signe Øiestad kom tlibake fra ferie i Norge straks før jul 1936. Hun har været 9 aar i Kina og arbeidet sammen med Parley Gulbrandsen's. Har ogsaa samme kasserer. Arbeidet har gjort gode fremskritt i Sinpaoan.

I Yüchow, Chahar provins, virket Henry Gulbrandsen og fru Dagny. Han er en bror av ovennevnte P. G. Hans kasserer var J. Brun Gulbrandsen, Tønsberg, og fruens Kaia Berge, Grorud. De hadde gode innfødte medarbeidere, og arbeidet var lovende. Der blev drevet meget med teltvirksomhet, fengslet blev besøkt m. m. Dessuten virket i Yüchow frøknene Anna Hansen og Gudrun Nilsen. Den første hadde til kasserer Martin Hasvoldsæter, Vardal, og der innkom til henne kr. 875,30. Den annen hadde Ole Kvaksrud, Lena, Toten, som kasserer, og der innkom kr. 1 247,53.

Willy Rudolph og frue virket i Tao Hwa, Chahar provins. Kasserer var A. Grøndahl, Hønefoss, og der innkom kr. 3 387,59. Mens Rudolph hadde været hjemme, blev arbeidet tilsett av H. Gulbrandsen fra Yüchow. 12.-16. mai hadde man et evangelistkursus, og under paaskestevnet blev 11 døpt. Rudolph hjalp ogsaa til med et 3 mdrs. kursus i Sinpaoan. I landsbyen Fengchianien har kineserne selv bygget forsamlingslokale.

Frk. Karen Heyer har sin virksomhet i 87 Lao Chung-tang, Chao Yang men ney, Peping. Hennes kasserer var Aksel Aarstad, Lunner st., og der innkom til henne kr. 2 115,04. Ogsaa et par andre arbeidet sammen med henne, nemlig frøken Olga Skauge, der kom ut i januar og var først paa sprogskolen. Hennes kasserer var Oline Skauge, Skaren pr. Trondheim, og der innkom til henne kr. 1 124,33. Ennvidere frøknene Inga Johnsen og Signe Pedersen. Den første kasserer var H. Wessel, Nordstrand. Den annen fikk visst hjelp fra Amerika. Det sies, at disse 4 kvinner arbeidet under god tilslutning og hadde mange paa møtene. Fengslene blev ogsaa besøkt, og „der var adskillig vekkelse blandt fangene".

Fru Alida Botolfsen virket, saavidt vites, i nærheten av Shanghai i det siste. Tidligere hadde hun virket i Shantun (Honan) og Lanchow (Kansu). En mr. Wang overtok hennes arbeide paa sistnevnte sted. Hennes kasserer var Karin Hagen, H. Hauges gt. 23, Oslo. Fru Botolfsen kom hjem.

I Changping, Hsien, Hopei, virket fru Marie Högeberg, f. Mortensen. Hun er gift med en svensk misjonær, men har som sin kasserer skreddermester O. Andersen, Sehesteds gt. 3 a, Oslo, og til hennes virksomhet innkom 1. kv. 1936 kr. 1 967,36. Hun fikk kjøpt en stor praktig gaard av en muhamedaner for 2 000 meks. dollars. Drev med møter og teltvirksomhet. Frk. Aagot Andersen virket sammen med henne. Kasserer var Margit Solhaug, Norheim, Enebakk, og der innkom til henne kr. 856,20.

Endelig nevner vi Olga Schult, der med utholdenhet og smaa krefter lenge har virket i West City, Peiping. Der innkom til henne kr. 1 666,80.

En ung kvinne, frk. Kirsten Aas, kasserer F. Jansen, Granli st., var

bestemt aa ville reise ut til kina, og der var innsamlet 5 à 600 kr. til hennes utreise.

De fleste har som sitt organ „Korsets Seir" (kr. 7 pr. aar).

XVII. FRELSESARMEENS HEDNINGEMISJON.

Den norske Frelsesarmé hadde ute paa misjonsmarken 46 misjonærer i 1936. De var offiserer (misjonærer) i følgende land og i et antall av: Hollandsk Ostindia 18, Britisk India 14, Kina 2, Syd-Amerika 9 og Brasil 3. Fra Norge blev der gjennem selvfornektelsesukens innsamling ydet til hedningemisjonen kr. 62 528,67. Misjonens chefsekretær, oberst J. Myklebust, sier, at „saa langt vi er istand til aa uttale oss, maa det sies, at arbeidet i flere av de før nevnte lande har været opmuntrende". Ikke minst har arbeidet i Brasil gitt gode resultater. Frelsesarméens hedningemisjon er jo nærmest internasjonal under hovedstyret i London, men de norske offiserer skriver naturligvis ofte i „Krigsropet".

XVIII. METODISTKIRKENS HEDNINGEMISJON.

Det syntes aa være betydelig fremgang saavel i interesse som ydelse. Den samlede inntekt utgjorde kr. 23 541, derav gjennem Kvinnenes Ytre Misjon kr. 10 604. Kvinnenes Ytre Misjon vandt øket tilslutning i alle foreninger. Der kom 195 nye medlemmer til i aarets løp, saa det samlede medlemstall blir 1 640. 5 nye foreninger blev stiftet, saa antallet av foreninger var 45. Det nordiske kvinnemisjonsmøte, som avholdes hvert 3dje aar skiftevis i de 4 skandinaviske land, blev i 1936 for første gang avholdt i Norge paa Horten 4.-7. september. Der var 107 anmeldte deltagere. I forbindelse med dette stevne hadde Norge sitt første landsmøte. 25 delegater var tilstede. Her blev det bestemt, at Norges Kvinners Ytre Misjon skal ha landsmøte hvert 3dje aar. Lovforslag blev vedtatt, og nytt styre valgt. Formann fru pastor Sandberg. Metodistenes hedningemisjon blev optatt som medlem av „Norsk Misjonsraad" og pastor Einar Karlsen valgt som representant. Han var ogsaa misjonens sekretær og kasserer. Ungdomsforeningene (Epworth-ligaen), hvis formann er Alf Kristoffersen, støtter ogsaa misjonen, især „Fyrtaarnet" og søster Serene Løland (Kina).

I Nord-Afrika underholdes misjonær Willy Heggøy (og frue). I Rhodesia underholder man 6 innfødte evangelister. Dessuten sammen med svenske metodister en svensk kvinnemisjonær, som arbeider ved et sykehus. I India har man frk. Agnes Nilsen som misjonær samt underholder en svensk-amerikansk kvinnemisjonær (frk. Gabrielsson) delvis. Dessuten et par innfødte mannlige evangelister og en bibelkvinne samt 4 barn paa en skole. I Kina har man den kvinnelige misjonær og sykepleierske Serene Løland, som er misjonær i „Board of Foreign Missions". Betaniasøster Ruth Heggøy blev antatt som misjonær. Hun avsluttede sin søsterutdannelse i august og reiste i september til Kingmead College, Birmingham, hvor hun skulde være i 6 maaneder.

Organ: „Kristelig Tidende" (kr. 8,00 pr. aar).

XIX. DEN NORSK-LUTHERSKE AFRIKAMISJON.

Formann for denne misjon er bakermester Breidin (Kampen, Oslo) og kasserer fhv. vaktmester Marius Johannesen. Det er især „Oslo Lille Indremisjon", som staar bak denne misjon, om enn ogsaa andre vennegrupper støtter den. Og den er forbundet med den Skandinaviske Alliansemisjon som har sitt hovedsæte i Amerika. Inntekten i 1936 var kr. 7 962,75. Dessuten en saldo fra 1935 kr. 3 865,23. Et pensjonsfond paa kr. 3 242,56 haves.

Misjonens felt er i Syd-Afrika (Swaziland, Natal og Tongaland), hvor man har 4 misjonærer. Misjonær Dagny Iversen kom hjem 25. mai 1936 og har reist og talt misjonens sak. Paa hennes felt derute var der 4 skoler, 4 søndagsskoler og 6 kirker. Mange syke har været behandlet paa stasjonen. Fra misjonær Gransjøen hadde man ingen aarsoversikt mottatt, men fru Gransjøens hospital har været godt besøkt, idet der i aarets løp blev behandlet ca. 4 000. Hun underholdes av venner i Bærum. En av misjonærene, Karoline Kraakvold, er pensjonert efter over 30 aars virke, men arbeider fremdeles i Charlestown. Misjonen hadde 12 evangelister i arbeide. 6 underholdes av venner i Oslo, 5 av venner i Amerika og 1 av misjonen.

NECROLOGIUM.

Tilsynsmann *Lars Jakobsen Røstvig* var født i Hevne prestegjeld 17. august 1846. Han gjennemgikk almueskolen, og da han tidlig mistet sin far, og hans mor satt i trange kaar, maatte han tidlig ut i tjeneste blandt fremmede. I 17-aars-alderen blev han omvendt til Gud, og ikke lenge efter meldte misjonskallet sig for alvor. Han reiste da til Trondheim for aa raadføre sig med misjonsvenner. Der blev han vel mottatt og fikk fri undervisning av flere, bl. a. stiftskapellan H. Arnesen og cand. theol. Grimelund. I august 1869 kom han inn paa Misjonsskolen i Stavanger og blev uteksaminert derfra i desember 1873. 4. mars 1874 blev han ordinert i Kristiansand av biskop von der Lippe og reiste saa 12. mars samme aar til Vestmadagaskar.

Sammen med misjonsprest Valen begynte han misjonsarbeide i Tulear i september 1874, men grunnet de vanskelige og urolige forhold, maatte de fortrekke til Ranompasy, litt nordenfor, 25. juni 1875, hvor misjonsprestene Lindø og Jakobsen var. I oktober samme aar drog han videre nordover til Morondava, hvor Jakobsen var reist i forveien, og han arbeidet sammen med ham til mai 1879. Fra da av (1879) fikk Røstvig fast grunn for virksomheten i Tulear, og han stod som denne stasjons bestyrer til 1911, kun avbrutt ved de reglementerte hjemreiser. Foruten sin stasjon, førte han de siste aar derute tilsyn med misjonsarbeidet i Vestbara og besøkte oftere menighetene der. I aarene 1888—1911 var han Vestmadagaskars tilsynsmann.

I 1911 reiste Røstvig hjem for godt. Han bosatte sig i Trondheim, hvor han fikk sig en liten villa, der bar navnet „Tulear" efter hans stasjon paa Vestmadagaskar. I 1912 blev han R. St. O. O. Han utgav (1886) en del foredrag: „Sakalaverne og deres land". Han døde 18. februar 1936.

Neppe nogen annen norsk Madagaskar-misjonær har gjennemlevet saa vanskelige kaar og bevegede forhold som Røstvig. Klimatet var varmt og usundt — men det, som værre var, var at han gjennem flere aar i begynnelsen var utsatt for overgrep av kongen og prinsene, som tok hvad de ønsket av hans eiendeler, og flere ganger var han i den allerstørste livsfare. Alle eldre misjonsvenner vil huske ham som den uforferdede „troshelt". „Det kan sies om ham, at han bar noget av sakalavener nød paa sitt hjerte, noget som fulgte ham helt til de siste leveaar." Og her hjemme slog han veldig igjennem baade som forkynner og som forteller om kampen mellem lys og mørke paa misjonsmarken. De allersiste aar var han dog for svak til aa reise noget.

Tilsynsmann *Johannes Olsen Værdal* var født paa Inderøy 26. mai 1892. Han gjennemgikk folkeskolen, arbeidet paa foreldrenes gaard og gikk paa Fredly ungdomsskole ved Trondheim vinteren 1910-11. Saa var han vinteren 1912-13 paa Volda middelskole og tok middelskoleeksamen i Kristiania sommeren 1913. Han deltok adskillig i søndagsskolen og det kristelige ungdomsarbeide. I 1914 kom han inn paa Misjonsskolen i Stavanger, hvorfra han uteksaminertes sommeren 1918. Under generalforsamlingen i Kristiansand blev han 30. juni 1918 ordinert av biskop Støylen.

Værdal reiste 9. mai 1919 til Frankrike, hvor han studerte fransk, derfra videre i februar 1920 til Madagaskar. Efter en tids sprogstudium bestyrte han 1921-26 Isalo stasjon og hadde i 1923-26 tillike bestyrelsen av Ihosy stasjon og ledet fra denne arbeidet i Isalo. Begge stasjoner ligger i Baraland. Saa var han hjemme i ferie 1926-28, derav 6 maaneder i Frankrike. Da han kom tilbake blev han overflyttet til Østmadagaskar, hvor han bl. a. bestyrte katekistskolen Vangaindrano i flere aar. Da Østmadagaskar i 1933 blev egen konferenskrets, blev Værdal valgt til dens tilsynsmann. Nedbrutt av klima og arbeide kom han hjem i 1935 og døde i Trondheim 22. juli 1936.

Værdal var en overmaate sympatisk mann, av stille og bramfritt vesen og „til det ytterste selvopofrende" mot andre, men „hensynsløs mot sig selv."